

Kyrkogårdar i Filipstads församling

Bevarandeplan

Bevarandeplan för kyrkogårdar i Filipstads församling, 2016.
Inventering, text och foto där annat inte anges: Lina Rosell.
Historiskt kartmaterial från Lantmäteriet och Värmlandsarkiv.
Historiska fotografier från Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöbild,
Filipstads Gille samt Lindebilder.

Omslagsbild: Nordmarks kyrkogård.

Tryck: CityTryck i Karlstad AB 2016.

Innehåll

Inledning.....	4
Gällande lagstiftning	6
Kyrkogårdar och gravvårdar – en historisk översikt	6
Gravvårdarnas utveckling på kyrkogårdarna i Filipstads församling	8
Kulturhistoriskt värde.....	10
Urval av gravvårdar.....	11
Brattfors kyrkogård.....	12
Mycket värdefulla gravvårdar på Brattfors kyrkogård	28
Filipstads kyrkogårdar	36
Västra kyrkogården.....	39
Mycket värdefulla gravvårdar på Västra kyrkogården	52
Östra kyrkogården	69
Mycket värdefulla gravvårdar på Östra kyrkogården	105
Gåsborns kyrkogård	144
Mycket värdefulla gravvårdar på Gåsborns kyrkogård	165
Lesjöfors kyrkogård.....	179
Nordmarks kyrkogård	186
Mycket värdefulla gravvårdar på Nordmarks kyrkogård	210
Nykroppa kyrkogård	224
Mycket värdefulla gravvårdar på Nykroppa kyrkogård.....	250
Persbergs begravningsplats.....	274
Mycket värdefulla gravvårdar på Persbergs begravningsplats.....	288
Rämmens kyrkogård	293
Mycket värdefulla gravvårdar på Rämmens kyrkogård	320
Vård och underhåll	339
Ord och symboler	341
Källförteckning.....	344
Bilaga 1: Värdefulla gravvårdar	347
Bilaga 2: Lagstiftning	352

Inledning

En kyrkogård kan på många sätt ses som ett lokalt arkiv och en källa till kunskap om människor som levt i en bygd. Deras livsvillkor, samhällets utveckling och olika ideal speglas i allt från begravningsskick till inskriptioner på enskilda gravvårdar. Utifrån detta kan kyrkogårdsbesökaren få en upplevelse som väcker tankar och funderingar. Kyrkogården är med andra ord en ovärderlig kulturmiljö men samtidigt är den en plats som aktivt brukas och förnyas. Hur ska bevarandet och brukandet kunna gå hand i hand? Kyrkogårdarna ska enligt kulturmiljölagen "vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas". Samtidigt ställs kyrkogårdsförvaltarna ofta inför ekonomiska nedskärningar och rationaliseringar. Utan att ha genomfört en kulturhistorisk inventering av kyrkogården kan det vara svårt att fatta beslut om vad som är viktigt att bevara eller vilka förändringar som kan ske utan att kulturmiljön påverkas negativt. Därför har kyrkogårdarna i Filipstads församling inventerats under år 2014-2015. Kyrkogårdarna ligger inne i samhället men även på landsbygden runt omkring, de tillhör Karlstads stift.¹

Inför arbetet med den kulturhistoriska inventeringen utfördes arkiv och litteraturstudier. Arkivstudierna har framför allt innefattat handlingar, ritningar och kartor i kyrkoarkiven för Filipstads, Brattfors, Nordmarks, Kroppa (Nykroppa), Gåsborns och Rämmens församlingar. Utöver kyrkoarkiven har även delar av bolagsarkivet för Persbergs Grufve AB studerats. Dessa förvaras på Värmlandsarkiv i Karlstad. Förutom dessa har Lantmäteriets tjänst "Historiska kartor" och Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöbild legat till grund för de historiska studierna. Fältarbetet har innefattat fotografering av kyrkogårdar och gravvårdar samt framtagande av ett urval av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar. Dessutom har ett större antal informanter bidragit med viktig kunskap kring kyrkogårdarna och lokala personligheter som ingått i projektet.

Bevarandeplanen har tagits fram av undertecknad i samråd med bedömningsgruppen som bestått av Stefan Dalevi, Kyrkoherde, Eije Wigh Kyrkogårdsföreståndare, Leif Holmgren och Helen Saikoff representanter för kyrkorådet, samt Maud Forsberg, Antikvarietjänst AB. Gruppen har träffats vid ett antal tillfällen under arbetets gång för att diskutera urvalet av mycket värdefulla gravvårdar samt riktlinjer för framtida användning och förvaltning av församlingens kyrkogårdar och begravningsplatser. Bevarandeplanen har författats utifrån *Mall för upprättande av bevarandeplan för kyrkogård* som har tagits fram av Maud Forsberg på uppdrag av Karlstads stift.

Slutligen vill jag rikta ett stort tack till alla vaktmästare ute på kyrkogårdarna som entusiastiskt bidragit med kunskap och lokala historier. Er hjälp har varit oerhört viktig för detta projekt!

Filipstad, oktober 2015

Lina Rosell

¹ Myhrberg 2012. Texten är med författarens och samfällighetens tillåtelse hämtad från bevarande planer för kyrkogårdar i Säffle pastorat.

Översikt Filipstads församling med Filipstads kyrka, Nykroppa kyrka, Brattfors kyrka, Skavnäsets kapell i Persberg, Nordmarks kyrka, Gåsborns kyrka, Lesjöfors kyrka och Rämmens kyrka. Utsnitt ur Sommarkarta framtagen av Karlstad stift.

Gällande lagstiftning

Kulturmiljölagens 4 kap behandlar tillståndsfrågor avseende åtgärder och förändringar på kyrkobyggnadens exteriör, interiör, kyrktomt, begravningsplats och inventarier. Vid frågor rörande förändringar på kyrkogården kontaktas samhällsbyggnadsenheten, Länsstyrelsen.

Begravningslagen behandlar frågor om begravningsverksamhet, begravningsplatser. Gravrätt och gravanordningar. Vid frågor rörande detta, kontakta Kyrkogårdsförvaltningen.

Miljöbalkens 7 kap 5§ ger ett generellt skydd för alléer utanför kyrkogården. Vid frågor om tillstånd för förändringar, restaurering eller återskapande ska kontakt tas med handläggare på Naturvårdsenheten, Länsstyrelsen.

Plan- och bygglagen innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten. Bygglövsfrågor gällande byggnader, installationer och utvidgning av kyrkogårdar handläggs av Åmåls kommun.²

Kyrkogårdar och gravvårdar – en historisk översikt

I alla tider och inom alla kulturer har människor på något sätt tagit hand om sina döda. Enligt kristen tro besegrade Jesus döden och likt honom ska alla troende också uppstå ifrån de döda. De första kristna övertog semiternas gravskick att begrava sina döda på speciellt avsatta platser. Jordbegravning har därefter ända in i modern tid varit det kristna begravnings sättet och de döda begravdes i öst-västlig riktning för att på uppståndelsens dag kunna möta Kristus ansikte mot ansikte. Redan under medeltiden användes området närmast kyrkan som begravningsplats. Det markerades med en mur för att markera gränsen för den vigda jorden. Muren som till en början var av träbalkar, kallades bogårdsmur och senare kyrkogårdsmur. Kyrkogården var indelad i kvarter där varje hemman hade sin anvisade plats. Ytan var öppen, gräsbevuxen och betades av kreatur. Gravarna var oregelbundet placerade och gränsen den emellan ommarkerad. Enligt en seglivad föreställning skulle inte norrsidan om kyrkobyggnaden ha använts som begravningsplats under medeltiden då man trodde att onda makter vistades i norr. Andra forskningsrön visar dock att kvinnorna under tidig medeltid i många fall begravdes på kyrkans norrsida, Mariasidan, medan männen oftast begravdes på sydsidan. Senare förvisades självspillingar, d v s de som tagit sitt eget liv, och avrättade personer till den norra delen av kyrkogården. De mest eftertraktade gravplatserna låg närmast koret och söder om kyrkan, helst direkt intill kyrkväggen. På så sätt delades kyrkogården in i områden som skilde de besuttna från de egendomslösa.

Under senmedeltid kunde personer ur de högre samhällsskikten också få sina gravplatser inne i kyrkorna. Kyrkorummen blev härigenom hälsovådliga att vistas i men först med 1783, 1805 och 1815 års kungliga förordningar fick de hygieniska aspekterna genomslag och begravningskicket förbjöds. För att komma till rätta med de äldre överfyllda och ohälsosamma kyrkogårdarna beslutade riksdagen år 1815 att begravningsplatserna av hygieniska skäl skulle anläggas på avstånd från kyrka och bebyggelse. Härigenom uppstod den separering mellan kyrkogård och griftegård som särskilt präglar större samhällen och städer. Kungl.Majt anbefallde också att begravningsplatserna skulle inhägnas och planteras med buskar, träd och häckar. Dessa ansågs inte bara ha en estetisk funktion utan att det också renade luften. Nya planritningar av kyrkogårdar skulle vidare godkännas av Överintendentsämbetet. Kyrkogårdsidealet kom till en början att präglas av symmetriska grusgångssystem likt stadsplaneringens rutnätsplan, regelbundna kvarter, markerade gravplatser med

² Texten har framtagits av Maud Forsberg, Antikvarietjänst i samarbete med Annalena Nordström, Länsstyrelsen Värmland.

stensocklar eller påkostade gjutjärnsstaket, alléer och tuktade planteringar. Under 1800-talets senare del kom den engelska fria och naturliga parkstilen att påverka utformningen av många kyrkogårdar med mjukt formade kvarter och slingrande gångar. Under medeltiden var träkors den vanligaste markeringen på gravarna. Tidigt började dock de mer välbeställda att förse sina gravar med liggande hällar, däribland så kallade liljestenar, och ibland resta stenar eller sarkofager. Under 1600-talet ersattes de liggande hällarna av resta stenar vilket gav kyrkogårdarna en helt ny karaktär. Samtidigt blev gjutna järnkors allt vanligare. I Värmlands och Dalslands bruksbygder fick flerarmade smideskors med rik utformning stort genomslag. Under 1800-talets andra hälft började större stenhuggerier att i tryckta kataloger lansera höga iögonfallande granitstenar som på beställarnas önskemål kunde förse med ornament och förgylld text som förutom den dödes namn och levnadsdatum också angav yrke och gårdsnamn eller hemort. Den stora allmänheten fortsatte dock att använda enkla träkors eller mer anspråkslösa stenar. Under funktionalismen på 1930-talet förändrades idealet mot mer enhetliga stenar och lättskötta kyrkogårdar med anspråkslöst utformade granitstenar stående i raka rader på obrutna häckinramade gräsytor. Förändringen mot enkelhet och likformighet speglade samhällsförändringen i stort så präglades av ett större jämställdhetsideal. Stränga bestämmelser om mått och utformning samt massproduktion av stenar medförde under kommande årtionden att gravvårdarnas äldre variationsrikedom försvann. Från 1990 ges utformning och storlek av gravvårdarna åter större frihet. Under senare tid har antalet urngravar ökat. Många väljer också att få askan anonymt nedgrävd i minneslundar. Dessa nya begravningsklick kan höra samman både med att antalet krematorier har ökat men också med ett förändrat synsätt på döden.³

Detalj från den gamla vattenposten av gjutjärn intill kyrkan på Västra kyrkogården.

³ Nordström 1999. Kapitlet har med författarens tillstånd hämtats från skriften *Kyrkan mitt i byn*.

Gravvårdarnas utveckling på kyrkogårdarna i Filipstads församling

1794-1840 Gravvårdarna som fortfarande finns kvar från denna tid är främst vårdar av kalksten i varierande utformning men det finns även någon vård av granit. Det är handhuggna gravvårdar som ofta försetts med längre inskriptioner och i några fall även dekor. Det enkla gjutjärnskorset är från år 1834 och ett tidigt exempel på en typ av gravvård som kom att bli populär under 1800-talets senare hälft.

1840-1880 Merparten av gravvårdarna från denna tid är stora och monumentalt utformade. De är ofta av material så som gjutjärn, kalksten, marmor eller diabas men det förekommer även större gravvårdar av granit. Många av dem har rikt detaljerad dekor, i flera fall är den förgylld. Gjutjärnskorset har också mer detaljer jämfört med föregående period. Det förekommer även mindre gravvårdar med enklare utformning så som den längst till vänster.

1880-1900 Gravvårdarna är fortfarande stora och monumentalt utformade. Flera av dem är rikt dekorerade med exempelvis slingrande murgröna samt med detaljer av brons eller marmor. Gjutjärnskorset är alltmer detaljrika med symboler som änglar, timglas och dylikt, se det genombrutna korset ovan. Under slutet av denna period börjar stenhuggerierna erbjuda så kallade "katalogstenar", se bild längst till höger. Katalogstenarna har ofta schablondekor av olika slag samt är utförda i den svarta bergarten diabas. De förekommer även sådana gravvårdar av granit men schablondekoren kom inte riktigt till sin rätt på denna bergart.

1900-1920 De fabriksproducerade gravvårdarna med schablondekor som nämndes på föregående sida är väldigt vanliga under denna period. De finns i en rad olika utföranden med mer eller mindre dekor, vilket gör att de hittas både på de stora familjegravarna och i de allmänna kvarteren. Många av gravvårdarna är fortfarande monumentalt utförda som den svarta obelisk och den högresta grå granitvården ovan. Under denna period är de så kallade "Finnshytttekorsen" särskilt vanliga och de finns ett större antal av dessa gjutjärnskors i de allmänna kvarteren på Östra kyrkogården.

1920-1940 Under denna period sker en utveckling från de höga monumentalt utformade gravvårdarna till framförallt mindre gravvårdar men det har även enklare utformning och dekor. Funktionalismen som har stor påverkan på arkitekturen i samhället under denna period syns även i formgivningen av gravvårdar. Gravvården längst till vänster är en typ som är särskilt vanlig på Östra kyrkogården men det förekommer även liknande på övriga kyrkogårdar. Olika varianter av denna gravvård hittas framförallt i de allmänna kvarteren.

1940-1970 Gravvårdarna är alltmer likformiga och står oftast placerade i jämna rader. Även traditionen av att skriva ut sin titel på gravvården är alltmer sällsynt. Schablondekoren finns fortfarande kvar under 40-50-talet men blir senare mer ovanlig. Bergarten labrador eller larvikit, se gravvård i mitten, blir ett vanligt alternativ till den svarta diabasen och graniten.

1980-2015 Under denna period blir gravvårdar alltmer personligt utformade. Dekor i form av skogsdungar, nallebjörnar, gitarrer eller liknande har i många fall ersatt de kristna symbolerna på gravvårdarna. Under de senare årtiondena har även formen på gravvårdarna förändrats, exempelvis hjärtformade vårdar. Porslinsduvor eller annan dekor av brons är vanligt förekommande. Naturstenar finns på flera av församlingens askgravplatser.

Kulturhistoriskt värde

Det kulturhistoriska värdet är inte statiskt och vad som anses vara kulturhistoriskt värdefullt varierar med tiden. Det som i sin samtid anses vara fult eller ointressant kan senare upphöjas till kulturarv. Kulturhistoriskt värde består av flera samverkande delvärden, vilka finns beskrivna i boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck, och som kortfattat beskrivs nedan.

Kyrkogårdar och gravvårdar kan ge information om samhällets historia, både på lokal regional och nationell nivå. De har då ett **samhällshistoriskt** och/eller ett **lokalhistoriskt värde**. Till exempel kan inskriptioner på gravvårdar berätta om vilka näringar som varit vanligt förekommande under olika tider, om specifika händelser eller om byar och gårdar som inte längre finns kvar. **Socialhistoriskt värde** gränsar ofta till samhällshistoriskt värde, men med fokus på människan i samhället. På kyrkogårdar speglas det sociala livet tydligt, då människor tidigare ofta begravdes på olika delar av kyrkogården beroende på klass och ekonomiska möjligheter att köpa en gravplats. Genom inskriptioner kan också män, kvinnor och barns status i samhället under olika perioder avläsas. **Personhistoriskt värde** kan tillskrivas gravvårdar över kända och intressanta personer.

Miljöskapande värde kan tillskrivas gravvårdar som i sig inte har ett högt kulturhistoriskt värde, men som genom sin placering eller som del i en grupp är viktiga för helhetsmiljön på kyrkogården. Även vegetation, murar, byggnader och andra inslag på en kyrkogård kan ha miljöskapande värde. Gravvårdar som är konstnärligt gestaltade kan tillskrivas **konstnärligt värde**.

Inskriptioner berättar mycket om bygden och människorna som levat där, liksom om samhällets utveckling i stort. Vad som står skrivet på en gravvård är ofta typiskt för den tid då den tillkom. På gravvårdar från 1600-1800-talet och genom nästan hela 1900-talet finns många antika och kristna

symboler. Idag har dessa symboler till stor del ersatts av dekorer och symboler med konstnärligt värde eller personliga förtecken.

I övrigt bör gravvårdar som är **tillkomna före mitten av 1800-talet** bevaras, eftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella serietillverkningen av gravvårdar, och eftersom få så pass gamla gravvårdar finns bevarade. Även gravvårdar tillkomna från mitten av 1800-talet till 1930-talet kan vara hantverksprodukter väl värda att bevara.

Gravvårdar kan vara bevarandevärda på grund av materialet som de är utförda i. Alla gravvårdar eller detaljer i **gjutjärn** bör bevaras, eftersom de berättar om en unik konstruktionsperiod och många gjutjärnsdetaljer redan har försvunnit. Likaså bör gravvårdar i **smidesjärn** bevaras. **Träkors** var länge vanligt förekommande på gravar. Få av dessa finns kvar på kyrkogårdarna på grund av materialets förgänglighet. Gravvårdar i **lokala material** eller hantverk bör bevaras.

Tidstypiska gravvårdar kan även pekas ut som kulturhistoriskt värdefulla. Syftet är då att visa på variationen i stil under olika tider. Dessa gravvårdar visar också tydligt på olika tidsskikt på kyrkogården. På en utvidgning från 1940-talet kan det vara viktigt att bevara gravvårdar från den perioden, medan det i ett kvarter med många gravvårdar från förra seklet är viktigt att bevara just dessa.¹

Urval av gravvårdar

Urvalet av gravvårdar som ska bevaras har baserats på ovan nämnda kulturhistoriska värden, riktlinjer i Centrala Gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar* och diskussioner i referensgruppen.

De kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna delas in i kategorierna ”mycket värdefull” och ”värdefull”, enligt Centrala Gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*. De gravvårdar som klassas som mycket värdefulla ska bevaras när gravrätten återlämnas. De ska inte återanvändas och så långt som möjligt bevaras på ursprunglig plats. De värdefulla gravvårdarna *bör* bevaras. Förändringar av värdefulla gravvårdar och återupplåtande av gravplatsen kan ske, så länge det kulturhistoriska värdet inte minskar. Många av de värdefulla gravvårdarna ingår i ett sammanhang som ger dem miljöskapande värde och gör dem viktiga för kyrkogårdens eller ett kvarters karaktär.²

Återanvändning av värdefulla gravplatser

När en gravplats som klassificerats som värdefull är/blr återlämnad kan gravvården återanvändas. Detta kan exempelvis göras genom att man slipar ner ingraverade inskriptioner och gör nya alternativt att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. Återanvända gravvårdar bör märkas med en recyclingsymbol.

¹ Myhrberg 2012. Texten är med författarens och samfällighetens tillåtelse hämtad från *Bevarande planer för kyrkogårdar i Sjöfalle pastorat*.

² Ibid.

Brattfors kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Brattfors kyrka 1:1

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 6/år i genomsnitt sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 1040, år 1900: 1305, år 1995: 542

Tillkomst: 1669

Utvidgningar: 1882 och 1930

Area: 7000 m²

Allmän beskrivning och historik

Brattfors kyrka och kyrkogård ligger mitt i den lilla orten med samma namn på Brattforsheden omkring en mil söder om Filipstad. Landskapet bildades av smältvatten från inlandsisen och området har varit bebott åtminstone sedan 1540 då Brattforshyttan omnämns första gången.

Järnbruksverksamheten kom sedan att blomstra och under 1600-talet tillkom flera hyttor i området så som Pardixhyttan och Forshyttan. I takt med att befolkningen växte började man även att odla upp de bördiga delarna av Brattforsheden. Denna ökning av befolkningen medförde även att kyrkan anlades mellan 1661-1669.

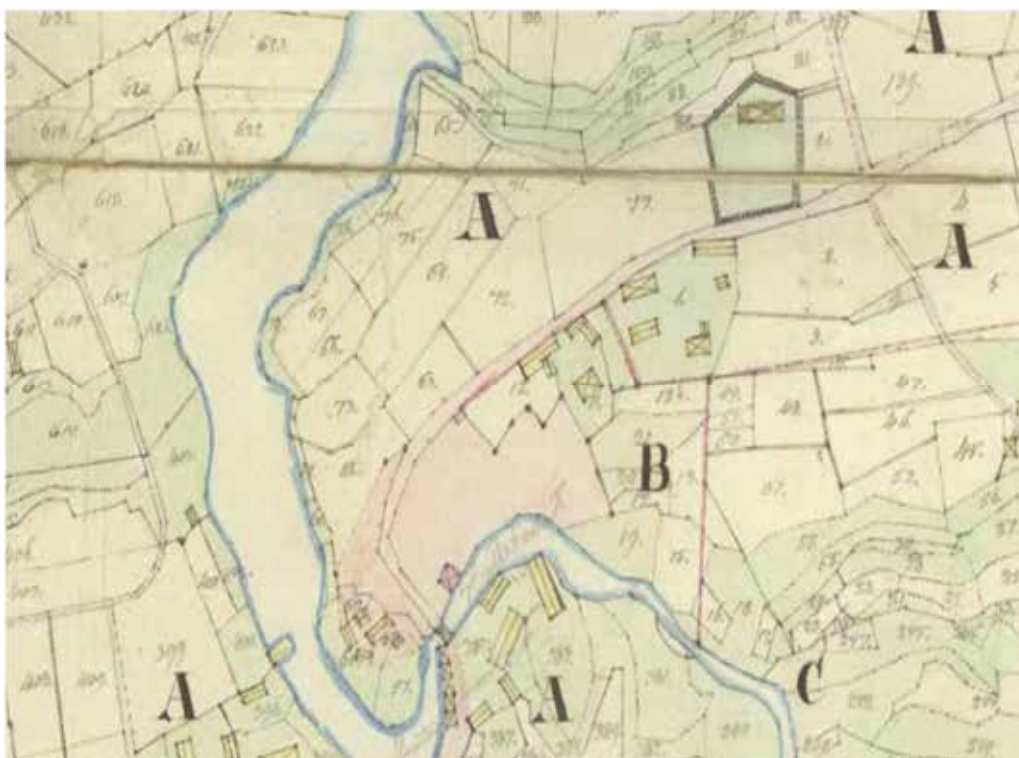
Järnbrytningen pågick fram till år 1918 och idag minner bland annat lämningarna av Brattforshyttan intill landsvägen mot Filipstad samt ett större antal fornlämningar med anknytning till hyttorna om bygdens forna tider.

Sägnen om tornluckan

Kyrkan har en vitt omspunnen sägen som är en viktig del av hela kyrkoanläggningens historia. Efter att Kung Oscar den I avlidit uppmanades församlingarna att "Kungsringa" i alla klockor under flera veckors tid. Eftersom patronen på Brattfors gård ansåg att det mycket väl räckte att ringa i två av kyrkans klockor gjorde man således på det viset. Oturligt nog ska en herreman som blivit illa behandlad på Brattfors herrgård som barn ha ridit förbi och då också upptäckt att man i Brattfors endast ringde i två av kyrkans klockor. Mannen anmälde detta till myndigheterna som sedan straffade Brattfors genom att tvinga dem att alltid ha en av tornluckorna öppen. Patronen som beslutat om ringandet straffades också, han fick ett livslångt bötesstraff samt tvingades att bära en tagelring runt halsen resten av sitt liv. Sedan denna händelse står således en av kyrkans tornluckor alltid öppen sommar som vinter.¹

¹ Bebyggelseregistret nr.1

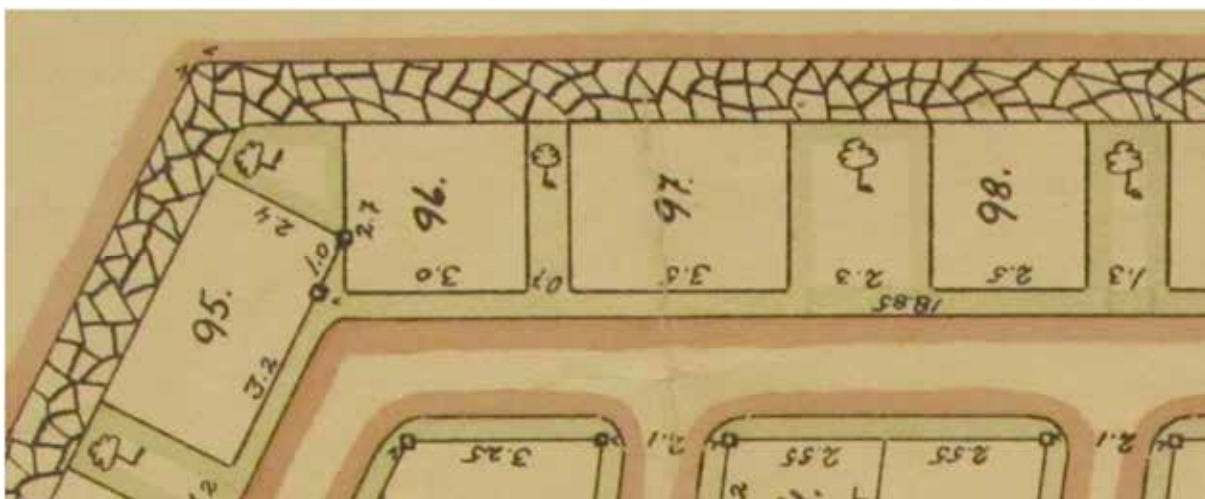

*Utsnitt ur Lagaskifteskarta över Brattfors från år 1837. I kartans övre högra hörn syns kyrkan och kyrkogården och i kartans nedre del syns Brattforshyttan strax intill bron över Lungälven.
Lantmäteristyrelsens arkiv akt: R9-5:7*

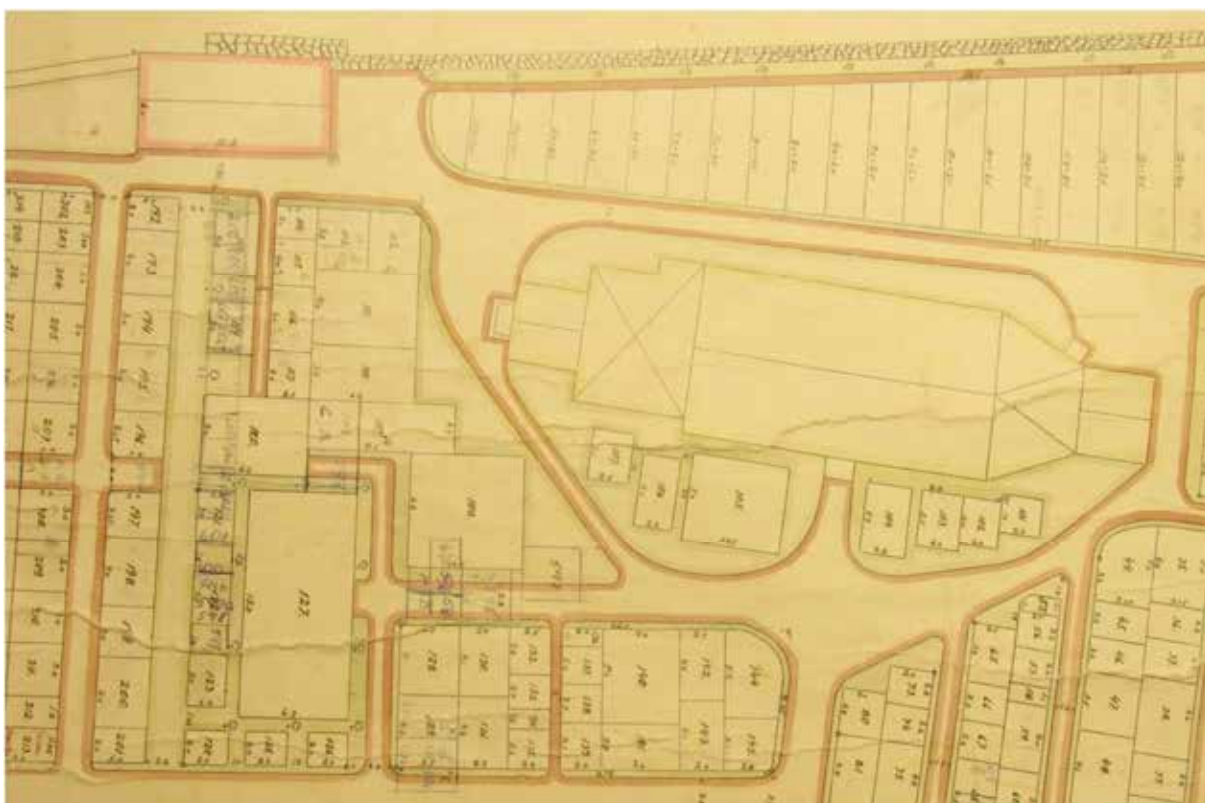
Kyrkogårdens historik

Brattfors kyrkogård togs i bruk samtidigt som dess kyrka invigdes år 1669. Fram till år 1745 omgärdades kyrkogården av en träbalk som då byttes mot en stenmur. Enligt en karta från år 1837 syns att kyrkogården låg vid denna tid söder om kyrkan där flera äldre och monumentala gravvårdar finns än idag, dock inga som är äldre än från 1850. Dess västra gräns gick precis väster om Geijerska familjegraven, i öster gick gränsen närmare kyrkan och i norr gick gränsen strax intill kyrkan. Troligtvis skedde gravsättningarna främst söder om kyrkan då den norra delen tycks ha varit mycket liten.

Området söder om kyrkan var länge tillräckligt för ortens befolkning, men då det slutligen behövdes nya gravplatser beslutades att utvidga kyrkogården med ett mindre område norr om kyrkan. I samband med denna utvidgning som gjordes 1880 anlades även en kyrkogårdsmur längs den norra gränsen. Denna sträckte sig från vägen i öster fram till redskapsboden nordväst om kyrkan. I detta långsmala kvarter fanns kyrkogårdens allmänning fram till 1900-talets mitt då området istället började nyttjas för familjegravar. Enstaka rester av allmänningen finns kvar än idag men karaktären har gått förlorad.

Utsnitt ur karta från 1924 upprättad av Harald Essén. I bild syns kyrkogårdens sydvästra hörn med symboler för träd mellan gravplatserna vilket visar att kyrkogården hade en trädkrans vid denna tid. Brattfors kyrkoarkiv akt: OVI:1

Utsnitt ur karta från 1924 upprättad av Harald Essén. I bild syns området kring kyrkan med flera större gravplatser, varav flera finns kvar än idag. Till vänster i bild syns flera mindre gångar bland annat in till Geijerska familjegraven. Flera av dessa gångar är idag igensådda. Brattfors kyrkoarkiv akt: OVI:1

Under 1920-talet började församlingen se över möjligheterna att utvidga kyrkogården ytterligare. Uddeholms AB ägde marken kring Brattforshyttan och 1924 skänkte de ett område väster om kyrkogården till församlingen. Utvidgningsplanerna godkändes av konungens befallningshavare i Värmlands län med vissa förbehåll. Han ansåg först och främst att området skulle dräneras samt att det nya området skulle inhägnas av en kyrkogårdsmur även i norr. Ett tillägg rörande borttagandet av den dåvarande västra kyrkogårdsmuren gjordes och befallningshavaren påpekade att om några gravstenar eller rester av en byggnad hittades under arbetet skulle dessa sparas och riksantikvarien

underrättas. Den första begravningen skedde 1928 men hela området ska ha varit färdigt först 1930. Huruvida det anlades någon mur längs norra sidan är oklart. En kort bit mur i norr finns dock med på en karta upprättad 1924, det vill säga från tiden innan området stod färdigt. Troligt är istället att en ridå av träd och buskar planterades istället, vilket rekommenderades av Distriktslantmätare Harald Essén 1925. Essén påpekade även att församlingen borde plantera "...träd av samma slag som äro befintliga å gamla kyrkogården"¹ innanför muren i den utvidgade delen.

1929 tecknades ett kontrakt med E. Eriksson, som ägde marken norr om kyrkogården. I kontraktet som var giltigt i 49 år står att marken ej får bebyggas och att den skall säljas till församlingen om de så önskar för att utvidga kyrkogården. Eriksson skulle ersättas vart år med 15 kr för detta besvär. Efter att kontraktet löpt ut tycks församlingen ha tänkt om angående en eventuell utvidgning av kyrkogården. Numera är området i väster inköpt för utvidgning och fungerar tills vidare som parkeringsplats.

På senare tid har även en mindre minneslund anlagts i det nordvästra hörnet intill ekonomibyggnaden och 1930 års utvidgning.

Kyrkogården har gått igenom ett antal förändringar, varav omläggningen norr om kyrkan från allmänning till familjegravar är en av de som haft stor påverkan på dess karaktär. Ytterligare en markant förändring skedde då man 1954 och 1956 sådde igen en mängd grusgravar söder om kyrkan. Fotografier från 1900-talets första hälft visar att grusgravarna var placerade på rad längs grusade gångar. Det förekom även några enstaka gravplatser som omgärdades av häck, gjutjärnsstaket eller kätting mellan pollare av gjutjärn. På flera fotografier ser det även ut som att flera grusgravar saknar stenram. Istället tycks de ha begränsats av gräskanter vilket möjligtvis indikerar att man i ett första steg mot att så igen grusgravarna tagit bort stenramarna, alternativt sänkt ned dem för att förenkla skötseln av gräsmattan. De grusgravar som klarade sig undan hittas idag främst intill kyrkans södra långsida samt längs en av grusgångarna i kyrkogårdens sydöstra del. Enstaka grusgravar finns i området norr om kyrkan. Det finns även ett mindre antal gravplatser som enbart har stenramen kvar, med då ofta är nedsänkt.

Häckomgärdning kring gravplatser ska ha funnits kvar så sent som år 1988 men idag saknas det helt på kyrkogården. Däremot har man bevarat gjutjärnsstaket och kätting kring några gravplatser.

Trots att bygden omges av hyttor förekommer relativt få gravvårdar av gjutjärn. Av de äldre fotografierna att döma tycks det inte heller ha funnits särskilt många tidigare. De som finns på kyrkogården idag är; ett relativt enkelt gjutjärnskors, en större urna som står på en sockel av granit med infälld marmorplatta, samt en mindre urna placerad på en liggande häll av diabas. Ytterligare en mindre urna som stod placerad på en grusgrav syns på ett av fotografierna från år 1917 men denna har försvunnit.

¹ Brattfors kyrkoarkiv O:4 Övriga handlingar angående kyrka och kyrkogård

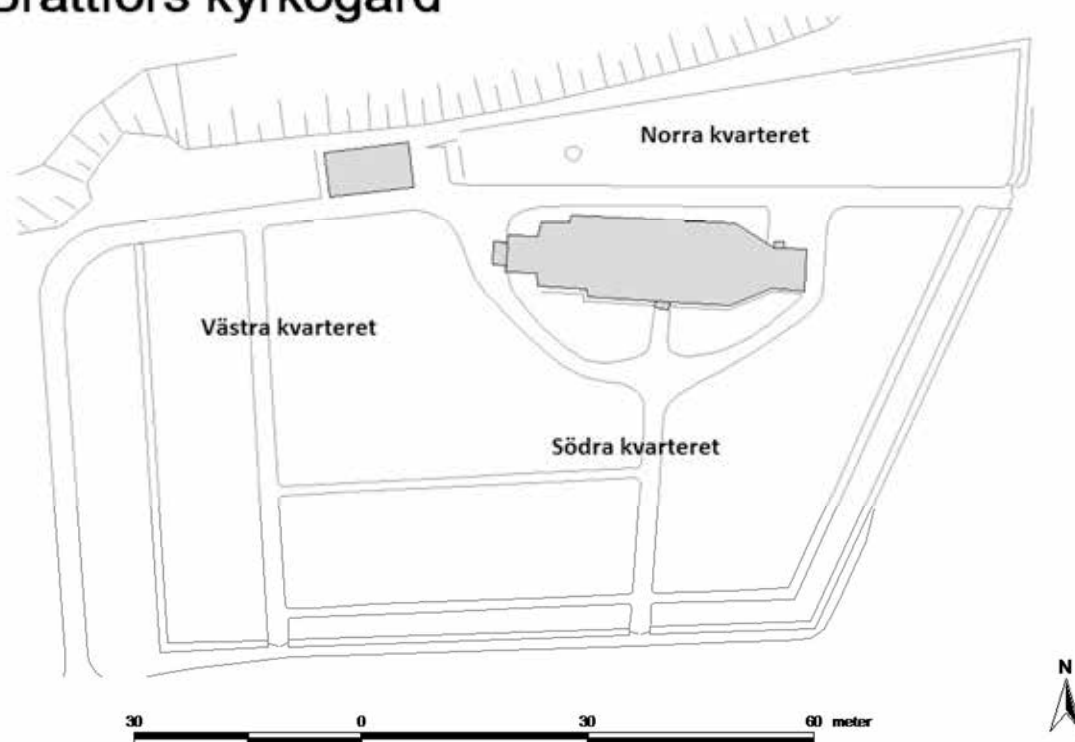

Kyrkan fotograferad från sydväst under 1940-talet. Söder om tornet står en gran precis som det gör även idag. Längs grusgången står en rad med björkar där det idag finns en rad med oxel. På fotografiet visar även ett antal häckomgärdade gravplatser till vänster om granen. Dessa finns inte idag. Bild från Filipstads Gilles bildarkiv.

Brattfors kyrka fotograferad från söder någon gång under 1930-1940-talet. Till höger i bilden syns tydligt att det fanns en mängd grusgravar vid denna tid. Jämför gärna med fotografiet på sid. 11. Fotograf okänd, bild tillhandahållen av Lindebilder.se.

Brattfors kyrkogård

Kyrkogården idag

Kvarter

Kyrkogården saknar egentlig kvartersindelning, istället beskrivs den utifrån olika utvidgningarna. Den äldsta delen söder om kyrkan, tillika den största av de tre delarna, benämns *Södra kvarteret*. Den gamla allmanningen norr om kyrkan benämns *Norra kvarteret* och den senaste utvidgningen i väster benämns *Västra kvarteret*.

Södra kvarteret är närmast kvadratisk till formen och ligger i en lätt sluttning mot söder och väster. Det avgränsas i söder och öster av en lägre kyrkogårdsmur med mindre vägar utanför. I väster gränsar det till västra kvarteret med en liten slänt och i norr avgränsas det av kyrkans södra långsida samt en grusgång med ekonomibyggnad.

Kvarteret karakteriseras av de många äldre gravvårdarna som är resta över bygdens "viktiga män". Det är också i detta kvarter som merparten av de bevarade grusgravarna hittas. Några av dem ligger längs kyrkans södra långvägg samt längs kyrkogårdsmuren. Ett flertal grusgravar finns även inne i kvarteret, främst i dess sydöstra del.

I det södra kvarteret finns utöver de många högresta gravvårdarna även en mängd mindre gravvårdar från årtiondena kring 1900-talets mitt. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, porfyr, marmor och gjutjärn. De är främst från årtiondena kring 1800-talets mitt fram till 1900-talets mitt men vissa yngre vårdar förekommer in emellan. Flera gravplatser omgärdas av gjutjärnstaket eller kätting mellan pollare av gjutjärn.

Södra kvarteret

Längs kvarterets södra och östra kant står delar av kyrkogårdens trädkrans av äldre lönnar. Inne i kvarterets nordvästra del står en silvergran som troligen planterats på senare tid. Fotografier visar dock att det stått en gran på ungefär samma plats under 1950-talet. Gravplatserna utsmyckas av kärleksört, mindre rosbuxar, brudspirea och säsongsplanteringar.

Norra kvarteret är kilformat och avgränsas i söder av en grusgång med södra kvarteret, samt kyrkans norra långvägg, bakom. Längs kvarterets norra sida avgränsas det delvis av den låga kyrkogårdsmuren med en dalsänka och ett vattendrag utanför. I dess östra del finns kyrkogårdsmuren med en mindre väg utanför och i dess västra smala ände finns ekonomibyggnaden.

Kvarteret karakteriseras av gravvårdarna som främst är från 1900-talets mitt och framåt, och som står i nord-sydliga rader i gräsmattan. Enstaka äldre grusgravar, högresta stenar och mindre gravvårdar från allmänningen står in emellan. Gravvårdarna i kvarteret är av granit, diabas och kalksten.

Längs kvarterets norra och östra sida står delar av kyrkogårdens trädkrans av äldre lönnar. Gravplatserna utsmyckas av pion, brudspirea och säsongsplanteringar.

Västra kvarteret är rektangulärt till formen. Det avgränsas i söder och väster av kyrkogårdsmuren med mindre vägar och kyrkans parkeringsplats utanför. I dess norra ände löper en grusad gång med minneslunden och slänten ned mot dalsänkan och vattendraget bakom. I dess östra del angränsar det till det södra kvarteret, de skiljs åt av en liten slänt.

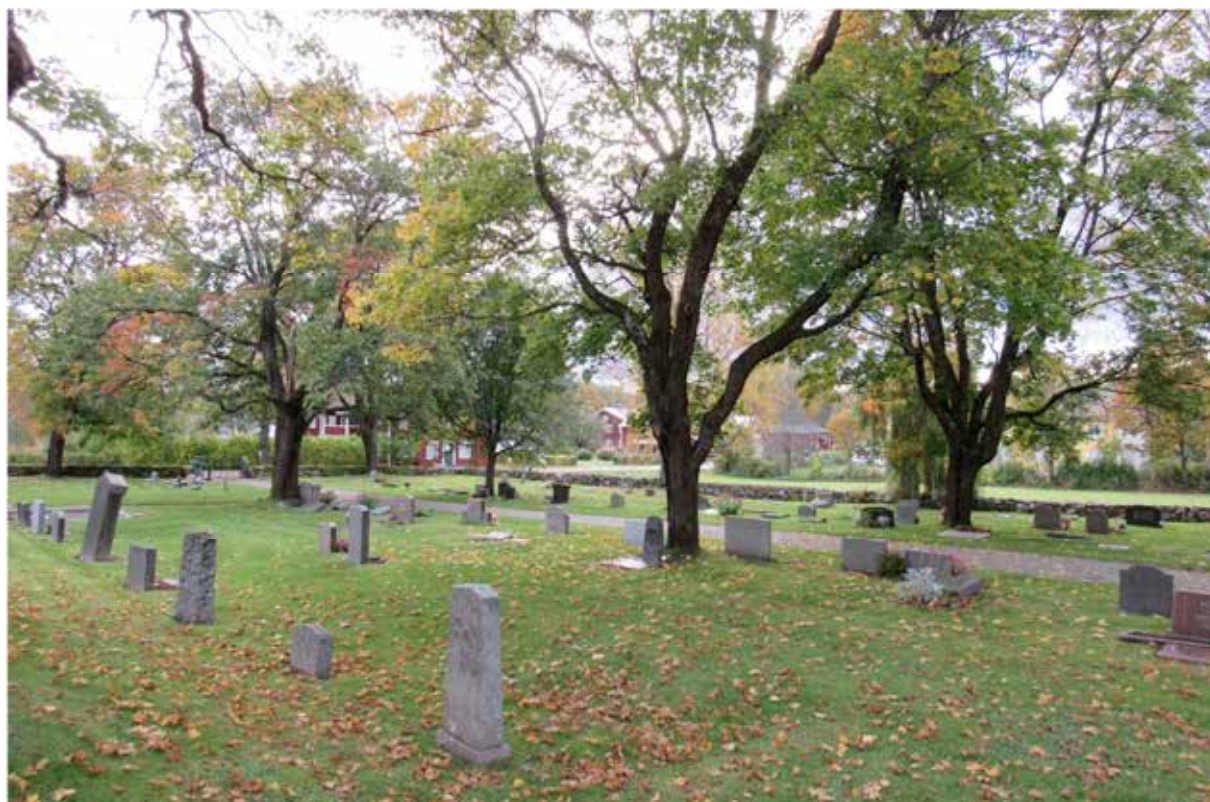
Kvarteret har en blandad karaktär eftersom där finns gravvårdar från såväl tidigt 1900-tal som 2000-talet. Bland annat finns ett par grusgravar och några gravplatser med stenram. Intill den södra kyrkogårdsmuren finns ett antal gravvårdar, bland annat ett par träkors, som troligen har varit delar av ytterligare en allmänning på kyrkogården. Gravvårdarna i kvarteret är av granit, diabas, gjutjärn och trä.

Längs grusgången som löper rakt genom kvarteret i nord-sydlig riktning står en allé av äldre lönnar. Innanför kyrkogårdsmuren i väster står delar av kyrkogårdens trädkrans. Här bestående av äldre björkar. Längs den grusade gången som i öst-västlig riktning leder till det södra kvarteret står en rad av yngre oxlar. Gravplatserna är utsmyckade med kärleksört, buxbom, mindre rosbuske, thuja och säsongplanteringar.

Minneslunden ligger i kyrkogårdens nordvästra del. I söder står en häck av norsk brudspirea som avgränsar mot den grusade gången utanför och i norr ligger en dalsänka med ett vattendrag. Öster om står kyrkogårdens garage och i den västra delen ansluter den till dalsänkan och dess träd och buskvegetation.

I dess mitt finns en natursten försedd med en metallplakett vars text lyder: Minneslunden togs i bruk 1999. Minneslunden är utsmyckad med ett mindre prydnadsträd samt en plantering intill stenen i dess mitt. Det finns även plats för medhavda ljus och blommor.

Askgravplatsen ligger norr om kyrkan. Den ligger mellan gravplatserna i öster och i väster en klippt syrenhäck mot ekonomibyggnaden. I söder finns kyrkan och norr om ligger dalsänkan. Intill askgravplatsen finns en bänk för besökaren. Naturstenarna ligger placerade kring en mindre plantering med ett hängande prydnadsträd i dess mitt.

Västra kvarteret med familjegravar i rader.

Minneslunden ovan till vänster och askgravplats ovan till höger. Nedersta bilden visar norra kvarteret och dess enhetliga karaktär. Längs med den norra sidan löper delar av kyrkogårdens trädkrans av lönn.

Inskriptioner och titlar

I kyrkoarkiven finns flera kopior av brev som kyrkogårdsnämnden skickat till olika stenhuggerier i mitten av 1900-talet. Brevens har föränletts av att gravvårdar inte kunnat godkännas på grund av deras inskriptioner. Det man vände sig emot var traditionen att endast skriva ut mannens namn samt ordet *Familjegrav*. Istället hade kyrkogårdsnämnden som policy att namn och årtal för alla gravsatta skulle finnas med i inskriptionerna. Inte heller godkändes gravvårdar som ansågs vara alltför höga i proportion till gravplatsens storlek. Dessa restriktioner har givetvis påverkat gravvårdarnas utformning och inskriptioner under senare delen av 1900-talet.

Trots restriktionerna finns en del inskriptioner på gravvårdarna. Framförallt är det vanligt att ange ett Ortsnamn vilket kan ses på såväl äldre som yngre vårdar. Psalm- och bibelreferenser är mindre vanligt men förekommer på ett fåtal stenar. Bland annat finns inskriptionen *De rättfärdigas åminnelse lefver i välsignelse* (ur Psaltaren) på en av kyrkogårdens äldsta och mest utmärkande gravvårdar. Enstaka sentenser så som *I detta tecken skall du segra* finns även på gravvårdarna.

Givetvis finns även en rad titlar på framförallt de äldre gravvårdarna. De absolut vanligaste är *Hemmansägare* och *Bergsmannen* vilket också speglar bygdens historia då sysselsättningen främst funnits inom jordbruket och vid de olika hyttorna kring orten. Andra titlar som är knutna till järnframställningen är *Bruksförvaltare*, *Brukspatronen*, *Bruksegare*, *Bergssexman*, *Smedmästaren* och *Smältsmeden*. Alla dessa hittas på kyrkogården i Brattfors. Ytterligare ett par titlar hör jordbruket till, dessa är *Lantbrukare* och *Mjölaren*.

På några av de mest utmärkande gravvårdarna förekommer också att mannen ifråga givits ett flertal titlar. Exempel på detta är *Klockaren* och *Skolläraren* samt *Bruksegaren Riddaren af Vasa Orden Filosofie Doktor*.

Naturligtvis förekommer även ett antal gravvårdar med titlar knutna till den kyrkliga verksamheten. Framförallt handlar det om ett antal *Kyrkovaktare*, *Kyrkovärden* och givetvis *Klockaren* som nämndes ovan. På kyrkogården hittas endast en *Kyrkoherde* vilket torde bero på att Brattfors under längre perioder tillhört Filipstads pastorat samt att kyrkoherdebostället endast fanns under en kortare tid.

De förekommer förvisso inga titlar som är särskilt ovanliga men en som är intressant ur ett historiskt perspektiv är *Svenskam Amerikanen* som vittnar om emigrationen. Mannen sägs ha gått ett tragiskt öde tillmötes då han lär ha mist livet vid en olycka på järnvägsbanken strax innan Brattfors efter att ha rest hela vägen hem från Amerika.

Värt att notera i detta sammanhang är att det är ytterst få kvinnor som givits titlar på gravvårdarna. I ett enstaka fall omnämns en kvinna som *Lärarinnan*, utöver denna titel finns även två *Fröken*. De båda fröknarna finns på gravvårdar resta över familjer som tillhört ortens övre skikt, Geijer och Åberg. I övrigt benämns kvinnorna främst som någons *maka* eller *hustru*.

Gjutjärnsurnan med den mycket enkla och anonyma inskriptionen MOR hittas i kyrkogårdens västra delar. Inskriptionen intill finns på en av de monumentala gravvårdarna längs kyrkans södra långsida.

Vegetation

Kyrkogården kantas av en trädkrans av bland annat äldre lönnar, yngre rönn och äldre björk. Längs norra sidan finns även inslag av sälk som troligvist spridit sig från slänten utanför kyrkogårdens avgränsning. Inne på kyrkogården finns ett antal äldre lönnar längs med den grusade gången i väster, oxel längs ena sidan av en grusad gång i de södra delarna. En silvergran, björk och äldre lönn finns solitärt planterade inne i gräsområdena. Norr om kyrkans sakristia finns en rhododendron och på dess södra sida finns en plantering med pioner. Västtornet kantas på norra sidan av en thuja och på den södra sidan står en häck av norsk brudspirea. Öster om garaget finns en lägre klippt syrenhäck. Minneslunden avgränsas ut mot övriga kyrkogården av en häck av norsk brudspirea.

Under våren blommar scilla och backskärvfrö som växer utspritt på kyrkogårdens gräsmatta. Längs den västra muren finns påskliljor och på de enskilda gravplatserna hittas krokus, tulpaner, gullvivor och pärlhyacint.

Byggnader

Kyrkan som är uppförd i liggtimmer anlades mellan 1661-1669. Den bestod då av ett rektangulärt långhus med tresidigt avslutat kor och vidbyggd sakristia i öster. Kyrkan var från början mycket enkelt utförd med en fristående klockstapel intill. Någon gång mellan 1720-1740-talet byggdes kyrkan om och försågs med ett torn i väster. Kyrkan är klädd med en liggande vitmålad panel upp till fönstrens nedre kant och av en vitmålad stående locklistpanel upptill. Fasaden bryts av rundbågade fönster som likt portarna är gråmålade. Dess branta sadeltak är spåntäckt och avvalmat i öster. Torntaket är spåntäckt och kröns av ett kors.

Omfattande renoveringar har skett vid flera tillfällen, under 1800-talets mitt, 1921 samt 1953 då man återskapade ett kyrkorum som stämde överens med kyrkans ålder. 1972 gjordes en omfattande ombyggnad interiört där tornets bottenvåning och långhusets västligaste del avskildes från kyrkorummet för att ge plats åt en församlingssal m.m.

Ekonomibyggnaden som anlades 1975-1980 inhyser garage och personalutrymmen. Den uppfördes på den plats där det tidigare stått en äldre ekonomibyggnad. Byggnaden har en stomme av trä och är klädd i vitmålad träpanel. Dess skiffertäckta sadeltak är avvalmat i öst och väst.

Ekonomibyggnaden till vänster och Brattfors kyrka till höger.

Omgärdning och entréer

Brattfors kyrkogård omgärdas av en kallmurad fältstensmur. Muren fungerar delvis som stödmur längs dess södra och östra sträckning. Muren är bitvis avtäckt med taklök och gul fetknopp samt ytterligare några örter som spritt sig från kringliggande landskap. Längs större delen av kyrkogårdens norra sida saknas kyrkogårdsmur. Kring kyrkogårdens finns även en trädkrans som står innanför kyrkogårdsmuren samt längs den norra sidan som saknar mur. Trädkransen är av bland annat lönn, björk, sälg och rönn. Kyrkogården nås via tre entréer samt från grusvägen in vid parkeringen. I söder finns två entréer försedda med huggna grindstolpar i granit och enkla gjutjärnsgrindar. En likadan entré finns även i nordöst. Entrén i väster från parkeringsplatsen saknar grindstolpar och grind.

En av kyrkogårdens entréer med gjutjärnsgrind och huggna grindstolpar av granit.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Kyrkogården omger kyrkan i alla väderstreck men utbredningen norr ut är relativt liten eftersom kyrkogården där begränsas av terrängen. Kyrkogården är rektangulär och sträcker sig i öst-västlig riktning. Den är anlagd på plan mark, dock något lätt sluttande åt sydväst. Kyrkogården i Brattfors har delvis ålderdomlig och delvis ordnad och enhetlig karaktär. Området söder om kyrkan uppvisar stor variation i gravvårdarnas och gravplatsernas utformning, samt vad gäller ålder. Området norr om kyrkan har en mer ordnad karaktär men med enstaka äldre inslag som bryter från mönstret. Kyrkogårdens västra del har däremot en ordnad och enhetlig karaktär. De större monumentala gravplatserna samt de många äldre gravvårdar från 1800-talet och 1900-talets första årtionden är viktiga för de äldre delarnas ålderdomliga karaktär. Bland dessa finns grusgravar, gravplatser omgärdade av smides-, gjutjärnsstaket, eller av kätting mellan gjutjärnspollare. Här finns även gravvårdar av ovanliga material såsom porfyr.

Det omgivande bylandskapet med lämningarna från hyttan och äldre trähus har miljöskapande värde för kyrkogården och träkyrkan.

Den omgärdande kyrkogårdsmuren av fältsten, med entréer och bitvis grönskande avtäckning, bidrar till det ålderdomliga intrycket. Den omgärdande trädkransen, liksom trädraderna och de spridda träden, är miljöskapande och bidrar till besökarens upplevelse av kyrkogården. Till detta bidrar även de perenna växter som utsmyckar flera gravplatser såsom funkia och pion. Även den blomstrande muravtäckningen med bland annat taklök och fetknopp är viktiga för dess upplevelse- och naturvärden.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Kyrkogårdsmuren är kallmurad av fältsten. Bitvis fungerar den som stödmur vilket syns i den högra bilden.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- **Mycket värdefulla gravvårdar**, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- **Värdefulla gravvårdar**, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/ blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- Den ålderdomliga karaktären i kyrkogårdens äldsta delar söder om kyrkan ska bevaras.
- Kyrkogårdsmuren är ett viktigt arkitektoniskt element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogården från omgivningen. Muren är bitvis avtäckad med fetknopp, taklök och andra örter vilket har miljöskapande värden. Kyrkogårdsmuren ska bevaras.
- De smala grusgångarna som genomkorsar kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning.
- Entréernas gjutjärnsgrindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Viktigt för de olika delarna

- **Nya gravvårdar på Brattfors kyrkogård** bör anpassas till respektive områdes karaktär vad gäller placering, storlek och material.
- **Området söder om kyrkan – Familjegravar och större grusgravar på rad** är karakteriserande för denna del av kyrkogården och ska bevaras. De större familjegravarna längs med grusgångarna är särskilt viktiga. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Området norr om kyrkan – Familjegravar i gravrader med äldre gravvårdar in emellan** är karakteriserande för denna del av kyrkogården och bör bevaras. De äldre gravvårdarna in emellan är särskilt viktiga och bör bevaras.
- **Området väster om kyrkan – Gravrader med familjegravar, större grusgravar och enskilda allmänna gravplatser** är karakteriserande för denna del av kyrkogården. Särskilt viktiga är de större grusgravarna samt de allmänna gravplatserna, dessa bör bevaras. Tilläggsstenar bör ej tillåtas vid allmänna gravplatser.

Vegetation

- Trädkransen av bland annat lönn, björk, rönn och sälk som står innanför kyrkogårdsmuren är viktig för kyrkogårdens karaktär och bör bevaras. Träd som tas ned bör i den äldre delen ersättas med lönn och längs den västra sidan av björk för att göra trädkransen mer enhetlig. Alternativt kan liknande lövträd godkännas om särskilda skäl föreligger.

- De äldre lönnarna och björkarna som står på sina håll i kyrkogårdens gräsmattor bör bevaras.
- De trädrader som finns längs kyrkogårdens grusade gångar bör bevaras. Särskilt viktig är raden av äldre lönn i den västra delen.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Två av de tre gravvårdarna på Geijerska familjegraven, en av de mest iögonfallande gravplatserna på kyrkogården i Brattfors.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Brattfors kyrkogård

Nr: 1

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1880-1900

Inskription: FAMILJEGRAF O. Moberg *18 20/10 18 †18 20/11 91 Stina Henrikson *18 23/4 24 †18 15/2 83 Kristus är mitt lif och döden är min vinning

Nr: 8

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, symbol: timglas, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1890-1920-tal

Inskription: Hemmansägaren Jonas Nilsson Bohlbäcken Familjegrav

Nr: 14

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, dekor, inskription: titel, ortsnamn, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1890-1920-tal

Inskription: HEMMANSEGAREN Jonas Andersson's I BOHLBÄCKEN FAMILJEGRAF JOH. 17: 3.

Nr: 18

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: F.d. Bergsmannen Anders Nilsson *1835 †1914

Nr: 35

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1894

Inskription: H.V. BERGSMANNEN J. JÖNSSON *1815 †1887 HANS MAKAS STINA JÖNSSON *1815 †1894 SONHUSTRUN ANNA JÖNSSON *1836 †1888 SONSON KARL AUGUST *1878 †1916 HERMAN GUSTAF *1894 †1917 HILMA MARIA *1879 †1918 FAMILJEGRAF

Nr: 38

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens unika utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1913

Inskription: KLOCKAREN OCH SKOLLÄRAREN MAGNUS SELLDIN *4/2 1821 †21/7 1913 —•— FAMILJEGRAF

Nr: 39

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1933

Inskription: F.d. NÄMNDEMAN ANDERS JOH. ANDERSSON PARDIXHÖJD FAMILJEGRAV HELMER 1901-1933 HJALMAR 1903-1933

Nr: 44

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1901

Inskription: BERGSMANNEN A. BERGENHEM *18 27/10 19 †19 8/4 01 HUSTRUN MARIA *18 20/11 20 †18 14/4 86 SONEN KARL FREDRIK *18 24/12 53 †18 17/1 83 DOTTERN KRISTINA MARIA *18 2/10 57 †18 26/4 60

Nr: 62

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: AUG. JOHANSSON FORSHYTTAN FAMILJEGRÄV

Nr: 65

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: Bergsmannen Jonas Jonsson Pardixmossen 1846-1924 Familjegrav

Nr: 93

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1909 och 1899

Inskription: 1:a gravvården: CARL J. BIHL FÖDD DEN 11/11 1843 DÖD DEN 22/4 1909 ANNA LISA BIHL FÖDD DEN 23/4 1858 DÖD DEN 17/8 1946 UPP. 21:11. 2:a gravvården: MARIA BIHL FÖDD SÖDERVALL FÖDD DEC. 13 1840 DÖD APRIL 16 1899

Nr: 95

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: BERGSMANNEN ERIK OLSSON'S I LUNGSTORP FAMILJEGRÄF PS. 484. 4. 5.

Nr: 96

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1900 - 1920-tal

Inskription: VÅR ÄLSKADE MODER INGA LISA BRUNZELL FÖDD HÖGFELDT

Nr: 101

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1895

Inskription: Bruksförvaltaren G.F. ÅBERG *18 6/10 23 †18 26/8 95 Fröken NANNA LUNDH *18 14/12 38 †19 2/7 05

Nr: 102

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1881

Inskription: BRUKSEGAREEN RIDDARE AF K. WASA ORDEN FILOSOFIE DOKTOR JAKOB FREDRIK GEIJER FÖDD DEN 1 SEPT 1823 DÖD DEN 8 FEBR 1881 —●—

Nr: 103

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1850/1857

Inskription: BRUKSPATRONEN JOH. GUST. GEIJER F. 1806 - D. 1850 OCH HANS MAKAS CHR. LOUISE GEIJER F. 1816 - D. 1857 SV. PS. 490

Nr: 104

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravplatsens placering intill kyrkan, gravvårdens utformning: tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: P.G. MAGNUSSON *19/8 1834 †28/10 1931 HANS MAKAS INGEBORG *8/6 1843 †27/1 1921 FAMILJEGRAF

Nr: 105

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnskätting mellan gjutjärnspollare, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1898

Inskription: BERGSSEXMAN HANS SONESSONS FAMILJEGRAF 1898

Nr: 108 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, material: gjutjärn, inskription: titel, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1855

Inskription: BERGSMANNEN OLOF NILSSON FÖDD 1819 DÖD 1855 PS. 235

Nr: 108 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1903/1911

Inskription: BERGSMANNEN PER NILSSON *15/10 1797 †16/8 1858 ANNA NILSSON *16/1 1812 †29/4 1903 N.G. PERSSON *20/2 1851 †8/1 1911 UPPB. 14:13.

Nr: 120

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1902/1919

Inskription: SMEDMÄSTAREN A.G. LINDBERG *8/11 1838 †11/9 1902 OCH HANS HUSTRU ANNA LISA *3/7 1843 †10/3 1919 UPPB. 14.13

Nr: 127 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grav omgiven av smidesstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, material: gjutjärn och marmor, inskription: titel, bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1906

Inskription: Brukspatronen CHRISTOPHER REINHOLD GEIJER FÖDD DEN 15 OCTOBER 1770. DÖD DEN 9 MAIJ 1836. SAMT Defs kära maka ANNA ELISABETH LENNARTSON FÖDD DEN 6 JUNI 1777. DÖD DEN 25 DECEMBER 1838. HWILA HÄR —•— De rättfärdigas åminnelse lever i välsignelse.

Nr: 127 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grav omgiven av smidesstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1897

Inskription: BRUKSEGAREN HERMAN GUSTAF GEIJER FÖDD 1805, DÖD 1881. OCH DESS MAKAN EMELIE SUNDIN *2/10 1815 †5/1 1897. Ps. 477 v. 8, 9. Ps. 221 v. 1, 3.

Nr: 127 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grav omgiven av smidesstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1906

Inskription: Fröken Sofi Amalia Geijer *1843 - †1906

Nr: 131

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1846

Inskription: MINNE AF MARGARETHA HINDRIKSSON FÖDD DEN 6 APRIL 1819 DÖD DEN 9 MAIJ 1846 ---- Sv. Ps. 492 v. 11 —●—

Övrigt: Enligt traditionen ska gravvården ha hämtats från ett stenhuggeri i Karlstad.

Nr: 136

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1920

Inskription: SVENSKAMERIKANEN CARL OLSSON WORCHSTER MANSACHUSETTS U.S.A. *12/5 1861 †10/9 1920 REST IN PEACE

Övrigt: Enligt traditionen ska Carl ha råkat ut för en olycka på järnvägsbanken nära Brattfors. Detta efter att han klarat hela den långa resan hem från USA.

Nr: 140

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: KYRKOHERDE OLOF MARTINSSON FAMILJEGRÄV

Övrigt: Enligt traditionen ska flera av familjens barn som dött i difteri vara begravda i familjegraven. I död- och begravningsboken framkommer att en son dog år 1878 och under år 1881 dog ytterligare tre söner och två döttrar. Alla drabbades av i difteri som innebär en inflammation i slemhinnor och svalg.

Nr: 144

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, schablondekor, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: HEMMANSÄGAREN OCH KYRKOVÄRDEN ANDERS PETTERSSON *1837 †1918 FAMILJEGRÄV

Nr: 200

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdarnas utformning, inskription: Ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1944

Inskription: 1:a gravvården: JOHAN JOHANSSON RUBBETORP JOHAN JOHANSSON 1887 – 1956 EMMA JOHANSSON 1894 – 1977 FAMILJEGRAV 2:a gravvården: Ragnar *1922 †1944 Omkommen i beredskapstjänst Hans minne lever

Nr: 250

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1950-tal

Inskription: Saknas

Nr: 286

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1933

Inskription: P.J. JEPPE *1845 †1933

Nr: 297

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1933

Inskription: Gravvård: ANNA ERIKSSON *5/10 1841 †18/10 1933 Urna: MOR

Kyrkogårdar i Filipstad

Allmän beskrivning och historik

Filipstad är beläget ca 6 mil nordost om Karlstad. Staden är Värmlands näst äldsta, och fick sina stadsrättigheter år 1611. Mest känd är den för knäckebrödsfabriken Wasabröd, och för att Nils Ferlin bodde här under delar av sin uppväxt. Även uppfinnarna, och tillika bröderna Nils och John Ericsson är kända profiler från trakterna kring Filipstad. Östra kyrkogården i Filipstad kan stoltsera med mausoleet där John Ericsson begravdes efter sin död i New York.

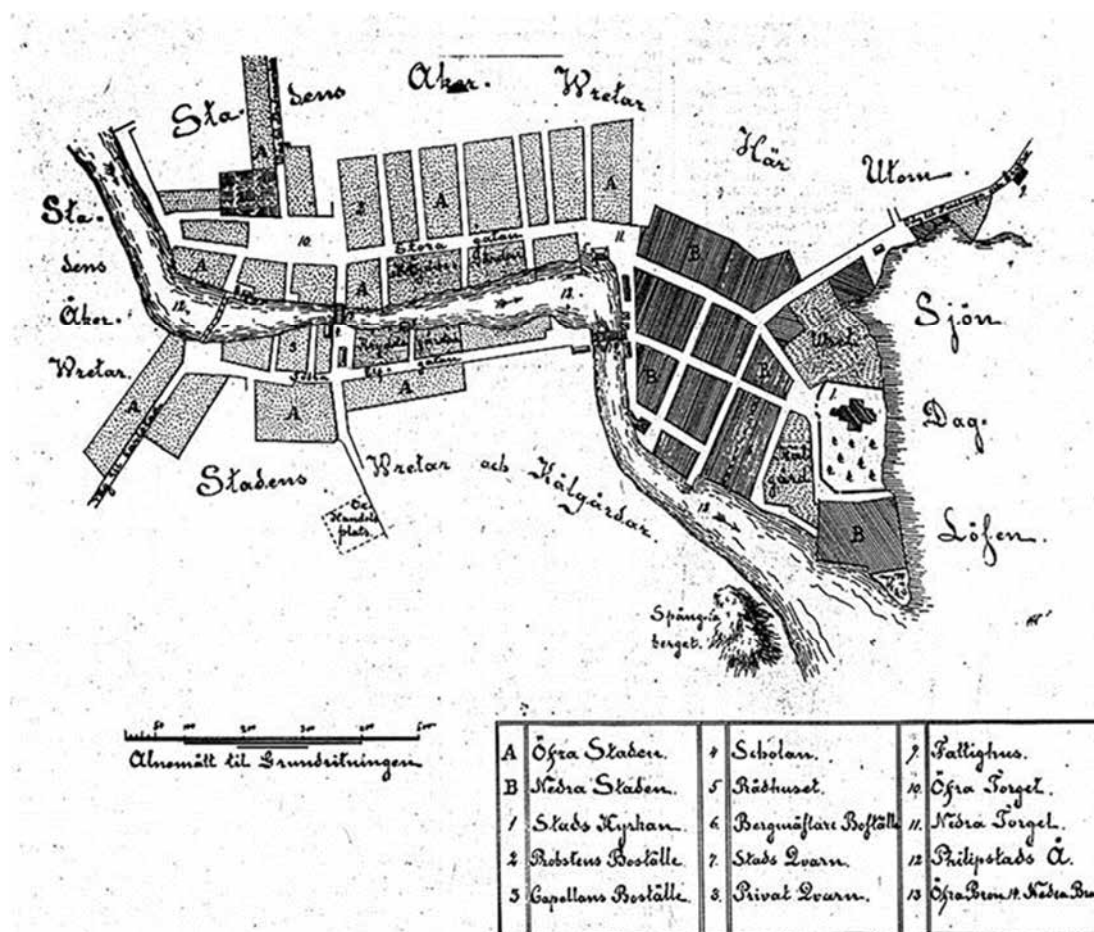
Staden var länge centrum för Filipstads bergslag med hyttor i landskapet runt omkring. Spår av denna tid finns bland annat på Västra och Östra kyrkogården där flera av de bemedlade männen och deras familjer ligger begravda under monumentala gravvårdar. På Västra kyrkogården syns detta väldigt tydligt då många av gravvårdarna är betydligt större och mer påkostade än vanligt, några av dem är flera meter höga och har detaljerad utsmyckning.

Likt många svenska städer har stadens centrum genomgått stora förändringar under 1900-talets senare hälft. Detta till trots finns en rad äldre träbyggnader bevarade, dock inte längs huvudgatan. Flera av dem är numera byggnadsminnesmärkta, däribland ett antal byggnader kring Hötorget, Nedre Kallsteniigården och Bergmästargården som ligger i närheten av Västra kyrkogården.

Kyrklig historik

När Filipstad grundlades 1611 ska Färnebo kyrka ha flyttats till stadens övre torg, Hötorget. Kyrkan lär dock relativt snart blivit för liten för stadens församling varpå man beslutade att bygga en ny. Platsen för den nya kyrkan blev udden i sjön Daglösen där stadens kyrka ligger än idag. Exakt när den nya kyrkan stod färdig är oklart, både 1616 och 1632 förekommer i det äldre källmaterialet. Den nya kyrkan kom att kallas Storkyrkan och dess föregångare blev således Lillkyrkan. Sistnämnda fick stå kvar vid Hötorget en tid efter och fungerade som lokal för sång och bönestunder. Även den nybyggda Storkyrkan ansågs snart vara för liten. Redan 1642 anhöll staden "... om hjälp för att bygga en kyrka för borgerskapet allena; den gamla rymde inte både borgerskap och allmoge"¹. Det kom dock att dröja innan den nya stenkyrkan uppfördes, istället byggdes kyrkan ut vid två tillfällen varav den ena helt bekostades av borgerskapet. Problemen kvarstod trots åtgärderna och vid 1600-talets slut konstaterades att kyrkan var för liten samt förfallen.

Vid samma tid, 1694, härjade en brand i stadens nordvästra delar som ödelade stora delar av bebyggelsen. I denna brand bör Lillkyrkan ha utplånats om den då fortfarande stod kvar, Storkyrkan klarade sig däremot undan denna eldsvåda. Troligtvis hade invånarna i församlingen mycket ansträngd ekonomi efter branden varför någon ny kyrka ej kom på tal. Istället byggdes Storkyrkan om ytterligare och breddades med 8 alnar, d.v.s. närmare 5 meter, under tidigt 1700-tal.

Karta över Filipstad, år 1770 av Jonas Brolin. Västra kyrkogården och Storkyrkan, på kartan benämnd Stads Kyrkan, före branden. Söder om kyrkan låg kyrkogården, här illustrerat med kors. Bild från Filipstads Gilles bildarkiv.

¹ Kallstenius s. 18

Det saknas uppgifter om vart begravingar skedde efter att Färnebo kyrka flyttats till Hötorget men troligtvis låg det en kyrkogård kring kyrkan på dess ursprungliga plats vid Bergskälhyttan. Denna bör ha varit bruk även en tid efter att kyrkan flyttats eftersom det dröjde några år innan Storkyrkan uppfördes och Västra kyrkogården togs i bruk.

1775 drabbades så staden av ytterligare en omfattande stadsbrand. Denna gång undkom inte Storkyrkan som brann ned i eldsvådan. Även Västra kyrkogården skadades svårt i branden. Samma år beslutades att man skulle bygga en stenkyrka i staden för att undvika liknande händelser i framtiden. Likaså hade man beslutat att anlägga en ny kyrkogård vilket blev än mer aktuellt efter branden. Det fanns dock invändningar mot detta beslut inom församlingen. Eftersom beslutet om att bygga en ny kyrka i sten även innebar att en ny kyrkogård skulle anläggas ansåg flera att de inte ville ha någon ny kyrka. De hade dock inte mycket för sina protester. Kyrkorådet beslutade att alla som ägde murade gravar på kyrkogården skulle bidra med all duglig sten från dessa till kyrkobygget. Den nya kyrkogården, numera kallad Östra kyrkogården, invigdes 1776 året efter branden. Västra kyrkogården togs aldrig bort helt och hållet och har fortsatt vara i bruk vilket bör ha varit glädjande för dem som haft invändningar mot flytten.

Anläggandet av en ny kyrka i staden ansågs säkerligen mycket omfattande och dyrt varför det beslutades att uppföra en tillfällig kyrka, en så kallad interimskyrka. Denna brukades troligtvis fram till år 1785 då stadens nya stenkyrka invigdes. Stenkyrkan har därefter genomgått ett antal renoveringar och ändringar. Däremot har inga större förändringar skett i kyrkans exteriör.

Östra kyrkogården fotograferad från kanonudden år 1900. På bilden syns bland annat att träden längs sjökanten är nyplanterade och mausoleet syns tydligt eftersom det är färre träd på kullen vid denna tidpunkt. Bild från Filipstads gilles bildarkiv.

Västra kyrkogården

Fastighetsbeteckning: Norra Filipstad 1:221 Filipstads kyrka

Gravskick: Kistgravar och urngravar

Antal gravsättningar: 3/år i genomsnitt sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 655, år 1900: 3533, år 1995: 8419

Tillkomst: Tidigt 1600-tal

Utvidgningar: Inga kända

Area: 6400 m²

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården anlades under 1600-talets första hälft samtidigt som träkyrkan uppfördes på udden i sjön Daglösen. Att döma av ett kopparstick i Erik Dahlberghs topografiska planschverk *Suecia Antiqua et hodierna* daterat 1702 ska träkyrkan ha haft en separat klockstapel. Troligtvis låg kyrkogården söder om denna. Träkyrkan rann ned vid den väldiga stadsbranden 1775, då även kyrkogården skadades. Efter branden påbörjades snart bygget av dagens stenkyrka som stod färdig 10 år senare på samma plats. Vad gäller kyrkogårdens utbredning och eventuella utvidgningar är uppgifterna knappa. Enligt en plankarta över Filipstad upprättad 1770 ser kyrkogården ut att ha lika stor utbredning som idag.² Därmed bör eventuella utvidgningar ha skett före kartan ritades. Det saknas

² Kallstenius s. 18ff

dock uppgifter om detta varför det även kan tänkas att kyrkogården alltid har haft den utbredning den har idag.

Kyrkogården omgärdades från början av en stenmur och det har även funnits allmänna platser som upplåtits utan kostnad. De allmänna gravarna finns inte längre kvar på kyrkogården. Exakt när dessa togs bort är oklart men det finns uppgifter i kyrkoarkivet om att de skulle jämnas ut och sås igen med gräs. I detta sammanhang nämns även att stenmurarna skulle tas bort, grus skulle påföras så att gångar bildades och en rundad gräsplan skulle iordningställas för att bereda plats för ett eventuellt gravkapell. Denna information vittnar dock om att de allmänna gravarna såtts igen åren innan 1879 eftersom stenmuren då byttes ut mot det gjutjärnsstaket som idag omgärdar kyrkogården. Ett staket som utfördes av Aktie Bolaget Karlstads Mekaniska Werkstad. Efter att de allmänna gravplatserna tagits bort så hänvisades troligtvis de mindre bemedlade till allmänningarna på Östra kyrkogården istället.³

Vad gäller det eventuella gravkapellet som också nämns i kyrkoarkiven är det oklart om man syftade på bårhuset som uppfördes 1877 nordöst om kyrkan. Troligtvis är det så eftersom bårhuset har använts vid begravningsgudstjänster innan Trons kapell byggdes. I bårhuset fanns en hydraulisk hiss ned till källarplanet. Därifrån fraktades kistorna över sjön Daglösen till Östra kyrkogården. På båda sidor av sjön fanns kajplatser för detta ändamål, dessa står kvar än idag och vittnar om traditionen.⁴

Norr om kyrkan fanns även ett antal källarlägenheter och år 1878 köpte församlingen en av dem.⁵ Troligtvis var det även dessa källarvalv som grävdes ut 1993. Utgrävningen som utfördes av Värmlands Museum gjordes efter att man påträffat källarvalven vid en renovering av kyrkogårdens staket och dess fundament. Av den Byggnadsarkeologiska dokumentationen som gjordes framkommer att det fanns 4 byggnader på platsen enligt äldre kartmaterial. Källarlägenheter tillhörde olika invånare samt ett bolag i staden. Under utgrävningsarbetet återfanns en ca 8 meter lång gång, två källarvalv, varav ett rasade in i vid utgrävning, samt tre stenansamlingar. I resterna av det rasade valvet hittades gravstenar från 1600-1700-talet.⁶ Det bör således ha varit detta valv som var i församlingens ägo. Idag nås källarvalvet via gravkapellets källarplan.

1984 lämnade församlingen in en ansökan till Länsstyrelsen om att få ta bort ett större antal gjutjärnsstaket kring enskilda gravplatser på kyrkogården. Man ansåg att de var i stort behov av renovering och att det inte fanns medel inom församlingen för att kunna genomföra ett sådant projekt. Flera röster höjdes om att det inte var rimligt att skattepengar skulle gå till renovering av så kallade "skrytstaket". Lyckligtvis försvann inga staket eftersom Länsstyrelsen ansåg att de var mycket viktiga för kyrkogårdens karaktär samt att de besatt stora kulturhistoriska värden.

Under slutet av 1980-talet anlades den grusade gångvägen vid Daglösens strand längs kyrkogårdens östra sida. Församlingen var länge motståndare till förslaget som lagts fram av kommunen och som skulle innebära att grinden intill sjön i nordväst fick tas bort. Grinden hölls mestadels låst eftersom man hade problem med att kyrkogården blivit ett tillhåll för så kallade "mindre nogräknade personer". Slutligen gick församlingen med på planerna, grinden togs bort och en grusgång anlades 1988.

³ Filipstads kyrkoarkiv akt. Olba:1

⁴ Begravningsplatser i Värmlands län Del 2 s. 163

⁵ Filipstads kyrkoarkiv akt. Olba:1

⁶ Byggnadsarkeologisk dokumentation av lämningar vid Filipstads kyrka, RAÄ 88

Vad gäller kyrkogårdens vegetation saknas exakta uppgifter om när träden planterats. Men i samband med att Östra kyrkogården skulle renoveras under 1880-talet framkom även förslag om att plantera träd på den gamla kyrkogården, d.v.s. Västra kyrkogården. Det är också mycket troligt att det skedde någon gång under 1800-talet eftersom det under denna period blev allmänt ideal att plantera träd på kyrkogårdarna.

Vid 1900-talets mitt beslutade kyrkogårdskommittén att 20 st. rhododendron, samt andra buskväxter, skulle inköpas för plantering på kyrkogården. Pengarna togs ur en särskild fond som upprättats av Kamrer Olander för den "gamla kyrkogårdens förskönande". Samma år beslutades även att plantera en syrenhäck innanför järnstaketet längs kyrkogårdens västra sida. Idag fortsätter denna häck även längs den södra sidan.⁷

Enligt fotografier tycks det ha funnits thuja planterade på minst en av gravplatserna så sent som 1984. Dessa är vid tiden för fotograferingen mycket högvuxna och står innanför staketet på en av grusgravarna. Dessa har dock tagits bort. På några enskilda gravplatser finns även rhododendron planterad vilket bör ha skett någon gång under 1900-talets senare hälft.

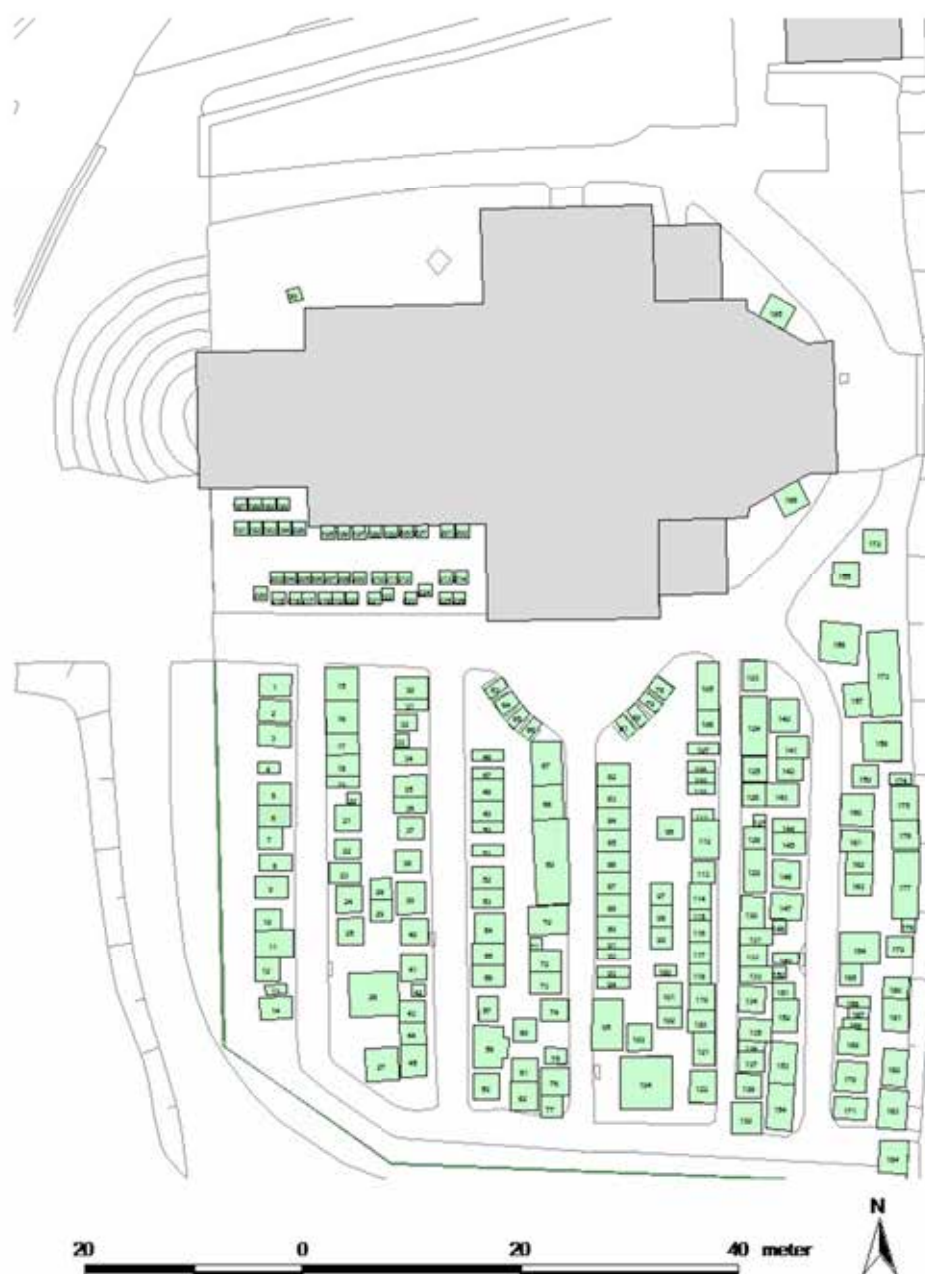
Kyrkogården har ej genomgått några större renoveringar utöver att de allmänna gravplatserna såtts igen. Detta har gjort att den ålderdomliga karaktären fortfarande finns kvar.

På västra kyrkogården finns en mängd äldre gravvårdar bevarade. Flera gravplatser har täckning av grus och omges av gjutjärnstaket eller järnstänger mellan stenpollare som syns på gravplatsen till vänster i bild.

⁷ Filipstads kyrkoarkiv akt. Olba:3

Västra kyrkogården

Kyrkogården idag

Kvarter

Västra kyrkogården saknar egentlig kvartersindelning då den är relativt liten. Kyrkogården begränsas i norr av ett gjutjärnsstaket. I väster och delvis i söder avgränsas den av ett gjutjärnsstaket med en klippt, låg syrenhäck innanför. I söder står också en klippt, lägre syrenhäck med ett nätat stängsel bakom mot Bergmästargården. I öster gränsar den till sjön Daglösen med en brant slänt ned mot en grusad gångväg längs sjökanten.

Kyrkogården, som är fyrkantig till formen, ligger söder om kyrkan med undantag för en gravplats intill fasaden på korets norra sida. Kyrkogården har en speciell karaktär eftersom det finns en mängd mycket påkostade monumentala gravvårdar. Några av dem är flera meter höga och åtskilliga av dem har porträttreliefer och annan dekor av brons. Mellan dessa mycket iögonfallande gravvårdar står mindre, i många fall yngre, gravvårdar vilket bidrar till att de högresta gravvårdarna verkar större än de faktiskt är.

Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader längs smala grusgångar, med undantag för ett område intill södra fasaden samt ett parti mitt för södra korsarmen. I området intill södra fasaden står främst yngre gravvårdar av varierande utformning från 1900-talets mitt och framåt. Det finns dock två undantag, en skadad gravvård av kalksten intill entrén samt en gjutjärnsurna på sockel av diabas från sent 1800-tal. Partiet mitt för södra korsarmen är format som en halvcirkel med liggande gravhällar och en grusgång i dess mitt som leder in till familjegravarna bakom. Partiet begränsas i söder av rhododendron buskar och låga måbärshäckar står mellan gravhällarna.

Det finns viss skillnad mellan kyrkogårdens västra och östra del. I väster finns fler yngre och mer oansenliga gravvårdar medan det i öster nästan enbart finns stora familjegravar av mer eller mindre monumental utformning. Förändringen sker gradvis från väst till öst. Kyrkogården är grästäckt men ett flertal grusgravar förekommer, dock flest i den östra delen. Gravvårdarna är av kalksten, marmor, diabas, granit, porfyr, labrador, trä, smides- och gjutjärn, och härstammar från 1700-talet och framåt.

Kyrkogården är delvis mycket ålderdomlig med stora monumentala gravplatser och delvis finns rader med mer moderna gravvårdar.

Inskriptioner och titlar

På Västra kyrkogården finns en mängd titlar och inskriptioner av olika slag på gravvårdarna. Det som däremot förekommer i mindre utsträckning är Ortsnamn. Detta kan dock förklaras med att flertalet givetvis bott i Filipstad och att de därav inte känt att Ortsnamnet varit relevant.

Bland de övriga inskriptionerna finns ett antal fraser eller referenser ut bibeln och psalmboken. Exempel på dessa är *O härliga lott att leva där döden sin överman fått*, *De som redeliga vandrat hava. Komma till frid* och *Genom mycken bedrövelse måste vi ingå i Guds rike*. Utöver dessa finns givetvis även några vanligt förekommande bibelord så som *Kristus är mitt liv döden min vinning* och *Jag vet att min förlossare lever*.

Andra inskriptioner som kan hittas på kyrkogården är sentenser av olika slag eller olika fraser som inleder eller avslutar texten. Exempel på sentenser och fraser är *Kärleken reste minnesvården*. *Samtids högaktning erkände den*, *Hvila framman för denna sten* och *Här stoftet, minnet i tacksamma hjertan*. Det finns även en del inskriptioner som antingen berättar om den gravsattes livsgärningar eller talar om vem/vilka som rest gravvården. Exempel på det förstnämnda är inskriptionen *Prost i Filipstad, bygde kyrkan, grundade Filipstads lasarett*. Ett exempel på det sistnämnda är istället en gravvård med inskriptionen *Filipstad och Fernebo församlingar reste vården till minne av sin herde*.

Det tycks ha inneburit viss status bland samhällets bemedlade att bli begravd på Västra kyrkogården. Därför hittas också väldigt många gravvårdar med olika yrkestitlar. Flera män har dessutom getts fler än en titel. Likt övriga kyrkogårdar inom Filipstads församling är titlar knutna till gruvnäringen mycket vanliga. Några exempel på dessa är *Bergmästaren*, *Öfvermasmästare*, *Bruksegare*, *Brukspatron* och *Bergsingenjör*. Även titeln *Bergsmannen* förekommer, men inte alls i lika stor utsträckning som på kyrkogårdarna runt om staden.

På västra kyrkogården finns en mängd gravvårdar med inskriptioner av olika slag. Bergsmannen är som nämnts ovan en mycket vanlig titel. Likaså förekommer gravvårdar med flera titlar och bibelord eller referenser till sådana. Gravvårderna till höger visar en form av inskription som är ovanlig på denna kyrkogård då man enbart valt att skriva ut personernas förnamn. Det saknas uppgifter om de gravsatta i gravboken men det är möjligt att det är en barngrav där en syskonskara blivit gravsatta.

Andra titlar som förekommer är knutna till sådana yrken som hittas i en stad såsom *Borgmästaren*, *Köpman*, *Stadskassör*, *Bankkassören*, *Postmästaren*, *Handlanden*, *Kamrer* och *Apotekaren*. Det går också att finna ett par titlar som har anknytning till rättsväsendet vilket beror på att Filipstad länge var plats för häradstinget. Dessa titlar är *Kronolänsmannen* och *Hofrättsnotarien*. I staden fanns även ett lasarett vilket givetvis innebär att det finns ett antal titlar knutna till dess verksamhet, bland annat *Provinsialläkaren* och *Doktor*. Ytterligare en yrkesgrupp som förekommer är titlar inom skolväsendet som exempelvis *Folkskollärare*, *Rektor* *Fil. Doktor* och *Musikläraren*.

Förutom att vara centrum för Värmlands bergslag är Filipstad, som nämnts i inledningen, även känt för företaget Wasabröd. Två titlar med anknytning till detta företag finns också på kyrkogården, *Tekn. Dir. I Wasa* och *Bagarmästare*.

En annan företeelse som kan sättas i samband med personer ur samhällets övre skikt är titlarna *R.V.O.*, *L.V.O.*, *R.K.W.O.* och *Riddaren*. De tre första är olika förkortningar för Vasaorden. Den första är en Riddare av Vasaorden, den andra en Ledamot av Vasaorden och den sista är en förkortning för Riddare av Kungliga Vasaorden. Utnämningen gavs som belöning för goda insatser inom bland annat jord- och bergsbruk, konst, teknisk utveckling och handel. Om en präst eller en kvinna utnämndes till denna ordern benämndes de som Ledamot istället för Riddare och förkortningarna börjar då med ett L istället för ett R.¹

Naturligtvis hittas även en rad titlar knutna till den kyrkliga verksamheten på kyrkogården. Bland annat finns ett antal *Kyrkoherde* samt *Prost*, *Kyrkvärden* och *Organisten*.

Förekomsten av kvinnliga titlar är liksom på övriga kyrkogårdar sparsam. Förutom de vanliga benämningarna *maka/hustru* finns en *Systerdottern* samt *Fosterdottern*. Alla exempel på kvinnliga titlar som redogör för familjebanden. Några kvinnliga yrkestitlar förekommer inte.

Vegetation

Kring delar kyrkogården växer en trädkrans av lönn, kastanj, lind, al, hägg, oxel, alm, rönn och ask. Några av dessa träd har troligtvis spridit sig från omgivande landskap. Trädkransen löper ej längs den västra sidan. Där finns istället en lägre klippt syrenhäck innanför gjutjärnsstaketet. Syrenhäcken fortsätter även längs delar av den södra sidan. Inne på kyrkogården längs flera av de grusade gångarna står äldre lind och lönn. På gräsområdena hittas alm, lönn, lind, hagtorn, gran, blågran, sockertoppsgran och cembratall av varierande ålder.

På kyrkogården finns även prydnadsbuskar av olika slag planterade i gräsområdena och intill kyrkobyggnaden. Bland annat förekommer berberis, ölandstok, aronia och rhododendron.

Vårblommor finns i relativt liten utsträckning på kyrkogården. Scilla hittas endast vid ett fåtal enskilda gravplatser samt i enstaka fall spritt i gräs och buskvegetation. I övrigt finns krokus på en gravplats, samt påskliljor på ytterligare en plats och längs bårhusets södra fasad. Vid ett av kyrkogårdens träd finns även tulpaner. Under sommaren klipps gräsmattorna regelbundet vilket gör att det finns ytterst få blommor utanför planteringarna på kyrkogården.

¹ www.kungahuset.se

Byggnader

Kyrkan som byggdes mellan 1775-1785, är i gustaviansk stil och korsformad med ett tresidigt korparti i öster och västtorn. Den vidbyggda sakristian på korets norrsida är samtida med kyrkan, medan en liknande utbyggnad på södra sidan är sekundärt tillfogad. Den murade kyrkan har vitputsad fasad med insänkta, rundbågiga fönsteröppningar. Kyrkan har ett mansardtak medan tornet kröns av en huv med lanternin. Såväl kyrktaket som tornet är täckt med kopparplåt. Entré sker genom vapenhuset i väst, via korsarmarna i norr och söder samt via sakristian. På platsen har tidigare stått en träkyrka som brann ned 1775.

Bårhuset anlades år 1877. Det är beläget nordöst om kyrkan i hörnet av kyrkotomten. Den vitputsade byggnaden har en källarvåning som är gråputsad. I öster finns ett parti av källarplanet där sinnerstenen är blottad. Sadeltaket är täckt av ett plåttak. Fasaden bryts av rundbågeformade fönster.

Omgärdningar och entréer

Kyrkogården omges av ett gjutjärnsstaket längs dess norra, västra och delar av den södra sidan. Gjutjärnsstaketet står på en sockel av huggen granit. Längs den södra sidan tar ett lägre nätat staket vid där gjutjärnsstaketet slutar.

Kyrkogården nås via två entréer i väster på vardera sidan av kyrkan. Entréerna som är öppningar i gjutjärnsstaketet saknar grindar, se bild nedan till höger. Längs kyrkogårdens östra sida löper en grusgång intill sjökanten och via denna nås kyrkogården i nordöstra och sydöstra hörnen. I nordöst leder en murad trappa upp till bårhuset och vidare in på kyrkogården. Vid bårhuset finns även grindstolpar på vardera sidan av den grusade gången där det tidigare fanns en grind in till kyrkogården, se bild nedan till vänster.

Gjutjärnsstaketet som omgärdar större delen av kyrkogården är från år 1879 och det utfördes då utav Aktie Bolaget Karlstads Mekaniska Werkstad.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Västra kyrkogården är belägen söder om kyrkan men en gravplats finns på den norra sidan intill koret. Den är närmast kvadratisk till utformningen och begränsas av terrängen i öster där den sluttar brant ner mot sjön. Kyrkogården har en ålderdomlig karaktär och speglar det välstånd som under hundratals år var knutet till järnhanteringen och gruvverksamheten i trakterna kring Filipstad. Kyrkogården visar stor variation i gravvårdarnas utformning. De många gravvårdarna och stora monumentala familjegravarna från 1800-talet och det tidiga 1900-talet är viktiga för den ålderdomliga karaktären. Bland dessa finns många grusgravar omgärdade av stenramar, samt ett större antal påkostade gravvårdar som är upp emot 4-5 meter höga och rikt utsmyckade med bronsdetaljer, bland annat i form av järnsymboler. Särskilt viktiga är det större antalet gjutjärnsstaket som omger gravplatser, samt de gjutjärnsvårdar av varierande utformning som finns på kyrkogården. Viktigt är också gjutjärnsstaketet som omgärdar kyrkogården.

Bergmästargården söder om kyrkogården och bårhuset i dess nordöstra hörn har miljöskapande värden för kyrkomiljön.

Trädkransen och de spridda äldre träden och buskarna inne på kyrkogården är mycket miljöskapande och har stor betydelse för hur kyrkogården upplevs av besökare, då den till viss avskärmar mot stadsbebyggelsen intill. Även kyrkogårdens närhet till sjön och den fria siktlinjen mot Östra kyrkogården på andra sidan har miljöskapande värden.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Kyrkogården innefattas även av kulturmiljölagens 2 kapitel då den är en del av de stadslager som är fornminnesmärkt. Enligt § 12 innebär detta att "Den som vill rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en forn lämning ska ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen."

Ett av kyrkogårdens många gjutjärnsstaket omgärdar denna grusgrav. Staketet har en stämpel från företaget J & C.G. Bolinders Mek. Verkstads Aktie-Bolag på grinden. Denna staketmodell finns med i en av deras produktkataloger från år 1890.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- **Mycket värdefulla gravvårdar**, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- **Värdefulla gravvårdar**, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- **Familjegravar och monumentala gravplatser i rader** är karakteriserande för kyrkogården och bör bevaras. De höga och rikt dekorerade gravvårdarna är särskilt viktiga. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- Kyrkogårdens ålderdomliga karaktär ska bevaras.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- De smala grusgångarna som genomkorsar kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning. Den bitvis asfalterade gången som sträcker sig kring kyrkan bör bevaras med bibehållen sträckning.
- Gjutjärnsstaketet som omgärdar kyrkogårdens norra, västra sida samt delar av den södra sidan är ett viktigt arkitektoniskt element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogården från omgivningen. Detta ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Vegetation

- Trädkransen av lönn, lind, kastanj, al, hägg, ask, oxel och rönn är viktig för kyrkogårdens karaktär och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med lönn, lind, ask eller kastanj för att göra trädkransen mer enhetlig. Alternativt kan liknande lövträd godkännas om särskilda skäl föreligger.
- De äldre lönnarna och lindarna som står på sina håll i kyrkogårdens gräsmattor bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt liknande lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Den spridda buskvegetationen på kyrkogården bör bevaras.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Den övre bilden visar en nedvänd fackla och en järnsymbol. Den nedvända facklan symboliserar livet som släcks ut. Den nedre bilden visar Guds allseende öga samt korset och ankaret som symboliserar tron på Gud och hoppet om frälsning.

Om hösten får kyrkogården en helt ny färg. Lönnarnas löv blir orange, oxeln är något mörkare orange vilket syns mitt i bilden och vildvinet som växer vid bårhuset blir mörkt röd. Nedre bilden visar detalj av en gravvård av marmor utformad som en uppslagen bok.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Västra kyrkogården

Nr: 1

Urvalskriterier: Personhistoriskt värde, inskription: titel - Ortsnamn - berättande text, bronsporträtt, gravvårdens utformning med överliggare, miljöskapande

Tillkomst: 1945

Inskription: BENGT DIDRIK TINGBERG *1711 †1787 PROST I FILIPSTAD BYGGDE KYRKAN GRUNDADE FILIPSTADS LASARETT

Nr: 10

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1872

Inskription: MOR MED ÄLSKAD DOTTER ANNA LISA IGELSTRÖM FÖDD LEKBERG 15 NOV. 1797 DÖD 16 SEPT. 1872 MARIA CHRISTINA IGELSTRÖM FÖDD 6 DEC. 1819 DÖD 15 OKT. 1862

Nr: 11

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats med stenram och gjutjärnsstatket, gravvårdens utformning, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: Sent 1800-tal

Inskription: JAN ERIKSONS HENNICKEHAMMAR FAMILJEGRAF

Nr: 12

Urvalskriterier: Gjutjärnskors: lokalhistoriskt material, tidstypiskt, miljöskapande

Tillkomst: 1857

Inskription: B.C. ALSTERMARK FÖDD 1790. DÖD 1857.

Nr: 13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1850-1900

Inskription: HÄR HVILAR STOFDET AV ? HANDELSMANNEN GUSTAF LINDBERG ?

Nr: 20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1892

Inskription: ÅT MINNET AF BORGMÄSTAREN TH. HAMMERGREN * 24/9 1849
†4/11 1892

Nr: 22

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, bibelord, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1884

Inskription: H.H. BERGSMANNEN AND. NILSSON FRÅN ASPHYTTAN *.D. 1/6 1815
†D. 22/11. 1884 OCH HANS MAKA MARIA LISA BENGTSON *.D. 28/1 1829 †.D.
12/12 1884 MATH. 5:7.9.

Nr: 25

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1884

Inskription: RÅDMANNEN ADOLF BERG *20/6 1816 †12/5 1884 OCH DESS MAKA
FÖDD KJELLIN *2/5 1810 †3/2 1899

Nr: 26

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, bronsporträtt, personhistoriskt värde, tidstypiskt, miljöskapande

Tillkomst: 1871

Inskription: TILL MINNET AF FRANZ v SCHEELE 1795-1863

Övrigt: Gravvården restes 1871 åtta år efter Franz von Scheeles död, bronsreliefen är dock utförd år 1858 av signaturen C-n.

Nr: 26

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, gjutjärnsurna: lokalthistoriskt material, miljöskapande

Tillkomst: 1863

Inskription: : HÄR HVILAR STIFTET AF FRANZ VON SCHEELE *D. 21 OKT. 1795 †20 JULI 1863 MARIE VON SCHEELE FÖDD LUNDQVIST *D. 29 MARS 1806 †3 JULI 1873 CHARLOTTA VON SCHEELE *D 17 AUG 1840 †D 14 APRIL 1929

Övrigt: Dottern Charlotte var musiker och konstnär, skolad i Göteborg och enligt traditionen ska hon vara Sveriges första kvinnliga organist.

Nr: 38

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, materialblandning: marmorplatta, marmorkors och sandsten, gravvårdens dekor: murgröna, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1883/1893

Inskription: Rådman NATHANAEL HASSELBLAD *1819 †1883 HELENA HASSELBLAD *1838 †1907 Son HERMAN *1863 †1893 Krigsrådet ÅKE HASSELBLAD *1870 †1931 ELSA HASSELBLAD *1884 †1974

Nr: 39

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, bronsdekor, miljöskapande

Tillkomst: 1883

Inskription: OLOF BERGSTRÖM 1821-1883 OCH HANS MAKA BRITA CHATARINA 1819-1901

Nr: 45

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, dekor, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1882/1883

Inskription: INSPEKTOR J.P. JANSSON *29/4 1813 †18/5 1882. HANS MAKAS ANNA JANSSON F. WÅHL *30/5 1805 †14/10 1883. FABRIKÖREN ALBERT ANDERZON *1853 †1932 HANS MAKAS SOFIA ANDERZON *1885 †1945

Nr: 54

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: marmor, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1881

Inskription: L.P. CARLSTRÖM *18 26/12 09 †18 6/4 81 HÄR STÖTET. MINNET I TACKSAMMA HJERTAN.

Nr: 57

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärns-skätting mellan gjutjärnspollare, gravvårdens utformning, inskription: titel, tidsty-pisk, miljöskapande

Tillkomst: 1889

Inskription: JERNHANDLANDEN E.A. NORDSTRÖM *20/11 1844. †11/11 1889 EMMA NORDSTRÖM FÖDD KINDBERG *9/2 1847. †9/2 1928. ENKEFRU HELENA MARIA NORDSTRÖM FÖDD KINDBERG *1802, †1881.

Nr: 58

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, material: malm, gravvårdens dekor: järnsymbol och brinnande fackla, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1902

Inskription: Bergmästaren Dr C H Lundström *1828 †1902 Familjegrav

Nr: 74

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, inskription: titel, tids-
typisk, miljöskapande

Tillkomst: 1866

Inskription: Komminister J.N. JANSON 1809-1866

Nr: 75

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnssta-
ket, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1889

Inskription: JERNHANDLANDEN E.A. NORDSTRÖM *20/11 1844. †11/11 1889.
EMMA NORDSTRÖM FÖDD KINDBERG *9/2 1847. †9/2 1928. ENKEFRU HELENA
MARIA NORDSTRÖM FÖDD KINDBERG *1802. †1881.

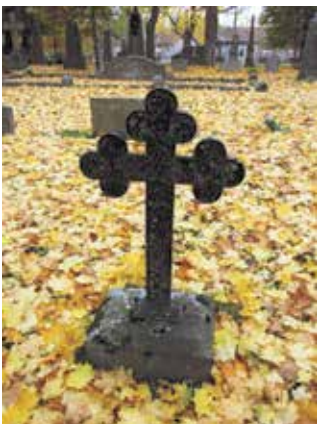

Nr: 77

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, bronsdekor: porträtt, järnsymbol, fackla,
ek- och lagerkvist, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: ANTON SJÖGREN *25/11 1822 †9/19/6 1893 SOPHIE SJÖGREN f. PE-
TERSSON *15/1 1829 †30/1 1891

Nr: 96

Urvalskriterier: Gjutjärns kors, miljöskapande

Tillkomst: 1850-1900

Inskription: Saknas

Nr: 101

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: Gravsatta 1887, 1894, 1929

Inskription: LOUISE ROSENDAHL *26/7 1844 †8/3 1887 HULDA ROSENDAHL *13/2 1822 †28/1 1894 KERSTIN ROSENDAHL *8/11 1853 †28/6 1929

Nr: 103

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: stenram, gravvårdens utformning: ringkors, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1893/1915

Inskription: PROVINSIALLÄKAREN LORENTZ GUSTAF ÖRTENGREN *1832 †1893
HILMA ELVIRA ÖRTENGREN F. NORMAN *1836 †1915 GERDA *1871 †1876 CHAR-
LOTTE NORDBLOM *1826 †1885

Nr: 104

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1863/1868

Inskription: Öfvermasmästaren G.S. KALLSTENIUS *1786 †1863 och hans maka
ANNA CATH. f. TINGBERG *1797 †1888 Sonen stadskassör GOTTFRID KALLSTENIUS
*1825 †1901 och hans maka MATILDA MOLINDER *1834 †1924 Dottern FRIDA
*1863 †1919

Nr: 108

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1875 och 1904

Inskription: 1: a gravvården: Bankkassören AUGUST NILSSON *1833 †1904 2:a
gravvården: BRUKSFÖRVALTAREN FREDRIK NILSSON 1831-1875

Nr: 110

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: berättande text, dekor, tids-
typisk, miljöskapande

Tillkomst: 1899

Inskription: LOUISE FRYKSTEDT *d. 8 April 1826 †d. 21 Februari 1899 Joh. 11:25
Gärd åt en oförgätlig moder af tacksamma barn

Nr: 112

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravtumba, gravvårdens utformning:
gjutjärn med gjutjärnsurnor, brosdetaljer, porträtt, lokalhistoriskt material: gjut-
järn, miljöskapande

Tillkomst: 1947

Inskription: Gjutjärnsvården: HUGO DUHS 16.6.1886 13.6.1947 Liggande stenhäl-
lar: HUGO DUHS 16.6 1878 13.6 1947 BRITT DUHS – KEDBY 28.4 1931 13.4 1972
OLOV DUHS 1.21 1929 27.7 1979 GERDA DUHS 16.11 1891 10.12 1978 HUGO DUHS
25.9 1932 20.1 1981

Nr: 121

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskap-
ande

Tillkomst: 1906

Inskription: HÄR HVILA BRUKSEGAREN JOHAN EM. JANSSON FRÅN SAXÅN *26/3
1833 †9/4 1906. HANS MAKAS CHRISTINA SOFIA FÖDD CARLSSON *20/5 1838 †30/9
1892. SAMT BARNEN HILMA SOFIA *26/9 1865 †18/7 1874. ELLEN CHRISTINA
*11/12 1866 †17/10 1888. KARIN MATHILDA *8/6 1864 †24/5 1951. FAMILJEGRAF

Nr: 122

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdarnas
utformning, inskription: titlar, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1916

Inskription: 1:a gravvården: August Wennström Familjegrav 2:a gravvården: DIS-
PONENT AUGUST TH. WENNSTRÖM, 1834-1916 G.M. BEATA K.F. JANSSON 1834-
1889 G.M. SOFIE F. PETTERSSON 1869-1929 3:e gravvården: PROFESSOR HELGE
KJELLIN 1885 – 1984 G.M. STINA F. WENNSTRÖM 1891- 1968 ALVA M. HELGES-
DOTTER 1912 – ALF H-SON KJELLIN 1920 – 1988 LENA CHARLOTTE KJELLIN *1954

Nr: 123

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: marmor, miljöskapande

Tillkomst: 1868

Inskription: CHRISTUS ÄR MITT LIF OCH DÖDEN ÄR MIN VINNING ?

Övrigt: I graven är Anders Gullström på Rottneros gravsatt.

Nr: 124

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram av kalksten, gravvårdarnas utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1878/1888

Inskription: 1:a gravvården: CIVILINGENIÖR SVEN CARLSON *22/1 1870 †20/7 1936 LARS CARLSON *11/3 1916 †4/5 1965 BO CARLSON *3/8 1913 †10/5 1990 2:a gravvården: ADAM CARLSON *7/5 1816 †27/9 1888 ANNA CATHARINA CARLSON *4/3 1813 †22/5 1893 CARL CARLSON *19/6 1837 †7/12 1873 CHRISTINA MATHILDA CARLSON *17/8 1840 †29/4 1905 JOHAN EMIL CARLSON *27/3 1871 †14/10 1878

Nr: 125

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1912

Inskription: FABRIKÖR C.J. CARLSON 1829 – 1912 HANS MAKÅ BRITTA CAJSA f. ERIKSSON 1830 – 1900 BERGSINGENIÖR C.J. CARLSON 1856-1932

Nr: 126

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: stenurna med bronsdekor, inskription: titlar, bibelreferenser, miljöskapande

Tillkomst: 1948

Inskription: Apotekaren Ivar G.F. RINGSTRÖM *27/8 1864 †28/2 1948 Hans maka Sigrid Emilia f. Billmanson *30/10 1873 †29/5 1955 Dottern Barbro *22/10 1907 †10/5 2000 Med Make Rektorn Leo Levinsson *5/10 1918 †3/8 1990 Jag vet att min Förlössare lever Kristus mitt liv döden min vinning

Nr: 129

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1909

Inskription: Handlanden AUG. MATTSSON *1/9 1832 †2/1 1872 Hans maka KRISTINA född Steffanson *11/8 1841 †17/6 1909 Dess andra make Inspektör V.A. CEDERBERG *21/3 1847 †12/1 1910 Sonen CARL OSCAR *28/11 1870 †29/3 1888 dottern UBEA *11/7 1883 †24/1 1906

Nr: 130

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, järnsymbol, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1960-tal

Inskription: BRUKSEGAREN ANDERS MAGNUS STÅHL FOGDHYTTAN OCH STÖPSJÖHYTTAN F. 1801 D. 1870 HANS MAKAN THERESIA AMALIA LEXOW F. 1811 D. 1880

Nr: 134

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: ortsnamn, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1884

Inskription: JAN PETTER BJÖRSSON FRÅN KALHYTTAN *1813 †1884. Hustru BRITTA BJÖRSSON *1813 †1867.

Nr: 137

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1879

Inskription: FRU ANNA LOVISA FEHRM *18/5 1841 †28/1 1879 SAMT 2NE DÖTT-
RAR CARL FEHRM *8/12 1838 †29/3 1918

Nr: 138

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1884

Inskription: ANNA CHRISTINA KJELLBERG FÖDD BERGGREN *DEN 12 JULI 1792 † DEN 13 JANUARI 1884 ANTON OLOF KJELLBERG *DEN 3 JANUARI 1824 † DEN 28 MAJ 1868 EVA MARIA BERGGREN *DEN 24 MARS 1798 † DEN 26 MARS 1874 SALIGA ÄRO DE DÖD SOM I HERRANOM DÖ Joh. Upp. 14.13

Nr: 139

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och järnstänger mellan stenspallare, gravvårdarnas utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1876-1892

Inskription: Brukspatron I.M. Planting-Gyllenbåga *1806 - †1876. Fru Julia Planting-Gyllenbåga född Sundin *1818 - †1892 Fru Emma Geijer född Planting-Gyllenbåga *1852 †1881. Bruksägaren Chr. R. Geijer *1837 - †1910.

Nr: 140

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1869

Inskription: HÄR HVILA: CARL JOHAN WALLROTH *1791 †1869 HANS MAKAS: JOHANNA CATHARINA BERGGREN *1804 †1863 SAMT SONEN CHRISTOFFER JOHAN *15/4 1841 †17/2 1916

Nr: 142

Urvalskriterier: Gjutjärnskors: lokalhistoriskt material, miljöskapande

Tillkomst: 1863

Inskription: J. NORE T. AHLGREN FÖDD DEN 27 NOV 1862 DÖD DEN 19 JUNI 1863

Nr: 146

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, miljöskapande

Tillkomst: 1877/1886

Inskription: -

Nr: 153 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: titlar och ortsnamn, dekor: allseende ögat, miljöskapande

Tillkomst: 1862

Inskription: HÄR HVILA BRUKSEGAREN JAN GÖRAN ERIKSSON TORSKEBÄCKEN *19/9 1797 †26/8 1862 OCH HANS MAKA BRITTA KAJSA PETTERSDOTTER *9/4 1791 †24/12 1870

Nr: 153 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: titlar och ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1906

Inskription: BRUKSEGAREN ERIK JOHAN ERICSON TORSKBÄCKEN *17/10 1826 †29/6 1905 CIVILINGENIÖREN PER GUSTAF ERICSON TORSKBÄCKEN *7/11 1827 †15/12 1866

Nr: 153 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: titlar och ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: HANDLANDEN CARL FERD. DAHLSTRÖM *29/10 1826 †2/3 1896 OCH HANS MAKA AUGUSTA ERICSON *6/1 1836 †9/9 1887 AFL. PHIL. MAGISTER ANDERS BRATTSTRÖMS MAKA JOHANNA ERICSON *15/3 1822 †26/3 1891

Nr: 153 4:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, gjutjärnsurna, lokalhistoriskt material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1850-1920-tal

Inskription: -

Nr: 154

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, inskription: exempel på äldre stavning, miljöskapande

Tillkomst: 1880-1920

Inskription: Sundinska Familjegrawen

Nr: 155

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1884

Inskription: KYRKOHERDE ANDERS FREDRIK BJÖRLIN TEOL. OCH FIL. DR. L.N.O.
*3/5 1806 †25/9 1884 GIFT 2/12 1860 MED KRISTINA KATRINA BERGGREN *1793
†1881 Filipstad och Fernebo församlingar reste vården till minne av sin herde

Nr: 156

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: facklor och krans av ek i målat brons, miljöskapande

Tillkomst: 1841

Inskription: HÄR STOPTET I TACKSAMMA HJERTAN MINNET AF BRUKS – PATRONEN OCH RIDD. NILS MITANDER FÖDD D. 7 FEBR. 1767 DÖD D. 15 MARTH 1841 OCH HANS MAKAN ANNA MARG. SUNDBERG FÖDD D. 21 SEPT. 1766 DÖD D. 2 JULII 1855

Nr: 158 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material: gjutjärn, inskription: titel, sentens, dekor: järnsymbol, brinnande fackla, kvist, miljöskapande

Tillkomst: 1851

Inskription: ÅT PER GUSTAF BERGGREN BRUKSEGARE FÖDD VID SAXÅN D. 18 JUNII 1793. DÖD DERSAMMASTÄDES D. 15 SEPT. 1851. EGNADES DENNA VÅRD AF DESS MAKAS FREDR. LOVISA BERGGREN FÖDD VID HEDENSKOG D. 11 OCTOB. 1803. DÖD VID SAXÅN D. 15 AUG. 1873. KÄRLEK RESTE MINNESVÅRDEN. SAMTIDAS HÖGÅKTNING OCH TACKSAMHET ERKÄNDE DEN.

Nr: 158 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1951

Inskription: Rektor Fil. Doktor PER GUSTAF BERGGREN *1879 †1931 De som redeliga vandrat hava komma till frid.

Nr: 158 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1909

Inskription: Fosterdottern ELISABET U. SANDELIN *21/10 1822 †15/7 1909 Sv. Ps. 170, 5 vers

Nr: 158 4:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: LIZZIE BERGGREN F. GULLBERG *1879 †1946 De som redeliga vandrat hava komma till frid.

Nr: 159

Urvalskriterier: Gjutjärnskors: lokalhistoriskt material, inskription: titel, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1855

Inskription: GRUFVE FOGDEN AND: PETTER LAGRELIUS FÖDD D. 9 AUG. 1797 DÖD D. 25 MARS 1855

Nr: 167

Urvalskriterier: Gjutjärnskors: lokalhistoriskt material, dekor: allseende ögat, kors och ankare, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1849

Inskription: Maria Carolina Uhr Född 1819. Död 1849.

Nr: 169

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1897

Inskription: ANDERS LORENTZ SUNQVIST *1806 †1897 KATARINA ELISABET SUNQVIST FÖDD WENNERSTRÖM *1814 †1878 Sent skall minnet af Edert lifs gerning dela det förgängligas lott

Nr: 170

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gjutjärnsstaket mellan stenpollare, gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: E.O. HOFRÄTTSNOTARIEN HÄRADSSKRIFVAREN R.V.O. ERIC PETRUS DAHLSTRÖM *3/1 1867 †20/2 1932 OCH HANS SYSTER ANNA ELISABETH DAHLSTRÖM *24/5 1874 †22/2 1944

Nr: 172

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel och Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1963

Inskription: Kyrkoherden i Filipstad och Färnebo Kontraktsprosten L.V.O. JOHN BIRGER RANING *25/5 1893 †6/10 1963 HARRIET ELIN ULRICA RANING f. WIDEBERG *5/9 1903 †29/7 1960

Nr: 174

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: marmor, miljöskapande

Tillkomst: 1820

Inskription: SLÄKTEN HAMMARÉN

Nr: 176

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1910-1920-tal

Inskription: JULIUS GULLSTRÖM *1822 - †1911 NANNA GULLSTRÖM f. Afzelius *1845 - †1920 sonen ANDERS *1867 - †1869. STELLAN JULIUS GULLSTRÖM *1871 - †1951 Makan GRETA *1879 - †1980

Nr: 177

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn och bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: Här hvila: Bergsmannen Peter Peterson från Södra Daglösed *23/4 1838 †8/5 1885 Sonen Gabriel *17/12 1870 †15/3 1874 Makan Christina Sofia *11/10 1847 †4/12 1927 Sonen Paul *18/6 1882 †28/1 1933 Sonen Emanuel *12/10 1869 †3/3 1939 Sonen Axel *10/8 1879 †13/11 1948 Dottern Edit *20/8 1884 †31/12 1948 Dottern Lilln *7/2 1876 †28/4 1951 Sonen Fritz *25/4 1878 †3/1 1959 Saliga äro de döda som i herranom dö

Nr: 181

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1857, 1861, 1867

Inskription: 1:a gravvården: EBBA HELLMAN FÖDD D. 20 JUNI 1788 DÖD D. 2 MAJ 1857 2:a gravvården: NILS GUSTAF AXELSON *D. 14 AUG. 1816 – D. 8 OKT. 1867. 3:e gravvården: FRU ELISE AXELSON FÖDD HELLMAN D. 6 NOVEMBER 1819 DÖD D. 8 MAJ 1861

Nr: 182

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram samt gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1899/1911

Inskription: C.F. CHÖLER 1816 1899 OLIVIA CHÖLER 1823 1911 CARL FILIP 1853 1856 HVILORUM TILL UPPSTÅNDELSENS DAG

Nr: 183

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, material: marmor, miljöskapande

Tillkomst: 1890/1883/1856

Inskription: Öfvermasmästaren och Riddaren August Wilhelm Fahlström *1801 †10 Sofi Fahlström född Olsson *1809 †1883 deras måg Bruksförvaltaren Jean Alfred Ruyter Dalberger *1824 †1856 Genom mycken bedröfvelse måste vi ingå i Guds rike Apg. 14:29

Nr: 184

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1899/1907

Inskription: V. ROSENDAHLS Familjegraf

Nr: 185

Urvalskriterier: Gjutjärnskors: lokalhistoriskt material, inskription: titel, ortsnamn och bibelreferens, gravvårdens placering intill kyrkans fasad, miljöskapande

Tillkomst: 1823

Inskription: DE SOM REDELIGA VANDRAT HAFVA, KOMMA TILL FRID. BRUKS PATRON OLOF BERGGREN FÖDD VID SAXÅN DEN 19 FEBR: 1761. DÖD VID FORSNÄS DEN 27 MARS 1834. DESS MAKA BRITTA NILSSON FÖDD VID GRYTHYTAN DEN 27 AUG. 1769 DÖD VID FORSNÄS DEN 12 MARS 1821.

Nr: 186

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, gravvårdens placering i kyrkans sockel, material: kalksten, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1794

Inskription: Bruks Patron Herr JOHAN LUNDGREN Född d. 2 Febr. 1705 Död d. 2 Mars 1794 Och Dess Hustru Fru LISA BIUGGREN Född d. 8 Junii 1722 Död d. 7 Jan 1778 Hvila Framman för Denna Sten

Nr: 224

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1874

Inskription: MATHILDA BRINK *1816 †1874

Östra kyrkogården

Fastighetsbeteckning: Östra Filipstad 1:229 Trons kapell

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 104/år i genomsnitt sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 655, år 1900: 3533, år 1995: 8419

Tillkomst: 1776

Utvidgningar: 1871-1886, 1920-talet, 1950, 1962 och 1974

Area: 8,4 ha

Kyrkogårdens historik

Då stadens nya stenkyrka började byggas år 1775 beslutades att en ny kyrkogård skulle anläggas på östra sidan av sjön Daglösen. Kyrkogården, som idag kallas Östra kyrkogården, invigdes år 1776. Att döma av en karta över församlingens ägor, där en gräns som visar kyrkogårdens utbredning år 1834 finns markerad, tycks den till en början ha varit belägen på kullens övre del. Det är också i dessa delar man idag hittar några av de äldsta gravvårdarna. Ytterligare ett par vårdar som kan ha stått där har eventuellt flyttats från detta område ner till kvarter D i västra slänten mot sjön, där de står idag.

Utsnitt ur kartan som nämnts ovan. Av teckenförklaringen framgår att kyrkogården år 1834 hade relativt liten utbredning och var koncentrerad kring kullens övre del. Det framgår även att kyrkogården sedan utvidgats markant då 1886 års gräns tycks innefatta större delen av kullen och området intill sjön i väster. Filipstads kyrkoarkiv akt: Olba.1

På samma karta finns ytterligare en gräns markerad. Den visar att kyrkogårdens utbredning var större år 1886 och då bör ha innefattat hela kullen. Ytterligare information kopplat till kartan berättar att tre områden införskaffades för att kunna verkställa denna utvidgning. Områdena köptes i etapper mellan år 1840 och 1893. Det framgår att mark köptes vid fem tillfällen under denna period, men på kartan syns endast utsträckningen av områdena tillsammans. I kyrkoarkivet finns dock ytterligare ett dokument av intresse. Det vittnar om att en kommissionslandtmätare vid namn O.M. Claréus upprättade en plankarta över Östra kyrkogården år 1871. Kartan, som visserligen saknas, sägs beskriva en föreslagen utvidgning. Därav är det troligt att kyrkogården utvidgas någon gång mellan år 1871-1886. Troligen fortsatte man därefter att utvidga nere i de norra delarna av dagens kvarter B01 då kullens slänter slutligen blivit fullbelagda. Dessutom bör området sydöst om kullen ha fungerat som allmänning redan under det tidiga 1900-talet, vilket styrks av att det finns flera gravvårdar i dessa delar från denna tid.

I kyrkoarkivet finns även förslag till renovering av kyrkogården från år 1885. Församlingen verkar först ha fått in ett förslag framtaget av en arkitekt Lind från Stockholm. Därefter har ett flertal av bygdens mer framstående män, däribland Disponent Mossberg vid Persbergs Grufve AB, fått i uppgift att se över förslaget. De har lämnat in sina synpunkter skriftligen och idag finns det tre olika renoveringsförslag att granska. Dessa ser dock i stort sett likadana ut. Kartorna saknas tyvärr men i en av dessa texter framgår bland annat att det skulle anläggas nya gångar "på kullens högra sida"¹. Det som avses med kullens högra sida framgår i sin tur av en karta från 1929 där den södra slänten benämns som höger. I ett av 1885 års förslag står även att kullen var skogsbeklädd norr om muren,

¹ Filipstads kyrkoarkiv akt: Olba:3

vilket dels innebär att kyrkogården omgavs av en mur dels att delar av dagens kvarter A och AB var skogbeklädda och troligen inte hade tagits i bruk. I ett av förslagen nämns även att kyrkogården vid denna tid pryddes av 14 björkar och det rekommenderas även att nya träd skulle planteras, förslagsvis lind, lönn och alm. Man ansåg även att granhäcken i norr skulle tas bort. Istället borde hängande varianter av arterna alm och ask planteras i området. Idag hittas lind och lönn på kyrkogården men några hängande varianter av alm och ask förekommer inte. Församlingen kom att genomföra en renovering av kyrkogården men vilket av de tre förslagen man följde framgår ej. Något som däremot finns dokumenterat är att kyrkokassans skuld ökade under 1885 som en direkt följd av renoveringen.²

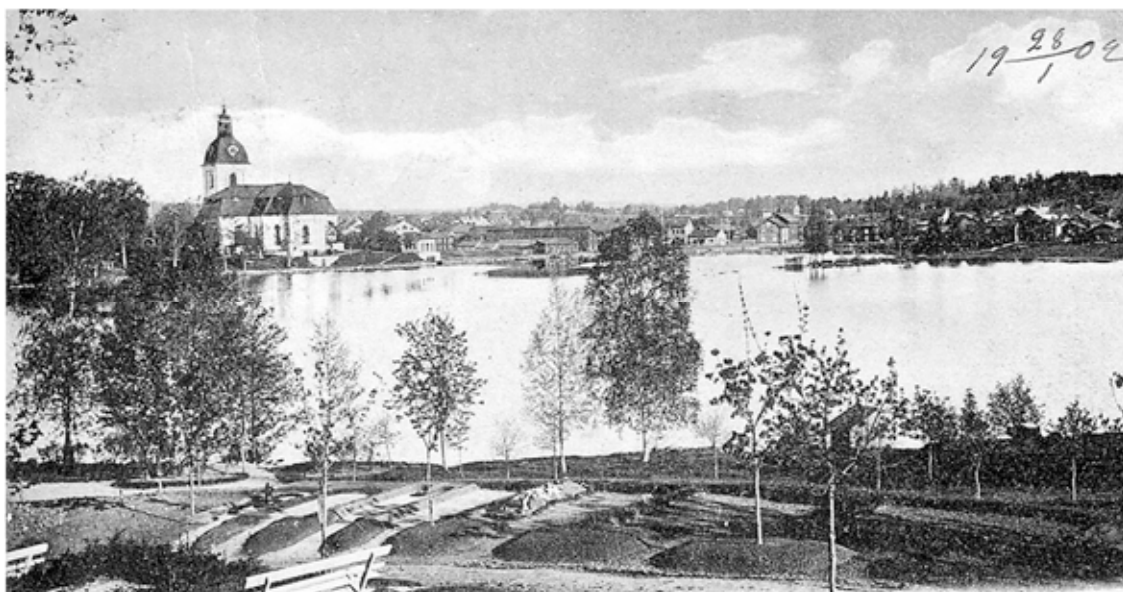
Dagens blickfång, John Erikssons mausoleum på kullens topp, invigdes år 1895. För att kunna anlägga mausoleet schaktades kullen av och man planade ut ett större område på toppen. Dessa tankar fanns rimligtvis inte med på 1885 års renoveringsplan, eftersom John Eriksson dog först år 1889. Dessutom kom beslutet om att han skulle begravas i Filipstad först senare. Mausoleet är uppfört i nationalromantisk stil och det har kommit att sätta sin prägel på kyrkogårdens äldsta delar.

En plankarta över kyrkogården daterad 1929 visar att kyrkogården vid detta tillfälle sträckte sig ytterligare åt sydöst och innefattade nuvarande kvarter C01 och allmänningen innanför, C01A. Kyrkogården omgärdades då av en granhäck i norr som fortsatte längs den östra sidan där den övergick i en caraganahäck och slutligen i en stenmur. Muren löpte fram till det sydöstra hörnet och längs den södra kanten stod ett staket mot ängs-/åkermarken utanför. Exakt när dessa områden införlivades i kyrkogården är oklart men enligt gravboken togs de i bruk under 1920-talet.

Därefter har kvarteren i andra och tredje terrassen väster om kvarter C01 och C01A tagits i bruk under 1940-talet respektive 1950-talet. Under 1950-talet iordningställdes även kvarter D i kyrkogårdens västra del. Samtidigt planerades även en utvidgning längs kyrkogårdens östra sida. Området skulle innehålla såväl nya kvarter för familjegravar som ett krematorium. Projektet drog dock ut på tiden på grund av att staden hade för avsikt att anlägga en ny väg till Nykroppa. Sträckningen skulle ligga strax öster om kyrkogården och man var därför tvungen att anpassa utvidgningen efter den planerade vägsträckningen. Då detta arbete gick mycket långsamt påverkade det även kyrkogården. Krematoriet och Trons kapell invigdes år 1963 och de nya kvarteren stod klara 1964. Att döma av en mindre allmänning som idag finns i detta område tycks det dock ha tagits i bruk redan under 1940-talet. Det talades dessutom om att ta bort den gamla kyrkogårdsmuren redan år 1942. Muren ifråga låg längs kyrkogårdens östra sida och skulle komma att skilja den tilltänka utvidgningen från den befintliga kyrkogården. Eftersom man ansåg att denna gräns inte skulle vara tydlig i framtiden skulle stenmuren tas bort.

Den senaste i raden av större utvidgningar skedde åt söder och stod färdig år 1974. Kvarteren placerades i sydväst utanför kyrkogårdsmuren. Därefter har ett antal mindre askgravskvarter anlagts i kyrkogårdens nordvästra och nordöstra delar. Minneslunden iordningställdes år 1981 i den norra delen av den östra utvidgningen från 1964.

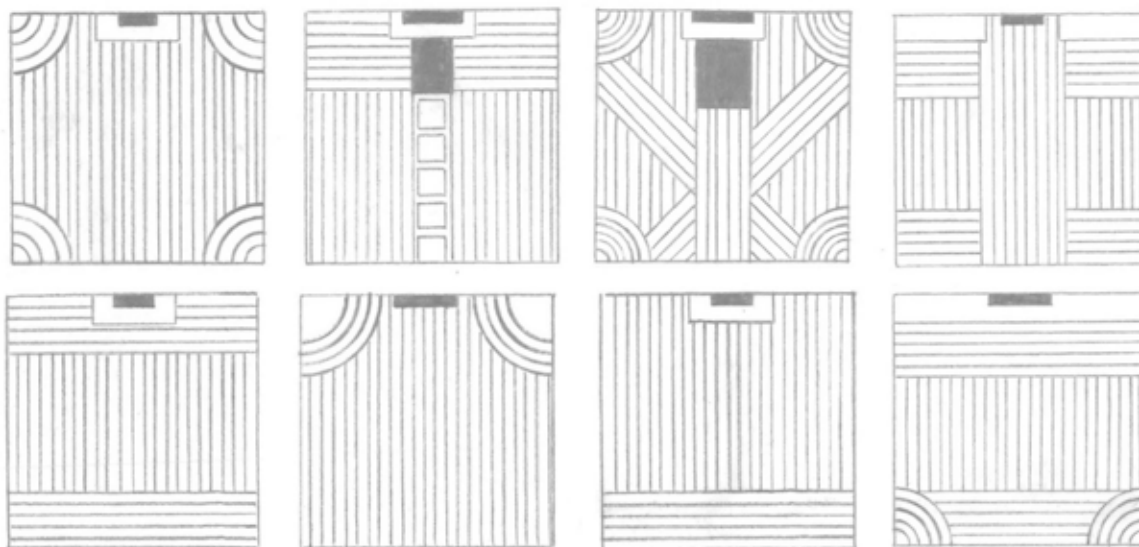
² Persbergs Grufve AB arkiv akt: F9:3

Fotografi från 1902 där delar av kv. A syns samt kyrkan på andra sidan sjön. Bild från Filipstads Gilles bildarkiv.

Fotografi taget från mausoleet där delar av kv. AD och AF syns. Flera gravplatser omgärdas av häckar, vissa ser ut att vara lägre klippta häckar medan andra ser ut att vara friväxande. Kyrkan syns tydligt från kullens toppen vid denna tid då träden inte var lika stora som idag. Av bilden framkommer även att det växte ett flertal björkar i dessa kvarter. Bild tillhandahållen av Lindebilder.se

Grusgravar och mönsterkrattning

Under det tidiga 1900-talet var grusgravar med stenram och resta gravvårdar vanligt förekommande på landets kyrkogårdar och begravningsplatser. Ofta fanns det hela kvarter med bara grusgravar där det även blev vanligt med monumentala familjegravar med höga resta gravvårdar och i vissa fall även gjutjärnsstaket. Gravplatserna i dessa kvarter såldes ofta för en större summa och man erbjöd till och med gravrätt för all framtid. Grusgravarna blev senare vanliga även på de äldre kyrkogårdarna. Idag ligger de ofta omgivna av grästäckta gravar, eftersom många grusgravar såddes igen under 1900-talets andra hälft som ett led i effektivisering av skötseln. Trots detta finns det en del grusgravskvarter kvar på kyrkogårdar och begravningsplatser än idag.

Ett sätt att dekorera de grästäckta gravarna är genom så kallad mönsterkrattning. Med hjälp av en kratta som försetts med bredare träpiggas krattas olika mönster på gravplatserna. Mönsterkrattning är en del av kyrkogårdarnas kulturarv som tyvärr kommit att bli alltmer ovanligt i takt med att skötseln rationaliserats; samt i och med att en mängd grusgravar såtts igen med gräs.

Under den kulturhistoriska inventeringen av Åmåls kyrkogårdar 2013-2014 dokumenterades ett större antal mönster på grusgravarna. Några av dessa avbildas ovan med förhoppning om att de ska kunna inspirera och visa vad som är möjligt att åstadkomma med enbart en kratta och lite fantasi.

Allmänna gravkvarter för samhällets fattiga

Allmänna gravplatser förekommer på flera av församlingens kyrkogårdar. De har genom åren fått en rad olika namn så som *Allmänning*, *Allmänlinje* eller *Linjen*. Till skillnad från de stora grusgravarna erbjöds dessa gravplatser med plats för en person utan kostnad och utan gravrätt. Det var således främst de mindre bemedlade i samhället som begravdes i dessa kvarter.

Begravningsplatser som anlades utanför städerna under framför allt 1800-talet gestaltades efter särskilda planer. Ofta hittas de allmänna gravplatserna omgivna av familjegravar längs kvarterens ytterkanter, så är även fallet på Östra kyrkogården. De allmänna gravplatserna "gömdes" på detta vis undan då familjegravarna placerades i de "bättre" och mer synliga delarna intill huvudgångar. Inne i

dess kvarter placerades de allmänna gravplatserna i rader där man började gravsätta i ena änden. När raden var full fortsatte man på nästa.

Allmänna gravplatser förekommer även på äldre kyrkogårdar. I vissa fall finns hela kvarter där de är placerade i rader, likt beskrivningen ovan, medan det i andra fall snarare är tal om en *Allmänlinje*. En sådan finns på kyrkogården i Nykroppa. Den är placerad längs ytterkanten på en av terrasserna i den östra slänten. Här gick tidigare kyrkogårdens yttre gräns och de allmänna gravplatserna var med andra ord placerade i kyrkogårdens utkanter.

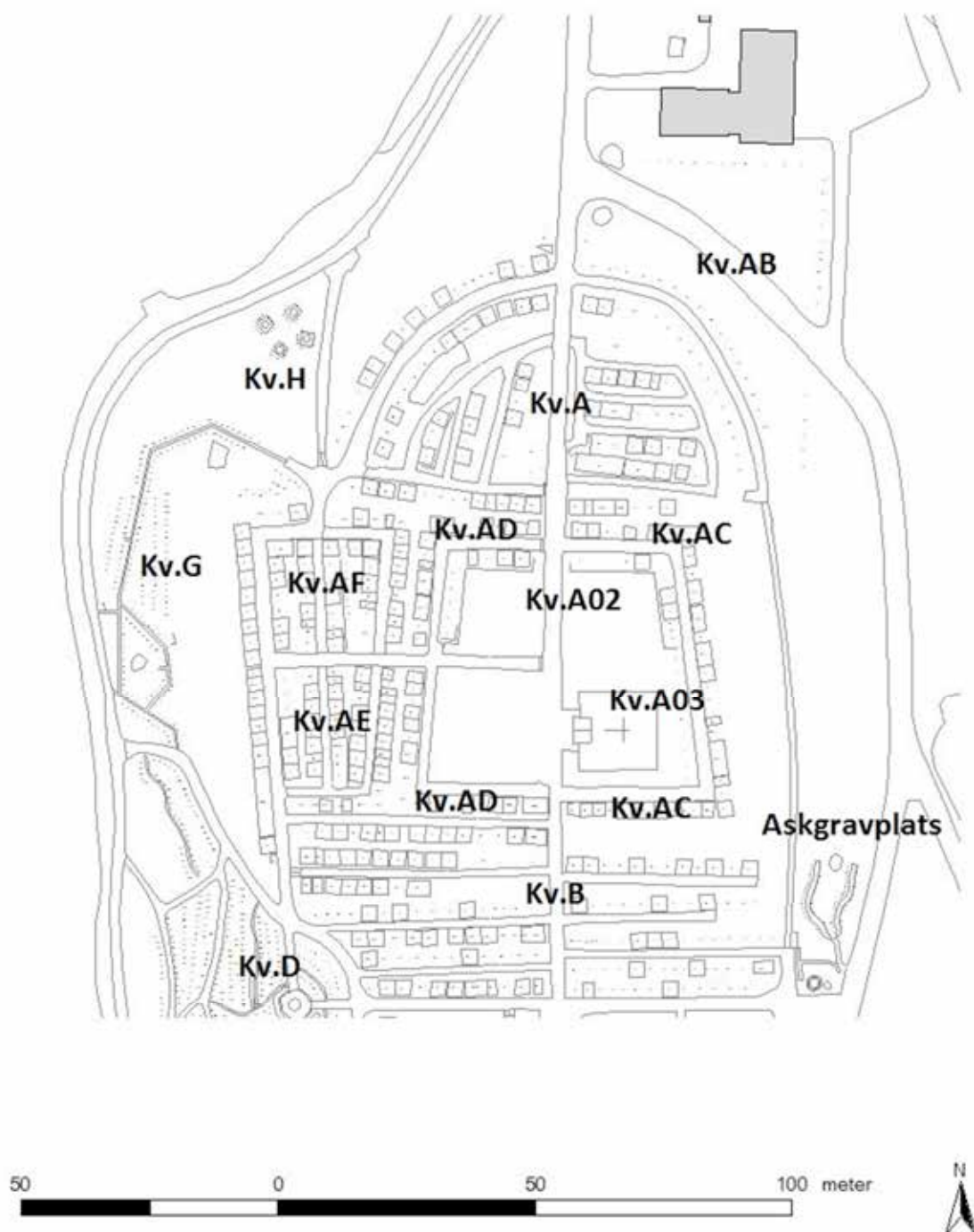
I en allmänning/allmänlinje hamnade inte de gravsatta intill övriga familjemedlemmar såvida de inte gick bort vid samma tillfälle. För att ändå markera för eftervärlden att man hörde samman valde många att resa likadana gravvårdar på sina familjemedlemmars gravplatser. På några ställen finns dessa gravvårdar bevarade och vi kan på så sätt se vilka som hörde till samma familj genom att titta på gravvårdarnas utformning.

Överlag är gravvårdarna i dessa kvarter mindre och enkelt utformade, men det förekommer även gjutjärnskors. I flera fall kan man se att det finns gravvårdar av samma modell på familjegravarna, men där i större format. Ofta restes bara ett träkors på de allmänna gravplatserna och på grund av materialets förgänglighet har många försvunnit idag.

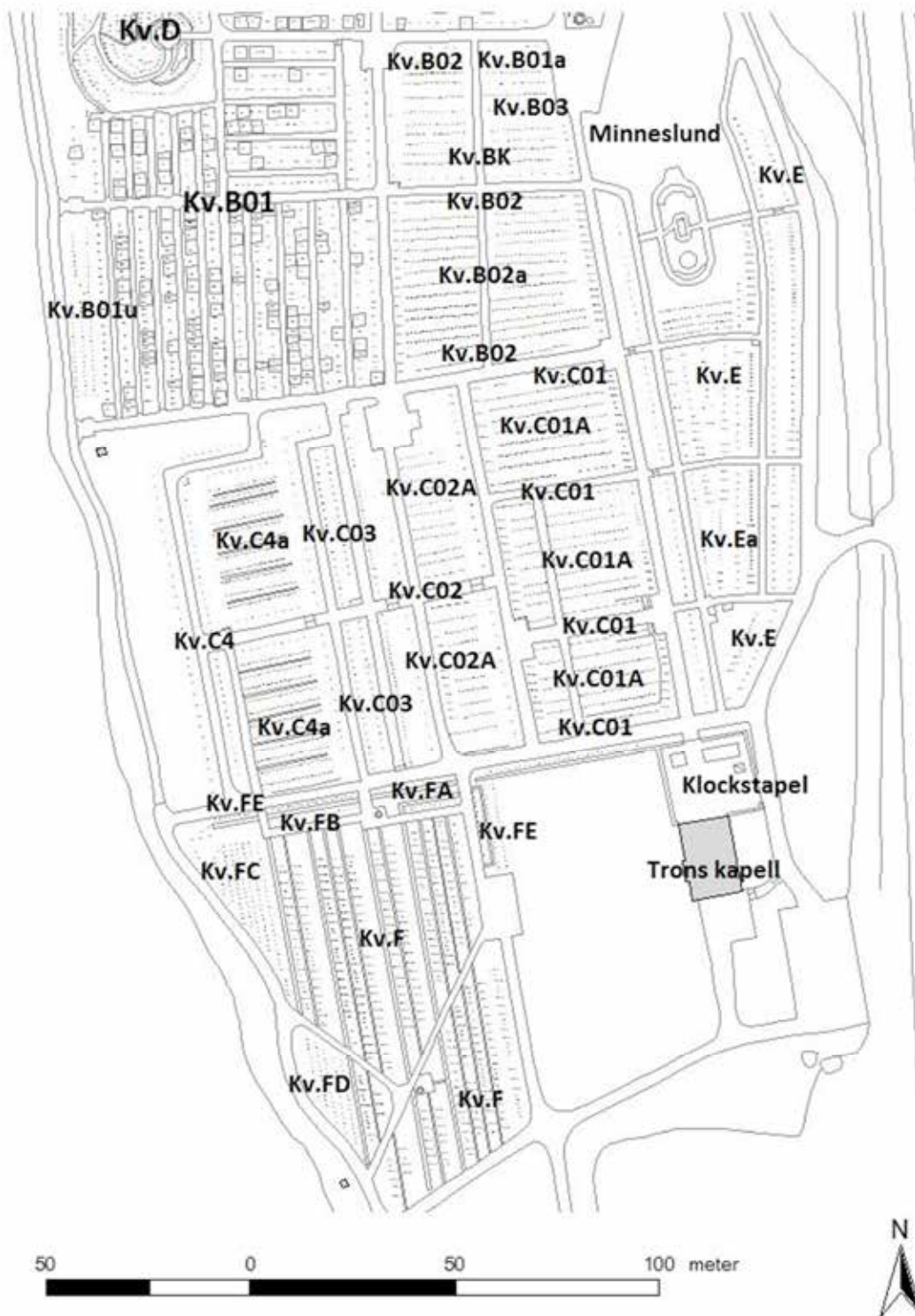

Här syns ett av de allmänna kvarteren på Östra kyrkogården med gravplatserna placerade på rad i gräsmattan. I förgrunden står ett järnkors rest över Erik J. Eriksson som avled år 1931. I en av raderna bakom syns ett likadant kors rest över hans maka Anna Lovisa Eriksson som avled året innan, 1930.

Östra kyrkogården

Östra kyrkogården

Kyrkogården idag

Kvarter

Kvarter A är beläget i kyrkogårdens norra del. Det angränsar till kvarter AB i nordväst utan tydlig gräns och i söder ansluter det till kvarter AC, AD och AF. I nordväst leder en grässlätt ned mot sjön Daglösen.

Kvarteret karakteriseras av att familjegravar står placerade i rader längs kullens norra terrasserade slätt. Merparten av gravvårdarna är högresta stenar av varierande utformning och flertalet grusgravar finns i den annars grästäckta slätten. Gravplatserna är placerade i såväl öst-västliga som nord-sydliga rader och de två nedre raderna är svängda och följer kullens rundade form. Kvarteret delas upp av kyrkogårdens asfalterade mittgång och det genomkorsas av mindre grusade gångar på terrasserna. Gravvårdarna är av granit, diabas, järnmalm, marmor och kalksten och härstammar från sent 1800-tal och framåt. Flera av dem är smyckade med detaljer av porslin eller brons.

Vegetationen i kvarteret består av spridda träd. Det finns även en gravplats som omgärdas av buxbomshäck. Utsmyckande säsongspanteringar, thuja, kärleksört, daggkåpa och rhododendron förekommer också på de enskilda gravplatserna.

Kvarter AB är beläget i kyrkogårdens nordöstra hörn. Det är ett litet kvarter som avgränsas av ekonomibyggnaden i norr, och i öster av en väg som leder in på kyrkogården. I sydväst angränsar det till kvarter A utan tydlig gräns.

Kvarteret karakteriseras av flertalet äldre gravvårdar placerade på rad i gräsmattan. Gravplatserna är främst placerade i nord-sydliga och öst-västliga rader. Några enstaka spridda gravplatser förekommer också. De flesta gravvårdar är resta och utförda i granit, diabas och marmor, och härstammar från 1880-talet och framåt. Detta innebär att de har varierande utformning. De yngre vårdarna är främst tilläggsstenar.

Vegetationen består av spridda träd samt buskvegetation bakom gravraden längs ekonomibyggnaden. Utsmyckande säsongspantering förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter AC och AD är belägna kring kullens topp. I ytterkanten ansluter de till kvarter A i norr, kvarter AE och AF i väster och kvarter B i söder. Innerkanten avgränsas av en asfalterad gång med kvarter A02, A03 och mausoleet på andra sidan.

Kvarteren karakteriseras av flertalet äldre gravvårdar placerade i rader längs en asfalterad gång. Gravplatserna ligger i både nord-sydliga och öst-västliga rader. Gravvårdarna är av mycket varierande utformning och flertalet grusgravar finns i det annars grästäckta kvarteren. Flera av grusgravarna omges av smides- och gjutjärnsstaket. Gravvårdarna är av granit, diabas, marmor, kalksten samt smides- och gjutjärn och härstammar från 1830-talet och framåt. Flera har smyckande detaljer av brons.

Vegetationen består av träd i rader längs kvarterens ytterkanter. En gravplats har låga måbärshäckar längs långsidorna. Utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört, idegran och apel förekommer på enskilda gravplatser.

Överst till vänster syns delar av kvarter A som är beläget på kullen norra sida. Överst till höger syns delar av kvarter AB beläget intill ekonomibyggnaden. Nederst till vänster syns kvarter AC till vänster om gången och kvarter A02 till höger om gången. Nederst till höger syns delar av kvarter AD där gravplatserna är placerade på terrasser i de sluttande partierna.

Kvarter AE och AF är belägna i kyrkogårdens nordvästra del på kullens västra slänt. Kvarteren angränsar till kvarter A och G i norr, till kvarter AC och AD i öster. I söder angränsar de till kvarter B och i väster ligger kvarter D och delar av kvarter G nedanför en brant slänt.

Kvarteren karakteriseras av att flertalet äldre gravvårdar är placerade i rader på kullens terrasser. Gravplatserna är placerade i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Gravvårdarna är av mycket varierande utformning och flertalet grusgravar finns i de annars grästäckta kvarteren. Flera av de grusade gravarna omges av stenvallare med kätting eller gjutjärns rör emellan. Inne i ett av kvarteren finns ett yngre område med en rad liggande gravvårdar på smala gravplatser som omgärdas av klippta aroniahäckar. Gravvårdarna är av granit, diabas och röd kalksten och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. De yngre vårdarna är främst tilläggsstenar.

Vegetationen består av spridda träd samt aroniahäckarna som nämnts ovan. Det finns även en lägre klippt måbärshäck kring en av gravplatserna. Utsmyckande säsongplanteringar, rhododendron, idegran och ormbunkar förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A02 är ett litet kvarter beläget på kullen i kyrkogårdens norra del. Kvarteret sträcker sig längs delar av den asfalterade gången som omger kullens övre parti. I söder angränsar det till grässlänterna

kring mausoleet och i väster, norr och öster avgränsas det av den asfalterade gången med kvarter AC och AD på andra sidan.

Kvarteret har främst familjegravar från 1930-talet vilket ger det en speciell karaktär. Gravvårdarna står vända mot gången med en klippt måbärshäck bakom och flera av dem har stenramar. En av dem har plattor lagda i ett grafiskt mönster. Ytterligare en liten äldre gravvård av gjutjärn vittnar om att kvarteret lagts om, troligen under tidigt 1930-tal alternativt då kullens övre delar schaktades av inför anläggandet av mausoleet i slutet av 1800-talet. Gravvårdarna är av granit, diabas, gjutjärn och skiffer och härstammar främst från 1930-talet med några undantag.

Vegetationen består av ovan nämnda måbärshäck bakom gravraderna, samt av enstaka träd i radernas kanter. På de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongplanteringar.

Kvarter A03 är ett litet kvarter beläget på kullen i kyrkogårdens norra del. Kvarteret sträcker sig längs den östra sidan av den asfalterade gång som omger kullens övre parti. I söder och öster avgränsas det av samma gång med kvarter AC på andra sidan. I norr angränsar det till kvarter A02 där en klippt måbärshäck utgör skiljelinje. I väster står mausoleet.

Kvarteret karakteriseras av en nord-sydlig rad med större liggande gravhällar från 1940-1970-talet. Kvarteret är grästäckt och gravvårdarna är av granit och diabas. Enstaka gravvård har detaljer av brons.

Vegetationen utgörs av en högre thuja i den norra änden samt säsongplanteringar på de enskilda gravplatserna.

I kvarter AE finns ett större antal grusgravar med stenram och högre resta gravvårdar. I bild syns även att där står ett antal lönnar skiftar färg om hösten. Kvarter AF syns i bakgrunden.

Till vänster syns kvarter A03. På bilden till höger syns delar av kvarter B med gravplatser placerade på terrasser.

Kvarter B ligger i södra slänten av kullen i kyrkogårdens norra del. Det angränsar till kvarter AC och AD i norr, och i söder och sydväst avgränsas det av en asfalterad gång. I öster avgränsas kvarteret av en slänt ned mot en mindre gång. I sydväst finns kvarter D och i söder kvarter B01 och B02.

Kvarteret karakteriseras av familjegravar i öst-västliga rader i den terrasserade slänten. Flera av gravvårdarna är högre resta stenar av varierande storlek och utformning. Det finns också en mängd grusgravar i det annars grästäckta kvarteret, varav ett par omges av staket i smidesjärn. Kvarteret delas i mitten av kyrkogårdens asfalterade huvudgång och genomkorsas av mindre gånger på terrasserna. Gravvårdarna är av granit, diabas och marmor och härstammar från 1880-talet och framåt. De yngre vårdarna är främst liggande tilläggsstenar.

Vegetationen utgörs av trädrader i öst-västlig riktning på terrasserna samt ett träd på en av gravplatserna. Utsmyckande säsongplanteringar, sockertoppsgran, buxbom, ölandstok, thuja, mindre rosbuskar och kärleksört förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter BK ligger i kyrkogårdens mitt. Kvarteret ansluter till kvarter B02 i söder, öster och väster. I norr ansluter det till kvarter B03 och B02.

Kvarteret var tidigare en allmänning och karakteriseras av små gravvårdar i öst-västliga rader. Merparten av de små gravvårdarna i gräset är resta över barn. Vårdarna är av granit, diabas, gjutjärn och trä och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt.

Vegetationen utgörs av glesa trädrader i söder och väster. Utsmyckande säsongplanteringar, rhododendron, kärleksört och mindre rosbuskar förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter B01 är beläget i kyrkogårdens mitt. Kvarteret avgränsas av asfalterade gånger i öster, söder, norr och nordväst. I sydväst ansluter det till kvarter B01u. I öster finns kvarter B02, i norr kvarter B och D och i söder finns kvarter C03 och C04.

Det terrasserade kvarteret karakteriseras av familjegravar i öst-västliga och nord-sydliga rader längs slänten som sluttar lätt ned mot sjön Daglösen. Kvarteret genomkorsas av grusade och asfalterade gånger i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Det finns flera grusgravar i det annars grästäckta kvarteret. Flera av dem omgärdas av smides- eller gjutjärnstaket, stenspollare med kätting eller

järnrör emellan, eller av klippt måbärshäck. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten och trä och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. De yngre vårdarna är främst liggande tilläggsstenar.

Vegetationen utgörs av nio glesa trädrader i nord-sydlig och östvästlig riktning spridda i det stora kvarteret. Utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört, thuja, mindre rosbuskar, sockertoppsgran och syrenhortensia förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter B01a är ett litet kvarter beläget i östra delen av kyrkogårdens mitt. Det angränsar till kvarter B02 i väster och norr och till kvarter B03 i söder. I öster avgränsas det av en asfalterad mindre parkeringsplats.

Kvarteret var tidigare ett allmänområde och karakteriseras av små gravvårdar i öst-västliga rader. Gravvårdarna är av granit, diabas, trä och järn och härstammar från 1930-talet och framåt. Flera av dem är rester från tiden då kvarteret fungerade som allmänning.

Vegetationen består av en trädrad i norr samt en i öster. På de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar och kärleksört.

Kvarter B01u är ett litet urngravskvarter beläget i de västra delarna av kyrkogårdens mitt. Det ansluter till kvarter B01 i öster och avgränsas i övriga väderstreck av grusade och asfalterade gångar.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av moderna gravvårdar i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit, labrador och smidesjärn och härstammar från sent 1980-tal och framåt. Flera av gravvårdarna är naturstenar.

Vegetationen utgörs av ett par spridda träd samt utsmyckande säsongspantering på enskilda gravplatser.

Delar av kvarter BK och B02.

Delar av kvarter BK, B01a och B03.

Kvarter B02 är beläget i den östra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret med familjegravar omsluter två områden som tidigare varit allmänningar. I det norra området finns kvarter BK, B01a och B03 och i det södra området finns kvarter B02a.

Kvarteret karakteriseras av familjegravar på rad längs asfalterade gångar. Bakom familjegravarna finns större gräsmattor med de allmänna gravplatserna. Gravvårdarna är av granit, diabas, marmor, kalksten och smidesjärn, och härstammar främst från 1920-1950-talet. Flertalet av dem är så kallade portföljstenar, eller varianter av sådana, men ett antal mindre vårdar i dess södra del tycks ha tillhört allmänningen innanför.

Vegetationen utgörs av trädrader längs gravradernas innerkant. Utsmyckande säsongsplanteringar, funkia, rhododendron, kärleksört och mindre rosbuskar på de enskilda gravplatserna förekommer.

Kvarter B02a är en allmänning belägen i östra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret ligger innanför kvarter B02 som omsluter det i alla väderstreck.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av de många små gravvårdarna i öst-västliga rader. Kvarteret delas i mitten av en asfalterad gång i nord-sydlig riktning. Allmänningen sträcker sig mellan 1910-1920-talet men flera gravplatser tycks ha gjorts om till familjegravar i efterhand eftersom maka/make gravsatts tillsammans. Gravvårdarna är av granit, diabas, marmor, trä, smides- och gjutjärn och härstammar främst från 1910-1920-talet, men yngre gravvårdar förekommer. I kvarteret hittas även enstaka gravvårdar av gjutet stenmaterial.

Vegetationen består av spridda träd samt i enstaka fall utsmyckande säsongspanteringar vid någon gravplats.

Kvarter B03 är beläget i den östra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret ansluter till kvarter B02 i norr och öster och till kvarter BK i söder. I väster avgränsas det av en asfalterad gång med kvarter BK på andra sidan.

Det grästäckta kvarteret har en mycket gles karaktär med endast ett fåtal mindre små gravvårdar. Dessa är endera liggande eller stående, och av granit eller diabas. Gravvårdarna är från 1940-1970-talet och har troligtvis prytt allmänna gravar, likt flertalet gravvårdar i kvarteren intill.

Kvarteret saknar större vegetation men säsongspantering förekommer på enstaka gravplatser.

Kvarter C01 är beläget i den östra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret är spritt över ett större område där det omsluter tre allmänningar samt sträcker sig utmed områdets huvudgång. Kvarteret avgränsas i norr, söder och öster av asfalterade gångar och i väster angränsar det till kvarter C02 och C02A nedanför slänten. Norr om finns kvarter B02, i öster finns kvarter E och i söder kvarter FE. De tre allmänningarna som omsluts utgör kvarter C01A.

Kvarteret karakteriseras av familjegravar från främst 1930-1940-talet längs nord-sydliga och öst-västliga rader. Många av dem är så kallade portföljstenar eller liknande vilket ger ett enhetligt intryck. Kvarteret genomkorsas av asfalterade gångar i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas och kalksten och härstammar från 1930-1940-talet. Yngre och äldre vårdar förekommer också. Flera vårdar har smyckande detaljer av marmor eller porslin.

Vegetationen består utav rader av träd bakom gravraderna. På de enskilda gravplatserna finns utsmyckande säsongspanteringar, rhododendron, kärleksört, thuja och sockertoppsgran.

Kvarter C01A är beläget i östra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret är delat i tre områden som alla omsluts av kvarter C02.

Kvarteret är en allmänlinje med en mängd små gravvårdar i öst-västlig riktning vilka ger det dess karaktär. Två av de tre områdena genomkorsas av en asfalterad gång i nord-sydlig riktning. Allmänningen sträcker sig mellan 1910-1930-talet och de allra flesta gravvårdarna är från denna period men yngre gravvårdar förekommer in emellan. Gravvårdarna är av granit, diabas, gjutjärn, kalksten, marmor och trä. Ett antal gravvårdar är också av gjutet stenmaterial. Vissa vårdar har även detaljer av kalksten och kvarteret uppvisar en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning.

Vegetationen utgörs av trädrader som omsluter kvarteren samt, i enstaka fall, utsmyckande planteringar på de enskilda gravplatserna så som rhododendron och mindre robuskar. Intill en mindre gravvård står dessutom en yngre lönn som troligtvis är självsådd just där.

Kvarter C02 är beläget i kyrkogårdens mitt. Kvarteret består av fem gravrader varav tre ansluter till det allmänna kvarteret C02A. Kvarteret angränsar till kvarter C03 nedanför slänten i väster och avgränsas delvis av en asfalterad gång i öster.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av familjegravar från främst 1940-1950-talet, som är placerade i rader längs de asfalterade gångar som kvarteret är centrerat kring. Yngre gravvårdar

förekommer dock. Vårdarna är av granit och diabas och flera har smyckande detaljer av porslin eller brons. Flera gravvårdar står längs en rygghäck i nord-sydlig riktning med allmänningen C02A bakom.

Vegetationen består av en trädrad längs kvarterets västra sida samt ovan nämnda rygghäck av måbär. På de enskilda gravplatserna finns smyckande säsongplanteringar och vintergröna.

Kvarter C02A är beläget i kyrkogårdens mitt, och består av en tidigare allmänning som är delad i två områden. Dessa omsluts delvis av kvarter C02 som finns i dess mitt samt längs den sydvästra sidan. I nordväst avgränsas kvarteret av en asfalterad väg med kvarter C02 på andra sidan, i öster finns kvarter C02 på terrassen ovanför och i söder och norr avgränsas kvarteret av en asfalterad gång respektive en vattenpost.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av små gravvårdar i öst-västliga rader. Allmänlinjen sträcker sig mellan 1938-1944, och man tycks senare ha gravsatt makar i samma grav efter att bruket av allmänlinjer upphört. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, trä och smidesjärn och vissa har smyckande detaljer av porslin eller metall. Kvarteret uppvisar stor variation vad gäller de små gravvårdarnas utformning och dekor.

Vegetationen utgörs av en trädrad längs dess östra sida, samt av några tallar i norr. I sydväst står en klippt måbärshäck som skiljelinje mot kvarter C02. På de enskilda gravplatserna förekommer enstaka utsmyckande säsongplanteringar och en mindre rosbuske.

Överst till vänster syns delar av kvarter B02 och B02a. Överst till höger syns delar av kvarter C01a. Nederst till vänster syns delar av kvarter C02 och C02a. Nederst till höger syns delar av kvarter C03.

Delar av det allmänna kvarteret C4a med små gravvårdar i jämna rader omges av familjegravarna i kvarter C04.

Kvarter C03 är beläget i den södra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret avgränsas av asfalterade gångar i norr och söder. I öster angränsar det till kvarter C02 på terrassen ovanför och i väster angränsar det till kvarter C4a som ligger på terrassen nedanför. I norr finns kvarter B01 och i söder kvarter FA.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av familjegravar, främst från 1940-talet, i nord-sydliga rader. En kortare öst-västlig rad finns längst i norr. I den östra raden finns även ett antal mindre gravvårdar som troligen stått på allmänna gravplatser. Kvarteret genomkorsas av asfalterade gångar i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas och trä och härstammar från 1940-talet och framåt. De yngre vårdarna är dock främst tilläggsstenar. Ett antal gravvårdar har smyckande detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av en trädrad längs den östra sidan och ett antal spridda träd i kvarteret. På de enskilda gravplatserna finns utsmyckande säsongplanteringar, kärleksört och sockertoppsgran.

Kvarter C04 är beläget i den södra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret omsluter delvis det allmänna området C4a som ligger i väster. I öster avgränsas kvarteret av en grässlätt ned mot sjön Daglösen och i norr och söder avgränsas det av asfalterade gångar.

Kvarteret karakteriseras av familjegravar i rad längs grusade gångar med rader av oxel bakom. Gravvårdarna är främst så kallade portföljstenar och liknande. De är av granit, diabas och labrador

och härstammar mestadels från 1950-1970-talet. Vissa yngre vårdar finns dock in emellan och som tilläggsstenar. Några gravvårdar har dessutom smyckande detaljer av brons eller porslin.

Vegetationen består av ovan nämnda rader av oxel som planterades i samband med att kvarteret anlades under 1950-talet. Vid de enskilda gravplatserna finns dessutom utsmyckande säsongplanteringar och kärleksört.

Kvarter C4a är beläget i södra delen av kyrkogårdens mitt. Kvarteret består av en allmänning som delas i två mindre områden av kvarter C04, vilket det även ansluter till i norr och öst. I väster angränsar det till kvarter C03 som ligger på terrassen ovanför och i söder avgränsas det av en kyrkogårdsmur med en asfalterad gång utanför.

Det grästäckta kvarteret som är en tidigare allmänning karakteriseras av täta rader med små gravvårdar i öst-västlig riktning. Gravvårdarna står vända mot norr respektive söder i varannan rad och bildar därav rektangulära "rum" i de två områdena. Allmänlinjen sträcker sig från 1950-1960-talet vilket även speglas tydligt i gravvårdarnas utformning och dekor. Merparten av vårdarna är från denna tid men det förekommer dock yngre in emellan och som tilläggsstenar. Bland de yngre vårdarna syns ett antal naturstenar. Några gravvårdar har dessutom smyckande detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av rader av oxel i öst-västlig riktning i kvarterets yttre kanter samt i dess inre. På de enskilda gravplatserna förekommer också utsmyckande säsongplanteringar, kärleksört och thuja.

Kvarter D är beläget i södra delen av kyrkogårdens mitt, i en slänt ned mot sjön Daglösen. Det avgränsas av gångar i alla väderstreck, både grusade och asfalterade. I norr ligger kvarter G och i nordväst finns kvarter AE och B. I söder och sydöst finns kvarter B01.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av liggande gravhällar i svängda och raka rader som följer slutningens terräng och utgår från springbrunnen i den övre delen. Kvarteret genomkorsas av smala grusgångar mellan raderna. Gravhällarna är av granit, diabas, labrador och smidesjärn och härstammar från 1950-talet och framåt. Flera gravhällar har dessutom smyckande dekor av brons. Det förekommer även någon natursten i kvarteret samt äldre gravvårdar av kalksten och gjutjärn som flyttats till området vid okänd tidpunkt.

Vegetationen i kvarteret består av ett antal spridda träd samt utsmyckande säsongplanteringar på de enskilda gravplatserna.

Till vänster syns delar av kvarter D med de liggande gravhällarna. Till vänster syns delar av kvarter E och Ea.

Kvarter E är beläget i kyrkogårdens östra delar. Det avgränsas i öster, sydöst och väster av asfalterade vägar och i norr angränsar det till minneslunden där gränsen markeras av en klippt måbärshäck. I väster finns kvarter B02 och C01. Inne i kvarteret finns även två rader som utgör kvarter Ea.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av familjegravar i nord-sydliga rader. Ett område med mindre gravhällar i öst-västliga rader finns dock intill minneslunden i norr. Kvarteret genomkorsas av asfalterade gångar i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas, labrador och trä och härstammar från 1960-talet och framåt. Flera av dem har smyckande detaljer av brons eller porslin.

Vegetationen utgörs av spridda träd samt en kortare trädrad i öster och ovan nämnda måbärshäck mot minneslunden i norr. Utsmyckande säsongplanteringar, kärleksört, sockertoppsgran, himalayaen, buxbom och mindre rosbuske förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter Ea är beläget i kyrkogårdens östra del. Den lilla allmanningen omges av kvarter E i alla väderstreck.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av små gravvårdar i täta nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit, diabas och trä och är från år 1946-1947 men ett par yngre vårdar finns in emellan.

Vegetationen utgörs av ett träd i söder och ett i öst, samt i enstaka fall av utsmyckande planteringar vid enskild gravplats så som kärleksört.

Kvarter F är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas av asfalterade gångar i norr, söder och öster. I väster ansluter det till kvarter FC och FD där mindre gångar i gräset utgör skiljelinje. I norr finns kvarter FA, FB samt FE och i öster finns delar av kvarter FE.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av familjegravar, från 1970-talet och framåt, i nord-sydliga rader. Kvarteret genomkorsas av diagonala gångar samt mindre plattlagda gångar i nord-sydlig riktning mellan gravraderna. Gravvårdarna är av granit, diabas, labrador, smidesjärn och trä. Vissa av dem har smyckande detaljer av porslin eller brons.

Vegetationen utgörs av fyra trädrader i nord-sydlig riktning. Vid de enskilda gravplatserna finns även utsmyckande säsongplanteringar, sockertoppsgran, mindre rosbuskar, kärleksört, rödklöver, himalayaen, thuja och buxbom.

Kvarter FA, FB och FE är belägna längs muren som skiljer kyrkogårdens södra del från den mittersta delen. Kvarteren ligger både norr och söder om muren, som utgjorde även kyrkogårdens södra gräns innan den senaste utvidgningen gjordes. Kvarteren avgränsas av asfalterade gångar i norr och söder. I norr finns kvarter C01, C01A, C02, C03, C04 och C4a. I söder finns kvarter F och FC.

De grästäckta kvarteren karakteriseras av liggande gravhällar från 1970-talet och framåt. Enstaka resta gravvårdar finns dock i ett av kvarteren. Gravvårdarna av granit, diabas och trä och ligger i östvästliga och nord-sydliga rader. Några av vårdarna har smyckande detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av en gles trädrad i öst-västlig riktning samt utsmyckande säsongplanteringar och kärleksört vid enskilda gravplatser.

Överst till vänster syns kvarter Ea. Överst till höger syns delar av kvarter F och FC. Nederst till vänster syns kvarter FD och nederst till höger syns kvarter FA.

Kvarter FC är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas av en grusad gång i sydväst och angränsar till kvarter F i öster där en plattlagd gång utgör skiljelinje. I norr avgränsas kvarteret av kyrkogårdsmuren med kvarter FE bakom.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av familjegravar i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit, diabas och labrador och härstammar från 1970-talet och framåt. Några av dem har smyckande detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av en rad med buskar och träd i öster och spridda buskar i norr. Utsmyckande säsongsplanteringar förekommer vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter FD är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas i sydväst och nordost av grusade gånger och i öster angränsar det till kvarter F där en plattlagd gång i gräset utgör skiljelinje.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av familjegravar med liggande gravhällar i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit i varierande nyanser och härstammar från 1970-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av en trädrad i öster och spridda buskar i väster. Utsmyckande säsongsplanteringar, thuja, kärleksört och mindre rosbuske förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter G är beläget i kyrkogårdens nordvästra del. Det ligger i en lätt sluttning ned mot sjön Daglösen och angränsar till kvarter AF som ligger på terrassen ovanför. I övriga väderstreck avgränsas det av grusade gångar och söder om ligger kvarter D.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av liggande gravhällar placerade i rader som bitvis följer terrängen. Kvarteret genomkorsas av smala grusade gångar. Gravvårdarna är av granit, diabas, labrador, smides- och gjutjärn och härstammar från 1970-talet och framåt. Flera av dem har smyckande dekor av brons eller porslin.

Vegetationen består av spridda träd och utsmyckande säsongspanteringar, himalayaen, vintergröna och kärleksört på de enskilda gravplatserna.

Kvarter H är en askgravplats som ligger i kyrkogårdens nordvästra del strax intill sjön Daglösen. Det omges av en grässlätt med de terrasserade kvarteren A och G söder om i terrasser ovanför. I nordväst avgränsas det av en grusväg.

Kvarteret karakteriseras av två kvadratiska planteringar kring vilka de små naturstenarna ligger placerade. I ytterkant ligger gatsten och kring stenarnas bakkant ligger grus. I planteringarnas mitt står prydnadsträd av hängande sort. Gravvårdarna är naturstenar av granit, diabas och sandsten. Askgravplatsen togs i bruk 2005.

Vegetationen består av ovan nämnda planteringar och prydnadsträd samt säsongspanteringar vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter I är en askgravplats som ligger i kyrkogårdens nordöstra delar nedanför kullen med mausoleet. Kvarteret avgränsas av en asfalterad väg i öster och en smal grusad gång i väster. Söder om ligger en större plantering och i norr sträcker sig gräsmattan med spridda träd.

Askgravplatsen karakteriseras av naturstenar lagda på rad i böljande former. Två rader i nord-sydlig riktning med dubbla rader naturstenar av granit i olika nyanser. Innanför finns planteringar och i dess norra del en central plats att lägga blomsterarrangemang från begravningar. Askgravplatsen togs i bruk år 2010.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda planteringar i radernas mittpartier samt av två lägre buskar som flankerar entrén.

Minneslunden är belägen i kyrkogårdens östra del. Den angränsar i söder, väster och öster till kvarter E med en klippt måbärshäck som skiljelinje. I norr ligger en vidsträckt gräsmatta med träd och buskar längs kanterna.

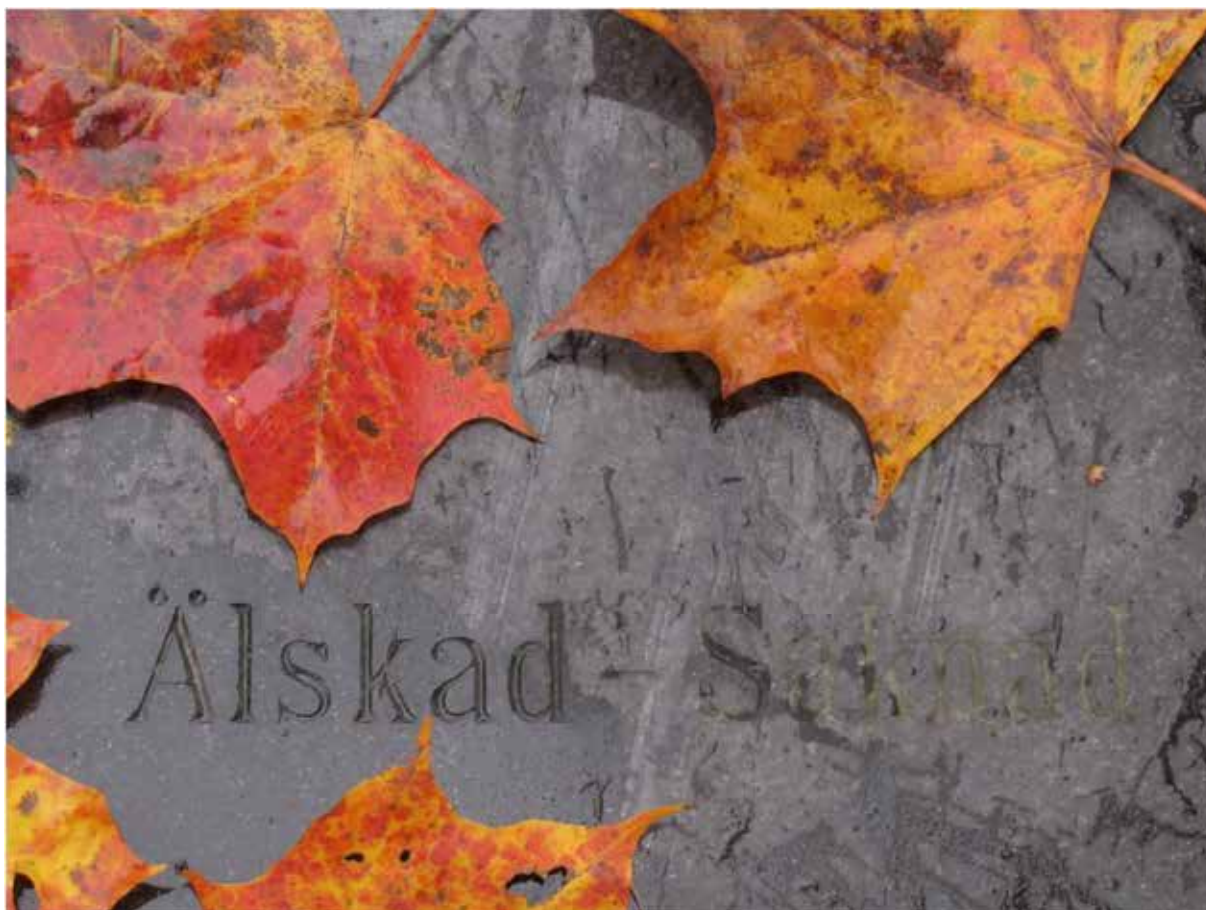
Minneslunden karakteriseras av det resta träkorset i dess mitt, vilket syns från kvarteren runt omkring. I den södra halvan finns en oval anläggning med korset i ena änden och en större rund springbrunn i söder. Mellan dessa finns plats för medhavda ljus och blommor. Plattlagda gångar slingar sig genom minneslunden som även ligger något högre i terrängen.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda måbärshäck, gräsmatta med träd och buskar längs de yttre kanterna samt raden av oxel kring ovalen med korset och springbrunnen. Thuja, himalayaen och kryp-en kantar delar av de plattlagda gångarna.

Överst till vänster syns kvarter G med de liggande gravvårdarna. I mitten till vänster syns kvarter H som är en av kyrkogårdens två askgravplatser, den andra askgravplatsen, tillika kvarter I, syns på bilden intill. Nederst syns kyrkogårdens minneslund.

Inskriptioner och titlar

Östra kyrkogården är mycket stor och har brukats under lång tid. Således finns också ett stort antal gravvårdar av varierande åldrar. Det finns vissa skillnader mellan kyrkogårdens olika delar när det kommer till titlar och inskriptioner och därför kommer de att presenteras var för sig i detta kapitel. Kyrkogården har delats in utifrån ålder och indelningen ser ut som följer: De äldre kvarteren på kullen i norr, de mittersta kvarteren med grusgravar, familjegravar och allmänningar samt de yngre kvarteren placerade längst i söder, nordväst och längs kyrkogårdens östra sida.

I de äldre kvarteren kring John Ericssons mausoleum på Östra kyrkogårdens kulle finns det en mängd gravvårdar med olika yrkestitlar. Däremot är andra inskriptioner mer ovanliga i dessa kvarter. Gravvårdarna är i många fall väldigt iögonfallande både i utformning och storlek. Givetvis är det främst samhällets bemedlade som haft möjlighet att inköpa dessa gravplatser och det är därför också deras titlar som hittas här.

Flera av titlarna hör ihop med yrken som innebar någon form av maktposition i samhället så som *Disponent, Häradshöfdingen, Riksdagsmannen* samt i viss mån även *Rektor, Redaktör* och *Landsfiskal*.

Liksom på övriga kyrkogårdar inom församlingen finns här titlar knutna till gruvnäringen och precis som på dessa är titeln *Bergsmannen* absolut vanligast. Dessutom hittas titlarna *Bergsmästare, Bergssexman* och *Brukspatron* och det förekommer också en rad gravvårdar som smyckats med järnsymbolen. Även yrken knutna till järnvägen förekommer i de äldre kvarteren. Däribland kan nämnas *Järnvägstjänstemannen, Lokförare, Stationsinspektör* och *Banvakt*. Utöver dessa finns även den lite ovanliga titeln *Järnvägsträdgårdsmästare*. En sådan arbetade med att anlägga och sköta om

planteringar kring någon av de många järnvägsstationer som dök upp runt om i landet. Dessa trädgårdsmästare arbetade under en *Trädgårdsdirektör*, vilket också är en titel som kan hittas i de äldre kvarteren på Östra kyrkogården. Arbetet med dessa park- och trädgårdsanläggningar pågick från år 1856 och en bra bit in på 1900-talet.³

Flera yrken som inte längre förekommer eller som är ovanliga idag hittas också i dessa kvarter. Exempel på sådana är *Tunnbindarmästare*, *Kakelugnsmakare*, *Sysslomannen*, *Juveleraren* och *Telegrafisten*. Den sistnämnda var också en kvinna. I övrigt förekommer ytterst få yrkestitlar för kvinnor i dessa kvarter. Utöver ovan nämnda finns dock ett antal *Lärarinnan*, *Trotjänarinnan* samt *Kartritterskan*. Den sistnämnda är dock från 2000-talet. Istället benämns kvinnorna framförallt som någons *hustru*, *maka* eller *änkefru*. Det skall dock nämnas att det finns titlar så som *Fröken*, *Fosterdottern*, och *Brorsdottern*. De kvinnliga titlarna vittnar således ofta om deras familjeband eller civilstånd. De inskriptioner som trots allt hittas

I de äldre delarna av kyrkogården är det vanligen också på de äldre gravvårdarna man hittar inskriptionerna. Ofta förekommer inskriptioner av berättande karaktär och visar prov på äldre stavningsformer. På en handhuggen gravvård av kalksten från 1800-talet finns exempelvis följande inskription:

HÄR HVILAR DET FÖRGÄNGLIGA AF

TULLINSPEKTOREN CARL GUST: BLEUMER

FÖDD. 1783 DÖD. 1828

DESS KÄRA MAKAS

ANNA CHRI: KIHLE BLEUMER

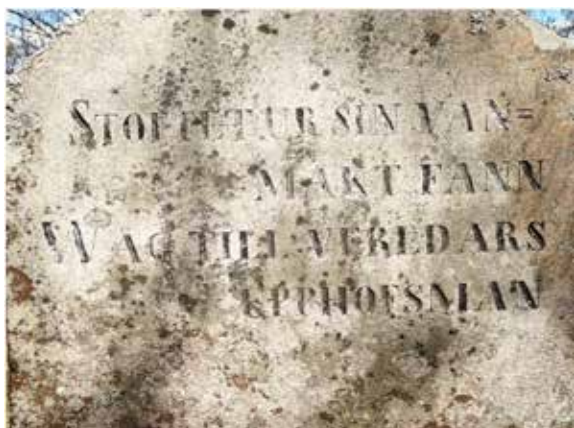
FÖDD. 1784 DÖD. 18..

AFLADT TILLSAMMAN 5 BARN

HVILKA MED DÖDEN AFGÅTT

ANNA CAROLINA FÖDD. 1812 DÖD. 1835

³ www.trafikverket.se

Två av de äldre gravvårdar med spännande inskriptioner som besökaren hittar på kullens västra sida. Gravvården till vänster har enbart denna inskription som är en vers ur psalm 259 i 1819 års svenska psalmbok. Namn och årtal saknas men den sägs vara rest över gästgivaren Carl Carlqvist. Gravvården till höger är rest år 1830, denna del av inskriptionen finns längst ned på den höga vårdens av kalksten.

I de mittersta kvarteren finns ett område med grusgravar från det tidiga 1900-talet, ett flertal allmänningar, men också familjegravar från årtiondena kring 1900-talets mitt.

Kvarteret med grusgravar kan ses som en förlängning av området på kullen. Det finns även en rad likheter mellan dessa kvarter, så som en mängd titlar och en del inskriptioner. Några exempel på titlar är *Konduktören*, *Fabrikör*, *Handlande*, *Postmästaren*, *Byggmästare*, *Poliskonstapel*, *Överskogvaktare*, *Tegelmästare* och *Köpman*. För kvinnorna är det som i föregående område främst *hustru/maka/enkefru* som anges, men det finns även två *Lärarinnan*. Bland inskriptionerna är framförallt orsnamn vanligt, men det förekommer också psalmreferenser och andra fraser så som *De skola vila sig från sitt arbete*. Ofta talas det även om vem eller vilka som rest vårdens eller så ges information om vilket år vårdens restes. Exempel på en sådan är *Stenen restes år 1951 av Filipstads Gille och Filipstads skidförening*.

På vårdarna resta vid familjegravarna som omger allmänningarna i kyrkogårdens mittersta del finns titlar och inskriptioner, men inte alls i samma utsträckning som i kyrkogårdens äldsta delar. Liksom i övriga kvarter förekommer ett flertal gravvårdar med titeln *Bergsmannen*, men *Hemmansägare*, *Byggmästare*, *Stationsföreståndare* och *Köpman* förekommer också. Vad gäller inskriptionerna är en av de absolut vanligaste *Älskad – Saknad*. Det förekommer även längre texter så som *Det är något bortom bergen, bortom blommorna och sången* vilken är en strof hämtad ur en dikt av Dan Andersson.

På allmänningarnas små anspråkslösa gravvårdar hittas få titlar. Likt övriga delar av kyrkogården är det främst manliga titlar som andas, så som *Poliskonstapel*, *Målmästare*, *Skogvaktare*, *Banvakt* och *Tryckerifaktorn*. I dessa kvarter förekommer även ett antal gravvårdar resta över kvinnor som getts titlar så som *Bergsmanshustru*, *Änkefrun* förekommer och i ett enstaka fall *Stadssjuksköterskan*. Därav kan konstateras att det även i de allmänna kvarteren är vanligast med titlar bland män och i de fall det rör sig om en kvinna vittnar titeln främst om deras relation till en man. Vad gäller inskriptioner förekommer att antal likadana gjutjärnskors som har den inledande frasen *Här vilar stoftet* av följt av namn och årtal. Utöver dessa hittas även orsnamn men också längre berättande texter så som: *Vad du lidit. Ingen känt. Ty du själv din börda bar, Genom livets kamp och strid. Vi ditt minne älska, vårda. Vile nu ditt stoft i frid.*

Det förekommer också inskriptioner som berättar om hur människorna bakom gravvården dött, detta är särskilt vanligt vid olyckshändelser. Ett exempel på detta lyder som följer:

Tornborg Adela Adolfsson och Ellen Charlotta Brokvist Födda 1909 Omkomna i sjön Saxen Den 29/9 1928

I dessa kvarter finns även ett större antal barngravar varav flera har inskriptioner av olika slag. Några av dem påminner om varandra så som *Vår älskade*, *Vår lille solstråle* och *Vår lille scout*. Men även på dessa, ofta mycket små gravvårdar, finns längre inskriptioner. Bland annat *Det är så mörkt när sol gått ner och lille Bengt ej finnes mer* och *Buren ovan stormars brus på änglavingar*.

I de modernare delarna är det främst i kvarteren D och E som det förekommer inskriptioner och titlar på gravvårdarna. Här hittas familjegravar från årtiondena efter 1900-talets mitt då traditionen att ange titel på gravvården fortfarande levde kvar. Bland de titlar som hittas i dessa två kvarter kan nämnas *Ingenjören*, *Järnhandlare*, *Målarmästare* och *Hemmansägare*. Givetvis förekommer ortsnamn men andra inskriptioner är däremot ovanliga. Dock finns exempel på mer personliga inskriptioner så som: *Vår fantastiske hjälte! Från soliga dagar och svalkande dopp, genom hårt slit och spännande jobb, till frostiga skidspår och vallaburkar, alltid energisk, med glatt humör*.

I de yngsta kvarteren som finns i de södra och nordvästra delarna av kyrkogården förekommer väldigt få titlar men däremot några inskriptioner, även om inte heller dessa hör till det vanliga. Ortsnamn finns i vissa fall och några exempel på fraser är *Tack för allt*, *Älskad – Saknad*, *Hjemme i himlen* och *Minnet lever*.

Den lilla gravvården till vänster hittas i en av allmänningarna, kv. C01a. Den är en av flera barngravar i samma rad. Inskriptionen till höger hittas på en gravvård rest över en ung kvinna i kv. C03.

Vitsippor växer i flera av kullens slänter under våren.

Vegetation

Kyrkogården saknar en regelrätt trädkrans men är ändå omgiven av grönska. I öster finns en trädridå av framförallt björk ut mot vägen i öster, och längs med kanten mot sjön står al, björk och ett antal pilar som lutar ut mot sjön.

Kullen och tillika kyrkogårdens äldsta del ger ett lummigt intryck med högväxta löv och barrträd. Området innefattar kvarter A-B. Längs mittgången står björk, lönn, ek, oxel, lind och hagtorn. Uppe vid monumentet finns fyra högväxta thujaer och en klippt häck av häggmispel. Längs kullens slänter i norr, väst och söder står trädrader i terrassernas ytterkant. Här hittas tall, björk, lönn, lind, rödek, silvergran, alm, thuja, rönn och cembratall. Terrassen längst i väster avslutas med en brant slänt som sedan planar ut mot sjön och i detta område finns björk, lönn, lärk, tall, gran och någon enstaka enbuske. På kullens östra sida finns en brant slänt som också den planar ut mot en asfalterad gång. I detta område växer lönn, björk, lärk och tall.

I kyrkogårdens mitt finns flera kvarter med familjegravar och allmänningar. I dessa kvarter (B01a-C03) omgärdas gräsområdena av trädrader av björk, lönn, cembratall, silvergran och ett par yngre aplar (variant med mörkt röda blad). Inne på några av gräsområdena finns solitärt planterade träd av arterna lönn och blodlönn. I det terrasserade kvarteret, B01, som är beläget i en lätt sluttning ned mot sjön dominerar björk. I trädraderna som löper längs vissa gångar samt mellan gravraderna finns dock även lönn och kastanj. Intill detta område finns kvarter C04 som togs i bruk vid 1950-talets slut. Detta område utmärks av rader med oxel längs den västra och norra sidan samt på vardera sidan av den mittgång som sträcker sig i öst-västlig riktning.

I kyrkogårdens östra delar finns kvarter E samt Minneslunden. Längs den västra kanten av detta område löper en lägre klippt häck av snöbärsbuskar, en likadan häck finns även längs delar av den östra sidan. Inne i kvarteret finns björk, rönn, lönn och oxel. Inne i kvarteret finns även ett antal spridda prydnadsbuskar, bland annat norsk brudspirea, idegran och olvon. Minneslunden kantas av en klippt måbärshäck i dess södra och östra delar. Längs övriga kanter står träd och buskar i glesa rader. Här hittas bland annat rönn, lönn, kastanj, oxel, syren och norsk brudspirea. Kring den centrala delen med plats för medhavda blommor och ljus finns planteringar med säsongsblommor samt en med flera olika varianter av thuja och marktäckande en.

I kyrkogårdens yngsta del, kvarter F-FD, och området väster om krematoriet finns trädrader längs med grusade gångar samt mellan gravrader. Här hittas framförallt oxel och rönn men även lönn, kastanj, björk, apel, al, vitoxel, blågran, thuja och tall (flerstammig variant). En rad av syren och norsk brudspirea skiljer gravkvarteren från grässlätten upp mot krematoriet.

Våren är en tid då en mängd olika arter blommor på Östra kyrkogården, både på de enskilda gravplatserna, spritt i slänter, längs murar och gångar. I den äldre delen (på kullen) växer vitsippor, krokus, scilla, gullvivor och snödroppar spritt i slänterna, längs gångarna, intill och bakom gravvårdar och längs stödmurarna. I den äldre delen förekommer även enstaka blåsippor och tussilago. På de enskilda gravplatserna hittas snödroppar och scilla.

Nedanfö kullen i de terrasserade kvarteren finns vitsippor, krokus, scilla, vårlök och gullvivor spridda i slänterna, längs gångar samt intill och bakom gravvårdar. Vid de skilda gravplatserna hittas påskliljor, snödroppar, krokus och gullvivor.

I de yngre delarna av kyrkogården, kvarter D,E, F och G finns snödroppar, scilla, vårlök och vitsippor spridda i gräsmattorna, längs häckar samt intill eller bakom gravvårdar. På de enskilda gravplatserna finns tulpaner, påskliljor, krokus, snödroppar, blåsippor och gullvivor planterade.

Vid minneslunden växer krokus på några ställen i gräsmattan.

Under försommar och sommaren finns ängslika områden på kullens slänter. Då slänterna inte klipps under denna period ges möjlighet för en rad örter att gå i blom och sätta frö. Här hittas arter som smörblomma, prästkrage, gökärt, teveronika, fibblor, gullris, stormåra, häckvicker, mandelblom, förgätmigej, kärringtand, grässtjärnblomma, rölleka, blåklocka och myskmåra. Dessutom hittas arter som spritt sig från planteringar alternativt planterats ut av personal, däribland brudspirea och ormbunkar (någon form av bräken samt träjon).

På kullen samt i mellanpartiet ned mot sjön finns en mängd grusgravar, flera av dessa sköts ej och har därmed blivit fristad för en mängd växter. Under sommaren hittas grässtjärnblomma, fyrkantig johannesört, teveronika, daggkåpa, smörblomma, prästkrage, mjölkört, åkervädd, rölleka, bergsyra, åkervinda, baldersbrå och åkerfräken med flera. Intill gravvårdar utan skötsel finns också prästkragar, smörblommor och blommande kirskaal på flera håll.

På en enskild gravplats förekommer en mörkt rosa tusensköna (variant *pomponette*). Flertalet gravplatser har dock vanliga säsongspanteringar med begonia erbjuds av kyrkogårdsförvaltningen.

Intill flera gravplatser växer scilla och i slänten på kullens östra sida blommar först vitsippor och senare även påskliljor och under sommaren en rad olika blommor.

Byggnader

John Ericsson Mausoleet är beläget på kyrkogårdens kulle i norr och uppfördes 1895. Mausoleet är ritat av arkitektfirman Hedlund & Rasmussen och utförd av stenindustriföretaget Kullgrens Enka AB. Det är uppfört i nationalromantisk stil med grund av Filipstadsgranit och överbyggnad av Uddevallagranit. Mausoleet kröns av en symbolisk örn på ett klot. Örnen griper med klorna kring Nordamerika samtidigt som den med näbben räcker över en ek-kvist till Sverige. Inne i mausoleet står Ericssons kista på en sarkofag av kolmårdsmarmor och en av hans kanske mest kända uppfinningar, propellern, står lutad mot sarkofagen. Överbyggnaden omges av kätting mellan stenspollare och över den rundade portalen med pardörrar står inhugget och förgyllt *FÄDERNESLANDET ÅT JOHN ERICSSON*. Mausoleet ägs av Statens Fastighetsverk.

Trons kapell är beläget i kyrkogårdens sydöstra del och byggdes 1963. Den rektangulära byggnaden med suterrängvåning inhyser såväl krematorium som gravkapell. Byggnaden har en vitputsad betongfasad med en sockel av granit. Den södra fasaden bryts av ett större glasparti som även utgör koret i kyrkorummet. Det platta takfallet var tidigare klätt med kopparplåt men efter att kapellet utsatts för stöld är det istället belagt med papp.

Kyrkogårdsexpeditionen är belägen i kyrkogårdens norra ände. Huset som tidigare inhyste vaktmästarbostad på ovanvåningen har en stående gulmålad träpanel. Fasaderna bryts av vitmålade fönster och sockeln är målad i en mörkt grå nyans. Sadeltaket med kupor i öst och väst är klätt med tegelpannor. Entréer finns i norr och öster. Huset som har en källarvåning är tillbyggt i norr och öster.

Ekonomibyggnaden är belägen i kyrkogårdens norra del strax söder om Kyrkogårdsexpeditionen. Den består av två sammanbyggda huskroppar varav den ena inhyser garage och verkstad, och den

andra vaktmästarlokaler och besökstoalett. Den äldre garagedelen har grå, putsad fasad med panelade gavlar målade i en ljus grågrön nyans. På den östra långsidan finns tre garageportar samt en entré. På västra långsidan finns en entré och på den södra gaveln finns ingång till vindsutrymmet. Vitmålade fönster bryter den västra och östra fasaden. Den nyare vaktmästardelen har en gråmålad stående panel som bryts av vita fönster. Entréer finns i norr och öster. Båda huskropparna har sadeltak täckta av betongpannor.

Omgärdningar och entréer

Kyrkogården saknar yttre omgärdning. Inne i dess södra delar finns dock den äldre kyrkogårdsmuren kvar som avgränsning mot 1974 års utvidgning. Den är murad av huggen granit med en planteringsyta som avtäckning.

Kyrkogården har endast en regelrätt entré som ligger i norr intill kyrkogårdsexpeditionen. Denna entré består av sex stycken betongpelare som är klädda samt avtäckta med slipade granitplattor. De två mittersta pelarna är ca 1,6 m höga medan de yttre är något lägre, omkring 1,45 m höga. Mellan de sex pelarna finns sektioner av enkelt utformade gjutjärnsstaket samt grindar in till kyrkogården.

Överst till höger är John Ericssons mausoleum med den karaktäristiska örnen. På bilden överst till höger syns entrén vid Trons kapell och klockstapeln. Nederst syns gamla vaktmästarbostaden, idag kyrkogårdsförvaltningens kontor, och ekonomibyggnaden som inhyser såväl garage som vaktmästarlokaler.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Östra kyrkogården har delvis äldre karaktär och delvis modern karaktär. Kyrkogården är belägen öster om Filipstads kyrka på andra sidan sjön Daglösen. Den har en närmast rektangulär utbredning i nord-sydlig riktning med de äldsta delarna centrerade kring en terrasserad kulle intill den tidigare vaktmästarbostaden. Kyrkogården fortsätter söder om kullen i en lätt sluttande terräng ned mot sjön i väster. De senast tillkomna kvarteren hittas längst i söder. Kvarteren på kullen uppvisar en äldre och förhållandevis enhetlig karaktär. Här hittas en mängd grusgravar med stenram, samt olika typer av omgärdning såsom gjutjärnsstaket, smidesstaket och kätting mellan stenpollare. Det finns även en mängd gravvårdar av varierande utformning och material från 1800-talets mitt fram till 1900-talets första årtionden. I kyrkogårdens mittparti söder om kullen finns flera större allmänningar och familjegravar. I vissa kvarter finns en tydlig struktur med allmänningar som omgärdas av familjegravar placerade längs gångarna. Allmänningarna har ordnad karaktär men uppvisar stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, storlek och material. Familjegravarna har däremot en mer enhetlig utformning. De yngsta delarna längst i söder har en ordnad och enhetlig struktur.

Placeringen intill sjön och den fria siktlinjen till kyrkan på andra sidan bidrar till upplevelsen av kyrkogården. Den dubbla allén som löper längs med cykelvägen vittnar om den gamla processionsvägen fram till kyrkogården och John Ericssons mausoleum. Likaså är den gamla vaktmästarbostaden där kyrkogårdsförvaltningen huserar viktig för kyrkogårdsmiljön.

Vegetationen på kyrkogården i form av spridda träd, alléer, trädtrader och häcksystem har miljöskapande värden och är en viktig del i upplevelsen av kyrkogården. Till denna bidrar även de perenna växter som utsmyckar flera enskilda gravplatser. Här finns bland annat funkia, vintergröna, kärleksört och dagghåpa. De oklippta slänterna på den terrasserade kullen som antar ängslika former under vår och sommar är viktiga för kyrkogårdens upplevelse- och naturvärden.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- Mycket värdefulla gravvårdar, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- Värdefulla gravvårdar, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- Den ålderdomliga karaktären i kyrkogårdens äldsta delar på kullen ska bevaras.
- De smala grusgångar som genomkorsar delar av kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning.
- De asfalterade huvudgångarna på kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning.
- Järngrindar och järnstaket vid entrén intill kyrkogårdsförvaltningen ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Kyrkogårdsmuren i södra delen är ett viktigt arkitektoniskt element som visar kyrkogårdens tidigare utbredning. Denna bör bevaras.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Viktigt för de olika delarna

- **Nya gravvårdar på Östra kyrkogården** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material.
- **Kvarter A-B – Familjegravar i rader längs kullens terrasser** är karakteriserande för kvarteren, denna karaktär ska bevaras. Särskilt viktiga är grusgravar och gravvårdar från 1830-1930-talet. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter B01 – Familjegravar i gravrader i slänten ned mot sjön** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras. Särskilt viktig är den norra delen av kvarteret som angränsar till kvarter B samt äldre gravvårdar.
- **Kvarter B01a, B03, B02a, C01A och C02A – Allmänna gravplatser i öst-västliga rader** är karakteriserande för dessa kvarter och bör bevaras. Särskilt viktiga är kvarter C01A och C02A där karaktären syns tydligt. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material. Tilläggsstenar bör ej tillåtas vid allmänna gravplatser.

- **Kvarter BK – Barngravar med små gravvårdar i öst-västliga gravrader** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras. Särskilt viktiga är de äldre gravvårdarna samt den västra delen av kvarteret där raderna är tydliga. Nya gravvårdar bör underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter B02, C01 och C02 – Familjegravar i gravrader som omger allmänningarna** är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras. Nya gravvårdar bör underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter C03 – Familjegravar i nord-sydliga rader med enstaka allmänna gravplatser i öster** är karakteriserande för kvarteret. Särskilt viktiga är familjegravarna som bör bevaras. Nya gravvårdar bör underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter C4a – Allmänna gravplatser i öst-västliga gravrader** är karakteriserande för kvarteret. Särskilt viktiga är gravvårdar från 1947-1964 som bör bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter C04 - Familjegravar placerade längs gångar** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras. Nya gravvårdar bör underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter D – Urngravar med liggande gravhällar** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras. Nya gravvårdar bör vara liggande och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter F, FC och FD – Gravplatser med gravvårdar vända mot sjön i öster** är karakteriserande för dessa kvarter och bör bevaras.
- **Kvarter G – Urngravar i gravrader med liggande gravhällar** är karakteriserande för kvarteret och denna karaktär bör bevaras. Nya gravvårdar bör vara liggande.
- **Kvarter H – Askgravplats**, vid utvidgning bör nya platser utformas lika befintliga.
- **Kvarter I – Askgravplats med naturstenar i böljande rader** är karakteriserande för kvarteret. Utvidgning bör ansluta till befintliga platser och utformas likt befintligt.

Vegetation

- Träden längs sjökanten är miljöskapande och bör bevaras. Den naturliga trädvegetationen (al och björk) bör utnyttjas vid föryngring av trädbeståndet.
- Allé och trädrader längs mittgången är viktiga för kyrkogårdens karaktär och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art. Alternativt kan liknande lövträd godkännas om särskilda skäl föreligger.
- De spridda träden på och kring kullen är miljöskapande och viktiga för detta områdes karaktär, och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art. Alternativt kan liknande art godkännas om särskilda skäl föreligger.
- Trädrader kring gräsområdena i kvarter B01a-C01A är miljöskapande och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art. Alternativt kan liknande lövträd godkännas om särskilda skäl föreligger.
- Trädraderna av björk i kvarter B01 är miljöskapande och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art.

- Raderna av oxel i kvarter C04 är karakteriserande och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art. Alternativt kan liknande lövträd godkännas om särskilda skäl föreligger.
- De ängslika slänterna på kullen är viktiga för kyrkogårdens upplevelse- och naturvärden. De bör därför även fortsättningsvis få växa fritt tills vegetationen blommat över och därefter slås.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Delar av kvarter AE och AF med de karakteriserande grusgravarna och gravplatser med höga resta gravvårdar på rad.

I kvarter A finns bland annat stora vackra rododendronbuskar som nästan har vuxit över gravvårdarna. På flera av kyrkogårdens grusgravar finns dessutom en mängd olika blommor. På gravplatsen ovan växer bland annat kärringtand och teveronika som syns på bilden.

Överst syns skulpturen av Herman Neujd, 1929, som pryder gravtumban på konstnären Anshelm Schultzbergs gravplats. På den undre bilden syns en bronsrelief som var en vanlig utsmyckning på gravvårdar under 1950-1960-talet.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Östra kyrkogården

Kvarter: A **Nr:** 1-3 1:a Gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkeringar, gravvårdens utformning, material: järnmalm, dekor: järnsymbol, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: ELIS MOSSBERG *21-11 1881 †6-7 1941

Kvarter: A **Nr:** 1-3 2:a Gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och sektionsmarkeringar, gravvårdens utformning, inskription: titel, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: Disponenten C. MOSSBERG *1838 †1919 HANS MAKAS LOUISE f. JANS-SON *1841 †1920 FAMILJEGRAF NANNA *1871 †1886 MARTA *1873 †1895 ETSER *1874 †1913 ERLAND *1868 †1946 GERDA *1879 †1961

Kvarter: A **Nr:** 1-3 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och sektionsmarkeringar, gravvårdens utformning, inskription: titel, dekor: läkarsymbol, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1952

Inskription: ÖVERLÄKARE OLOF MOSSBERG *22-1 1870 †9-9 1952 KARIN MOSSBERG f. LARSSON * 8-8 1889 †27-4 1968 HANS OLOF MOSSBERG *8.11 1915 †1.6 2004 INGRID MOSSBERG f. HOLMGREN *8.4 1920 †26.11 1985 TORE MOSSBERG *11.8 1911 †5.12 1995

Kvarter: A **Nr:** 8

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: CAROLINA BILLBERGS GRAFSTÄLLE

Kvarter: A **Nr:** 23

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med formhuggen stenram och stenplattor, gravvårdens utformning: tidstypisk, vacker dekor, miljöskapande

Tillkomst: 1946

Inskription: FAMILJERNA MAGNUSSON o. LJUNGS VILORUM ANDERS MAGNUSSON *10-11 1853 †30-4 1921 EMMA *16-10 1848 †12-1 1890 ANNA *16-9 1859 †16-5 1946 WICTOR LJUNG *1-9 1881 †24-3 1971 ANNA f. MAGNUSSON *7-9 1885 †10-6 1972 GRETA LJUNG *31-5 1912 †14-8 2005

Kvarter: A **Nr:** 26-29 1:a Gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription, gravvård rest över systrar, miljöskapande

Tillkomst: 1915/1930

Inskription: FRÖKEN AUGUSTA GEIJE R*1851 †1915 FRÖKEN LOUISE GEIJER *1854 †1930 FRÖKEN THERESA GEIJER *1858 †1946

Kvarter: A **Nr:** 26-29 2:a Gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, inskription: titlar, en gravvård rest över systrar, miljöskapande

Tillkomst: 1890

Inskription: BRUKSPATRON K.W. GEIJER 1821-1890 OCH HANS MAKAS AUGUSTA GEIJER FÖDD WENNERUS 1824-1908

Kvarter: A **Nr:** 26-29 3:e Gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, inskription: titlar, en gravvård rest över systrar, miljöskapande

Tillkomst: 1923

Inskription: HÄRADSHÖFDINGEN VÄSTER NÄRKES DOMSAGA ERNST GEIJER *15/4 1848 †6/7 1914 OCH HANS MAKAS AMELIE GEIJER FÖDD VON HEIJNE *9/10 1851 †21/9 1926

Kvarter: A **Nr:** 45a

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning. Grusgrav med stenram och stenar av järnmalm från Persbergs gruvfält i de främre hörnen, gravvårdens utformning, inskription: titlar och Ortsnamn, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1934

Inskription: 1:a gravvården: BERGMÄSTAREN FIL. DR. P.E.W. ÖBERG FÖDD 1842 DÖD 1934 HANS MAKAS AUGUSTA ALMQVIST FÖDD 1850 DÖD 1944 DÖTTRARNA EBBA *1893 †1893 TORA *1881 †1962 ANNIE *1887 †1982 2:a gravvården: KONSTNÄREN OCH FÖRFATTAREN KARIN FRYXELL *1911 †2003

Kvarter: A **Nr:** 48

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens speciella utformning: pelare på sidorna, murgrönsdekor, miljöskapande

Tillkomst: 1916

Inskription: J.W. Lagerstedt *29-4-1845 †9-7-1916 hans Makas Lisa Lagerstedt *4-3-1847 †7-9-1913 Sonen Karl August. *19-5-1870 †30-1-1889

Kvarter: A **Nr:** 51

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: VERKMÄSTAREN B.E. MESSING FAMILJEGRÄV

Kvarter: A **Nr:** 53

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer i de främre hörnen, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: TRÄDGÅRDSREKTOR L.E. DAHLSTRÖMS FAMILJEGRÄV

Kvarter: A **Nr:** 60

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1893

Inskription: Häradshöfding i Nyeds och Elfdals Domsaga Anders Melcher Myrtin
*5/7 1816 †12/11 1893

Kvarter: A **Nr:** 61

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1898

Inskription: BRUKSEGAREN E.J. JANSON HENNICKEHAMMAR *18/8 1837 †23/7 1898
HUSTRUN MATHILDA CATH. JANSIN *26/5 1836 †18/7 1895

Kvarter: A **Nr:** 62

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: ringkors, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1943

Inskription: BRUKSPATRON ALFR. CARLSON 1838-1924 FRÖKEN SIGRID SÖDERMAN 1866-1943

Kvarter: A **Nr:** 63

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: stenkors, material: marmor, rest över en flicka, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: INGER *19 2/1 29 †19 24/9 30

Kvarter: A **Nr:** 65

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: bronsporträtt på grovhuggen sten, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1963

Inskription: KONSUL K.E. LUNDSTRÖM *1887 †1963 MAKAN GUNVOR *1903 †1989

Övrigt: Bronsreliefen från 1964, är utförd av Astri Bergman Taube.

Kvarter: A **Nr:** 68b

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, bibel- och psalmreferens i berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1934

Inskription: FRU ANNA BERGLUNDH *6/6 1827 †25/3 1894 MATT 5:7 HENNES SON E.A. BERGLUNDH *4/11 1803 †8/4 1934 V. KOMM. I FLIPSTAD, KYRKO. I NORD-MARK. KYRKOHERDE I EDA PROST I JÖSSE PS. 34:8 HANS HUSTRU ASTRID BERGSTRÖM FR. BOSJÖN *12/5 1875 †20/4 1965

Kvarter: A **Nr:** 73

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning. Grusgrav med formhuggen stenram, gravvårdens utformning: rest gravvård med pelare och överliggare, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: ROBERT JOHANSSON FAMILJEGRAV

Kvarter: A **Nr:** 78

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: BRUKSPATRON FRITZ STAHL *28/6 1876 †28/5 1906 OCH HANS MAKAS MARIA STAHL *7/8 1856 †7/5 1918

Kvarter: A **Nr:** 81c

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning med lagerkrans av porslin, materialblandning: granit-porslin, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1880-1920-tal

Inskription: BERGSMANNEN NILS ERIKSSONS FRÅN GRÄSBOSJÖHYTTAN FAMILJE-
GRAFSTÄLLE

Kvarter: A **Nr:** 88

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning med lagerkrans av brons, materialblandning: granit-brons, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1904

Inskription: ÅT MINNET AF BORGMÄSTAREN FRANKLIN MÆCHEL *9.6 1855 †22.5
1904 MATHILDA MÆCHEL f. ASKBERG *1.7 1863 †22.6 1940

Kvarter: A 02 **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: stenram och plattor i grafiskt mönster, gravvårdens utformning: uthuggen skulptur föreställande en bergsman med bl.a. slägga och "Midgårdssormen" (en orm som biter sig själv i svansen, i detta sammanhang troligen en symbol för att det eviga livets cirkel), miljöskapande

Tillkomst: 1944

Inskription: HJALMAR NORDQVIST *1872 †1944 *1867 JENNY f. BRANDT †1933
*1904 NILS †1999

Kvarter: A 02 **Nr:** Saknar nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1850-1900-tal

Inskription: -

Kvarter: AB **Nr:** 1

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, bibelreferens, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: PREDIKANTEN JUSTINUS ODHILIUS *1865 †1918 INGEBORG ODHILIUS *1881 †1957 KRISTUS ÄR MITT LIV. FIL. 1:21 MISSIONSVÄNNER RESTE VÅRDEN

Kvarter: AB **Nr:** 18

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: marmor, dekor, miljöskapande

Tillkomst: 1880-1920-tal

Inskription: J.A. Sederqvists Familjegrav

Kvarter: AB **Nr:** 19

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: marmor, inskription: bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1880

Inskription: ENKEFRU ANNA K. LJUNGREN 1820-1880 JOB. 19:25 JOH. UP. 14:13. 21:4. PS. 477:6 PS. 499:7.

Kvarter: AC **Nr:** 3

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdarnas utformning, material: kalksten, inskription: titlar, ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1875 och 1954

Inskription: 1:a gravvården: BERGS SEXMAN O. OLSSON OCH DESS FAMILJ FRÅN ASPHYTTAN NILS PETERSSON *29/7 1827 †20/11 1921 MINNESVÅRDEN UPPRETT ÅR 1875 2:a gravvården: DISPONENTEN RVO DAVID EDSBÄCKER *30 APRIL 1890 EDSBÄCKEN FÄRNEBO †16 APRIL 1954 NORRA VIKENS GÅRD ÄLVSBACKA HANS HUSTRU ANNA-LENA BÄCKER *24 APRIL 1891 †4 JUNI 1971 DOTTERN INGALILL EDSBÄCKER *4 JULI 1928 †10 OKTOBER 2009

Kvarter: AC **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1902

Inskription: Tullinspektoren JOHAN BRONELL *1817 †1902 HANS HUSTRU EMMA AUGUSTA f. HAMBERG 22 9 1823. †25 3 1912.

Kvarter: AC **Nr:** 8-11 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: marmor, inskription: titlar, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1869

Inskription: HÄR HVILA BERNHARD BERGGREN BRUKSEGARE _ RIDD. AF K.W.O. *1799 _ †1867 DESS MAKÅ LISA FREDRIKA BERGGREN *1805 _ †1869 DERAS DÖTT-
RAR CARLOTTE *1836 _ †1853 AMALIA *1838 _ †1842 EMMA *1846 _ †1854 SAMT
FOSTERDOTTERN EVELINE JUEL FÖDD SILLÉN *1835 _ †1869.

Kvarter: AC **Nr:** 8-11 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, berättande text, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1830

Inskription: GRAFVÅRD för Brukspatronen ? H. BERGGREN och dess Familj af HO-
NOM Upprest 1830 ? Berggren föddes d 25 Jan 1766 Dog 14 Dec. 1830

Kvarter: AC **Nr:** 8-11 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: BRUKSPATRONEN R.V.O. CARL JOHAN YNGSTRÖM * i Filipstad 29/7
1814 † å Valåsen 9/1 1907 SAMT HANS MAKÅ FREDRIKA LOVISA född BERGGREN *
å Saxån 8/8 1832 † å Valåsen 12/11 1898

Kvarter: AC **Nr:** 12-13

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning; dekor i form av en gravvård på gravvården, miljöskapande

Tillkomst: 1880-1920-tal

Inskription: C.J. BLEUMERS FAMILJEGRAF

Kvarter: AC **Nr:** 17-18

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gjutjärnskätting mellan stenpollare, gravvårdens utformning, materialblandning: gjutjärn och granit, inskription: titlar, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1856

Inskription: HÄR HVILAR BERGSSEXMANNEN I.H. SVENSSON FRÅN SAXÅN FÖDD DEN 25/3 1802 DÖD DEN 23/4 1856 OCH DESS HUSTRU CHRISTINA HANSSON FÖDD DEN 28/1 1813 DÖD DEN 3/10 1849 BRITTA SOFIA JANSSON FÖDD DEN 27/8 1836. DÖD DEN 25/12 1924. CARL OLAUS JANSSON FÖDD: DEN 7/9 1848. DÖD: DEN 27/3 1925. BRUKSFÖRVALTAREN SVEN EDVIN JANSSON FÖDD: DEN 19/5 1844. DÖD: DEN 19/8 1906.

Kvarter: AC **Nr:** 37

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnskätting mellan stenpollare, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1916

Inskription: BRUKSFÖRVALTAREN JANNE JANSON *1836 †1916 HANS SYSTER KATARINA JANSON *1840 †1930 FÖRÄLDRAR OCH MORFÖRÄLDRAR

Kvarter: AC **Nr:** 45

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: stenram och gjutjärnsstaket, miljöskapande

Tillkomst: 1829

Inskription: -

Kvarter: AD **Nr:** 2-3

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram av stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdarnas utformning, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1895

Inskription: -

Kvarter: AD **Nr:** 6

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: psalmvers, berättande och exempel på äldre stavning, handhuggen sten, miljöskapande

Tillkomst: 1800-tal

Inskription: STOFDET UR SIN VANMAKT FANN WÄG TILL VERLDARS UPPHOFSMAN

Övrigt: Stenen är enligt traditionen rest över gästgivare Carl Carlqvist. Inskriptionen är en strof ur psalm 259 i 1819 års svenska psalmbok.

Kvarter: AD **Nr:** 13-14

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1922

Inskription: BRUKSPATRON L.W. BERGSTRÖM *29/4 1849 †22/11 1922 AGNES BERGSTRÖM f. HASSELBLAD 24/12 1860 †4/4 1915 SVEN BERGSTRÖM *10/5 1884 †18/2 1927 SIGRID BERGSTRÖM f. LINDBERG *14/1 1887 †28/8 1937 ROLF BERGSTRÖM *1/12 1881 †16/3 1938 ANNA STINA BERGSTRÖM f. KINDBERG *5/8 1882 †15/3 1962

Kvarter: AD **Nr:** 15-16

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: bronsporträtt, konsthistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1920-tal

Inskription: C.J. BERGSTRÖMS FAMILJEGRÄV

Kvarter: AD **Nr:** 18

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1851/1867

Inskription: RIKSDAGSMANNEN ERIC ERICSSON 1793-1851 O.H.H. SARA LISA CARLSSON 1796-1867 MARIA BECKER *1866 †1925 HILMA BECKER *1862 †1930 ANNA BECKER *1860 †1952

Kvarter: AD **Nr:** 23

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, konsthistoriskt värde, personhistoriskt värde, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1945

Inskription: KONSTNÄR ANSHELM SCHULTZBERGS FAMILJEGRÄV ANSHELM SCHULTZBERG *28.9.1862 †27.2.1945 INGRID SCHULTZBERG f. RÅDSTRÖM *23.1.1882 †11.1.1949 HANS SCHULTZBERG *1911 †1994 MAKAN ELLY *1916 †2004 LENNART SCHULTZBERG *1908 †2001

Övrigt: Skulpturen från år 1929 är utförd av Herman Neujd.

Kvarter: AD **Nr:** 26

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, handhuggen gravvård, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1835

Inskription: HÄR HVILAR DET FÖRGÄNGLIGA AF TULLINSPEKTOREN CARL GUST:BLEUMER FÖDD. 1783 DÖD. 1828 DESS KÄRA MAKAN ANNA CHRI:KIHL BLEUMER FÖDD. 1784 DÖD. 18__ AFLADT TILLSAMMAN 5 BARN HVILKA MED DÖDEN AFGÅTT ANNA CAROLINA FÖDD. 1812 DÖD. 1835

Kvarter: AD **Nr:** 31-32

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, gravvårdens ålder, handhuggen gravvård, inskription: psalmreferens, symbol: fjäril, miljöskapande

Tillkomst: 1833

Inskription: ALEX. HEDBERG OCH DESS FAMILJES GRAF=PLATS CARL BEERMANN *27/5 1861 †1/6 1935 ANNIE BEERMANN f. NYBERG *18/8 1862 †6/10 1950 DAGEN KOMMER- DEN STORE DAG. DEN HÖGSTE DAG: HAN KOMMER EFTER GUDS BEHAG På baksidan: UPPREST ÅR 1833

Kvarter: AE **Nr:** 40-47

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats med stenram, gravvårdens utformning: tidsenlig dekor och utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: WILHELMINA RINGSTRÖM *1832 †1858 - FRU HELENA WILHELMINA RINGSTRÖM FÖDD ENGELBRECHT *1800 †1872 – APOTEKAREN ELIAS ROBERT RINGSTRÖM *1799 †1873 – FRU LOVISA MATILDA RINGSTRÖM FÖDD FAGERLIN *1829 †1912 – APOTEKAREN ROBERT WILHELM RINGSTRÖM *1829 †1919 – BOKHANDLAREN AXEL BRONELL *1856 †1916 – PATRON CLAES MAGNUS RINGSTRÖM *1837 †1930 – ARKITEKT GEORG ROBERT RINGSTRÖM *1862 †1945 – FANNY WILHELMINA RINGSTRÖM *1867 †1953

Kvarter: AE **Nr:** 48-51

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: BANKKASSÖREN JOH. WILHELM EBHR. GEIJER *18 7/4 54 †19 8/7 14 KAMRERAREN CHRISTIAN GEIJER *18 3/3 47 †19 7/1 20 FRU SELMA WESMANN *18 11/10 44 †19 13/6 22 född GEIJER

Kvarter: AE **Nr:** 55

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, dekor: järnsymbol och brinnande fackla, miljöskapande

Tillkomst: 1946

Inskription: INGENIÖREN RUDOLF OLSSON *11/2 1889 †21/12 1946 HANS MAKAS SALLY OLSSON f. GRAWSTRÖM *9/11 1889 †18/10 1964

Kvarter: AE **Nr:** 61

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, gravvård rest över kvinna, miljöskapande

Tillkomst: 1929

Inskription: LÄRARINNAN INGRID FORSBERG *1852 †1929

Kvarter: AE **Nr:** 64

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsättning mellan stenpollare, gravårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1913

Inskription: BRUKSFÖRVALTAREN CARL STEN JOHAN ANREP 1837 1912 MARIA ANREP 1835 1913 CARL 1871 1874 BIRGITTA BRUUN 1939 2014

Kvarter: AE **Nr:** 70

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravårdens utformning: tidstypisk med voluter, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1930-1940

Inskription: BAGARMÄSTARE GUSTAF NORÉNS FAMILJEGRAV

Kvarter: AE **Nr:** 74-75

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1938

Inskription: KASSÖR C. CARLSSONS FAMILJEGRAV FABRIKÖR A.J. JANSSENS FAMILJEGRAV

Kvarter: AE **Nr:** 77

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och entrémarkörer, gravårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1939

Inskription: DAN FRANKEL 1870-1939 ELIN FRANKEL 1874-1959

Kvarter: AE **Nr:** 77

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och entrémarkörer, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1939

Inskription: DAN FRANKEL 1870-1939 ELIN FRANKEL 1874-1959

Kvarter: AE **Nr:** 84

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, dekor: tidstypisk lampa i övre delen, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1945

Inskription: KONTROLLÖREN J.A. BOLIN *1855 †1921 AMALIA BOLIN *1856 †1941 GUSTAF ROSENDAHL *1871 †1945 GERDA ROSENDAHL *1881 †1958

Kvarter: AE **Nr:** 85a

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, dekor: ringkors med liljedekor i övre delen, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1920-talet

Inskription: REDAKTÖR FR. MELBOURNE *11/6 1860 †31/3 1920 VÄNNER RESTE VÅRDEN

Kvarter: AE **Nr:** 99

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: stenram, gravvårdens utformning, inskription: kvinnlig titel, socialhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1925

Inskription: TELEGRAFISTEN SIGNE ANDERSSON *4/3 1891 †30/6 1925

Kvarter: AF **Nr:** 5-7

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med bred stenram av kalksten, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1888

Inskription: OLOF AUGUST BERGSTRÖM *1843 †1888 FAMILJEGRAF

Kvarter: AF **Nr:** 16-17

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: stenram, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1889

Inskription: A.P. HAMMAR *1812 †1861 HANS MAKAS SOFIA *1812 †1889 FAMILJEGRAF

Kvarter: AF **Nr:** 35-36

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram omgiven av järnrör mellan stenspollare, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: GROSSHANDLAREN CARL ÅHSTRÖM FÖDD 6/12 1849 DÖD 14/9 1919
FRU CHARLOTTA ÅHSTRÖM FÖDD 31/10 1858 DÖD 27/10 1919

Kvarter: AF **Nr:** 38-39

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, dekor: ekkvist av brons, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: J.W. EKMAN *30/5 1842 †12/4 1907 HANS MAKAS JULIA CH. EKMAN F. WALLROTH *30/6 1843 †30/6 1924

Kvarter: AF **Nr:** 40

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: KYRKOHERDEN ANDERS ANNGRENS FAMILJEGRAV TACKSAMMA FÖRSAMLINGSBOR RESTE VÅRDEN

Kvarter: AF **Nr:** 41

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, tidstypisk utformning, stilhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: K. HENRIKSSONS FAMILJEGRAV

Kvarter: AF **Nr:** 66

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram omgiven av järnrör mellan stenpollare, gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: JON HÅKANSSON FÖDD I HÖLJES 1860 DÖD I FLILPSTAD 1919

Kvarter: B **Nr:** 12

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: FAKTOREN ANDERS NILSSON *15/3 1836 †23/10 1914 ANNA MARIA NILSSON F. BROQVIST *25/3 1841 †11/6 1923 ANDERS NILSSONS FAMILJEGRAV

Kvarter: B Nr: 13aa

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med gjutjärnsram och smidesjärnsstaket, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1946

Inskription: VILORUM FÖR A.F. HENRIKSSON OCH HANS FAMILJ

Kvarter: B Nr: 13f

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1945

Inskription: VILORUM FÖR JÄRNVÄGSTJÄNSTEMAN J.M. MAGNUSSON *1869 †1945 HANS MAKANNA ANNA MATILDA f. MYHR *1877 †1959 STORFORS

Kvarter: B Nr: 17

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdarnas utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1921, 1964/1967

Inskription: SKOHANDLANDE F. LUNDBERGS FAMILJEGRAV

Kvarter: B Nr: 28

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, socialhistoriskt värde

Tillkomst: 1941

Inskription: Trotjänarinnan SOFIA GUSTAFSSON *1850 †1941

Kvarter: B Nr: 45

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och entrémarkörer, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1940-talet

Inskription: TORE BERGSTRÖM *1892 †1940 INGA BERGSTRÖM f. HOLLENDER *1894 †1946 AXEL FR. ANDELIUS *1867 †1926 EMMA ANDELIUS f. BERGSTRÖM *1862 †1956 EDVARD BERGSTRÖM *1862 †1943 MASZI BERGSTRÖM f. KNA-PERBAUM *1880 †1958 HENRICH WETZENSTEIN *1895 ANNA WETZENSTEIN f. BROSTRÖM *1891

Kvarter: B Nr: 76-77

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med gjutjärnsram och smidesstaket, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: -

Kvarter: B Nr: 103e

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och främre hörnmarkörer, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: MASMÄSTAREN OLOF MYHRS FAMILJEGRÄV

Kvarter: B Nr: 105

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1940-1960-tal

Inskription: Konditormästare KARL JANSSON *30/12 1880 †11/1 1961 Hans maka OLGA JANSSON *8/8 1884 †5/11 1951 FAMILJEGRÄV Konditor TAGE JANSSON *11/1 1908 †2/10 1945 Konditor ERIC JANSSON *13/3 1911 †18/9 1994

Kvarter: B Nr: 107

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1906

Inskription: Kapten vid Kongl. Werml. Fältjägare. Reg. R.S.O. Ludvig Andersson *1840 †1906 och hans maka Stina Andersson *1853 †1908

Kvarter: B01 Nr: 115

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: "bauta sten", inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1903

Inskription: J. REINHOLDZ *1857 †1901 MATHILDA REINHOLDZ *1857 †1946 GUNNAR REINHOLDZ *1891 †1960 SIGNE REINHOLDZ *1885 †1968 Vermlands Godtemplare reste stenen

Kvarter: B01 Nr: 137

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: Här hvilar Bergsmannen CHRISTOFFER ANDERSSON Från Horrsjön *3/5 1830 †19/12 1910 Hans Maka LISA MARIA NILSDOTTER *29/8 1842 †28/12 1902 Deras Dotter MARIA ELISABETH *26/10 1882 †9/11 1908

Kvarter: B01 Nr: 141-42

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, rest över kvinnor, inskription: kvinnliga titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1933/1947

Inskription: L. NORDSTRÖMS FAMILJEGRAV LÄRARINNORNA STINA *1859 †1947 HILDA *1852 †1933

Kvarter: B01 **Nr:** 148

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1923

Inskription: PREDIKANTEN JOHAN UTTER FAMILJEGRAV De skola vila sig från sitt arbete

Kvarter: B01 **Nr:** 150-152

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: AUGUSTA HARLING *25 SEPT. 1867 †3 JAN. 1928 TEKLA HARLING F. WENNLUND *2 JAN. 1891 †1 JUNI 1976 RAGNAR HARLING *13 JUNI 1894 †2 FEBR. 1999

Kvarter: B01 **Nr:** 155

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel och psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1912

Inskription: Rättaren JOHAN JOHANSSONS Familjegrav Sv. Ps. 486

Kvarter: B01 **Nr:** 157b

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titlar, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1915

Inskription: Postmästaren r.v.o. Tage Broberg 28/1 1849 †25/8 1915 Sv. Ps. 45:8

Kvarter: B01 **Nr:** 158

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1929/1944

Inskription: Vilorum för Trafikinspektör Axel Gyberg 1854-1944 och hans maka ANNA MARIA MALMSTEDT 1859-1929 1:ste Baningeniör HANS LAURELL 1880-1949 ESTER LAURELL f. GYBERG 1885-1970

Kvarter: B01 **Nr:** 174a

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1906

Inskription: LÄRARINNAN CHARLOTTA LARSSON *22/11 1839 †27/1 1906

Kvarter: B01 **Nr:** 219b

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, dekor: uppslagen bok, miljöskapande

Tillkomst: 1911

Inskription: REPSLAGARE P. ANDERSSON *1828 †1911 LOVISA ANDERSSON *1829 †1911

Kvarter: B01 **Nr:** 235

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: ortsnamn, dekor: schablon, miljöskapande

Tillkomst: 1912

Inskription: ENKEFRU AUGUSTA SVENSSON ERIKSBERG *16/5 1861 †14/7 1912

Kvarter: B01 **Nr:** 239

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titlar, Ortsnamn, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: Masmästaren Medaljören C.G. ELG Långbanshyttan *1 mars 1842 †28 april 1918 Min maka A.C. ELG f. Bergström *14 aug. 1845 †17 juli 1915 Ps. 139

Kvarter: B01 **Nr:** 261

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1926

Inskription: Skogvaktare J.G. ERIKSSON *1846 †1926 Hustrun ANNA MARIA *1839 †1914 SOFIA ERIKSSON *1857 †1936 MARIA CHARLOTTA ERIKSSON *1859 †1942

Kvarter: B01 **Nr:** 283

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med gjutjärnsram och smidesstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1920-tal

Inskription: -

Kvarter: B01 **Nr:** 317

Urvalskriterier: Material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: Jan Petter Kullman *1866 †1928 H.H. Matilda Kullman *1859 †1921

Kvarter: B01 **Nr:** 324

Urvalskriterier: Gravplatsen utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: trädstam, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: DISTR-VETERINÄR KARL HALLGREN *1871 †1914 MAKAN ANNA *1874 †1964 INGRID SCHWARTZ född HALLGREN *1908 †2010

Kvarter: B01 **Nr:** 326

Urvalskriterier: Gravplatsen utformning: grusgrav med gjutjärnsram och smidesstaket, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: -

Kvarter: B01 **Nr:** 349

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnskätting mellan stenpollare, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1930-tal

Inskription: HEMMANSÄGARE JN.E. JONSONS FAMILJEGRV

Kvarter: B01 **Nr:** 367

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: BRITTA MAGNUSSON *1842 †1920 MARIA MAGNUSSON *1865 †1941 ALFRED MAGNUSSON *1880 †1961

Kvarter: B01a **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: ovanlig, material: gjutjärn, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1930-tal

Inskription: MOR

Kvarter: B02 **Nr:** 98-99

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, upplevelse värde, miljöskapande

Tillkomst: 1910-1920-tal

Inskription: MOR

Kvarter: B02 **Nr:** 125-126

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1930-talet

Inskription: J.E. Pettersson Torskbäcken

Kvarter: B02 **Nr:** 176-177

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: Ortsnamn, bibelord, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1909

Inskription: HÄR HVILAR HUSTRUN KRISTINA AXELINA JOHANSSON FRÅN SPÅNGBERGET *10/9 1850 †2/8 1909 KRISTUS ÄR MITT LIV OCH DÖDEN MIN VINNING

Kvarter: B02 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1920-tal

Inskription: Gillis 1924

Kvarter: B02a **Nr:** 2

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, bibelreferens, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: HÄR HVILAR BANVAKTEN JONAS JOHANSSON FÖDD DEN 28/8 1845 DÖD DEN 25/9 1910 SALIGA ÄRO DE SOM I HERREN DÖ

Kvarter: B02a **Nr:** 3

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AV INGRID GRÖNBERG *18 20/8 89 †19 21/9 10

Kvarter: B02a **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1911

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AV JONAS FAST *18 2/2 35 †19 29/9 11

Kvarter: B02a Nr: 7

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1911

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AV J.F. MAGNUSSON *18 17/8 48 †19 1/8 11

Kvarter: B02a Nr: 13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1915

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AV *E.J. YNGBERG *18 5/2 57 †19 9/2 15

Kvarter: B02a Nr: 18

Urvalskriterier: Gravvårdens hantverksmässiga utförande, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: H V HUSTRUN EDLA BRYNTESSON ? 1847 1917

Kvarter: B02a Nr: 19

Urvalskriterier: Gravvårdens hantverksmässiga utförande, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1917-1918

Inskription: -

Övrigt: Det sägs att det ska stå "hustrun Kristina" på stenen som är utförd av hennes make.

Kvarter: B02a **Nr:** 20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1910-tal

Inskription: FAR

Kvarter: B02a **Nr:** 29

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, sentens, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1920-tal

Inskription: Bergsmansänkan Stina Maria Berggren Asphyttan

Kvarter: B02a **Nr:** 32

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: järn, miljöskapande

Tillkomst: 1910-1930-tal

Inskription: Oläslig

Kvarter: B02a **Nr:** 40

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: smidesjärn, konstnärligt värde, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1914-1920-tal

Inskription: VÅR MOR IDA EDQVIST 1875-1914

Kvarter: B02a Nr: 50

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: NILS BRATTLÖF *1860 †1917

Kvarter: B02a Nr: 52

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: BERGSMANSHUSTRUN SOFIA JOHANSSON SKÅLKÄRN *1845 †1917

Kvarter: B02a Nr: 55

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: HARALD BRATTLÖF *1889 †1918

Kvarter: B02a Nr: 65

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: ÄGAREHUSTRUN KRISTINA OLSSON DAMMHYTTAN *1846 †1921

Kvarter: BK **Nr:** 58

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1905

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AV KATARINA HÖLJ *18 29/9 65 †19 10/10 05

Kvarter: BK **Nr:** 81

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1908

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AF GUSTAF SKOGLUND *18 3/3 79 †19 8/12 06

Kvarter: BK **Nr:** 87

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1950

Inskription: Karl-Erik Lundgren *19/5 1945 †13/12 1950

Kvarter: C01 **Nr:** 123

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk utformning och dekor, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1945

Inskription: ANNA KRISTINA NORD *1870 †1945 Vila ljuvt lilla mor

Kvarter: C01 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: marmor, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: MOR

Kvarter: C01a **Nr:** 6-7

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: berättande text, personhistoriskt värde, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: TORBORG ADELA ADOLFSSON OCH ELLEN CHARLOTTA BROKVIST
FÖDDA 1909 OMKOMMO I SJÖN SAXEN DEN 29/9 1928

Kvarter: C01a **Nr:** 44b

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: Här vilar Anna Lovisa Eriksson Född Igel d. 3/7 1863 Död d. 21/6 1930

Kvarter: C01a **Nr:** 78

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: sentens, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: Vår moder VILHELMINA NORD 1861 – 1932 Vad hon kunde det gjorde hon

Kvarter: C01a Nr: 80

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: berättande text, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: PER KRON *1914 †1932 Kamrater reste vården.

Kvarter: C01a Nr: 84

Urvalskriterier: Gjutjärns kors, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1931

Inskription: Här vilar Erik J Eriksson Född d.28/7 1855 Död d. 25/7 1931

Kvarter: C01a Nr: 524

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription, trolig allmängrav, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: MORMOR *1839 †1927

Kvarter: C01a Nr: 540

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, allmän gravplats, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1920-tal

Inskription: -

Övrigt: Tidigare stod det Bomba med svart text på korset.

Kvarter: C01a Nr: 553

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: ortsnamn, material: trä, trolig allmängrav, miljöskapande

Tillkomst: 1925-1928

Inskription: Knut Karlsson Nyhyttan

Kvarter: C01a Nr: 647

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: HÄR VILAR STOFDET AV MARIA YNGBERG FÖDD DALSTRÖM 18 18/4 57
† 19 18/2 24

Kvarter: C01a Nr: 665

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1923

Inskription: *8/7 -09 KNUT THÖRN †7/7 -23

Kvarter: C01a Nr: Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: sentens, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1938

Inskription: MAJ-BRITT *20/1 1934 †5/10 1938 Buren över stormars brus på änglavingar.

Kvarter: C01a **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: berättande text, allmän gravplats, miljöskapare

Tillkomst: 1936

Inskription: Katarina Nilsson *1856 †1936 Hav tack lilla mor

Kvarter: C01a **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: sentens, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1935

Inskription: GUNNAR OLSSON *1918 †1935 Vi få möts bortom floden Där ej stormen når oss mer

Kvarter: C01a **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: ortsnamn, berättande text, allmän gravplats, miljöskapare

Tillkomst: 1937

Inskription: DAGNY HAKMAN Bosjön *26/4 1921 Omkom vid bilolycka å Lungsunds färja 2/12 1937

Kvarter: C02a **Nr:** 2-116

Urvalskriterier: Allmänning, gravvårdarna placerade i öst-västliga rader innanför yttre rader med familjegravar, socialhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1938-1941

Inskription: På flera gravvårdar finns bland annat sentenser, ortsnamn och titlar

Kvarter: C02a **Nr:** 183

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk dekor, inskription: psalmtext, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1943

Inskription: EMMA KRISTINA BERGGREN *25/7 1862 †19/5 1943 Blott en dag ett ögonblick i sänder.

Kvarter: C02a **Nr:** 187

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, symbol: frimurarna, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1943

Inskription: OLOF NILSSON *1892 †1943

Kvarter: C02a **Nr:** 199

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: sentens, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1943

Inskription: JOHANNES LUNDELL 1861-1943 Bibelordet förbliver.

Kvarter: C03 **Nr:** 28-29

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1947

Inskription: *1887 J. BACKELINS †1962 FAMILJEGRÄV *1926 LENNART †1941 *1891 H. BACKELIN †1947 På plågans läger du tålig var, och älskat minne du lämnat kvar.

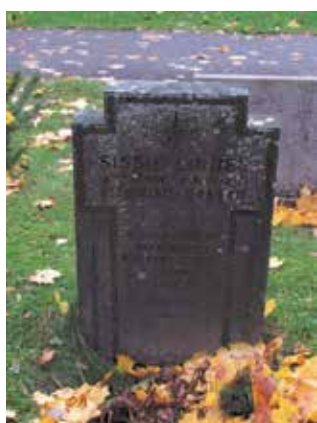

Kvarter: C03 **Nr:** 41

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1944

Inskription: ANNA. MARIA. ANDERSSON. SKÅLTJÄRN.

Kvarter: C03 **Nr:** 118

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1947

Inskription: SISSIE LINDER *17/5 1906 †8/10 1947 FILIPSTAD ÖREBRO SOM EN GÄRD AV TACKSAMHET FÖR KORT JORDISK LYCKA —●— TROLOVAD —●—

Kvarter: C03 **Nr:** 156

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1949

Inskription: MATILDA KULLANDER FAMILJEGRAV

Kvarter: C4a **Nr:** 136

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1957

Inskription: VENDELA GEZELIUS 6/7 1891 18/3 1957

Kvarter: C4a **Nr:** 150

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1956

Inskription: STADSSJUKSKÖTERSKAN HILMA KAROLINA BERGSTEDT *1-1 1882 †23-8 1956 VILA I FRID

Kvarter: C4a **Nr:** 188

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1950-tal

Inskription: HW

Kvarter: C4a **Nr:** 190

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1950-tal

Inskription: E B

Kvarter: C4a **Nr:** 277

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, inskription: ortsnamn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1950

Inskription: SVEN FALL * 18 20/1 60 †19 19/8 50 LÅNGBAN

Kvarter: C4a **Nr:** 332

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1950-tal

Inskription: Matilda Andersson

Kvarter: D **Nr:** 103

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, symbol: järnmärke, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1953

Inskription: MALMSKRÄDAREN KARL JOHAN FINNEMAN *27-12 1880 †24-9 1953
LÅNGBANSHYTTAN

Kvarter: D **Nr:** 117

Urvalskriterier: Inskription: ortsnamn, personhistoriskt och konsthistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1968

Inskription: POSTMÄSTARE GEORG LARSSON 1883 – 1952 ANNA LARSSON 1886 – 1968 GUNNEL FRENDER 1911 – 1928 ANNA-LISA FRENDER 1913 – 1930 KONSTNÄR
HELGE FRENDER 1906 – 1976 STINA FRENDER 1911 – 2006

Kvarter: D **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1877

Inskription: HÄR HVILAR RÄTTAREN A. GODHOLM VID SAXÅN FÖDD 1799 DÖD D. 13 OKT. 1877 HANS HUSTRU MARIA NILSDOTTER FÖDD 1802 DÖD D. 15 OKT. 1877

Kvarter: D **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, lokalhistoriskt material, miljöskapande

Tillkomst: 1908

Inskription: HÄR VILAR STÖFTET AV HELGE HAGMAN *18 29/3 86 †19 10/6 08

Kvarter: D **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, lokalhistoriskt material, miljöskapande

Tillkomst: 1848

Inskription: BR. GUSTAFVA FRYKSTRAND FÖDD LAGERLÖF 1814, DÖD 1848.

Kvarter: D **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, lokalhistoriskt material, miljöskapande

Tillkomst: 1897

Inskription: ENKAN MARIA JONSD. ÖSTER *18 22/2 14 †18 1/9 97 FRÅN SAXÅN

Kvarter: D **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, inskription: titel, hantverksmässigt utförande, miljöskapande

Tillkomst: 1814

Inskription: TILL ÅMINNELSE AF EN ÄLSKAD MAKE HANDELSMANNEN I PHILIPSTAD
ERIC BILLBERG FÖDD D. 22 SEPT. 1730 DÖD BARNLÖS D. 24 MAJ 1814 AF MARIA
SALMODIN MED HONOM FÖRENAD D. 10 JAN 1804 I ETT LYCKLIGT ÄKTENSKAP

—●—

Kvarter: D **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: Ortsnamn, hantverksmässigt utförande, miljöskapande

Tillkomst: 1894

Inskription: ANDERS HENRIKSSON FRÅN NYNÄS *1808 †1894 HUSTRUN MARIA
ANDERSDOTTER *1807 †1888

Gåsborns kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Gåsborn 4:1

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 5/år sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 1084, år 1900: 1660, år 1995: 250

Tillkomst: 1650-talet

Utvidgningar: 1600-tal, 1746, 1914, 1932 och 1996

Area: 8000 m²

Allmän beskrivning och historik

Gåsborn ligger omkring 2,5 mil norr om Filipstad och ca 5 km öster om Långban. I mellersta delen av Gåsborns socken ligger byn Gåsborn och socknens kyrkomiljö. Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger i en sluttning ned mot Bjursjön. I väster utanför kyrkogårdsmuren ligger sockenstugan. Strax norr om kyrkogården finns lämningar av byns gamla hytta som var i bruk redan 1584, då den första gången nämns i jordaboken. Hyttan som var i bruk ända fram till år 1866 drevs av bergsmän i den kringliggande bygden.

Strax intill det gamla hyttområdet finns ett äldre uthus med utedass som tillhör kyrkans sockenstuga. Direkt sydväst om kyrkogården finns en byggnad som varit lanthandel och söder om kyrkan ligger fyra gårdar samlade i en grupp varav den största är en bergsmansgård som benämns "klockaregård".

Kyrkogårdens historik

Likt den första kyrkan på platsen är kyrkogården ursprungligen från 1650-talet. Kyrkogårdens exakta utbredning vid denna tid är oklar, men troligtvis var den betydligt mindre och bör ha legat söder om kyrkan. Gravvårdarna ska under denna tid ha varit utav trä, därav finns inte några så pass gamla gravvårdar kvar idag. Det finns uppgifter om att kyrkogårdens första utvidgning ska ha skett redan under 1600-talet men vilken omfattning denna utvidgning haft är oklar. Därefter ska kyrkogården ha utvidgats åt väster år 1745-1746. Det saknas kartor från denna tid men på en storskiftes karta daterad 1775 syns kyrkogårdens dåvarande utsträckning som trots att den redan utvidgats två gånger var betydligt mindre än idag (se bild överst i högerspalt).

Nästa gång kyrkogården dyker upp på en karta är år 1865 (se bild mitten av högerspalt). Kyrkogården var vid detta tillfälle fortfarande betydligt mindre än idag. Eftersom kyrkan även finns med på denna karta syns det att kyrkogården låg söder, väster och öster om kyrkan. Väster om kyrkogården precis utanför muren ser det ut att stå en rektangulär byggnad. Denna finns också med på en uppmätning från år 1877 och benämns då som "Anders Maurits Anderssons hustomt" (se bild längst ned i högerspalt).

1877 års uppmätning skedde som nämnts ovan inför att kyrkogården skulle utvidgas ytterligare. I ett protokoll som är skrivet i samband med uppmätningen den 6:e augusti 1877 framkommer att de fastigheter som församlingen ville köpa var nr 5, 7, 8 och 10. Det vill säga marken och hustomten väster om mot landsvägen samt norr om mot "hyll elfven" (se bild längst ned i högerspalten).

Utsnitt ur 1775 års Storskiftes karta över Gåsborn. Figuren märkt nr 110 är kyrkogården med hyttan norr om. Lantmäteristyrelsens arkiv akt: R31-9:1

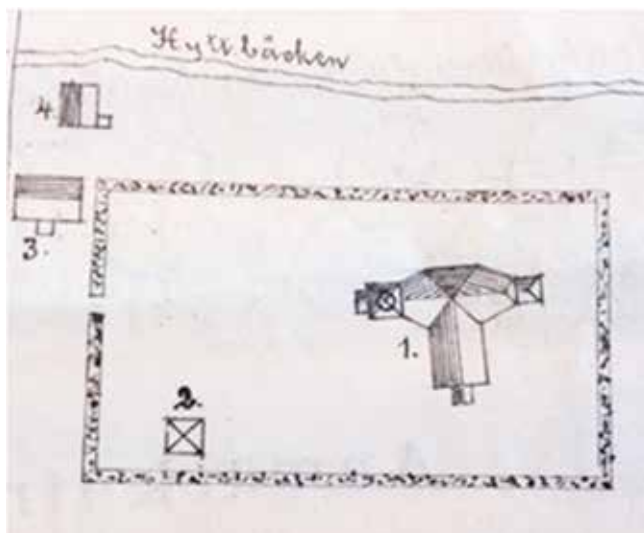

Utsnitt ur 1865 års Hemmansklyvnings karta över Gåsbornshyttan. I mitten syns kyrkogården med den gamla kyrkan, märkt nr 37. Kyrkogården omgärdas av en mur vid detta tillfälle. Lantmäterimyndigheternas arkiv akt: 17-gån-9f

Utsnitt ur en uppmätning av Konungens befallningshavande från år 1877. Uppmätningen gjordes inför att kyrkogården skulle utvidgas. Gåsborns kyrkoarkiv akt: O1b:1

Församlingen ägde redan fastighet nr 3 och 4 och skulle genom dessa inköp kunna utöka kyrkogården med ett större område i väster. Anders Maurits Andersson som var ägare till hustomten märkt nr 8 innehade även fastigheterna 7 och 10. Fastighet nr 5 ägdes däremot av Lesjöfors Bolag. Församlingen ville att de båda ägarna skulle avstå sina fastigheter mot ersättning vilket Andersson gick med på. Lesjöfors bolag gick däremot inte församlingen till mötes. Troligtvis innebar det att kyrkogården inte utvidgades i den utsträckning som man planerat. Kyrkogården utökades dock åt väster och åt norr vilket syns på en karta från 1894 års brandförsäkring (se bild intill). Den nådde av allt döma dagens utbredning åt väster och åt norr i och med denna utvidgning.

Utsnitt ur 1894 års brandförsäkring. Kyrkogårdens gränser rätades ut i och med 1877 års utvidgning i väst och i norr. Den omgavs fortfarande av en stenmur och entrén ser ut att var på samma plats som idag. Vid denna tidpunkt fanns även bårhuset, märkt nr 2 på kartan. Gåsborns kyrkoarkiv akt: O:1

I brandförsäkringarna finns ytterligare information, bland annat om kyrkogårdens byggnader. I 1861 års brandförsäkring framkommer att det funnits en murad grav med tak och dörrar av bräder. Året därpå omnämns den som "Wintergravfen" i brandförsäkringen. Denna grav revs sedan år 1882 och samma år byggdes istället bårhuset som vid den tiden fungerade som bisättningsrum och gravkapell. Kapellet uppfördes i sinnersten med spåntäckt tak och skall enligt brandförsäkringarna ha haft träluckor i golvet över en murad grav. Eventuellt var detta samma grav som tidigare benämnts "Wintergravfen".

För att församlingen skulle få tillgång till fastigheten i väster som Lesjöfors Bolag ägde skedde ett byte mellan bolaget och en bergsman vid namn Ekman. Denne Ekman var villig att avstå fastigheten mot ersättning från församlingen. Detta innebar i slutändan att församlingen fick tillgång till området intill landsvägen. Att döma av kartmaterialet införlivades dock aldrig detta område med kyrkogården. Istället anlades parkeringsplatsen där under 1960-talet.

År 1911 köpte församlingen återigen mark för att utvidga kyrkogården. Denna gång införskaffades en fastighet i öster och än en gång var det med Lesjöfors Bolag som affärerna skedde. Just denna fastighet hade bolaget däremot inga problem att avvara. Kyrkogården utvidgades därefter år 1914 med ett större område i öster, vilket enligt kartmaterialet bör ha utgjort kvarter D-I enligt dagens indelning (se bild på följande sida).

Nästa stora förändring skedde när den gamla träkyrkan brann ned 1927. En ny kyrka uppfördes på samma plats under 1928-1930 och kyrkogården skall sedan ha utökats i norr år 1932. Det saknas kartmaterial för denna utvidgning, men troligtvis var det vid detta tillfälle som den sluttande slänten ned mot bäcken och det gamla hyttområdet införlivades i kyrkogården. Det tycks även ha funnits planer på att utvidga ytterligare i väster. En plankarta upprättad år 1945 visar hur man tänkt att kyrkogårdsmuren skulle löpa längs landsvägen. Enligt förslaget skulle sockenstugan samt det område som idag utgör parkeringsplatsen ha varit innanför kyrkogårdsmuren. I förslaget finns även planer på kvarter med allmänna gravar samt ett kvarter med familjegravar i kyrkogårdens

Utsnitt ur 1911 års köpebrev mellan Gåsborns församling och Lesjöfors Bolag. Kartan bygger på 1877 års uppmätning och området som församlingen skulle införliva i kyrkogården är gråfärgat. Lantmäterimyndigheternas arkiv akt: 17-gån-avs22

Ett odaterat fotografi av Gåsborns första kyrka innan den brann ned år 1927. Inne på kyrkogårdens syns ett antal ljusa gravvårdar, bland annat några kors. Flera av dessa gravvårdar står kvar i samma område än idag. Innanför muren och söder om kyrkan står flera träd och de innanför muren ser ut att vara yngre än dem bakom kyrkan. Grinden är densamma som finns än idag men muren på bilden är en kallmurad fältstensmur med murade partier av huggen sten vid grindpartiet. Kulturmiljöbild bildbeteckning: 3657-002.tif

Nordvästra del. Detta förslag genomfördes troligen aldrig. Istället har församlingen av allt att döma följt den plankarta som Harald Essén upprättade 1928. Enligt Esséns förslag skulle kvarteren nordväst om kyrkan delas in likt övriga kvarter med gravplatser i nord-sydliga rader. Denna plan har senare fått tillägg av trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén som år 1969 upprättade en gravkarta över kyrkogården. Under 1960-talet upprättade Kaldén även en plankarta för parkeringsplatsen och tomten kring sockenstugan. Det var även i samband med att parkeringen anlades som den nuvarande kyrkogårdsmuren och dess grindparti tillkom efter Kaldéns ritningar.

Vad gäller kyrkogårdens omgärdning utgjordes den från början av en stenmur. I det äldre kartmaterialet finns ett antal kartor där kyrkogårdsmuren syns tydligt samt är omnämnd i tillhörande teckenförklaring. Sista gången kyrkogården helt omges av en kyrkogårdsmur är på 1877 års uppmätning. På nästa karta från år 1921 omges kyrkogården istället av en häck. Häcken sägs ha planterats år 1915 av Gåsborns skolbarn och lärare. Vid entrén i väster står två träd på vardera sidan om vad som ser ut att vara en grind. Det finns även en trädrad som sträcker sig längs en del av den södra sidan. På yngre kartor dyker dock delar av kyrkogårdsmuren upp längs västra delarna av den norra och södra sidan, samt i väster. I öster finns även en stödmur utmärkt på en plankarta. På flera av kartorna, samt på ett fotografi, kan man se att en häck löper innanför stenmuren. Idag finns endast en stenmur längs den västra sidan, men det finns däremot ingen häck innanför. Däremot finns en trädrad längs murens insida. Delar av denna syns även på en karta från 1969.

Delar av kvarter B intill den gamla kyrkan i Gåsborn som brann ned 1927. Merparten av gravvårdarna som syns i bild finns kvar än idag. Gravvården längst till vänster i bild är troligen grav nr. 111 i kv. B. Den står vänd mot öster till skillnad mot vid detta tillfälle då den är vänd mot väster. Gravvården står dessutom på en liten grusgrav vilket den ej ser ut att göra vid detta tillfälle. Flera av gravvårdarna skadades vid branden och det är även tänkbart att gravar flyttades bort från kyrkan för att få en "säkrare" plats i framtiden. Kulturmiljöbild bildbeteckning: 3657-004.tif

Vad gäller kyrkogårdens vegetation så saknas den helt på de äldsta kartorna. Det är först på uppmätningen som gjordes år 1877 inför att kyrkogården skulle utvidgas som även vegetationen avbildats (se sid.145). På kartan syns att det fanns en mängd träd inne på kyrkogården. I ett område söder om kyrkan saknas det däremot helt. I det yngre kartmaterialet är vegetationen avbildad på plankartan från 1921. Vid denna tidpunkt fanns förutom den omgärdande häcken en trädrad bestående av sju träd längs den södra sidans mittersta del, ett träd på vardera sidan av grinden i väster, samt ett antal spridda träd inne på kyrkogården. Därefter finns två kartor daterade 1928. Den ena är en översiktlig karta, och den andra visar de enskilda gravplatserna. Båda avbildar kyrkogården med en omgivande häck, samt de två träden vid entrén och trädraden i söder. På kartan med de enskilda gravplatserna har man skrivit ut alm respektive lind vid två av träden i trädraden. Däremot saknas de träd som fanns inne på kyrkogården på föregående karta. Troligtvis har man enbart låtit bli att avbilda dem på kartan eftersom vissa av dem syns på ett fotografi taget efter år 1930. Fotografier tagna av den första kyrkan vittnar även om att det funnits en mängd buskar mellan gravplatserna i dagens kvarter J. Buskarna ser ut att ha varit såväl thujor som rhododendron. Idag finns inga av dessa buskar kvar.

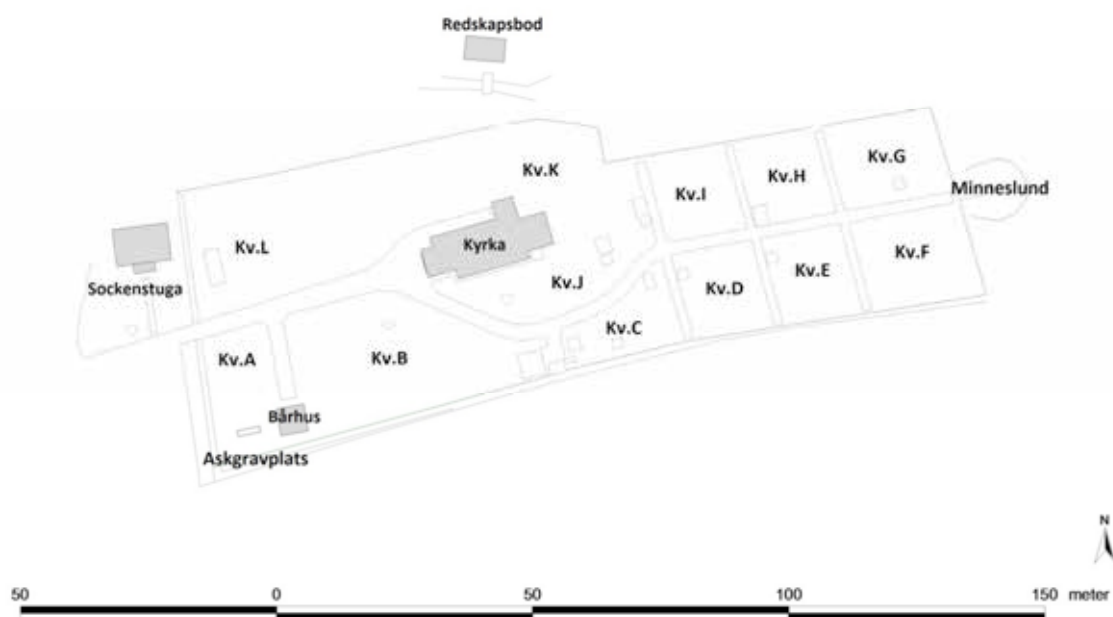
Samuel Kaldéns plankarta innehåller detaljer som visar hur kyrkogården såg ut år 1969. Den omgavs delvis av en häck, i kvarter J fanns två träd, och i kvarter B fanns tre träd på rad. Två träd stod längs den södra sidan och längs den västra sidan stod fyra träd. Två av träden i väster stod på vardera sidan av entrén. Merparten av träden fanns kvar år 1975 då ytterligare en gravkarta upprättades. De fyra träden i väster fanns kvar, liksom de i kvarter J och kvarter B. Längs den södra sidan stod endast den ena kvar, men istället hade två nya träd tillkommit strax intill bårhuset. Även längs den västra sidan fanns ett nytt träd. Flera av de träd som förekommer i kartmaterialet och fotografierna finns kvar än dag. Längs den västra sidan står en trädrad och i kvarter B och J finns höga träd med vida kronor.¹

En av kyrkogårdens äldsta gravvårdar av gjutjärn är utformad som en uppslagen bok. Gravvården hittas i kvarter C intill granhäcken.

¹ Kapitlet bygger på Helger s. 156-160, Gåsborns kyrkoarkiv akt: O:1, Ol.b:1 och O IV samt studier av kartor och bildmaterial från Lantmäteriets Historiska kartarkiv respektive Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöbild

Gåsborns kyrkogård

Kyrkogården idag

Kvarter

Kvarter A är beläget i kyrkogårdens sydvästra hörn. Det avgränsas av kyrkogårdsmuren i väster och av kyrkogårdens grusade mittgång i norr. I söder finns kyrkogårdens bårhus samt dess askgravlund och i öster finns kvarter B. Norr om finns kvarter L.

Det lilla grästäckt kvarteret har en gles karaktär med ett fåtal gravvårdar vända mot öster placerade i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit och diabas och härstammar från 1930-talet och framåt. Vårdarna har varierande utformning och några av dem har smyckande detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av ett par lönnar innanför kyrkogårdsmuren och utsmyckande säsongplanteringar samt dagglåpa och mindre rosbux på de enskilda gravplatserna.

Kvarter B är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas av en klippt granhäck i söder och i väster, öster och norr avgränsas det av grusade gångar. I väster finns kvarter A, i öster kvarter C och i norr finns kvarter L. Terrängen sluttar lätt åt öster.

Kvarteret karakteriseras av de många äldre högre gravvårdarna som är vända mot öster. Några av dem står på grusade gravplatser i det grästäckt kvarteret. Kring en av de grusade gravarna står ett gjutjärnsstaket. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, marmor samt smides- och gjutjärn och härstammar från 1830-talet och framåt. På grund av att gravvårdarna är av så varierande ålder har de också mycket varierande utformning. Flera av dem har smyckande detaljer av brons eller porslin.

Vegetationen består av ovan nämnda granhäck i söder samt två äldre lönnar innanför häcken och en i kvarterets sydvästra delar. Utsmyckande säsongplanteringar samt thuja, funkia, en mindre rosbuske, ölandstok, kärleksört och himalayaen förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter C är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas av en klippt granhäck i söder och av grusade gångar i övriga väderstreck. I väster finns kvarter B, i norr kvarter I samt J och i öster finns kvarter D. Terrängen sluttar åt öster.

Kvarteret karakteriseras av att alla gravvårdar vänder mot öster. Vårdarna är av mycket varierande ålder och utformning, vilket ger kvarteret ett varierat uttryck. Fyra grusade gravar finns spridda i det grästäckta kvarteret. En av dem omgärdas av ett smitt järnstaket med huggna stenpollare i hörnen. Gravvårdarna är av granit, diabas och gjutjärn och härstammar från 1870-talet och framåt. Enstaka vårdar har smyckande detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck och det förekommer utsmyckande säsongplanteringar samt kärleksört, pioner, ormbunkar och plymspirea på de enskilda gravplatserna.

Kvarter D är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas av en klippt granhäck i söder och av grusade gångar i övriga väderstreck. I väster finns kvarter C, i norr kvarter H och i öster kvarter E. Terrängen sluttar åt öster.

Överst till vänster kvarter A, överst till höger kvarter B, nederst till vänster kvarter C och nederst till höger kvarter D.

Kvarteret karakteriseras av att all gravvårdar vänder mot öster. Det förekommer främst mindre resta vårdar och olika varianter av portföljstenar men det finns även några högre resta vårdar in emellan. I det grästäckta kvarteret finns en grusgrav. Gravvårdarna är av granit, diabas, skiffer och gjutjärn och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. Ett par gravvårdar har detaljer av brons.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i söder och på de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongplanteringar och mindre rosbuske.

Kvarter E är beläget i kyrkogårdens södra del. Det avgränsas av en klippt granhäck i söder och av grusade gångar i norr och väster. I öster ansluter det till kvarter F, i väster finns kvarter D och i norr kvarter G/H. Terrängen sluttar åt öster.

Kvarteret karakteriseras av att all gravvårdar vänder mot öster. I det grästäckta kvarteret finns enstaka högre gravvårdar samt en grusgrav. I övrigt finns främst så kallat portföljstenar och andra liknande varianter. Gravvårdarna är av granit och diabas och härstammar från 1900-talets första årtionden och framåt. Enstaka vårdar har detaljer av brons eller marmor.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i söder och på de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongplanteringar, mindre rosbuskar och två yngre björkar som troligen självsått intill två gravvårdar.

Kvarter F är beläget i kyrkogårdens sydöstra hörn. Det avgränsas av en klippt granhäck i söder och öster. I väster ansluter det till kvarter E och i norr avgränsas det av en grusad gång med kvarter I bakom. Terrängen sluttar åt öster.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av gravvårdarna vända mot öster i nord-sydliga rader. Dock finns en rad vänd mot väster längst ned i kvarteret intill granhäcken. Gravvårdarna är av granit, diabas, trä och metall och härstammar från 1940-talet och framåt. Enstaka gravvårdar har smyckande detaljer av porslin eller metall. Kvarteret är glesare i norr.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i söder och öster. På de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongplanteringar, en mindre rosbuske och kärleksört.

Kvarter G är beläget i kyrkogårdens nordöstra hörn. Kvarteret avgränsas av en klippt granhäck i öster och norr. I söder och väster avgränsas det av grusade gångar med kvarter F respektive H på andra sidan. Terrängen sluttar åt öster.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av att alla gravvårdar vänder mot öster. I det grästäckta kvarteret finns en grusgrav samt ett antal mindre gravvårdar som eventuellt hört till allmänna gravplatser. Gravvårdarna är av granit, diabas och gjutjärn och härstammar från 1920-1970-talet. Kvarteret är ganska glest.

Kvarter E överst till vänster och kvarter F i övre bilden till höger. I nedre bilden till vänster syns kvarter G-I och i nedre bilden till höger syns delar av kvarter J intill kyrkan.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i öster och norr. På de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar, ormbunkar, johannesört, kärleksört, plymspirea och mindre rosbuske.

Kvarter H är beläget i kyrkogårdens norra del. Det avgränsas av en klippt granhäck i norr och av grusade gångar i övriga väderstreck. I öster finns kvarter G, i söder kvarter F och i väster finns kvarter I. Terrängen sluttar åt öster.

Kvarteret karakteriseras av att alla gravvårdar vänder mot öster. I det grästäckta kvarteret finns några högre gravvårdar samt en grusgrav. I övrigt hittas mindre vårdar av varierande utformning. Gravvårdarna är av granit, diabas, trä, smidesjärn och porslin och härstammar från 1920-talet fram till 1900-talets slut.

Vegetationen i kvarteret utgörs av ovan nämnda granhäck i norr och på de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar, mindre rosbuske och sockertoppsgran.

Kvarter I är beläget i kyrkogårdens norra del. Det avgränsas av en klippt granhäck i norr och av grusade gångar i övriga väderstreck. I öster finns kvarter H, i söder finns kvarter F och i väster finns kvarter J. Terrängen sluttar åt öster.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av att alla gravvårdar vänder mot öster. Gravvårdarna uppvisar en rad olika utformningar (en av dem ser ut att vara hantverksmässigt utförd) vilket i sin tur

ger kvarteret en varierande karaktär. Gravvårdarna är av granit, diabas, gjutjärn och järnplåt och härstammar från 1920-talet och framåt. Några av dem har smyckande dekor av porslin.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i norr. På de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongplanteringar, mindre rosbukse, kärleksört och pioner.

Kvarter J är beläget längs kyrkans södra långsida och sträcker sig norrut längs dess östra gavel. Kvarteret begränsas av kyrkan i norr och väst och avgränsas av grusade gångar i övriga väderstreck. I söder finns kvarter B och C och i öster finns kvarter I. Terrängen sluttar lätt åt öster.

Kvarteret har delvis en ålderdomlig karaktär med flera äldre gravvårdar i kyrkans närhet. Det finns även ett antal grusgravar i kvarterets östra delar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader, och gravvårdarna vänder i huvudsak mot öster. Ett mindre antal är dock placerade i öst-västlig riktning längs kyrkan. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten och gjutjärn och härstammar från 1840-talet och framåt. Det vida tidsspannet medför en stor variation i vårdarnas utformning vilket bidrar till kvarterets karaktär. Enstaka gravvårdar har smyckande detaljer av brons eller glas.

Vegetationen består av ett antal äldre almar i kvarterets östra del. Det förekommer även utsmyckande säsongplanteringar, kärleksört och mindre rosbukse. På grusgravarna förekommer även smultron samt taklök som spritt sig och täcker stora delar utav en av dem.

Kvarter K är ett litet kvarter beläget norr om kyrkan. Kvarteret begränsas av en klippt granhäck i norr och öster. I väster ansluter det till kvarter L och i söder står kyrkan. Terrängen sluttar lätt åt norr och öster.

Det grästäckta kvarteret har en gles karaktär då här endast finns ett fåtal gravvårdar. Gravraderna löper i nord-sydlig riktning och gravvårdarna är vända mot såväl öst som väst. Gravvårdarna är av granit och smidesjärn och härstammar från 1930-talet och framåt. Ett fåtal har smyckande dekor av brons.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i norr och öst. På de enskilda gravplatserna förekommer även utsmyckande säsongplanteringar, mindre rosbukse och funkia.

Kvarter L är beläget i kyrkogårdens nordvästra hörn. Kvarteret avgränsas av kyrkogårdsmuren i väster och av en klippt granhäck i norr. I söder avgränsas det av en grusad gång och i öster ansluter det till kvarter K. I söder finns kvarter A och B. Terrängen sluttar lätt åt norr och öster.

Kvarteret har en blandad karaktär med såväl äldre som yngre gravvårdar. Det är grästäckt sånär som på en större grusgrav i väster. Gravvårdarna står i nord-sydliga rader och vänder mot öster. Gravvårdarna är av granit, diabas, labrador och smidesjärn och härstammar från 1930-talet och framåt. Enstaka gravvårdar har smyckande detaljer av brons.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck i norr, samt av en rad lönnar innanför muren i väst. På de enskilda gravplatserna förekommer dessutom utsmyckande säsongplanteringar, mindre rosbuskar och kärleksört.

Askgravplatsen är belägen i kyrkogårdens sydvästra hörn. Den omges av kyrkogårdsmuren i väst, en klippt granhäck i söder, det gamla bårhuset i öster och i norr finns kvarter A.

Askgravplatsen karakteriseras av den upphöjda rektangulära planteringen. Längs kanterna ligger slaggstensblock på vilka metallplaketter med namn och årtal fästs.

Vegetationen utgörs av smyckande säsongspanteringar i askgravplatsens planteringsyta.

Minneslunden är belägen längst i öster. Den nås via kyrkogårdens grusade huvudgång, som vid minneslunden övergår i en plattlagd gång som leder fram till planteringen i minneslundens mitt. Den rundade lunden begränsas av klippta granhäckar.

Minneslunden karakteriseras av den rumsbildande granhäcken, samt av läget med utsikten över sjön i öster.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda granhäck samt säsongspanteringar.

Bilden överst till vänster visar kvarter K och på bilden överst till höger syns kyrkogårdens askgravplats med sinnerstenar. Nederst syns metallplaketterna som markerar gravplatserna på askgravplatsen.

Kyrkogårdens minneslund längst ned i öster mot Bjursjön.

Inskriptioner och titlar

Kyrkogården i Gåsborn är ganska liten, men i kvarteren intill kyrkan finns en mängd inskriptioner och titlar på gravvårdarna. I utkanterna av kyrkogården är det inte lika vanligt även om det förekommer. Bland inskriptionerna är det särskilt vanligt med orsnamn. Men det är inte heller ovanligt att hitta en bibel- eller psalmreferens. Några som kan nämnas är *Härlig är jorden, Härlig är Guds himmel* eller *Saliga äro de döda som i Herren dö*.

Enstaka sentenser eller inskriptioner är mer intressanta än andra och i vissa fall finns en historia bakom. Så är fallet med en av kyrkogårdens äldsta gravvårdar. Den vackra stenen har murgrönsdekor, infälld marmorplatta och kröns av ett kors med krans. Stenen sägs ha rests av de gravsattas släktingar som rest till Afrika. Vilket land framgår inte men stenen har försetts med en sentens som lyder *Sebence Maninga Sebence*. Enligt traditionen skall denna sentens betyda *Arbete Mycket Arbete* på ett afrikanskt språk.

Andra intressanta inskriptioner är de som är berättande eller som visar på äldre stavningar av ord. Ett exempel på det förstnämnda lyder *Deltog i Norska fälttåget 1812-1814*. Ett exempel på det sistnämnda hittas i frasen *Älskad. Wärderad. Saknad*. Dessutom finns inskriptioner som talar om vem/vilka som rest vården, vilket även förekommer på flera av församlingens kyrkogårdar. Ett sådant exempel lyder som följer: *Norlingska släktföreningen reste vården 1969*.

I övrigt förekommer relativt vanliga sentenser så som *Älskad Saknad* eller *Ljust är minnet*. Det är också vanligt att inskriptionen börjas med fraser som *Här vilar* eller *Vilorum för*.

Bland titlarna är *Bergsman/Bergsmannen* absolut vanligast och kan hittas på en rad stenar runt omkring på kyrkogården. Andra titlar med koppling till bergsbruket är *Masmästaren*, *Bergsidkaren* och troligtvis även *Faktoren* och *Disponenten*. Även *Folkskolläraren/Folkskollärarinnan* eller *Läraren/Lärarinnan* kan ses på flertalet gravvårdar. Förutom dessa finns titlar som *Maskinist*, *Apothekaren*, *Handlanden* och *Byggmästaren*.

På kyrkogården finns även ett antal gravvårdar med titeln *Kyrkoherden*, däremot förekommer inga andra titlar knutna till den kyrkliga verksamheten vilket är lite ovanligt.

Vad gäller kvinnorna är det de titlar som nämnts ovan *Folkskollärarinnan* och *Lärarinnan* som förekommer. Utöver dessa så benämns kvinnorna som någons *maka/hustru* eller dylikt.

På bilden längst till höger syns inskriptionen på en av gravvårdarna i kvarter B. Vården är rest över Hammarmeden J. Spikh samt hans son som var kyrkoherde. Inskriptionen innehåller förutom dessa två titlar även ett Ortsnamn och en bibelreferens. På bilden i mitten syns en av kyrkogårdens mest speciella gravvårdar som även är rest över en kvinna. Inskriptionen innefattar sentensen "Älskad. Värderad. Saknad.", men även en bibelreferens. Den tredje bilden visar exempel på en mer oansenlig gravvård men vars inskription gör den mycket speciell.

Vegetation

Gåsborns kyrkogård omgärdas av en klippt granhäck längs dess södra, östra och norra sida. Den saknar en regelrätt trädkrans, men längs muren i väster står en rad med lönnar. Spritt innanför muren liksom i granhäcken står lönn och alm. Inne på kyrkogården finns en rad med två lönnar väster om kyrkan, samt en rad med två almar öster om kyrkan. Den sistnämnda minner troligen om kyrkogårdens tidigare gränser. Längst ned i öster finns minneslunden som även den kantas av en granhäck. I dess centrala del finns en plantering med bland annat en blodbok.

Om våren finns ganska sparsamt med blommor på Gåsborns kyrkogård. Vid de enskilda gravplatserna hittas dock krokus, gullvivor, scilla, påskliljor, snödroppar och tusensköna. Tusensköna, scilla och backskärvfrö finns även spridda i gräsmattan, längs grusgångar, häckar och stenramar.

Byggnader

Kyrkan som är belägen i kyrkogårdens mitt uppfördes 1946-1947. Det är den tredje kyrkan som står på kyrkogården efter att dess båda föregångare brunnit ned. Den första kyrkan stod färdig 1652 men brann ned 1927. En ny träkyrka uppfördes på samma plats och invigdes 1930, denna brann sedan år 1945.

Nuvarande kyrka har ett långhus med rakt avslutat kor i öster. I väster finns ett indraget västtorn och på den norra långsidan finns en vidbyggd sakristia. Kyrkan är uppförd med en stomme av tegel. Fasaderna är slammade och sedan avfärgade i en djup guldockra ton. Fasaderna bryts av rundbågeformade fönster som målats i grönt. Långhusets sadeltak är täckt av skiffer, likaså är det valmade taket på sakristian. Även tornets huv och lanternin är skiffertäckta. Huvudentré ligger i väster genom en insänkt rundbågeformad portal med pardörrar av trä.

Bårhuset i kyrkogårdens sydvästra del är anlagt mellan år 1850-1860. Det kvadratiske huset är uppfört med en stomme av natursten och fasaderna är putsade och därefter avfärgade i gult. I väster bryts fasaden av ett blyspröjsat fönster. Entré finns i norr med pardörrar med fiskbensmönstrade dörrblad. Taket är ett svängt pyramidtak i två etager och kröns av ett kopparkors. Taket är täckt av rundhugget skiffer. Bårhuset fungerar idag som förråd.

Sockenstugan är belägen utanför muren i nordväst. Byggnaden som vilar på en grund av sinnersten är uppförd mellan år 1850-1880. Timmerstommen är klädd med stående panel som rödmålats. Sadeltaket är täckt av skiffer och fasaden bryts av vitmålade fönster. Entrén i söder med farstu och brun trädörr.

Redskapsboden är belägen nedanför den norra granhäcken. Det lilla huset som tidigare inhyste såväl förråd som avträde är uppfört omkring år 1900-1910. Stommen av trä är klädd med en stående rödmålad locklistpanel och sadeltaket är täckt med eternit. Svartmålade trädörrar finns i väster och söder.

Kyrkogårdens huvudentré i väster.

Omgärdning och entréer

Kyrkogården omges av en klippt granhäck längs södra, östra och norra sidan. Längs den södra sidan står häcken på en stödmur. I väster löper en kallmurad fältstensmur med kyrkogårdens huvudentré i mitten. Muren saknar avtäckning. Det finns uppgifter om att kyrkogården först hade en spånklädd stigport som senare ska ha sålts på auktion. Troligtvis sker detta i samband med att smidesgrindarna från år 1870 sätts upp. Grindarna ska ha tillverkats utav staketet som tidigare stod kring Komminister Wennerstams grav.² De smidda grindstolparna är fästa i fältstensmuren och kröns av små kors med texten G.E.B. I.N.G. på den högra och 1.8.7.0. på den andra. Den svartmålade grinden är enkelt utformad med detaljer i överkant.

² Helger s. 158

Kyrkogården har en kallmurad fältstensmur utan avtäckning längs västra sidan.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Gåsborns kyrkogård har en delvis ålderdomlig karaktär och delvis mer ordnad och enhetlig karaktär. Kyrkogården som omger kyrkan har en rektangulär form med öst-västlig sträckning. Den västra delen ligger på plan mark, medan den östra delen är belägen i en slänt ned mot Bjursjön. Den absoluta merparten av gravvårdarna är vända mot öster, vilket ger ett enhetligt intryck trots den stora variationen i gravvårdarnas utformning och ålder.

De äldsta delarna ligger söder om kyrkan och har en ålderdomlig karaktär. Här finns bland annat ett större antal äldre gravvårdar av varierande utformning och material, samt ett gjutjärnsstaket och ett smidesstaket. I den östra slänten övergår det i en mer enhetlig och ordnad karaktär med gravrader i nordsydlig riktning. Flera gravplatser har troligtvis varit grusgravar från början men stenramarna har i de flesta fall tagits bort, så när som på ett fåtal. Längst ned mot sjön ligger minneslunden som omsluts av en granhäck. De västra delarna har en mer modern karaktär med en askgravplats och enhetliga gravrader.

Kyrkomiljön med kyrkan, bårhuset, sockenstugan och redskapsboden liksom det omgivande bylandskapet, hyttlämningarna och klockargården bidrar till kyrkomiljöns upplevelsevärden.

Granhäcken som omger större delen av kyrkogården är miljöskapande. Detta gäller även träden längs häcken och trädraderna av alm respektive lönn öster och väster om kyrkan.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården såsom alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- **Mycket värdefulla gravvårdar**, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- **Värdefulla gravvårdar**, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- Den ålderdomliga karaktären med oregelbundet placerade gravplatser i kyrkogårdens äldsta delar söder om kyrkan ska bevaras. Området innefattar delar av kv. B, C och J.
- Merparten av kyrkogårdens alla gravvårdar är vända mot öster. Denna struktur ska bevaras.
- Kyrkogårdsmuren längs den västra gränsen, stödmuren med häck längs södra sidan och häcken som omger resterande del är viktiga arkitektoniska element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogården från omgivningen. Dessa ska bevaras.
- De smala grusgångarna som genomkorsar kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning.
- Entréns smidesgrindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Viktigt för de olika delarna

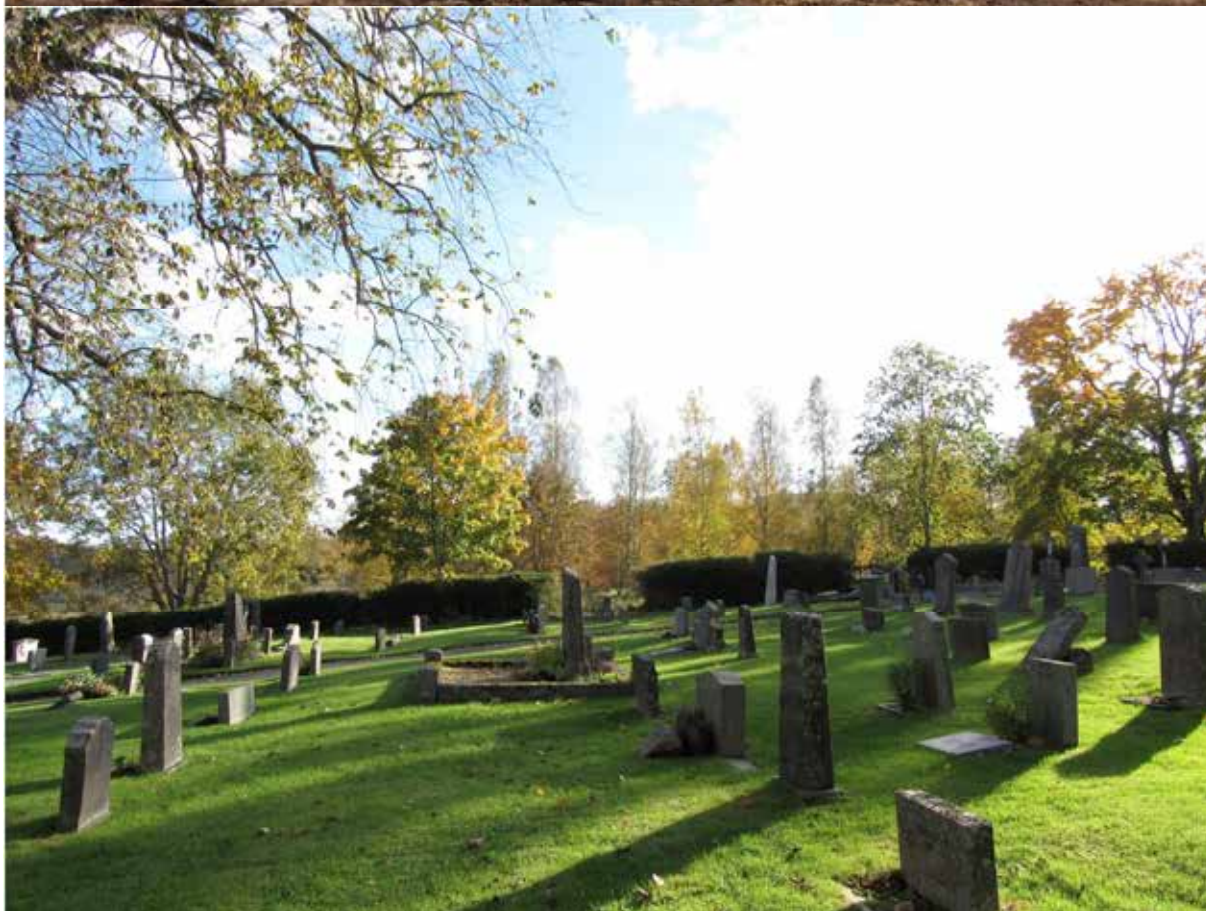
- **Nya gravvårdar på Gåsborns kyrkogård** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material.
- **Kvarter A och L – Gravplatser och enstaka större familjegravar i rader** är karakteriserande för kvarteren. Särskilt viktiga är gravvårdarna från 1900-talets första årtionden som bör bevaras.
- **Kvarter B, C och J – Tätt placerade familjegravar och äldre gravvårdar av varierande utformning och storlek** är karakteriserande för kvarteren och denna karaktär ska bevaras. Särskilt viktiga är områden nära kyrkan med äldre gravvårdar och gravplatser med gjutjärns- och smidesstaket. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter D-E och H-I – Familjegravar och allmänna gravplatser i gravrader** är karakteriserande för dessa kvarter och bör bevaras. Särskilt viktiga är äldre gravvårdarna som bör bevaras. Nya gravvårdar bör underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter F-G – Gravplatser och enstaka allmänna gravplatser i gravrader** är karakteriserande för dessa kvarter och bör bevaras. Särskilt viktiga är äldre gravvårdar som bör bevaras.

Vegetation

- Granhäcken som omger kyrkogårdens södra, östra och norra sida är miljöskapande och bör bevaras.
- De spridda träden längs häcken och murens insida, samt träden inne i kvarteren, är viktiga för kyrkogårdens karaktär och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt liknande lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Om våren växer bland annat krokus på några gravplatser. Under sommaren växer orangea liljor på en av kyrkogårdens grusgravar. På just denna gravplats finns även pion och akleja. En annan grusgrav är delvis täckt av taklök och i bild syns även en smultronreva.

På övre bilden syns kyrkogårdens södra sida med stödmuren och granhäcken uppe på. I den nedre bilden syns att alla gravvårdarna på Gåsborns kyrkogård är vända mot öster.

I kyrkogårdens östra del i slänten ned mot sjön finns såväl högre som lägre gravvårdar. Medan det i området söder om kyrkan finns flera äldre gravvårdar med mer utstickande utformning och material.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Gåsborns kyrkogård

Kvarter: B **Nr:** 38

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, metallplakett från Westerviks granit industri, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: FRITZ

Kvarter: B **Nr:** 41-45

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: BERGSMANNEN ANDERS JONSSON LÅNGBANSHYTTAN *14/4 1842 †22/11 1915 HANS MAKAS MARIA AUGUSTA *1/2 1847 †8/1 1921 SAMT SVÄRMÖDERN STINA KAJSA PETTERSSON FÖDD HÖÖK *6/3 1824 †19/12 1905 dottern MARIA KRISTINA *30/12 1873 †28/9 1931.

Kvarter: B **Nr:** 47-48

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, bibelreferenser, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: Hammarsmeden J. SPIKH *1808 †1883 Matt. 5:9. Sonen Kyrkoherden i Gåsborns Pastorat J.H. NORELIUS *1838 †1907 Joh. 11:25.

Kvarter: B **Nr:** 65-66

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1912/1914

Inskription: Faktoren ANDERS JONSSON Långbansände född 31/3 1839 död 3/6 1912 Hans maka JOSEFINA AUGUSTA född Ekman den 8/10 1843 död 24/6 1914 Dottern JENNY MARIA född 28/2 1882 död 14/10 1886 Sv. Ps. 221. v. 3

Kvarter: B Nr: 111

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med formhuggen ram av kalksten, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1851/1874

Inskription: BERGSMANNEN GUSTAF SIKSTRÖM *18 9/8 15 _ †18 5/3 51. OCH HANS MAKAS CHRISTINA NORDENGREN *18 7/5 05 _ †18 29/4 74.

Kvarter: B Nr: 114

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1849

Inskription: STOFDET AF SVEN NORDENGREN FÖDD 1779 DÖD 1849

Kvarter: B Nr: 115-116

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1899/1901

Inskription: Bergsmannen ALBIN EKMANS född 8/4 1825 död 24/3 1899 Hans hustru ANNA LISA född Bromander född 8/6 1823 död 22/12 1901

Kvarter: B Nr: 133

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1886

Inskription: MASMÄSTAREÅLDERMANNEN JONAS OLSSON FRÅN LÅNGBANSÄNDE *18/10 1804 _ †28/12 1886. SAMT HANS KÄRA MAKAS CAJSA JANSDOTTER *30/11 1804 _ †8/8 1881. DAV. PS. 90.

Kvarter: B **Nr:** 134-136

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: BERGSMANNEN ANDERS SVENSSON HÖÖK EKENÄS FAMILJEGRÄV

Kvarter: B **Nr:** 141

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, bibelreferens, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1903

Inskription: Klockaren & Organisten A. ANDERSSON f. Gåsbornshyttan *20/11 1812 †1/2 1903 Matt. 25.21. Hans hustru SABINA EKMAN *30/12 1818 †23/8 1898 Vården restes af tacksamma församlingsbor

Kvarter: B **Nr:** 144

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, psalmreferens, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1879

Inskription: H. Hv. BERGSMANNEN KRISTOFFER JANSSON FRÅN ÅSARNE *D. 2/5 1793 _ †D. 27/5 1879. DELTOG I NORSKA FÄLTÅGET 1812_14. SAMT DESS MAKAS LISA JANSDDOTTER HÖK *D. 7/4 1801 _ †D. 5/11 1877. LÄR OSS BETÄNKÅ ATT VI DÖ MÅSTE PÅ DET VI MÅ FÖRSTÅNDIGA VÅRDA Ps. 90. V. 12. Sv. PsB. 490 v.1.

Kvarter: B **Nr:** 158a

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, murgrönsdekor, material: marmor, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1877

Inskription: HÄR HVILAR. P. PETERSON *1801 _ †1859 DESS HUSTRU MARIA CARLSD. *1802 _ †1877 SEBENCE MANINGA SEBENCE

Övrigt: Bröderna Petré reste till Sydafrika och Nya Zeeland för att leta diamanter och gräva guld. De kom tillbaka förmögna och reste gravvården över sina föräldrar. Sentensen sägs betyda *Arbete mycket arbete* på ett afrikanskt språk bröderna stött på under sina resor.

Kvarter: B **Nr:** 165-166

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, metallplakett från *Westerviks granit-industri*, miljöskapande

Tillkomst: 1895/1899

Inskription: NILS GUSTAFSSON FRÅN ÖRLING *1/12 1806 †24/1 1895 HANS HUSTRU LISA KAJSA *5/6 1812 †4/6 1889.

Kvarter: B **Nr:** 168

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: sentens, metallplakett från *Westerviks granit-industri*, miljöskapande

Tillkomst: 1900

Inskription: ANNA JERNBERG *18 8/7 80 †19 16/9 00 ÄLSKAD I LIVET SAKNAD I DÖDEN

Kvarter: B **Nr:** 190

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, material: marmor, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1881

Inskription: Apothekaren EMIL PETERSSON *1842. †1881. —●—

Kvarter: B **Nr:** 190

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, material: marmor, inskription: sentens, psalmreferens, plakett från *Johs. Grönseth & Co. CHRISTIANIA.*, miljöskapande

Tillkomst: 1885

Inskription: : Fru ELISE TIBERG *23/8 1845. †28/1 1885. —●— Älskad. Wårderad. Saknad. —●— Dav: Ps: 51. v: 11.12.

Kvarter: B Nr: 190

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1913

Inskription: DISPONENTEN HUGO VICTOR TIBERG *6/6 1849 †6/12 1913 FRU AUGUSTA TIBERG *24/6 1853 †22/11 1902

Kvarter: B Nr: 192

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: marmor, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1878

Inskription: ELISE EK *1814 †1878. KÄRLEK OCH TACKSAMHET RESTE VÅRDEN.

Kvarter: B Nr: 192

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1831

Inskription: HÄR HVILAR NILS EK. FÖD 1752. DÖD 1831 MED. TVÄNNE 18 ÅRIGA DÖTTAR

Kvarter: B Nr: 192

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1888

Inskription: HELIDA EK *1799 †1888

Kvarter: B **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1883

Inskription: BERGSMANNEN JAN KRISTOFFERSSON FRÅN ÅSARNE *31/10 1830_†15/8 1883 Ps. 90:12.

Kvarter: C **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: Grusgrav med ram av kalksten, gravvårdarnas utformning, material: gjutjärn, kalksten, inskription: titel, Ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1871

Inskription: KYRKOHERDEN I GÅSBORN S.R. ALSTERLUND HÄNSOMNADE PÅ GÅSBORNS PRESTGÅRD DEN 15 NOV. 1871, I JESU CHRISTI FRID OCH LEFVANDE HOPP, EFTER EN LEFNAD AF 55 ÅR OCH 5 MÅNADER. DEN JORDISKA DELEN NEDLADES TILL UPPSTÅNDELSENS DAG. DAV. PS. N° 103 v. 1-5 NÄR JAG DIG HAFVER, SÅ FRÅGAR JAG EFTER HIMMEL OCH JORD INTET. OM MIG ÄN KROPP OCH SJÄL FÖRSMÄKTADE, SÅ ÄR DU DOCK, GUD, MITT HJERTAS TRÖST OCH MIN DEL. DAV. PS. N° 73 v 25-26 SV.PS. N° 487

Kvarter: C **Nr:** 6

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, plakett från *Westerviks granit-industri*, miljöskapande

Tillkomst: 1902

Inskription: AGNES

Kvarter: C **Nr:** 9-10

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1902

Inskription: Maskinisten OLOF GUSTAFSON *1815 †1902 HANS MAKAS JOHANNA LOVISA FÖDD HEDBERG *1825 †1904 UPPB. 14.13

Kvarter: C Nr: 41-43

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och smidestaket mellan stenspallare i hörnen, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: H.v. Skräddarmästaren Aug. Frykberg Slottet 1860-1928 Hans maka Karolina 1857-1929 Sonen Oskar 1902-1928 Sov i ro Vi mötas åter

Kvarter: C Nr: 62-63

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, psalmreferenser, miljöskapande

Tillkomst: 1925

Inskription: KYRKOHERDEN ANDERS NORBORG *28/10 1852 †10/3 1925 OCH HANS MAKAS HILDUR FÖDD FLODING *2/6 1861 †13/12 1937 MIN SJÄL LÄNGTAR OCH TRÄNGTAR EFTER HERRENS GÅRDAR PSALT. 84:3 PS. 147

Kvarter: D Nr: 5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, inskription: ortsnamn, berättande text, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1920

Inskription: MIN KÄRA MODER STINA KAJSA NORD *23/8 1839 †14/9 1920 LÅNGBANSHYTAN

Kvarter: D Nr: 65-66

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: HUSTRUN EVA MARIA SLIPARE FRÅN LÅNGBAN *24/4 1838 †7/11 1914

Kvarter: D **Nr:** 67

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: Ortsnamn, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1915

Inskription: HUSTRUN JOHANNA PETTERSSON LÅNGBAN *19 SEPT. 1857 †17 FEBR. 1915

Övrigt: Likadan gravvård står på gravplats nr. 3 i kv. E. Vården är rest över hennes make.

Kvarter: D **Nr:** 70

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, handhuggen sten, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1915

Inskription: Karl Bergman *1898 †1915

Kvarter: D **Nr:** 75

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: K.J. ERIKSSON Långbansände *28/1 1836 †13/11 1914

Kvarter: E **Nr:** 3

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, inskription: Ortsnamn, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: C.G. PETTERSSON LÅNGBAN *6 OKT. 1855 †21 OKT. 1924

Övrigt: Likadan gravvård står på gravplats nr. 67 i kv. D. Vården är rest över hans maka.

Kvarter: E **Nr:** 4-5

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer i de bakre hörnen, gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1942

Inskription: MASMÄSTAREN JANNE PETTERSSON LÅGBAN FAMILJEGRAV

Kvarter: E **Nr:** 14-15

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, miljöskapande

Gravvårdens utformning, tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: A. BOMS FAMILJEGRAV LÅGBANSHYTTAN Apg. 4:12.

Kvarter: F **Nr:** 63

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, inskription: Ortsnamn, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1940-tal

Inskription: Kristina Borr Älvsjöhyttan

Kvarter: F **Nr:** 70

Urvalskriterier: Gravvårdens unika utformning, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1951

Inskription: Nyfödd Gossebarn 1951 Fam. Kettunen

Kvarter: F **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1943

Inskription: John Hedkvist 1919 1943

Kvarter: G **Nr:** 42-43

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: järn, miljöskapande

Tillkomst: 1932 och 1936

Inskription: Pulpsten: V. BERG *1867 †1932 Järnkors: JOHAN VIKTOR BERG *1867 †1932 EMMA AUGUSTA BERG *1873 †1936

Kvarter: H **Nr:** 11

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: järn, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1900-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: H **Nr:** 36

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1962

Inskription: Saknas

Kvarter: H **Nr:** 48

Urvalskriterier: Gravvårdens unika utformning, material: gjutjärn, porslin, miljöskapande

Tillkomst: 1951

Inskription: Berta H. Carlsson *10.1.1914 †23.8.1951

Kvarter: H **Nr:** Saknar nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1923

Inskription: Byggn:f:m. KARL JOH. JONSSON Långbanshyttan *18 4/8 67 †19 1/9 23
Hustrun ANNA KAROLINA f. Jakobsson *18 20/3 68 †19 3/8 32

Kvarter: I **Nr:** 12

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: Saknas

Övrigt: Gravvården är rest över Karl Jansson som var kyrkvaktare. I denna gravplats ska även kyrkogårdens första asknedsättning ha skett.

Kvarter: I **Nr:** 19

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: kvinnlig titel, miljöskapande

Tillkomst: 1951

Inskription: Kanslibiträdet Greta Aronsson *13/12 1923 †9/12 1951

Kvarter: I **Nr:** 46

Urvalskriterier: Gravvårdens unika utformning, material: järn, miljöskapande

Tillkomst: 1940-1950-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: I **Nr:** Saknar nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1930-tal

Inskription: Bergsmannen J.G. KARLSSON FAMILJEGRÄV Långbansände

Kvarter: J **Nr:** 1-2

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning och placering intill kyrkan, inskription: titel, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1874

Inskription: BERGSMANNEN ARON ANDERSSON *1818 †1874 BEATA ANDERSSON *1818 †1892

Kvarter: J **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1840

Inskription: STÖFT AF BERGSIDKAREN IAN EKMAN FÖDD 1780 DÖD 1840

Kvarter: J Nr: 17-18

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, schablondekor, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: FOLKSKOLLÄRAREN J.O. HEDBERG *1821 †1907 HANS MAKAS HELENA *1825 †1881 DOTTERN HILDA *1865 †1888 1. KOR. 15:54

Övrigt: Gravvården sägs ha haft en kubisk sockel under korset men då denna skadades vid kyrkobranden har vården ändrats om.

Kvarter: J Nr: 22-23

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: glas, miljöskapande

Tillkomst: 1902

Inskription: JAN HÖK *1840 †1902 H.H. MATILDA *1840 †1902

Kvarter: J Nr: 24

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, dekor, material: kalksten, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1935

Inskription: VILORUM FÖR J.P. LINDBOM GÅSBORN

Kvarter: J Nr: 43

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, material: marmor, inskription: psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1858

Inskription: FRU AUGUSTA MATHILDA LÅFTMAN FÖDD LANDBY D. 17 DEC. 1807 DÖD D. 9 JAN. 1858 SV. PS. 488 V1.

Kvarter: J **Nr:** 73-74

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: AUGUST ADAMSSON FÖDD D. 8 MARS 1856 DÖD D. 15 JAN. 1921 OCH HANS MAKA KRISTINA ADAMSSON FÖDD D. 3 FEBR. 1860 DÖD D. 21 JAN. 1906 MED TACKSAMHET FÖR VAD NI GIVIT. BARNEN

Kvarter: J **Nr:** 104-105

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1930-tal

Inskription: GARVARMÄSTARE GUSTAF NORDENGRENS FAMILJEGRAV

Kvarter: L **Nr:** 85-86

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, psalm-referens, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: HÄR VILAR STOFTEN AV HUSTRUN JOHANNA FELINA LAPP FRÅN LÅNGBAN *35/30 1856 †11/3 1884 SAMT DOTTERN LÄRARINNAN MARIA ERIKSSON *28/1 1864 †19/1 1924 SV.PS. 482 V.5-6.

Lesjöfors kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Lesjöfors 5:39 Lesjöfors kyrka

Gravskick: Urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 8/år sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1960: 2313, år 1975: 2402, år 1995: 1377

Tillkomst: 1964

Utvidgningar: Ingen

Area: 8000 m²

Allmän beskrivning och historik

Lesjöfors kyrka är belägen i den västra delen av Lesjöfors samhälle, ca 6 km söder om moderkyrkan, i Rämmen, och omkring 4 mil norr om Filipstad. Lesjöfors har sitt ursprung i bruksverksamheten som startade i bygden redan under 1600-talet. Med tiden startades Lesjöfors bruk och i och med att järnvägen kom att dras söder om Rämmen, som länge varit sockencentrum, uppstod så småningom samhället Lesjöfors. Bruket och samhället växte sida vid sida fram till år 1970. Åren som följt har inneburit såväl bruksnedläggning som utflyttning. Efter brukets nedläggning startades dock Lesjöfors Fjädrar som fortfarande är verksamma på orten och skapar arbetstillfällen. Mycket av den samhällsservice som tidigare fanns i Lesjöfors har flyttats till Filipstad.

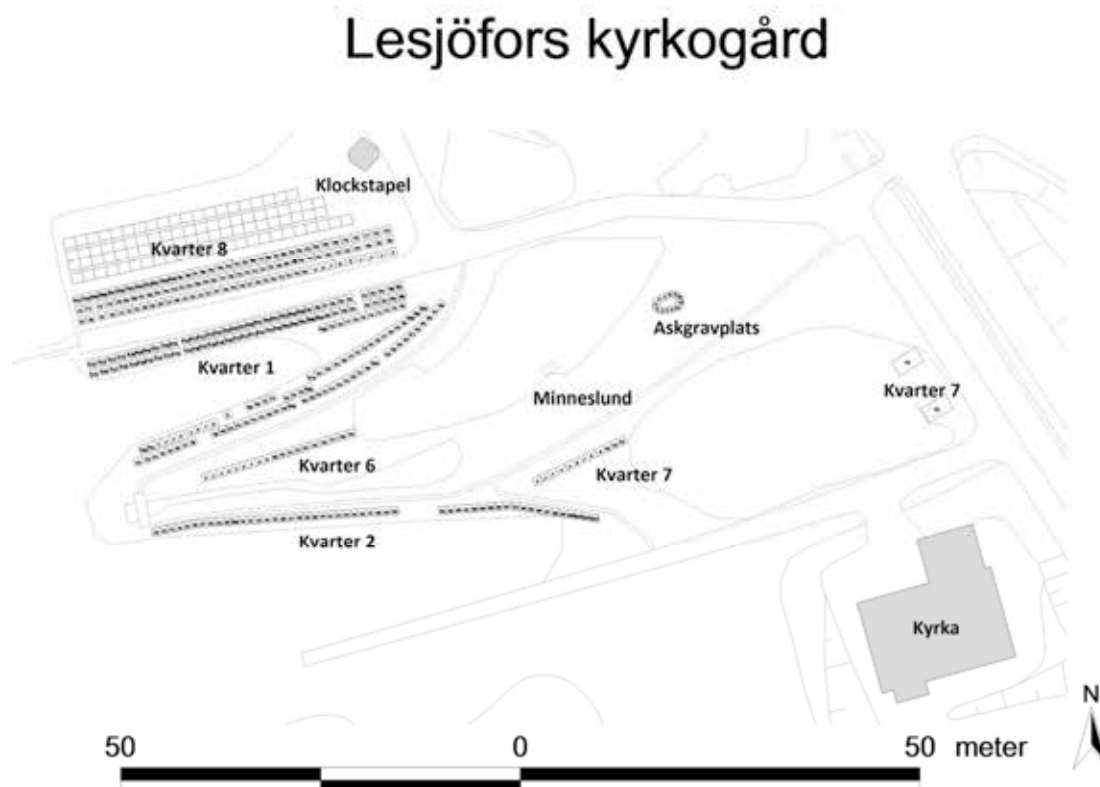
Kyrkogårdens utveckling

Kyrkan och kyrkogården omges av villabebyggelse i söder, öster och norr. I väster övergår kyrkogården i skogsmark. Kyrkogården i Lesjöfors stod färdig år 1964. Vid denna tid hade inte kyrkan uppförts och kyrkogården bestod av en urnlund där inga jordbegravningar erbjöds. Kyrkogården och miljön kring kyrkan är uppförd efter ett förslag ritat av trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén, Karlstad. Kyrkan uppfördes först år 1971, men var med i planeringen redan från början.

Urnkunden placerades i en naturlig ravin samt i ett skogsparti ovanför. Kaldéns avsikt var att bevara den befintliga naturen i möjligaste mån. Hans första förslag som innehåller såväl urn- som kistgravar innefattade ett betydligt större område än det som sedan utfördes. Både området i ravinen och det som anlades i skogspartiet ovanför är omkring hälften så stora som i det första förslaget. I övrigt har dock Kaldéns planer fullföljts med bland annat bäckfåran, den lilla träbron som förbinder ravinens två delar samt klockstapeln.

Kyrkogården begränsades till en början av en stenmur med grindparti ut mot vägen i nordväst. Stenmuren var dock i så pass dåligt skick att församlingen ansökte hos Länsstyrelsen om att få byta ut den mot ett järnstaket år 1984. Ett smitt järnstaket sattes därefter upp längs med vägen. Stenmurens grindstolpar av sten fick dock stå kvar.

Kyrkogården har ej genomgått några förändringar om förutom en askgravplats som på senare år anlagts i kyrkogårdens nordvästra del strax innanför grinden och entréområdet.

Kyrkogården idag

Kvarter

Kvarter 1-2 och 6-7 är belägna i ravinen norr om kyrkan. Ravinen sträcker sig i nordvästlig riktning in i skogen. I norr angränsar de till kvarter 8 ovanför slänten, i öster avgränsas området av ett smidesstaket med entré ut mot gatan och i söder ligger ett villaområde och kyrkan.

Kvarteren karakteriseras av liggande gravhällar på rad längs ravinens grästäckta slänter. I mitten slingrar sig en liten bäck som kantas av lägre växtlighet. Ravinen är relativt öppen men vissa spridda träd förekommer. På flera ställen syns berghällarna och längst in i ravinen finns en liten träbro som knyter samman de båda sidorna. Gravhällarna är av granit, diabas och järn, och härstammar från år 1964 och framåt.

Vegetationen utgörs av spridda träd samt viss buskvegetation i de övre kanterna. Vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspantering, funkia, kärleksört och mindre rosbuske.

Kvarter 8 och 11 är belägna på den plana öppna gräsmattan norr om ravinen. De angränsar till ravinen i söder. I nordväst finns skogsmark och i öster ligger den före detta expeditionen som numera är i privat ägo.

Kvarteren karakteriseras av liggande gravhällar placerade i jämna rader på gräsmattan. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1980-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört och funkia vid de enskilda gravplatserna.

Askgravplatsen är belägen strax innanför entrén i öster. Norr om den ligger den gamla expeditionen som nu är i privatägo. I väster ligger minneslunden och i söder kyrkan. I öster finns smidesstaketet samt entrén.

Askgravplatsen karakteriseras av dess ovala form med naturstenar längs den yttre kanten. I mitten finns en oval plantering med ett prydnadsträd och säsongspanteringar. Samtliga gravvårdar är av granit. Gravplatsen togs i bruk 2007.

Minneslunden Är belägen i kyrkogårdens mitt. I öster angränsar den till askgravplatsen och i öster ligger kvarter 1-2 och 6-7. Norr om minneslunden ligger den gamla expeditionen som nu är i privat ägo. I söder ligger kvarter 7 och skogsområdet mot kyrkan.

Minneslunden karakteriseras av det resta träkorset som är blickfånget i denna del av kyrkogården. Intill korset finns två ställ för medhavda blommor och en träbänk. Minneslunden har varit i bruk sedan år 2008.

Kyrkogårdens minneslund och askgravplats syns i bilden överst till vänster medan delar av kvarteren i ravinen syns i bilderna överst till höger och nederst till vänster. Här smälter de liggande gravvårdarna väl in i grässlätten. Nederst till höger syns delar av kvarteren i det övre området intill klockstapeln.

Inskriptioner och titlar

På Lesjöfors kyrkogård finns inte många gravvårdar med inskriptioner eller titlar. Endast två titlar finns, *Reparatören* och *Tråddragaren*. Det finns dock en del vårdar med ortsnamn och Lesjöfors är det absolut vanligaste. Utöver dessa titlar och ortsnamn finns ett antal inskriptioner. Några som förekommer ovanför namn och årtal är *Här vilar*, *Över djupen mot ljuset* och *Vår älskade*. Fraser som däremot står efter namn och årtal är *Älskad – Saknad* och *Vi saknar dig*.

En gravvård som sticker ut är den som rests över familjen de Geer. På det stora stenblocket finns deras släktemblem med texten *NON SANS CAUSE* som även är familjens manifesto. Frasen som är på franska betyder "Inte utan orsak".

Vegetation

Kyrkogården är delvis anlagd i en ravin och utan avgränsning mot det omgivande landskapet, samt på ett öppet område intill villabebyggelse. Genom att en del träd sparats i ravinen sker övergången mellan kyrkogård och natur gradvis. Längs ravinens slänter finns framförallt björk och tall samt enstaka gran. I området intill klockstapeln och villabebyggelsen är däremot gräsytorna öppna utan träd och buskvegetation.

Under våren blommar vitsippor, snödroppar och krokus längs ravinens slänter. Även bäckfåran kantas av vitsippor. På ett fåtal av de enskilda gravplatserna hittas krokus och scilla.

Byggnader

Kyrkan byggdes år 1971 efter ritningar av Åke Sjöman, Leksand. Den är timrad och har ett rektangulärt långhus med ett rakt avslutat kor i öster. I norr finns en större vidbyggd sakristia. Fasaden är klädd med en rödmålad locklistpanel som bryts av stickbågiga fönster med vitmålade omfattningar. Kyrkan har brant sadeltak som är valmat och täckt med falsad kopparplåt. Det kröns av en vindflöjel med året 1971. Entréer finns i söder och norr. Det finns även en souterrängvåning som inhyser barnverksamhet.

Klockstapeln står i kyrkogårdens norra del. Den byggdes år 1964 samtidigt som kyrkogården stod färdig. Den öppna konstruktionen av trä har ett brant sadeltak täckt med skiffer. Hela konstruktionen vilar på en grund av betong.

Kyrkogårdens entré och järnstaket som löper längs kyrkotomtens östra sida ut mot gatan intill.

Entréer och omgärdningar

Kyrkogården nås via en entré i öster, samt söderifrån via två stigar från kyrkan. Entrén består av två murade grindstolpar av granit samt en järngrind. Grindstolparna och grinden är det som finns kvar av den tidigare stenmuren i öster. Idag avgränsas östra sidan av kyrkogården istället av ett järnstaket.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Den lilla kyrkogården i Lesjöfors ligger nordväst om kyrkan. Den har en ordnad och enhetlig karaktär och kvarteren i slänten kan liknas vid en skogskyrkogård. I kvarteren finns liggande gravvårdar från 1960-talet och framåt. I ravinen är gravplatserna placerade längs kanterna och de liggande gravhällarna bidrar till att kyrkogården smälter in i omgivningen.

Lagskydd

Kyrkogården och kyrkan är uppförda efter år 1939 och innefattas därav inte av Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- **Nya gravvårdar på Lesjöfors kyrkogård** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material.
- Endast liggande gravvårdar bör tillåtas i ravinen.
- Entréns järngrind och grindstolpar bör bevaras.
- Järnstaketet längs den östra sidan bör bevaras.
- Kyrkogårdens skogskaraktär och bäckfåran bör bevaras.
- De grusade gångarna som löper längs slänterna bör bevaras med bibehållen beläggning och sträckning.

Vegetation

- Trädvegetation bör även fortsättningsvis vara anpassad till kringliggande landskap.

I ravinen växer krokus längs slänterna under de tidiga vårmånaderna.

Nordmarks kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Nordmarkshyttan 7:1

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 8/år i genomsnitt sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 1451, år 1900: 2501, år 1995: 540

Tillkomst: 1731

Utvidgningar: 1817, 1860 och 1910

Area: 1,3 ha

Allmän beskrivning och historik

Nordmarks kyrka och kyrkogård är belägna omkring 1,5 mil nordväst om Filipstad. Nordmark är ett gammalt gruvsamhälle vars historia är mycket lång. Järnbrytningen startade redan under medeltiden och fortsatte ända fram till 1980. Detta har präglat bygden där det idag finns många gruvlämningar kring samhället. Ett samhälle som en gång i tiden var ett så pass viktigt centrum att de fick bilda en egen bruksförsamling och anlägga en egen kyrka med kyrkogård under 1700-talet. Det lilla samhället med dess kyrka och kyrkogård samt de kringliggande lämningarna vittnar om gruvdriftens möjlighet att bryta bygd. Under 1900-talets senare hälft har befolkningen minskat och verksamheterna flyttat in till centralorten Filipstad.

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården togs i bruk i samband med att kyrkobygget startades år 1729. Kyrkogården låg till en början söder om kyrkan utan inhägnad. Kyrkogårdsmuren anlades först vid 1750-talets slut. Kyrkogården har sedan utvidgats vid ett flertal tillfällen. År 1817 utökades kyrkogården åt öster mot nuvarande småskolan. Därefter tillkom de terrasserade kvarteren i slänten söder om kyrkan år 1860.

Den äldsta kartan som finns i kyrkoarkiven är upprättad år 1897. Kartan vittnar om att det vid denna tidpunkt fortfarande var relativt glest mellan gravarna i de äldre kvarteren kring kyrkan, och i den södra slänten fanns endast 5 gravplatser utritade. Kyrkogården utvidgades dock redan år 1910 med ytterligare ett större område. Denna gång norr om kyrkan på andra sidan vägen vilket medförde att kyrkogården delades upp i nya och gamla delen.

På ett äldre fotografi, taget sydöst om kyrkan, syns att man nyligen planterat träd längs de då grusade gångarna i kyrkogårdens äldsta del intill kyrkan. Samtidigt tycks man ha planterat en trädkrans. Fotografiet är taget någon gång mellan år 1902 och 1919, se nedan. Ytterligare ett fotografi visar kyrkan och delar av kyrkogården från nordväst. Fotot visar också att en trädkrans fanns åtminstone längs kyrkogårdens västra och norra sida. Träden är dessutom stora, ett par meter högre än kyrkan, vilket indikerar att fotografiet bör vara betydligt yngre än ovan nämnda. Det äldre kartmaterial som finns från denna tid är ovan nämnda karta från 1897 samt en karta av kyrkogården från 1912. Ingen av dessa har någon form av markeringar för träd eller växter förutom att kvarteren har en svagt grön nyans vilket troligen betyder att de var grästäckta. Utifrån denna information kan konstateras att träden planterades någon gång mellan 1912 och 1919, åtminstone på den äldre kyrkogården.

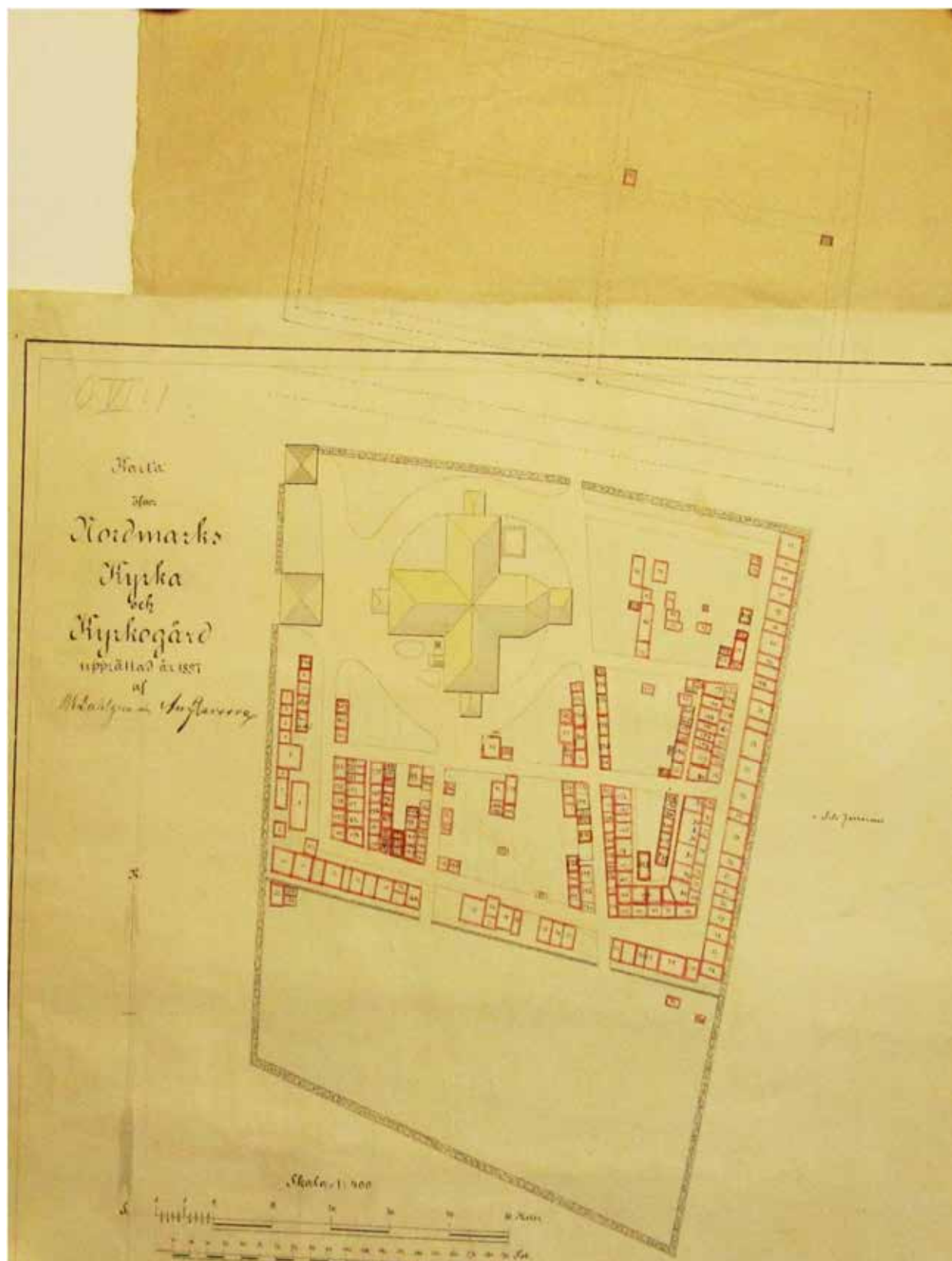
Nordmarks kyrka fotograferad från sydöst. Träden är nyplanterade och det finns ett större antal grusgravar på kyrkogården. Fotografiet är taget mellan 1902 och 1919 av okänd fotograf. Kulturmiljöbild: 3656-001.tif

Trädkransen kring den gamla kyrkogården dyker däremot upp på en karta från 1954. Träden ser ut att vara av varierande ålder vid denna tidpunkt vilket antyder att de eventuellt bytts ut genom åren, alternativt att trädkransen helt enkelt förtätats efter hand. Kartan innefattar även den nya kyrkogården. Vid denna tidpunkt hade endast den östra halvan tagits i bruk och kring denna fanns en trädkrans samt spridda träd av varierande ålder. Vissa av dessa markeringar kan även vara buskvegetation av något slag, troligen främst inne i kvarteren eller på de enskilda gravplatserna. Häckarna som idag delar in kvarteren på nya kyrkogården saknas. Vad gäller övrig vegetation så avslöjar kartan från 1954 att det fanns en mängd gravplatser som omgärdades av häckar. Förutom häckomgärdningarna syns även att det fanns ett större antal grusgravar med stenramar, staket eller gräskant.

Kartan från 1954 innehåller även information om gravvårdarna. På den gamla kyrkogården finns exempelvis 7 kors markerade, varav alla utom ett av dem ser ut att stå på samma plats som de gör idag. Ett av dem har troligtvis flyttats inom kvarteret till en ny plats någon gång efter att kartan ritades. På den nya kyrkogården syns en mängd spridda kors och resta gravvårdar i kvarter N3 vilket betyder att det troligtvis har varit en allmänning. Det vill säga ett kvarter med gravplatser som upplåtits utan kostnad för de anhöriga. Även delar av kvarter N4 ser ut att ha haft allmänna gravar. I dessa två kvarter finns idag rester av dessa allmänningar kvar i form av små oansenliga gravvårdar resta över en person. Dessutom förekommer ytterligare en version av denna karta från 1954 där gravplatserna har numrerats. Troligtvis har den använts av kyrkogårdsvaktmästarna som också angivit gravarnas nummer. Nummerföljden skiljer sig från dagens och den är även utritad med både rött och svart. Gravplatserna inne i kvarter N3 och N4, som troligtvis var allmänna gravar, är numrerade med rött medan familjegravarna längs huvudgångar är numrerade med svart. Denna uppdelning mellan röd och svart numrering indikerar ytterligare att kvarterens inre delar varit allmänningar.

Ovan nämnda karta har kommit att bli ett viktigt tidsdokument som berättar hur såväl gamla som nya kyrkogården i Nordmark har sett ut. Att så är fallet beror på att församlingen redan året efter anlätade trädgårdsarkitekten Samuel Kaldén, Karlstad, för att upprätta renoveringsplaner för kyrkogårdarna. Planerna innebar stora förändringar helt i linje med idealen kring 1900-talets mitt. Vad gäller den äldre kyrkogården är det tyvärr svårt att tyda den numera mycket blekta renoveringskartan som Kaldén upprättade, men troligtvis innebar den framförallt att ett stort antal grusgravar skulle sås igen med gräs och att stenramar skulle tas bort. Dessutom innebar säkerligen denna renoveringsplan, likt den för nya kyrkogården, att kvarteren gavs en tydlig indelning och att gravplatserna numrerades därefter. Gravnumren var tidigare spridda över kyrkogården utan logisk indelning, vilket bör ha åtgärdats då man strävade efter att effektivisera skötseln.

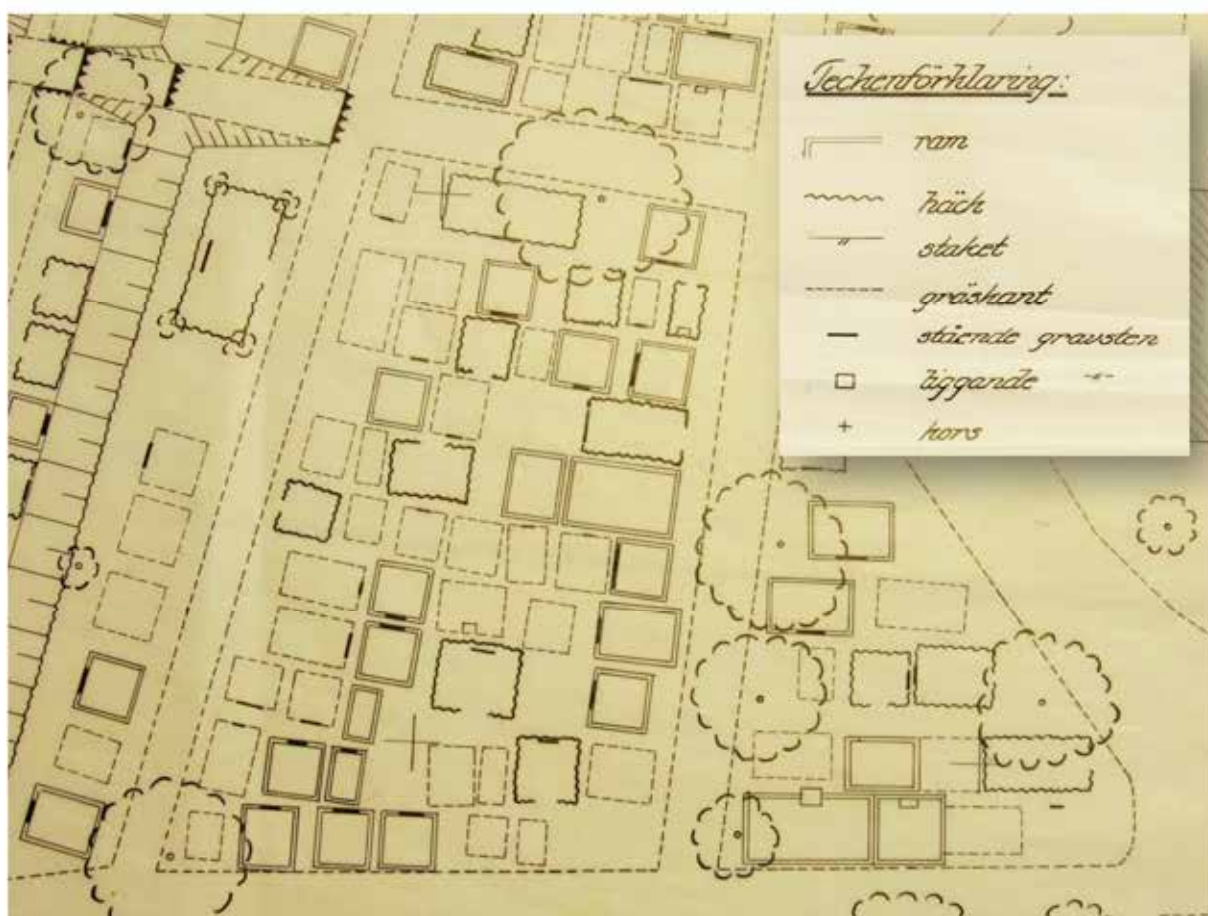
För den nya delen innebar renoveringsplanen, förutom kvartersindelning och ny numrering, även att kvarteren skulle förses med rygghäckar av olika arter, en häck innanför kyrkogårdsmuren samt att trädkransen skulle löpa kring hela kyrkogården. Kvarteren skulle genomkorsas av plattlagda gångar mellan gravraderna som alla låg i nord-sydlig riktning. Den största förändringen gäller det allmänna kvarteret. De spridda korsen och gravvårdarna finns inte med på renoveringsplanen till skillnad från familjegravarna som inkorporerades i planen. Planen verkställdes år 1957, då asfalterades även de två kyrkogårdarnas grusade gångar.

Karta över gamla kyrkogården från år 1897. Kvarteren i södra slänten är knappt använda och i den övre delen av kartan har man ritat till Nya kyrkogården. I den nya delen är enbart två gravplatser tagna i bruk. Nordmarks kyrkoarkiv akt: O VI:1

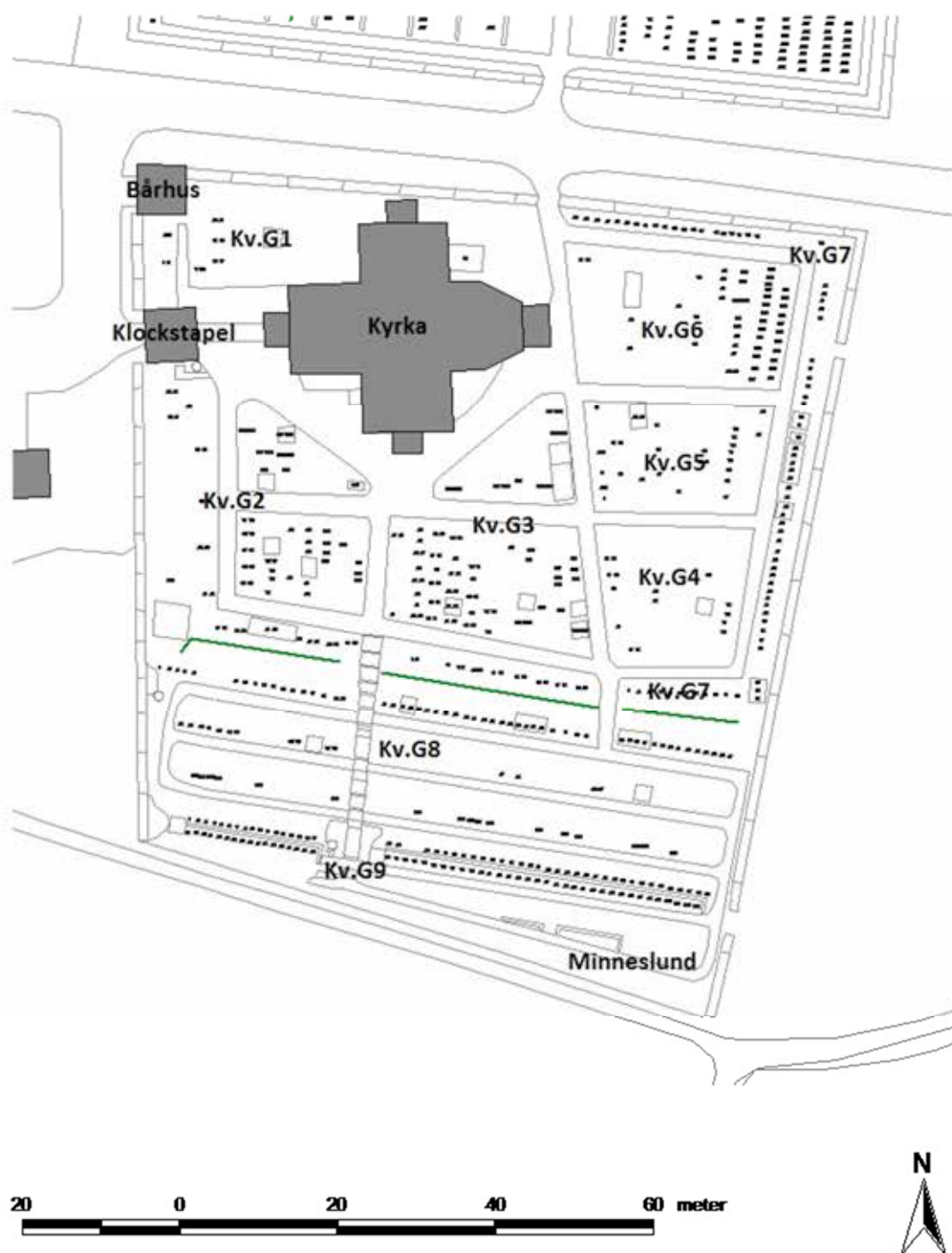
Nästa steg i kyrkogårdens utveckling skedde under 1980-talet då församlingen anlidade landskapsarkitekt Eric Darfeldt från Karlstad för att kartlägga de södra terrasserna på gamla kyrkogården. Anledningen var att man ville anlägga en urnlund. Vid denna tid hade tre av fem terrasser tagits i bruk för familjegravar. Fjärde och femte terrassen utgjordes däremot av naturmark med spridda lönnar och björkar, samt ett grusupplag i det sydvästra hörnet. I det nordvästra hörnet av terrasskvarteret fanns ett vattenkar med syrener intill. Även häckarna upp mot den äldsta delen av kyrkogården var av syren vid denna tid. 1983 upprättade Darfeldt en gravkarta för den tilltänka urnlunden på den fjärde och femte terrassen. Förslaget innebar närmare 160 urngravplatser i dubbla rader längs de två terrasserna. På den femte placerades de enbart i den östra delen eftersom denna terrass är kilformad. Vad gäller vegetationen föreslogs att ett antal barrträd och barrväxter skulle planteras. Ett flertal sittplatser ingick även i denna plan. Förslaget genomfördes aldrig till fullo. Idag finns några enstaka gravplatser på rad i den fjärde terrassen och på den femte kom istället en minneslund att anläggas. Av de föreslagna barrträden och barrväxterna finns enbart en thuja planterad i fjärde terrassens västra del.

Det kan konstateras att kyrkogården genomgått en rad större förändringar, framför allt under 1950-talet. Trots dessa finns dock en äldre karaktär kvar i kvarteren kring kyrkan och i de nya delarna hittas spår av äldre tider in emellan yngre gravvårdar.

Utsnitt ur Bertil Hultins karta över gamla kyrkogården från år 1954. Kartan vittnar om att ett större antal gravplatser är grusade och har stenram, häck eller gräskant. Nordmarks kyrkoarkiv akt: O VI:3

Nordmark Gamla kyrkogården

Nordmark Nya kyrkogården

Kyrkogården idag

Kvarter

Gamla kyrkogården

Kvarter G 1 är ett litet kvarter beläget nordväst om kyrkan. Det avgränsas av kyrkogårdsmuren i norr och väst med landsvägen och parkering utanför. I öster står kyrkan och längs dess södra gräns löper en asfalterad gång som sträcker sig från entrén vid klocktornet mot kyrkan. Till kvarteret hör även en äldre gravplats som är belägen nordöst om kyrkan. I kvarterets nordvästra hörn står kyrkogårdens bårhus.

Det grästäckt kvarteret har gravvårdarna relativt glest placerade vilket också ger det dess karaktär. Gravvårdarna står dock i jämna rader. Gravvårdarna är av granit, diabas, gjut- och smidesjärn, och härstammar från 1800-talets mitt och framåt. Gravplatsen som finns nordöst om kyrkan är grustäckt och omgärdas av kätting mellan gjutjärnspollare.

Vegetationen består av ett antal äldre björkar innanför kyrkogårdsmuren i väster och ett antal yngre rönnar innanför den norra muren. Träden är rester av den gamla trädkransen. Utsmyckande säsongsplanteringar förekommer även på de enskilda gravplatserna.

Kvarter G 2 är beläget sydväst om kyrkan. Det avgränsas av kyrkogårdsmuren i väster och av en syrenhäck mot kvarter G 8 i söder. I norr löper en asfalterad gång som sträcker sig från entrén vid klocktornet mot kyrkan. I öster angränsar det till kvarter G3 där en asfalterad gång utgör skiljelinje.

Kvarteret har en varierande karaktär. Intill kyrkogårdsmuren står ett flertal högresta stenar från 1800-talet medan det i resterande del av kvarteret främst finns gravvårdar från årtiondena kring 1900-talets mitt. Gravvårdarna är av granit, diabas och gjutet stenmaterial. I kvarteret finns främst grästäckt gravplatser men enstaka grusgravar förekommer in emellan. Här finns även en gravplats som omgärdas av ett gjutjärnsstaket samt en gravplats som omgärdas av en lägre klippt måbärshäck.

Vegetationen består av ovan nämnda måbärshäck samt av ett antal rönnar innanför kyrkogårdsmuren i väster. Dessa är rester av den gamla trädkransen. Inne i kvarteret står även ett antal äldre lönnar samt en yngre blodlön och längs dess södra gräns står en klippt syrenhäck. Utsmyckande säsongplanteringar samt thuja, mindre rosbuskar och kärleksört förekommer även på de enskilda gravplatserna.

Kvarter G 3 är beläget i kyrkogårdens mitt i den äldsta delen intill kyrkan. Det angränsar till kvarter G 2 i väster och till kvarter G 4 i öster där asfalterade gångar utgör skiljelinjer. I söder avgränsas det av en klippt syrenhäck med kvarter G8 nedanför, och i norr avgränsas det av den asfalterade planen längs kyrkans södra sida.

Kvarteret karakteriseras av de många högresta äldre gravvårdarna, grusgravar samt närheten till kyrkan vilket ger det en ålderdomlig prägel. I kvarteret som i övrigt är grästäckt finns en större gravplats som omgärdas av en klippt måbärshäck. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, gjut- och smidesjärn. De är av mycket varierande karaktär och härstammar från 1800-talets senare hälft och framåt

Kvarter G1 överst till vänster, kvarter G2 överst till höger, kvarter G3-4 nere till vänster och kvarter G5-6 nere till höger.

Vegetationen utgörs av en klippt syrenhäck, samt av ett par björkar längs kvarterets södra sida och några äldre lönnar i norr. I söder finns även en större gran som troligtvis planterats intill en gravplats men som nu växt sig mycket stor. På enskilda gravplatser förekommer utsmyckande säsongsplanteringar och prydnadsträd.

Kvarter G 4 är beläget i det sydöstra hörnet av den äldre kyrkogården. Det angränsar till kvarter G 3 i väster, till kvarter G 5 i norr, till kvarter G 7 i söder och öster. Alla gränser markeras av asfalterade gångar.

Kvarteret har en blandad karaktär med gravvårdar i nord-sydliga rader. Några av dem är äldre högresta stenar medan flera är lägre och mer oansenliga. I det grästäckt kvarteret finns ett antal grusgravar in emellan. Gravvårdarna är av granit, diabas och kalksten, och härstammar från tidigt 1900-tal till sent 1900-tal.

Eftersom det lilla kvarteret är beläget mitt i den äldre kyrkogården, och angränsar till andra kvarter i alla väderstreck, saknas någon större vegetation i form av träd eller häckar. Däremot förekommer utsmyckande säsongsplanteringar vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter G 5 är beläget i den äldre kyrkogårdens mitt. Det angränsar till kvarter G 4 i söder, till kvarter G 6 i norr, till kvarter G 3 i väster och till kvarter G 7 i öster. Alla gränser markeras av asfalterade gångar.

I det glesa kvarteret står gravvårdar av olika karaktär och ålder i nord-sydliga rader. Flera av dem är högre resta stenar men desto fler är så kallat portföljstenar eller liknande. Kvarteret är grästäckt men en grusgrav finns i dess västra del. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt.

Likt kvarter G 4 är kvarteret beläget i den äldre kyrkogårdens mitt och angränsar till andra kvarter i alla väderstreck och saknar därav större vegetation utöver en äldre lönn i dess västra del. I kvarteret förekommer dock utsmyckande säsongsplanteringar samt thuja, mindre robuskar och kärleksört på de enskilda gravplatserna.

Kvarter G 6 är beläget i kyrkogårdens nordöstra del. Det angränsar till kvarter G 5 i söder, till kvarter G 7 i norr och öster norr samt till kvarter G 1 i väster. Alla gränser markeras av asfalterade gångar.

Det grästäckt kvarteret har en brokig karaktär med gravvårdar från 1800-talets första hälft och framåt. Enstaka grusgravar förekommer även in emellan samt en gravplats omgärdad av ett gjutjärnstaket. Gravvårdarna av granit, diabas, kalksten och smidesjärn, och är på grund av mycket varierande åldrar även väldigt olika i utformningen. Enstaka gravvårdar dekorerade med porslinsduvor förekommer.

Likt kvarter G 4 och G 5 är kvarteret beläget i den äldre kyrkogårdens mitt och angränsar till andra kvarter i alla väderstreck. Därav saknar det någon större vegetation utöver en äldre björk i dess västra del. Däremot förekommer utsmyckande säsongsplanteringar samt kärleksört vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter G 7 är ett långsmalt kvarter som löper längs den äldre kyrkogårdens yttre delar i öster. I söder avgränsas kvarteret av en klippt syrenhäck med kvarter G 8 nedanför. I dess östra och norra del

löper kyrkogårdsmuren med byns småskola respektive landsvägen utanför. I dess västra delar angränsar kvarteret istället till kvarter G 4-6 där en asfalterad gång utgör gränsen.

Kvarteret karakteriseras av de familjegravar som ligger på rad längs muren i kyrkogårdens ytterkant. Flera av dem är grustäckta men i övrigt är kvarteret grästäckt. Gravvårdarna är av granit, diabas och smidesjärn, och härstammar från 1800-talets senare hälft och framåt. De har därav av mycket varierande utformning. En av de äldre gravvårdarna står på en sockel av slaggsten som hålls ihop av gjutjärns band.

Vegetationen utgörs av ett par äldre björkar längs norra sidan, ett par lönnar samt en rönn längs östra sidan. Längs dess södra sida står en björk och en lönn. Alla träd står innanför muren/syrenhäcken och är rester av den gamla trädkransen. Utsmyckande säsongplanteringar samt kärleksört och mindre rosbuskar förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter G 8 är beläget i den terrasserade slänten söder om kyrkogårdens äldre del. Kvarteret angränsar till kvarter G 9, minneslunden och öppen betesmark i söder. I väst och öst avgränsas det av kyrkogårdsmuren med blandskog väster om samt ett glest skogsområde som nyttjas som skolgård öster om muren. I dess norra del angränsar det till den äldre kyrkogården där en syrenhäck utgör gränsen.

Kvarteret karakteriseras av familjegravar på rad i de östvästliga terrasserna. Alla gravplatser är vända mot söder förutom två vårdar som står längs den västra muren. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, gjut- och smidesjärn, och härstammar från sent 1800-tal och framåt. Enstaka gravvårdar dekorerade med porslinsduvor förekommer. Terrasserna är grästäckta men några grusgravar förekommer in emellan. Kvarteret har en mycket rogivande karaktär då besökare tillåts blicka ut över en vidsträckt betesmark med skogsklädda berg i fonden. Genom kvarterets mitt löper en asfalterad trappa ned från den äldre kyrkogården.

Vegetationen utgörs av äldre björkar samt enstaka äldre lönnar som är spridda över terrasserna. Innanför muren i kvarterets nordvästra hörn finns ett syrenbuskage. På de enskilda gravplatserna finns utsmyckande säsongplanteringar samt thuja, kärleksört och rödklöver.

Kvarter G 9 är ett mycket litet kvarter med enbart en rad gravplatser. Det långsmala kvarteret är beläget i den nedre delen av den terrasserade slänten söder om kyrkan. I norr och väster ansluter det till kvarter G 8. I söder angränsar det till betesmarken nedanför, och en stödmur samt en mindre gångväg nedanför skiljer dem åt. I öster angränsar det till minneslunden.

Kvarteret är grästäckt och gravvårdarna av granit och diabas är från 1980-talet och framåt. Gravvårdarna är modernt utformade vilket karakteriserar kvarteret som är mycket rogivande på grund av det vackra landskapet i söder.

Kvarteret saknar större vegetation men utsmyckande säsongplanteringar samt mindre rosbuske och kärleksört förekommer vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter G7 överst till vänster, kvarter G8-9 överst till höger, kvarter N 1-2 i mitten till vänster och kvarter N 3 i mitten till höger. Askgravplatsen nederst till vänster och Minneslunden till höger. Nordmarks skola skimtar bakom kyrkogårdsmuren.

Nya kyrkogården

Kvarter N 1 är beläget norr om kyrkan. Det är en del av "Nya kyrkogården" på andra sidan av landsvägen. Kvarteret ligger i områdets nordvästra hörn och avgränsas i norr och väster av kyrkogårdsmuren med skogsmark utanför. I söder och öster angränsar det till kvarter N 2 och N3 med asfalterade gångar som skiljer dem åt.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av de klippta måbärs- och aroniahäckarna vilka fungerar som rumsindellare. Även gravvårdarna som står i nord-sydliga rader, samt en öst-västlig rad längs den södra gången, har stor inverkan på karaktären. Här finns gravvårdar av granit, diabas och labrador från 1900-talets mitt och framåt. De är av varierande karaktär, och såväl portföljstenarna som modernt utformade gravvårdar förekommer. Enstaka gravvårdar dekorerade med porslinsduor finns också i kvarteret.

Vegetationen utgörs av höga ornäsbjörkar innanför kyrkogårdsmuren i norr och väst. Dessa utgör en del av Nya kyrkogårdens trädkrans. Inne i kvarteret finns klippta måbärs- och aroniahäckar som rumsindellare. Utsmyckande säsongsplanteringar samt prydnadsträd, thuja, mindre robuskar och kärleksört förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter N 2 är beläget norr om kyrkan, och utgör en del av "Nya kyrkogården". Det ligger i områdets sydvästra hörn och avgränsas i väster och söder av kyrkogårdsmuren med skogsmark och landsvägen utanför. I dess norra och östra delar angränsar det till kvarter N 1 och N 4 med asfalterade gångar som skiljer dem åt.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av de klippta måbärs- och aroniahäckarna vilka fungerar som rumsindellare. Även gravvårdarna som står i nord-sydliga rader har inverkan på karaktären. Vårdarna av granit, diabas, labrador och marmor är från 1940-talet och framåt. Främst förekommer mindre resta gravvårdar men även liggande hittas i kvarteret.

Vegetationen utgörs av höga ornäsbjörkar innanför kyrkogårdsmuren i söder och väster. Dessa utgör en del av Nya kyrkogårdens trädkrans. Inne i kvarteret finns klippta måbärs- och aroniahäckar som rumsindellare. Utsmyckande säsongsplanteringar samt funkia, mindre robuskar och kärleksört förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter N 3 är beläget norr om kyrkan och utgör en del av "Nya kyrkogården". Det ligger i områdets nordöstra del och avgränsas i norr av kyrkogårdsmuren med skogsmark utanför. I dess östra, västra och norra delar angränsar det till kvarter N 1, N 4 och N 5 med delvis asfalterade gångar som skiljer dem åt.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av klippta måbärshäckar samt gravvårdar i nord-sydliga rader, varav flera är äldre allmänna gravar. Vårdarna är av granit, diabas, gjutet stenmaterial, gjutjärn och trä. Samtliga är från tidigt 1900-tal och framåt. Främst förekommer mindre resta gravvårdar av olika slag men även ett flertal träkors hittas i kvarteret.

Vegetationen utgörs av höga ornäsbjörkar innanför kyrkogårdsmuren längs kvarterets norra sida. Dessa utgör en del av Nya kyrkogårdens trädkrans. Inne i kvarteret finns klippta måbärshäckar som rumsindellare samt en lönn. Utsmyckande säsongsplanteringar samt mindre robuskar förekommer vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter N 4 är beläget norr om kyrkan, och utgör en del av "Nya kyrkogården". Det ligger i områdets sydöstra hörn och avgränsas i söder och väster av kyrkogårdsmuren med landsvägen respektive skogsmark utanför. I dess östra och norra delar angränsar det till kvarter N 2, N 3 och N 5 med asfalterade gångar som skiljer dem åt.

Kvarteret är grästäckt och längs gången i väster finns ett flertal familjegravplatser av mer utmärkande karaktär. Inne i kvarteret finns rester av ett allmänkvarter med små oansenliga gravvårdar. Gravvårdarna står i nord-sydliga rader. De är av granit, diabas och trä, och härstammar från 1920-talet och framåt. Främst förekommer mindre, resta gravvårdar av olika slag men även ett flertal träkors hittas i kvarteret.

Vegetationen utgörs av höga ornäsbjörkar innanför kyrkogårdsmuren längs kvarterets södra och östra sida. Dessa utgör en del av Nya kyrkogårdens trädkrans. Inne i kvarteret står spridda buskar av olika arter samt två höga björkar. Utsmyckande säsongsplanteringar samt daggkåpa förekommer vid de enskilda gravplatserna.

Kvarter N 5, tillika kyrkogårdens urnlund, utgör en del av "Nya kyrkogården". Kvarteret ligger i områdets nordöstra hörn och avgränsas i norr och öster av kyrkogårdsmuren med skogsmark utanför. I söder angränsar det till kvarter N 4 på andra sidan den asfalterade gången, och i väster ansluter det till kvarter N 3.

Kvarteret karakteriseras av naturstenarna längs kanterna av den kvadratiske urnlunden. I dess mitt finns en cirkulär mindre plantering med ett prydnadsträd i mitten. Ytan är grustäckt med ett band av gatstenar mellan naturstenarna och den centrala planteringen. Naturstenarna är av granit, diabas och kvarts. Urnlunden togs i bruk 2007.

Urnlundens vegetation utgörs av den cirkulära plantering med ett mindre prydnadsträd som nämnts ovan. Innanför kyrkogårdsmuren i norr och öster står även höga ornäsbjörkar som utgör en del av Nya kyrkogårdens trädkrans.

Minneslunden är belägen söder om kyrkan i den terrasserade släntens sydöstra hörn. Den angränsar till kvarter G 8 och G 9 i norr och väst. I öster avgränsas den av kyrkogårdsmuren, utanför vilken det finns gles skogsmark som nyttjas till skolgård. I dess södra del angränsar den istället till öppen betesmark med en stödmur och en mindre gångväg som skiljer dem åt.

I minneslundens östra del finns en rundad plantering i terrassens slänt. I dess mitt ligger en sten dekorerad med ett vitt kors, under denna sten finns en metallplakett som berättar att minneslunden togs i bruk 1999. Intill planteringen står en ställning med plats för besökarnas medhavda blommor. Det vackra landskapet i söder ger minneslunden en rogivande karaktär.

Vegetationen utgörs av en rad av låga buskar, spirea, längs dess södra del mot den asfalterade gången och i den rundade planteringen finns bland annat vitbrokig funkia. I dess västra del står en hög björk. I övrigt är minneslunden grästäckt.

Askgravplatsen är belägen i det nordöstra hörnet av Nya kyrkogården. Den angränsar till kvarter N3 i väster och avgränsas av kyrkogårdsmuren i norr och öster. I söder finns en asfalterad gång med kvarter N4 på andra sidan.

Askgravplatsen består av naturstenar lagda längs kanterna på en plantering med ett hängande prydnadsträd i mitten. Askgravplatsen togs i bruk år 2007.

Till vänster en gravvård från 1910-talet med titeln Bergsmannen samt ortsnamn i dess övre del. Till höger syns delar av den inskription som finns på en av de äldsta gravvårdarna som står i det nordöstra hörnet av den gamla kyrkogården. Här nämns såväl födelse- som dödsort och längst ned finns järnsymbolen.

Inskriptioner och titlar

Gravvårdarna på Nordmarks kyrkogård är ofta försedda med någon typ av inskription utöver namn och årtal. Ortsnamn är absolut vanligast men det finns även en rad olika sentenser och andra kortare inskriptioner på flera vårdar. Bland annat hittas fraserna *Farväl vår älskade*, *Tack Mor o Far* och *Fridfullt hvilar före namn och dödsdatum*. Efter desamma förekommer ofta fraser som *Minnet lever*, *Vi skall alltid minnas dig*, *Tack för alla fina år* eller *Sov gott*. Det finns även flera vårdar där inskriptionen avslutas med att berätta vem/vilka som rest vårdan. Ett exempel på en sådan inskription hittas på kalkstensvården över Per Norder, vars gravvård har inskriptionen: *Nordmarks församling åt Per Norder stiftare af dess fattigskola född 1789 gift 1816 med Maria Salmodin död 1819 ----- stenen restes år 1820*. Det framkommer även att Norder varit stiftare av församlingens fattigskola samt att vårdan restes år 1820 ett år efter att han gått bort endast 30 år gammal.

Flera längre fraser samt bibel- och psalmverser kan också hittas på vårdarna. Exempel på sådana är *Tryggare kan ingen vara*, *Större ting än vad detta är skall du få se*, *Säll envar, som fruktar Herren och*

vandrar på hans vägar eller Tyst vill vi minnas ditt solljusa sinne. Andra mer personliga inskriptioner förekommer också så som Sörjd af barn & barnbarn i Amerika samt:

TACK PATRIK FÖR ALL DIN KÄRLEK.

DET FINA MINNET DU GAV.

IDAG SOM EN HERRENS ÄNGEL

DU FÖLJER OSS VARJE DAG.

En annan gravvård som har en mer utförligt beskrivande inskription är en liten, enkelt utformad gravvård, av diabas placerad intill klocktornet. Inskriptionen lyder som följer:

Portieren

ALBERT LARSSON

f.i Ö. Björkhöjden 20/11 1885

d. i Linköping 25/9 1951

Din hembygd var dig kär.

Men, saknad av oss du är.

Inskriptionen innehåller som synes en yrkestitel som idag är mycket ovanlig. Och just titlar förekommer på mängder av kyrkogårdens gravvårdar. Flera av dem berättar om bygdens historia där hyttorna kring Nordmark haft en stor betydelse. Exempel på några av dessa titlar är *Bruksegaren*, *Bergsbruksidkaren* och den på kyrkogården vanligaste titeln, *Bergsmannen*. Dessa hittas ofta på de större gravvårdarna. Andra titlar som hör bergsbruket till är *Masmästaren*, *Masugnsmästaren*, *Malmlastaren*, *Gruvfogden*, *Gruvbrytaren*, *f.d. Gruvdisponent* och *Gruvarbetaren*.

Gruvnäringen medförde även att samhället fick järnvägsförbindelser, bland annat till Filipstad. Järnvägen var givetvis i första hand avsedd för godstrafik men med tiden öppnades det även för allmäntrafik. Detta medför att det även hittas ett antal titlar knutna till just järnvägen på kyrkogården däribland *Konduktör*, *Stationsföreståndaren*, *Lokomotivföraren*, *Lokvaktaren* och *Banvakt*. Även *Packmästaren* Alf Karlsson arbetade troligen vid järnvägen eftersom titeln i äldre tider syftade på de tjänstemän som följde med tågens resgodsvagnar där de förestod in- och utlämning. Alternativt kan Karlsson ha varit anställd vid en fabrik eftersom det även där förekom packmästare. *Faktor* är ytterligare en titel som hittas på kyrkogården och som mycket väl kan ha haft anknytning till någon fabrik alternativt ett tryckeri.

Givetvis finns även en rad vanliga och ålderdomliga titlar på kyrkogården, några av dessa är *Hemmansägaren, Häradsdomare, Mjölaren, Boktryckare, Köpman* och *Rättare*. Andra vanliga titlar är *Byggmästaren, Plåtslagaren* och *Målaren* som alla är yrkestitlar som fortfarande förekommer. Likaså hittas ett antal kyrkliga titlar så som *Kyrkoherde, Pastorsadjunkt* och *Kyrkovärden*.

Vad gäller kvinnliga titlar är situationen den samma på alla församlingens kyrkogårdar. Det vanligaste är att kvinnan är någons *maka/hustru* alternativt någons *dotter*. Det förekommer dock några undantag så som en *Lärarinna* samt något så ovanligt som en *Gymnastikdirektör*.

Styvmorsviolerna har hittat en liten skreva i den asfalterade trappen i söder där de fått fäste.

Vegetation

Den äldsta delen av kyrkogården omgärdas av en trädkrans med björk, rönn och lönn. Inne i denna del av kyrkogården finns dessutom ett antal spridda lönnar och björkar, samt en blodlönn och apel. Även ett antal spireabuskar finns på denna del av kyrkogården. I söder löper en syrenhäck som visar kyrkogårdens tidigare avgränsning. I den södra terrasserade slänten finns ett flertal björkar samt en lönn. I det nedre västra hörnet finns 2 thujor och i det motsatta hörnet ligger minneslunden med en lägre avgränsande häck av spirea. Längs den västra muren finns ett syrenbuskage. Muren kring kyrkogården avtäcks bitvis av taklök.

Den nya kyrkogården omgärdas av en trädkrans av björk. Inne i kvarteren finns lönn, björk och hagtorn. I dessa kvarter finns spridda buskar, bland annat björkbladsspirea, kornell och spirea. I

kvarter N1-3 finns dessutom häckar av måbär. Muren kring kyrkogården har en avtäckning bestående av en rik flora. Där hittas bland annat fetknopp, kärleksört och smultron samt ett antal fröspridda blommor från omgivande landskap.

Det finns relativt lite vårblommor på kyrkogården i Nordmark. I den äldsta delen kring kyrkan hittas backskärvfrö spridd i gräsmattan på ett par ställen, och krokus finns på ett fåtal enskilda gravplatser. I den södra slänten som även har ett bättre lokalklimat finns backskärvfrö, scilla och påskliljor spridda över grässlänterna mellan terrasserna. Styvmorsviol och mandelblom hittas i slänterna och i skrevor. Enstaka pärlhyacinter och tulpaner kan också hittas i gräsmattan och på några av de enskilda gravplatserna växer scilla. På "Nya kyrkogården" finns tulpaner på enstaka gravplatser.

Byggnader

Kyrkan uppfördes år 1727-1731. Den är en så kallad korskyrka med tresidigt avslutat kor i öster, och har en vidbyggd sakristia. Vapenhus finns framför västra, södra och norra korsarmsgavlarna. Kyrkan har en stomme av liggtimmer, klädd med rödmålad panel. Den har ett valmat, brant sadeltak klätt med tjärat spån. Fasaderna bryts av rundbågiga, vitmålade, mångspröjsade fönster. Entréer med vitmålade dörrblad finns i alla väderstreck, dörren i söder är dock en blinddörr.

Kyrkan har genomgått flera omfattande renoveringar, och år 1875 avlägsnades och ändrades mycket av den ursprungliga 1700-talsinteriören. Denna karaktär har sedan återskapats vid de två efterkommande renoveringarna 1938 respektive 1986.

Klockstapeln uppfördes år 1749. Den är helt inbyggd och fasaden är klädd i rödmålad lockpanel. Klockstapeln har en smalare överdel med plats för klockorna och avslutas med en karnisformad huv. Taket är täckt av tjärat spån och kröns av ett förgyllt kors på kula. I varje väderstreck finns två svartmålade tornluckor. I tornets nedre sektion finns en portal, som fungerar som entré till kyrkogården.

Bårhuset byggdes 1861, och är kvadratisk stenbyggnad med vitputsad fasad och svängt, spåntäckt pyramidtak. Taket avslutas med ett förgyllt kors på kula. Bårhuset har två entréer, en svartmålad fiskbensmönstrad i öster och en vitmålad med listdekor i väster.

Församlingshemmet står väster om kyrkan och uppfördes 1960-1970. Souterränghuset med liggande faluröd spånbeklädnad är byggt för att smälta in i kyrkomiljön. Entré sker i öster, samt via mindre ingångar i väster och söder. Byggnaden har ett valmat sadeltak med svartmålad skivplåtstäckning och stora fönster med tunn omfattning i vitt.

Kyrkstallarna som byggdes år 1750 står strax sydväst om klockstapeln utanför kyrkogården. Den rektangulära byggnaden är försedd med rödfärgad slätpanel med svartmålade entréer i norr och väster. Byggnaden täcks av ett spånklätt sadeltak. Kyrkstallarna nyttjas numera av kyrkogårdsförvaltningen och är ombyggt till förråd och garage.

Kyrkstallarna som idag är ett förråd på bilden till vänster och Nordmarks kyrka på bilden till höger.

Omgärdningar och entréer

Kyrkogården är uppdelad i "Gamla kyrkogården" kring kyrkan och "Nya kyrkogården". De skiljs åt av en mindre väg. Gamla kyrkogården omgärdas av kallmurad fältstensmur. I söder av den terrasserade slänten finns en stödmur vid den sista terrassen. Muren tycks sakna avsiktlig täckning men med tiden har troligtvis en avtäckning av grästorv och mossor fått etablerat sig på större delar av kyrkogårdsmuren. Även kring Nya kyrkogården finns en kallmurad fältstensmur som är avtäckt med grästorv.

Den Gamla kyrkogården kring kyrkan nås via tre entréer. Huvudentrén sker genom en portal i klocktornet på kyrkogårdens västra sida. En mindre och enkel entré finns i öster. Denna har huggna grindstolpar i granit och en grind av smidesjärn. Den tredje entrén finns i norr. Sistnämnda är större och ligger mittemot entrén till Nya kyrkogården på andra sidan vägen. Den norra entrén samt entrén till nya kyrkogården mittemot har huggna grindstolpar i granit som kröns av stenkulor och pryds av uthuggna kors ut mot vägen. Grinden av smidesjärn är enkelt utformad med viss dekor upptill.

Överst till vänster entré till nya kyrkogården utformade likt den mittemot som leder in till den gamla kyrkogården. Överst till höger del av muren kring nya kyrkogården. Nere till vänster den lilla entrén i öster och nederst till höger del av muren kring den gamla kyrkogården.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Nordmarks kyrkogård har dels ålderdomlig karaktär och dels enhetlig och ordnad karaktär. Kyrkogården är uppdelad i två separata områden, den äldre delen som omger kyrkan och den nya delen som ligger på andra sidan vägen. Den äldre delen är delvis anlagd på plan mark i kvarteren kring kyrkan och delvis belägen i en terrasserad slänt ned mot betesmark. I de äldsta oregelbundet utformade delarna kring kyrkan finns en mängd äldre gravvårdar från 1800-talets mitt till det tidiga 1900-talet. Bland dessa finns ett antal grusgravar samt gravplatser omgivna av gjutjärnsstaket, kätting mellan pollare eller klippta måbärshäckar. Den terrasserade slänten uppvisar en mer ordnad karaktär med ett antal äldre gravvårdar. Bland dessa finns gjutjärnskors och ett par grusgravar. Den nya delen på andra sidan vägen består dels av en modernare del med enhetlig karaktär och dels av en gammal allmänning där gravvårdarna står glest. De moderna kvarteren delas in av klippta häckar och har gravvårdar från 1900-talets mitt och framåt placerade i jämna rader. I de kvarter som togs i bruk först finns familjegravar längs gångarna och allmänningar i mitten. Bland familjegravarna finns några högre resta gravvårdar medan det på allmänningarna finns små oansenliga gravvårdar och träkors.

Kyrkomiljön med kyrkan, klockstapel, kyrkstallarna och församlingshem samt det omgivande bylandskapet med skolan intill och det öppna betesmarkerna i söder har miljöskapande värden och bidrar till besökarens upplevelse.

Stenmurarna som omger såväl den äldre som den yngre delen av kyrkogården är miljöskapande. Den mossbevuxna muren kring kyrkogårdens äldsta delar och entrén genom klockstapeln bidrar till den ålderdomliga karaktären. Trädkransarna kring de båda delarna, liksom de spridda träden i den terrasserade slänten i söder, har miljöskapande värden och bidrar till besökarens upplevelse av kyrkogården. Häcksystemen i den nya delen är viktiga för kvarterens karaktär.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- Mycket värdefulla gravvårdar, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- Värdefulla gravvårdar, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blr återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- Den ålderdomliga karaktären i kyrkogårdens äldsta delar, kv. G1-G7, ska bevaras.
- Entréernas smidesgrindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- De smala grusgångarna som genomkorsar kyrkogårdens äldre och yngre delar bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning.
- De asfalterade gångarna på kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning.
- Kyrkogårdsmurarna som omger den äldre och den yngre kyrkogården är viktiga arkitektoniska element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogårdens alla delar från omgivningen. Dessa ska bevaras liksom avtäckningen som bör bevaras.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- Utsikten över kringliggande landskap, med öppen betesmark, från den södra slänten är viktig för kyrkogårdens karaktär. Sikten ska hållas öppen.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Viktigt för de olika delarna

- **Nya gravvårdar på Nordmarks kyrkogård** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material, samt följa gällande kvartersföreskrifter från kyrkogårdsförvaltningen.
- **Kvarter G1-G7 – Tätt placerade gravplatser med en mängd äldre gravvårdar och större familjegravar** är karakteriserande för dessa kvarter och denna karaktär bevaras. Särskilt viktiga är de stora gravplatserna längs gångarna, de äldre gravvårdarna samt gravplatser omgivna av gjutjärnsstaket, kätting mellan pollare eller klippta häck. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter G8 – Gravrader med familjegravar och äldre gravvårdar vända mot söder i den terrasserade slänten** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras. Särskilt viktiga är grusgravarna och de äldre gravvårdarna. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter G9 – Strukturen med gravplatser vända mot söder** är karakteriserande på kvarteret och bör bevaras.
- **Kvarter N1 – Strukturen med gravrader och rygghäckar** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras.

- **Kvarter N2 – Strukturen med gravrader och rumsbildande häckar** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras.
- **Kvarter N3-N4 – Familjegravar längs mittgången och allmänna gravplatser i gravrader** är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras. Särskilt viktiga är de äldre gravvårdarna och träkorsen i allmänningarna. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material. Tilläggsstenar bör ej tillåtas vid allmänna gravplatser.
- **Askgravplats – Naturstenar kring fyrkantig plantering.** Eventuell utvidgning av Askgravplatsen bör i ett första skede ske genom att utöka befintlig plantering med nya gravplatser, alternativt anlägga en ny plantering med gravplatser lika befintligt.

Vegetation

- Trädkransen av björk, rönn och lönn kring den äldsta delen, kv. G1-G7, är viktig för kyrkogårdens karaktär och ska bevaras. Träd som tas ned skall ersättas med samma art, alternativt annat lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Trädkransen av björk kring den yngsta delen, kv. N1-N4, är viktig för kyrkogårdens karaktär och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art alternativt annat lövträd om särskilda skäl föreligger.
- De spridda träden (främst björk) och buskarna i kv. G8-G9 är viktiga för kvarterens karaktär och bör bevaras. De skall dock hållas efter så att sikten mot den öppna betesmarken utanför ej försvinner.
- Rygghäckarna i kv. N1 är viktiga för kvarterets karaktär och bör bevaras.
- De rumsbildande rygghäckarna i kv. N2 är viktiga för kvarterets karaktär och bör bevaras med bibehållen sträckning.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Här syns det omgivande skogslandskapet och syrenhäcken som löper i söder i äldsta delen på gamla kyrkogården.

Nordmarks kyrkogård har en bitvis ålderdomlig karaktär vilket de många höga gravvårdarna bidrar till. I bilden syns kvarter G4 där besökare bland annat kan se dessa gravvårdar.

Del av en mindre grusgrav med stenram och stenklot i hörnen.

Gravvård av kalksten med porslinsduva i kvarter G8.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Nordmarks kyrkogård

Kvarter: G1 **Nr:** 7-10

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1948

Inskription: KANTORN H.R. EKBLOM *14/11 1875 †24/6 1948 HANNA EKBLOM *22/11 1880 †21/7 1969 FAMILJEGRAVEN Sv. Ps. 400:11

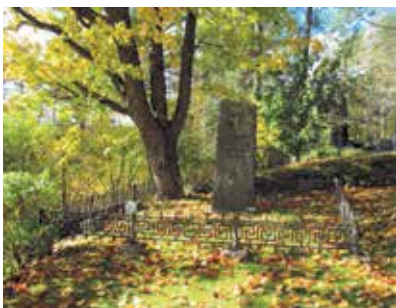
Kvarter: G1 **Nr:** A

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med ram av sinnersten och kätting mellan gjutjärnspollare, gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1829/1849

Inskription: Saknas

Övrigt: På korset finns klisterlappar med inskriptionen: BRUKSINSP. HINDRIC SJÖSTEDT 1774 . . 1829 FREDRIK 1771 . . 1833 BERGSBRUKSIDKARE FREDRIK S. 1809 . . 1849 NORDMARKSHYTAN

Kvarter: G2 **Nr:** 1-3

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1841

Inskription: BRUKSEGAREN J.C. WAHLUND FÖDD 28/8 1808 DÖD 19/7 1841

Kvarter: G2 **Nr:** 4-6

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1895

Inskription: F.A. NORDEN *1850 - †1895 Församlingen reste stenen åt minnet af dess förste kyrkoherde

Kvarter: G2 **Nr:** 7-10

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1896-1909

Inskription: Här vilar Bergsbruksidkaren ANDERS JANSSON *2/6 1817 †16/9 1896 h.h. ANNA EUFEMIA f. CHRSTOPHERSSON *16/9 1827 †28/3 1898 Deras barn AMANDA *30/8 1847 †21/5 1935 AUGUST Pastoratsadjunkt i Vårvik *16/1 1850 †16/5 1884 JENNY *28/12 1852 †31/7 1909 CARL TEODOR *25/7 1856 †18/9 1857 HILMA *28/12 1858 †13/2 1890 och barnbarn TORHEL *13/2 1889 †16/7 1890
Nemo ante mortem beatus

Kvarter: G2 **Nr:** 11-13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1951

Inskription: Portieren ALBERT LARSSON f.i. Ö. Björkhöjden 20/11 1885 d.i Linköping 25/9 1951 Din hembygd var dig kär Men, saknad av oss du är

Kvarter: G2 **Nr:** 30

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, material: gjuten gravvård, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1930-tal

Inskription: NILS ERIKSSON SVEN MAGNUSSON FAMILJEGRAV

Kvarter: G2 **Nr:** 34-39

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1894

Inskription: Bergsbruksidkaren JONAS LARSSON *18 3/7 30 †18 14/12 94 och hans maka ANNA LOVISA f. KRISTOFFERSSON *18 2/9 37 †18 16/1 90 FAMILJEGRAF

Kvarter: G2 **Nr:** 40-42

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, inskription: bibelreferenser, titel, bronsdekor, personhistoria, miljöskapande

Tillkomst: 1952 och 1965

Inskription: 1:a gravplatsen: Gravvård: KLAUS KURKIALA *17/5 1929 †4/ 1952 Stenkors: ALLT FÖRMÅR JAG KRISTUS FIL. 4:13 2:a gravvården: KYRKOHERDE LAURI KURKIALA *1894 †1965 HUSTRUN ELISABETH *1895 †1991 STÖRRE TING ÄN VAD DETTA ÄR SKALL DU FÅ SE. JOH. 1.50

Kvarter: G2 **Nr:** 78-79

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1936

Inskription: Nils Johan Nilsson *14/1 1848 - †21/12 1936 Stina Maria Nilsson *7/6 1848 - †7/3 1902

Kvarter: G2 **Nr:** 92-93

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: sandgrusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, dekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1940-tal

Inskription: Bergsmannen Gustaf Törnkvist Kalhyttan Familjegrav

Kvarter: G2 **Nr:** 112

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, barngrav, miljöskapande

Tillkomst: 1925

Inskription: LINNEA *1920 †1925

Kvarter: G2 **Nr:** 126-127

Urvalskriterier: Stenkors, inskription: psalmfras, barngrav, miljöskapande

Tillkomst: 1940

Inskription: Stenkors: TRYGGARE KAN INGEN VARA Gravvård: SYSKONEN NILSSON TORSBO *1919 IRIS †1940 *1909 INGEGÄRD †1922 *1905 FELIX †1908 *1907 BELE †1907

Kvarter: G3 **Nr:** 1-5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: kalksten, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1930-1950-tal

Inskription: HÄRADSDOMARE SWEN JANSSON *25/4 1793 †9/1 1857 H.H. CAROLINA F. ABRAHAMSSON *2/7 1794 †12/5 1861 DALEN FAMILJEGRÄV

Kvarter: G3 **Nr:** 19-20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: ROTMÄSTARE A. MAGNUSSON 1838-1913 HUSTRUN KAJSA LISA 1846-1917

Kvarter: G3 **Nr:** 47-48

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1929

Inskription: BERGSMANNEN SVEN ANDERSSON *1850 †1929 HUSTRUN BRITA ANDERSSON *1852 †1930

Kvarter: G3 **Nr:** 80-81

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: JONAS PERSSON Motjärnshyttan *1838 †1928 HUSTRUN MARIA KAJSA *1836 †1918

Kvarter: G3 **Nr:** 106-107

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: sandgrusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: kvinnlig titel, miljöskapande

Tillkomst: 1938/1954

Inskription: LÄRARINNAN EMMA KRISTINA NILSSON *1870 †1938 ANNA MATILDA NILSSON *1873 †1954

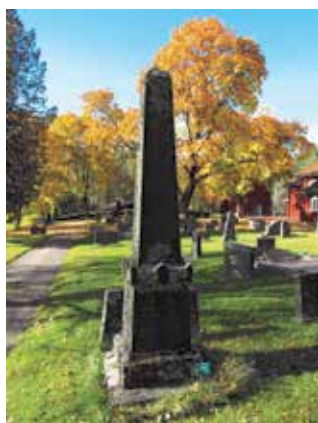

Kvarter: G3 **Nr:** 108-110

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: PETTER JANSSON *1844 †1925 JOHAN JANSSON *1849 †1931 KRISTINA JANSSON *1847 †1932 GRUNDSJÖN FÖRSAMLINGEN RESTE VÅRDEN

Kvarter: G3 **Nr:** 120-121

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1908

Inskription: Bergsmannen LARS OLSSON i Sandsjöhyttan *18 25/6 28 †19 24/5 08 ANNA OLSSON *18 1/5 34 †19 20/11 16 FAMILJEGRAF

Kvarter: G3 **Nr:** 124

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1916

Inskription: Hemmansägaren OLOF OLSSON Dalkarlsjön *16/6 1836 †8/6 1916
Hustrun LISA MARIA född ERIKSSON *23/2 1833 †16/7 1911

Kvarter: G3 **Nr:** 133-134

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens speciella utformning, tidstypisk, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1904

Inskription: Nils Petersson 1835-1904 hustrun Lisa Maria 1836-1902 Sandsjön

Kvarter: G3 **Nr:** 137-138

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: ÄNKAN MARIA HEDSTRÖM F. RUST *27/4 1825 †6/12 1917 DOTTERN
KRISTINA *2/10 1856 †1/5 1940

Kvarter: G3 **Nr:** 169-172

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: sandgrusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, schablonedekor, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1902/1919

Inskription: Bergsmannen ANDERS ANDERSSON *18 26/6 19 †19 27/11 02 hans
maka ANNA MARIA född PERSSON *18 24/3 29 †19 30/1 19 FAMILJEGRAF

Kvarter: G3 **Nr:** 173-174

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: sandgrusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, dekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: BERGSMANNEN JONAS ERIKSSON HABORSHYTTAN *1862 †1919 HANS MAKÅ IDA MARIA FÖDD ANDERSSON *1868 †1911

Kvarter: G4 **Nr:** 19-20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: JÖNS ENGELBREKTSSON *27/4 1830 †3/3 1895 HANS MAKÅ ANNA MARIA f. JANSSEN *10/3 1835 †8/3 1896 TILL MINNE FRÅN BARNEN

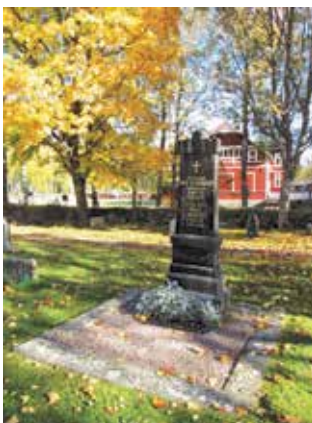

Kvarter: G4 **Nr:** 33-37

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1930-tal

Inskription: STATIONSFÖRESTÅNDAREN A. ANDERSSONS FAMILJEGRÅV

Kvarter: G4 **Nr:** 60-61

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens speciella utformning, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1912

Inskription: Bergsmannen SVEN P. SVENSSON Sandsjöhyttan *18 7/7 23 †19 13/12 12 och hans hustrun INGA f. JONSSON * 18 24/3 26 †18 2/12 90

Kvarter: G4 **Nr:** 80-83

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1930-tal

Inskription: Bergsmannen ERIK JONSSON OCH SVEN NILSSON GRUNDSJÖN AUG. SVENSSON FAMILJEGRAV

Kvarter: G5 **Nr:** 56-57

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, gravvård rest över kvinna, miljöskapande

Tillkomst: 1904 1904

Inskription: ENKAN BRITA STINA JÄGER TABERG *6/7 1897 †14/11 1904 FRÅN TACKSAMMA BARN

Kvarter: G6 **Nr:** 36-39

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, miljöskapande

Tillkomst: 1861

Inskription: CAP. PREDIK. JOH. HERM. NORDÉN F. 9-1-1794 D. 2-8-1861

Övrigt: Smideskors endast värderat som kulturhistoriskt värdefullt då det är sekundärt.

Kvarter: G6 **Nr:** 46-47

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1930-tal

Inskription: GRUVFOGDEN SVEN ENGSTRÖM TABERG FAMILJEGRAV

Kvarter: G6 **Nr:** 86-87

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, hantverksmässigt utförande, inskription: berättande text, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1820

Inskription: NORDMARKS FÖRSAMLING ÅT PER NORDER STIFTARE AF DESS FATTIG-SKOLA FÖDD 1789 GIFT 1816 MED MARIA SALMODIN DÖD 1819 STENEN RESTES ÅR 1820. —●—

Kvarter: G7 **Nr:** 8-10

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1856

Inskription: FRU KRISTINA HOLMBERG F. NYSTEDT *1796 †1854 BARNBARNEN CARL AUGUST DAHLGREN *1851 †1856 JANNE DAHLGREN *†1852 D. Ps. 90:1

Kvarter: G7 **Nr:** 28-29

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, hantverksmässigt utförande, miljöskapande

Tillkomst: 1800-1920-tal

Inskription: Saknas

Övrigt: Det yngre smideskorset till vänster ingår inte i värderingen.

Kvarter: G7 **Nr:** 40

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1925

Inskription: EMMA JUSTINA ENGSTRÖM 1864-1925

Kvarter: G7 **Nr:** 79

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, hantverksmässigt utförande, inskription: titel, Ortsnamn, berättande text, järnsymbol, miljöskapande

Tillkomst: 1865

Inskription: HÄR HVILAR STOFDET AF BERGSMANNEN PEHR OLSSON FÖDD VID DAHLKARLSSJÖN D. 9 JUNI 1782 DÖD VID NORDMARKSHYTAN D. 25 FEB 1865

Kvarter: G8 **Nr:** 1-2

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, hantverksmässigt utförande, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1863

Inskription: Här vilar Bergsmannen Jan Nicklas Ullgren från Nordmarkshyttan Född den 8/12 1809 Död den 12/12 1863

Kvarter: G8 **Nr:** 44-47

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och klot i hörnen, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: SVEN PETTER JANSSON HÅBORSHYTAN FAMILJEGRAV

Kvarter: G8 **Nr:** 57a

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1903

Inskription: KARL EDV. HÖGQVIST FRÅN STJELPS H. * 18 5/12 79 † 19 2/9 03

Kvarter: G8 **Nr:** 71-72

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, tidig porslinsduva, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1942

Inskription: Rest gravvård: SNICKARMÄSTAREN ALFRED PERSSON *1861 †1942
HANS MAKAS KRISTINA *1859 †1947 Pulpetsten: ALB. PEARSON

Kvarter: G8 **Nr:** 142

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1889

Inskription: FRIDFULLT HVILAR CHRISTINA ÅKERSON 18 ??/1 24 18 2/12 89 SÖRJD
AF BARN & BARNBARN I AMERIKA

Kvarter: N3 **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1920

Inskription: Anna Stina Magnusson Född den 26/7 1849 Död den 12/5 1920

Kvarter: N3 **Nr:** 13-14

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1940

Inskription: Banvakt J.A. Berg *1854 †1940 Hustrun Karolina Berg *1848 †1910
Stjälpet

Kvarter: N3 **Nr:** 33

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: ANNA LARSSON 1846 – 1924

Kvarter: N3 **Nr:** 60

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1920

Inskription: Saknas

Kvarter: N3 **Nr:** 64

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: GRUVFOGDEN A. F. ÖRNBERG *6/10 1847 †19/3 1921

Kvarter: N3 **Nr:** 101

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: MARGIT JEGARDT FÖDD 1917 DÖD 1918

Kvarter: N3 **Nr:** 146

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: Här Hvilar Packmästaren ALF KARLSSON *29/11 1878 †22/1 1910

Övrigt: Troligtvis den äldsta gravvården som finns kvar på Nya kyrkogården.

Kvarter: N4 **Nr:** 12-13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1937

Inskription: TILL UPPSTÅNDELSENS MORGON ERIK BOSTRÖMS FAMILJEGRV
*1861 †1937 —●— MAKAN SARA *1889 †1970

Kvarter: N4 **Nr:** 14-17

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1940

Inskription: K. A. HOLM *1860 †1940 h. m. JOHANNA *1862 †1940 *1901 OSKAR
†1926 *1896 LINNEA †1928 Ty för mig är livet Kristus och döden en vinning Filip.
1:21

Kvarter: N4 **Nr:** 64

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1950-tal

Inskription: MARIA SVENSSON MOTJÄRNSHYTTAN

Kvarter: N4 **Nr:** 70-71

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1949-1952

Inskription: Saknas

Kvarter: N4 **Nr:** 216

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1940-1950-tal

Inskription: Anna Lisa Andersson

Kvarter: N4 **Nr:** 220

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1940-1950-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: N4 **Nr:** 252

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: VÅR MOR IDA MARIA NILSSON *1875 †1928

Nykroppa kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Nykroppa 10:1 Kroppa kyrka

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 20/år i genomsnitt sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 1248, år 1900: 2912, år 1995: 1188

Tillkomst: 1640

Utvidgningar: 1700-tal, 1884, 1901, 1923 och 1939

Area: 2,4 ha

Allmän beskrivning och historik

Nykroppa är en före detta bruksort som ligger omkring 1,3 mil sydost om Filipstad. Järn har brutits i bygden från 1500-talet fram till 1970-talet och samhället är på flera vis uppbyggt kring Nykroppa Järnbruk som var en del av Uddeholmskoncernen. Järnbruket försåg invånarna med arbete samt hade hand om flera av ortens allmänna ytor. Ortens stora kyrka och kyrkogård vittnar om denna tid. En tid då Nykroppa var betydligt större och hade mer inflytande på den omgivande bygden.

Efter att bruket lades ned revs en stor del av fastighetsbeståndet men ett fåtal byggnader finns kvar än idag. Orten har haft stadigt minskad befolkning sedan 1900-talets mitt och under 1970-talet slogs kommunen samman med Filipstad. Ett par kommunala lokaler togs över av församlingen, däribland den gamla sockenstugan som fortfarande inrymmer kyrkogårdsexpeditionen samt kommunalhuset som sedan blev församlingshem. Numera är det dock i privat ägo.

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården togs i bruk samtidigt som den första kyrkan vilken ska ha uppförts under 1640-talet. Den timrade träkyrkan sägs ha varit belägen norr om dagens kyrka och den ursprungliga kyrkogården bör ha legat i söder. Kyrkogården hade även någon form av port vid uppförandet. Således bör kyrkogården ha legat uppe på kullen där kvarter 16-19 ligger idag. Träkyrkan som från början var en långhuskyrka med en fristående klockstapel genomgick en rad större förändringar genom åren och kom med tiden att bli en korskyrka med västtorn. Kyrkan brann dock ned vid ett åsknedslag år 1881.

Det finns uppgifter om två utvidgningar under 1700-talet. Den första skall ha skett åt söder år 1737 och den andra åt väster år 1750. Exakt hur långt dessa områden sträcker sig är oklart men det finns flera gravvårdar som av årtalen att döma är från 1820-1880-talet söder om dagens kyrka i kvarter 21-24. Vaktmästarna har dessutom, vid grävningar som utförts mellan kyrkan och ekonomihuset, påträffat en mängd spridda skelettdelar.¹ Detta område skall enligt tidigare uppgifter ha utvidgats först år 1884 men dessa uppgifter indikerar att det skett långt tidigare. Det finns även uppgifter om att kyrkogården skall ha försetts med ett benhus och en ny port vid utvidgningen år 1750. Vart dessa skulle ha varit belägna är oklart. Benhuset ska ha varit mycket förfallet och år 1822 togs det bort. Kyrkogårdsporten finns inte heller kvar idag.² Det finns även uppgifter om att det har funnits en murad vintergrav någonstans på kyrkogården som användes ända fram till år 1855 då likboden byggdes.³ Det saknas dock uppgifter om dess placering men det är möjligt att den låg där vaktmästarlokalerna finns idag. Eventuellt är det samma byggnad som om- och tillbyggs genom åren. Byggnaden finns fotograferad av Helge Kjellin år 1912, se nedan, och var av allt att döma långt ifrån nybyggd vid det tillfället.

Ekonomibyggnaden år 1912 innan ombyggnad. Uppe på taket bland löven skimtar väderflöjeln från år 1649 som satt på den gamla kyrkogårdsporten. Till höger i bild syns att staketet från början löpte runt hela familjen Ekelunds gravplats. Vänster om ekonomibyggnaden syns en gjutjärnsurna i gräset. Kulturmiljöbild, Fotograf: Helge Kjellin

Kyrkogården ska även ha lagts om vid två tillfällen, 1754 och 1776. Första gången påfördes ett lager sand efter att orten enligt uppgift skall ha drabbats av en epidemi av något slag. Andra gången sägs kyrkogården ha höjts med omkring 90 cm genom att ett nytt jordlager påfördes.⁴ År 1799 ska även trädplantering ha skett på kyrkogården. Rimligtvis bör det ha handlat om en trädkrans kring dåvarande kyrkogården. En Kapten Linroth ska ha skänkt "en hel hopper unga vackra askar" till församlingen. År 1850 sägs dock kyrkogården ha varit prydd med lönn och vägen upp till den ska ha haft en lönnallé.⁵ Idag

¹ Muntlig uppgift Patrik Lundberg 2015.02.15

² *Kroppa kyrka 100 år 1884-1984 samt Bilaga 1*,

³ Överström sid. 124 f.

⁴ *Kroppa kyrka 100 år 1884-1984 samt Bilaga 1*

⁵ Överström sid. 125

finns bland annat en trädkrans av lönn och ek kring kyrkogårdens övre delar vilken mycket väl kan följa en äldre struktur även om de enskilda träden har bytts ut efterhand.

År 1865 ska nästa utvidgning ha skett. Denna gång utvidgas kyrkogården enligt uppgift åt norr. Förutsatt att kyrkan låg där den sägs ha legat bör denna utvidgning ha innefattat dagens minneslund och området i dess närhet. I detta kvarter som visserligen genomgått en rad förändringar (urngravskvarter samt minneslund som anlagts) finns ett fåtal äldre gravvårdar kvar. De äldsta är dock inte äldre än från 1920-talet vilket ytterligare indikerar att den ursprungliga kyrkan mycket väl kan ha legat längre söder ut än vad man tidigare trott.⁶

Som nämnts ovan brann den gamla kyrkan ned efter ett åsknedslag år 1881. Församlingen beslutade sig därefter att bygga en ny kyrka av sten, närmare bestämt sinnersten (slaggsten från bergsbruket). Det saknas uppgifter om den första kyrkans storlek, men troligtvis gjordes den nya kyrkan betydligt större vilket kan vara en anledning till att den placerades längre upp på kullen. Delar av kyrkogården bör rimligtvis ha gjorts om i samband med bygget som pågick under 1882-84. Om detta vittnar en gravhäll i kalksten som murats in i kyrkans västra kortsida. Troligtvis har denna gravhäll legat på en gravplats som täcktes av den nya kyrkan.⁷

Kyrkogården utvidgades senare med ett större område i norr år 1901. I detta område finns en allmänning som kallas *Spanska kullen*. Namnet har den fått efter spanska sjukan som orsakade en mängd dödsfall under ett par år i början av 1920-talet. Än idag står flera av dessa gravvårdar kvar. Flera av dem har dock senare gjorts om till familjegravar. 1901 års utvidgning blev dock snabbt för liten. På en situationsplan över kyrkogården från år 1922 föreslås därför omfattande utvidgningar som innebär att området väster om kyrkan samt slänten i öster införlivas. Delar av detta förslag utfördes redan år 1923. Då iordningställdes en del av den terrasserade slänten i öster efter plan av arkitekt Carl W Hansson i Karlstad. I samband med detta arbete uppfördes även bårhuset med stenkatafalken på ceremoniplatsen nedanför i det nya kvarteret.⁸

År 1931 anlätades Arkitekt Einar Lundberg för att upprätta en renoveringsplan för kyrkogården. I denna framkommer bland annat att kyrkogårdens trädbestånd borde glesas ur på flera ställen då de stod så pass tätt att de riskerade "förkväva" både varandra och undervegetationen. Lundberg ansåg även att en del träd på enskilda gravplatser skulle tas bort och kring ceremoniplatsen ville han plantera en granhäck. Andra förändringar som föreslogs i planen var en trappa ned till kvarteren i väster, smidesgrindar vid alla entréer, att murarna borde täckas med torv samt att ett antal gravstenar skulle flyttas för att anpassa dem utifrån intilliggande gång.⁹

Det är oklart om alla Lundbergs förslag genomfördes, men en granhäck kring ceremoniplatsen planterades. Denna togs dock ned år 1980 men eftersom Länsstyrelsen ansåg att häcken som struktur var en så pass viktig del av ceremoniplatsens utformning fick församlingen plantera den på nytt. Ceremoniplatsen omges idag av en häggmispelhäck.¹⁰

⁶ Ibid

⁷ Bebyggelseregistret nr. 2

⁸ Kroppa kyrkoarkiv akt: Olb:1

⁹ Ibid

¹⁰ Ibid

1939 skedde sedan en utvidgning åt väster vars kvarter är belägna nedanför kullen mot det gamla församlingshemmet. Dessutom införlivades ett smalt område söder om ekonomibyggnaden vilket fungerade som allmänning. Kyrkogårdens sista utvidgning fullbordas år 1955 efter ett förslag framtaget av Trädgårdsarkitekt Edvard Jacobson år 1953. Området innefattar de lägre terrasserna i öster. I Jacobsons förslag framgår att det vid denna tid stod en trädrad längs kyrkogårdens östra sida. Från åren före denna utvidgning finns det uppgifter om att man har utfört murarbeten. Exakt vad dessa "murarbeten" innebar framgår ej men troligtvis har muren längs den äldre delens östra sida tagits bort och eventuellt användes stenen i den stödmur som senare uppfördes mot vägen längst ned i öster.¹¹

På kyrkogårdsexpeditionen intill kyrkan finns ett fotografi över kyrkogården taget omkring 1955 då ovan nämnda utvidgning i öster var nyanlagd. Fotografiet visar stora delar av kyrkogården som då var full av grusgravar med stenramar och omgärdande häckar. Sedan detta fotografi togs har kyrkogården förändrats markant. Det mest iögonfallande är att alla häckar tagits bort samt att merparten av grusgravarna försvunnit. Idag är kyrkogården istället täckt av gräsmattor. På fotografiet syns även att det funnits fler träd. Kring kyrkan stod exempelvis fyra tallar och på en gravplats i de äldre delarna fanns lönn i de fyra hörnen medan det fanns cypresser/thuja på en annan. Kyrkogården har fortsatt förändras under senare tid men istället för att utvidgas har flera befintliga kvarter iordningställs till urngravar och 1991-92 anlades också en minneslund strax intill den plats där den första kyrkan ska ha stått.

Nykroppa kyrkogård är mycket stor sett till ortens invånarantal som sjunkit markant de senaste årtiondena. Delvis beror detta på att socknen varit större men ytterligare en orsak är att Storfors bröt sig ur dåvarande Kroppa landskommun år 1950. Senare bildade de även en egen församling och byggde en kyrka med kyrkogård vilket medförde att många bad att få flytta stoftet från sina anhöriga från Nykroppa till den nyanlagda. Trots detta finns en mängd gravar med gravsatta hemmahörande i Storfors kvar.¹²

Flygfotot från kyrkogårdsexpeditionen i Nykroppa taget omkring år 1955.

¹¹ Kroppa kyrkoarkiv akt: OIb:1

¹² Kroppa kyrkoarkiv akt: OIb:5

Nykroppa kyrkogård

Kyrkogården idag

Kvarter

Kvarter 1-5 är belägna i kyrkogårdens smala område i väster och sydväst. De avgränsas i väster av en kyrkogårdsmur med parkeringsplatsen vid det gamla församlingshemmet bakom. Längs den sydvästra sträckningen avgränsas det av kyrkogårdsmuren med en ridå av skog som skymmer bostadsområdet bakom. Längs områdets östra sida löper en bitvis brant slänt upp mot kyrkan och kyrkogårdens äldsta delar. Kvarteren nås via entrén i norr.

Kvarteret karakteriseras av gravvårdar i nordsydliga rader. Vårdarna är av granit, diabas, trä och järn. De härstammar främst från 1940-talet och ett par årtionden framåt men enstaka yngre och äldre gravvårdar finns in emellan. I kvarteren finns även två grusgravar. Flera gravvårdar i de sydvästra delarna av området är resta på allmänna gravplatser. De grästäckta kvarteren korsas av asfalterade gångar i nord-sydlig riktning.

I området saknas större vegetation men utsmyckande säsongspanteringar, mindre rosbuske och kärleksört förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 6 består av en öst-västlig rad med gravvårdar, och är beläget längs kyrkogårdens norra mur som gränsar mot vägen utanför. I söder angränsar det till kvarter 7-9 samt 25-27. Kvarteren åtskiljs av en asfalterad gång.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av gravvårdar på rad längs kyrkogårdsmuren. Gravvårdarna är av granit, diabas och trä. De flesta härstammar från 1940-talet men med vissa yngre tilläggsstenar.

Kvarteret saknar större vegetation men det förekommer utsmyckande säsongspanteringar och kärleksört på enskilda gravplatserna.

Kvarter 7 är beläget i kyrkogårdens norra del. Det är ett mycket litet kvarter som är triangulärt till formen och begränsas i söder, öster och nordväst av asfalterade gångar. I söder finns kvarter 11 på andra sidan gången och i öster kvarter 8. I nordväst löper den yttre kyrkogårdsmuren bakom den asfalterade gången.

Kvarteret karakteriseras av den höga thuja som står i dess sydöstra del. Den skuggar flera av gravvårdarna som står på rad längs det grästäckta kvarterets södra och östra sida. Thujan är dessutom placerad precis intill en gravplats och kan eventuellt vara tänkt som en utsmyckning från första början. Gravvårdarna är av granit och härstammar från 1900-talets mitt och några årtionden framåt men enstaka yngre tilläggsstenar förekommer.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda thuja samt utsmyckande säsongspanteringar på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 8 är beläget i kyrkogårdens norra del. Det är ett mycket litet kvarter som avgränsas av asfalterade gångar i alla väderstreck. I norr angränsar det till kvarter 6, i väster angränsar det till kvarter 7, i söder angränsar det till kvarter 12 och i öster angränsar det till kvarter 9.

Kvarteret har en gles karaktär med gravvårdar av varierande utformning. Såväl små liggande pulpetstenar som en grusgrav med en rest sten förekommer. Blickfånget utgörs av en större buske som är planterad bakom två små pulpetstenar. Troligtvis var busken en utsmyckande plantering på

den enskilda gravplatsen en gång i tiden. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1930-talet. Samtliga står i nord–sydliga rader i det grästäckta kvarteret.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda buske och utsmyckande planteringar på de enskilda gravplatserna saknas.

Kvarter 9 är ett litet urngravskvarter beläget i kyrkogårdens norra del. Det avgränsas i alla väderstreck av asfalterade gångar. I norr finns kvarter 6 med kyrkogårdsmuren bakom, i öster finns kvarter 25, i väster kvarter 8 och i söder kvarter 13.

Kvarteret som iordningställts på senare tid karakteriseras av de liggande gravhällarna som på grund av terrängen placerats i diagonala rader i det kvadratiske kvarteret. Mellan raderna finns plattlagda gångar. Kring kvarteret står en klippt häck och längs häckens södra och västra sida finns resta gravvårdar på rad i gräset. Gravvårdarna är av granit, labrador och diabas, och härstammar från 1980-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda häck samt utsmyckande säsongspanteringar på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 10 är ett litet triangulärt kvarter beläget i kyrkogårdens nordvästra delar. Det avgränsas av asfalterade gångar i öster, söder och nordväst. I öster finns kvarter 11, i söder kvarter 14 och i nordväst kyrkogårdsmuren.

Kvarteret, som även kallas ”Spanska kullen”, karakteriseras av resterna av den allmänning som tidigare funnits i kvarteret. Flera rader med mindre gravvårdar finns kvar än idag men några gravvårdar som tillkommit senare finns på sina håll i kvarteret. Gravvårdarna är av granit, diabas och järn och står i nord–sydliga rader. Allmänlinjen är från år 1918-1921 medan de yngre gravvårdarna främst är från 1900-talets mitt och ett par årtionden framåt. Terrängen sluttar lätt åt norr.

Vegetationen utgörs av ett antal äldre träd som står i kvarterets ytterkanter samt utsmyckande säsongspanteringar på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 11 är ett litet kvarter beläget i kyrkogårdens norra del. Det avgränsas av asfalterade gångar i alla väderstreck. I söder finns kvarter 14, i väster kvarter 10, i norr kvarter 7 och i öster kvarter 12.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av en blandning mellan mindre liggande gravvårdar och resta stenar varav flera vittnar om att det troligtvis var allmänna gravplatser från första början. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från år 1916 och framåt. Gravplatserna är placerade i nord–sydliga rader i terrängen som sluttar åt norr.

Kvarteret saknar egentlig vegetation men utsmyckande säsongspanteringar förekommer på enskilda gravplatser.

Överst till vänster syns delar av kvarter 1-5, överst till höger syns kvarter 6 beläget längs kyrkogårdens norra mur. I mitten till vänster syns kvarter 7 och 8, intill denna bild syns kvarter 9 där urngravarna är placerade på rad i sluttningen. Nederst till vänster syns kvarter 10 och kvarter 11 i bakgrunden. Nederst till höger syns kvarter 12.

Kvarter 12 är ett litet kvarter beläget i kyrkogårdens norra del. Det avgränsas av asfalterade gångar i alla väderstreck. I söder finns kvarter 14, i väster kvarter 11, i norr kvarter 8 och i öster kvarter 13.

Kvarteret karakteriseras av en blandning mellan mindre liggande gravvårdar och resta stenar varav flera vittnar om att det troligtvis funnits allmänna gravplatser. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1915 och framåt. Gravplatserna i det grästäckta kvarteret är placerade i nord-sydliga rader. Här finns även en grusgrav som är placerad i öst-västlig riktning i kvarterets södra del. Terrängen sluttar åt norr.

Vegetationen utgörs av två buskar som eventuellt planterats på enskilda gravplatser en gång tiden. Även utsmyckande säsongplanteringar och kärleksört förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 13 är beläget i kyrkogårdens norra del. Det avgränsas av asfalterade gångar i alla väderstreck. I söder finns kvarter 14, i väster kvarter 12, i norr kvarter 9 och i öster kvarter 25.

Kvarteret karakteriseras av en blandning mellan gräs- och grustäckta gravplatser. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och kvarteret har tidigare delats av med en gång i nord-sydlig riktning som numera är igensådd. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från år 1910 och framåt.

Kvarteret saknar någon större vegetation men utsmyckande säsongplanteringar förekommer på enskilda gravplatser.

Kvarter 14 är beläget i kyrkogårdens centrala delar norr om kyrkan. Dess största del utgörs av ett urngravsområde som delvis kantas av äldre gravplatser. Kvarteret avgränsas av asfalterade gångar i norr, söder och väster. I öster angränsar det till minneslunden där en klippt häck skiljer kvarteren åt.

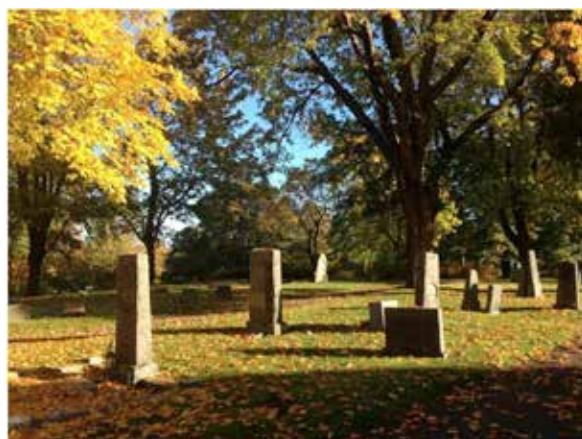
Kvarteret har urngravplatser med liggande gravvårdar i nord-sydliga rader samt yttre rader med främst stående stenar. I de yttre raderna finns såväl höga resta stenar som mindre gravvårdar, varav ett par antyder att det tidigare varit allmänna gravplatser. Gravvårdarna är av granit, diabas, labrador och marmor, och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. Kvarteret är grästäckt.

Vegetationen utgörs av äldre träd i kvarterets ytterkanter, den avgränsande häcken i öster samt utsmyckande säsongplanteringar på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 15 är ett litet rektangulärt kvarter beläget i kyrkogårdens centrala delar norr om kyrkan. Det avgränsas av asfalterade gångar i norr, öster och söder. I väster angränsar det till minneslunden vars omgärdande häck skiljer kvarteren åt. I norr finns kvarter 13, i öster kvarter 25 och i söder kvarter 17.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av gravplatser placerade i nord-sydliga rader längs de två terrasserna. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. Kvarterets två rader skiljs åt av en asfalterad gång i nord-sydlig riktning.

Kvarteret saknar någon större vegetation men utsmyckande säsongplanteringar förekommer på de enskilda gravplatserna.

Överst till vänster syns kvarter 13 där det fortfarande finns ett antal grusgravar. Överst till höger syns delar av kvarter 14 där urngravarna med de liggande gravvårdarna i kvarterets mitt kantas av resta gravvårdar. Nederst till vänster syns kvarter 15 och nederst till höger syns kvarter 16 med ett flertal äldre resta gravvårdar.

Kvarter 16-17 är belägna i kyrkogårdens centrala delar norr om kyrkan. De avgränsas av asfalterade gångar i alla väderstreck. I norr finns kvarter 14, kvarter 15 och minneslunden. I öster finns kvarter 25 och i söder kvarter 18-19. I väster, nedanför slänten, finns kvarter 1-5 i kyrkogårdens lägre område och i sydöst står kyrkogårdens bårhus.

De långsmala kvarteren karakteriseras av resta gravvårdar av varierande utformning, tillsynes slumpvis utplacerade. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar främst från det tidiga 1900-talet och ett par årtionden framåt. Kvarteren är grästäckta sånär som på en grustäckt gravplats.

Vegetationen utgörs av ett antal äldre träd samt utsmyckande säsongplanteringar på enskilda gravplatser.

Kvarter 18-19 är belägna i kyrkogårdens centrala delar norr om kyrkan. De avgränsas av asfalterade gångar i alla väderstreck. I norr finns kvarter 16-17, i öster kvarter 20 och kyrkogårdens bårhus, i väster kvarter 1-5 nedanför slänten och i söder finns delar av kvarter 21 samt kyrkan.

Kvarteren karakteriseras av såväl gräs- som grustäckta gravplatser utplacerade i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av varierande utformning men mestadels resta stenar i olika storlekar. Vårdarna är

av granit, diabas, kalksten och gjutjärn, och härstammar främst från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Flera yngre gravvårdar förekommer dock, framförallt i form av liggande tilläggsstenar.

Vegetationen utgörs av ett par storvuxna thujor i väster, enstaka äldre träd i dess utkant, samt utsmyckande säsongsplanteringar på enskilda gravplastenar.

Kvarter 20 är beläget i kyrkogårdens centrala delar öster om kyrkan. Det avgränsas av asfalterade gångar i söder och väster, medan kyrkogårdens bårhus utgör den norra gränsen. I väster angränsar det till kvarter 31 som ligger på terrassen nedanför.

Kvarteret karakteriseras av fler stora familjegravar varav ett par omgärdas av gjutjärns- och smidesstaket. Gravplatserna är placerade i en nord-sydlig rad med baksidan mot slänten nedanför. Gravvårdarna är av varierande utformning men flera av dem är mycket iögonfallande. Vårdarna är av granit, diabas och gjutjärn, och härstammar främst från 1860-1940-talet men yngre tilläggsstenar förekommer. I kvarteret finns såväl grus- som grästäckta gravar.

Vegetationen utgörs av äldre träd längs kvarterets östra sida samt utsmyckande säsongsplanteringar och thuja på enskilda gravplatser.

Kvarter 21 är beläget i kyrkogårdens centrala delar längs kyrkans norra och södra långsida. Dess yttre kant i norr, väster och söder avgränsas av asfalterade gångar. I norr ligger kvarter 18-19 och i söder ligger kvarter 22.

Kvarteret karakteriseras framförallt av dess närhet till kyrkobyggnaden. Flera av gravvårdarna är resta över personer som haft tjänst inom kyrkan så som kyrkvaktmästare och kontraktsprost. Vårdarna är av granit, diabas, kalksten, smides- och gjutjärn, och härstammar från 1840-1960-talet. Kvarteret är grästäckt förutom två gravplatser som är täckta med grus, varav en även omges av ett gjutjärnsstaket.

Kvarteret saknar någon större vegetation men utsmyckande säsongsplanteringar förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 22-23 är belägna i kyrkogårdens centrala delar söder om kyrkan. De omges av asfalterade gångar i norr och öster. I söder och sydväst står kyrkogårdens ekonomibyggnad och kvarter 5 samt kvarter 34 ligger nedanför slänten.

Kvarteren karakteriseras av stora iögonfallande familjegravar och resta stenar av varierande utformning. Kvarteret är grästäckt men ett antal grusgravar finns in emellan. Flera av grusgravarna omgärdas av smidda järnstaket. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten och gjutjärn, och härstammar från 1820-talet och framåt. De yngre gravvårdarna är dock främst tilläggsstenar. I kvarter 22 finns asfalterade gångar i nord-sydlig riktning.

Vegetationen i kvarteret består av äldre träd längs den södra sidan, samt utsmyckande säsongsplanteringar på enskilda gravplatser.

Överst till vänster syns kvarter 17 med kyrkogårdens bårhus i bakgrunden. Överst till höger syns kvarter 18 med flera grusgravar och äldre resta gravvårdar. I mitten till vänster syns kvarter 19 och intill denna bild syns kvarter 20 med de stora familjegravarna. Nederst till vänster syns delar av kvarter 21 där gravvårdarna är placerade längs kyrkans södra och norra långsidor. Nederst till höger syns delar av kvarter 22 och 23 söder om kyrkan.

Till vänster syns delar av kvarter 24 med gjutjärnskorsen och gravvårdarna med marmordetaljer och porslinsmedaljonger. På bilden till höger syns delar av kvarteren på terrasserna i den östra slänten.

Kvarter 24 är beläget i kyrkogårdens centrala delar söder om kyrkan. Det avgränsas i väster och norr av asfalterade gångar medan dess södra och östra sida angränsar till kvarter 34 på terrassen nedanför. I norr finns kvarter 20 och i väster kvarter 23.

Kvarteret karakteriseras av de många äldre gravvårdarna av varierande utformning och ålder. Gravplatserna i det grästäckta kvarteret är placerade på rad med baksidan mot slänten i öster. Gravvårdarna är av granit, diabas, och gjutjärn. Flera har detaljer av marmor och infällda porslinsbiskvier. Vårdarna härstammar från 1840-talet och framåt varav de yngre främst är tilläggsstenar.

Vegetationen i kvarteret utgörs av ett äldre träd i kvarterets sydöstra hörn samt utsmyckande säsongplanteringar på enskilda gravplatser.

Kvarter 25-27 är belägna i kyrkogårdens nordöstra del. De avgränsas i norr, öster och väster av asfalterade gångar och i söder utgörs gränsen av kyrkogårdens bårhus med ceremoniplats. I väster finns kvarter 9 och 15 samt i öster kvarter 28.

Kvarteren karakteriseras av att gravplatserna ligger i nord-sydliga rader i den terrasserade slänten. Flera av gravplatserna är grustäckta medan övriga är grästäckta. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1920-1980-talet. De yngre vårdarna är främst tilläggsstenar.

Vegetationen i kvarteret utgörs av ett par äldre träd längs kvarterens västra sidor samt utsmyckande säsongplanteringar på enskilda gravplatser.

Kvarter 28 och 37 är belägna i kyrkogårdens östra del i den terrasserade slänten. De båda kvarteren angränsar till varandra i söder respektive norr. I norr och söder avgränsas de av asfalterade gångar och i väster angränsar de till kvarter 27 och 36. Längs den östra sidan angränsar de till kvarter 29, 30, 38 och 41.

Kvarteren har två olika karaktärer. På den övre terrassen hittas en allmänning där det framför allt finns mindre gravvårdar av olika slag. Gravvårdarna i denna rad är av granit och diabas, och

härstammar främst från 1920–1930-talet. Några yngre familjegravar finns in emellan. På den nedre terrassen finns istället en rad med resta likformiga stenar längs en stödmur mot terrassen ovanför, samt en rad med liggande likformiga hällar framför. Gravvårdarna på denna terrass är av granit och diabas. Samtliga är från 1950-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av en rad med björkar längs den övre terrassens ytterkant samt utsmyckande säsongplantering, buxbom och himalayaen på enskilda gravplatser.

Kvarter 29 är beläget i kyrkogårdens östra del. Det avgränsas i norr, söder och öster av gångar medan det angränsar till kvarter 28 i väster på terrassen ovanför. I söder finns kvarter 38 och längs den östra sidan löper stödmuren som är kyrkogårdens yttre gräns.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av nord-sydliga rader med resta likformiga gravvårdar. En av raderna är placerad längs en stödmuren mot terrassen ovanför. I kvarteret finns även en rad längs den östra ytterkanten med lägre resta portföljstenar. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1970-talet och framåt.

Kvarteret saknar större vegetation men utsmyckande säsongplanteringar förekommer på enskilda gravplatser.

Kvarter 30 är beläget i kyrkogårdens östra del. Det är uppdelat i två separata delar som skiljs åt av kvarter 40. Det begränsas i öster av kyrkogårdens yttre stödmur och i väster avgränsas det av en asfalterad gång. I söder avgränsas det av den yttre kyrkogårdsmuren. I dess mitt finns en springbrunn med sittplatser, samt kvarter 40 bakom klippta häckar.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av gravplatser placerade i nord-sydliga rader. I den södra delen fanns allmänna gravplatser då kvarteret bildades. Gravvårdarna är av granit, diabas och trä, och härstammar från 1960-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av enstaka träd längs den östra sidan, samt utsmyckande säsongplanteringar och mindre rosbuske på de enskilda gravplatserna.

Överst syns delar av kvarteren på de övre terrasserna i östra slänten och nederst till vänster syns delar av kvarteren på de nedre terrasserna i slänten. Nederst till höger syns delar av kvarter 40 längst ned i öster.

Kvarter 31-36 är belägna i kyrkogårdens sydöstra delar. De avgränsas i väster av en stödmur mot den övre äldre delen av kyrkogården och i öster angränsar de till kvarter 37. I söder avgränsas kvarteren av en asfalterad gång och i norr angränsar de till kvarter 25-27 med en grusad gång emellan.

Kvarteren karakteriseras av gravplatserna i nord-sydliga rader i den terrasserade slänten. Flera av gravplatserna är grustäckta medan övriga är grästäckta. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1920-talet och framåt.

Vegetationen består av lindar i rader längs flera av terrassernas ytterkanter, samt utsmyckande säsongsplanteringar och idegran på enskilda gravplatser.

Kvarter 38 är ett mycket litet kvarter beläget i kyrkogårdens östra del. Det avgränsas av gångar i norr och öster, i söder angränsar det till kvarter 41 och i väster angränsar det till kvarter 37 på terrassen ovanför. I norr finns kvarter 29 och i öster kvarter 40.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av de resta likformiga gravvårdarna som är placerade i en nord-sydlig rad intill stödmuren mot terrassen ovanför. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1990-talet och framåt.

Kvarteret saknar större vegetation men utsmyckande säsongsplanteringar förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 40 är beläget i kyrkogårdens östra del. I väster avgränsas det av en grusad gång och i öster avgränsas det av kyrkogårdens yttre stödmur. I söder avgränsas kvarteret av en klippt häck och i norr angränsar det till springbrunnen med kvarter 30 norr om. Väster om finns kvarter 38 och 41 och i söder finns delar av kvarter 30.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av små resta gravvårdar av varierande utformning vilka är placerade i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit och diabas, och härstammar från 1980-talet och framåt.

Vegetationen består av ovan nämnda häck samt utsmyckande säsongsplanteringar på de enskilda gravplatserna.

Kvarter 41 är beläget i kyrkogårdens sydöstra del och består en liten askgravplats som är oval till formen. Kvarteret avgränsas av en lägre klippt häck. Öster om finns kvarter 40, norr om kvarter 38 och väster om kvarter 37. I söder finns en grusad gång med den yttre kyrkogårdsmuren bakom.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av den ovala planteringen i dess mitt med naturstenar placerade i ytterkant. I planteringsens mitt står två yngre prydnadsträd av hängande sort. Gravstenarna är av granit i olika nyanser. Askgravplatsen har varit i bruk sedan 2011.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda häck samt planteringen i dess mitt. Utöver dessa finns även ett yngre träd planterat vid entrén i öster.

Minneslunden belägen i kyrkogårdens övre delar. I väster och i norr angränsar den till kvarter 14. I öster finns kvarter 15 och i söder angränsar den till kvarter 17.

Minneslunden har en lummig karaktär med den omgärdande buskvegetationen och de omgivande träden som delvis avskärmar. Till vänster om entrén finns en liten springbrunn och bakom den står hållare för medhavda blommor och ljus. Minneslunden togs i bruk år 1991.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda häck av bland annat norsk brudspirea och den omgivande trädvegetationen som främst utgörs av lönn.

Överst till vänster syns kvarter 41 tillika kyrkogårdens askgravplats. Överst till höger syns delar av kvarter 28 och 29. På bilden underst syns kyrkogårdens minneslund.

Inskriptioner och titlar

Som på församlingens andra kyrkogårdar förekommer en mängd olika inskriptioner och titlar av olika slag på gravvårdarna. Vanligast förekommande är de i kyrkogårdens äldsta delar, kring kyrkan. Det är också i dessa kvarter som de mest påkostade gravvårdarna hittas. Vad gäller inskriptionerna kan sägas att ortsnamn är relativt vanligt, varav merparten anger orten Storfors. Detta beror givetvis på att Storfors länge var en del av socknen innan de fick egen kyrka och kyrkogård under 1960-talet.

Bland inskriptioner hittas också referenser och fraser ur såväl Svenska psalmboken och Svenska Missionsförbundets sångbok, som bibelord och citat från Gamla testamentets Ordspråksbok. Exempel på dessa är *Si, jag dör, och gud skall vara med eder* och *Saliga äro de renhjärtade Ty de skola se Gud*. Andra kortare inskriptioner som hittas på gravvårdarna är fraser som *Åt minnet af* på äldre gravvårdar medan det på yngre vårdar istället är mycket vanligt att inleda med frasen *Vilorum för*. På flera äldre gravvårdar förekommer även inskriptioner som berättar om vem/vilka som rest vården samt när den restes. Detta kan se ut som följer: *Tacksamma arbetare reste vården* eller *Minnesvården restes åt älskade föräldrar af tacksamma barn år 1825*.

Vad gäller titlar är det mer vanligt i de äldre delarna jämfört med i de moderna kvarteren, men det förekommer dock i stora delar av kyrkogården. Många av titlarna är givetvis knutna till järnbrukets verksamhet på något sätt. Bland annat hittas titlar som *Brukspatron*, *Bergsingenjör*, *Martinförman*, *Masmästare*, *F. Bessemerblåsaren*, *Walsm.*, *Smältsmeden* och *Brukstjänsteman*.

Det finns även titlar med kyrklig anknytning så som *Kyrkoherde*, *Kyrkovaktaren*, *Kontraktsprosten* och *Organist i Kroppa*. En annan yrkeskategori som är vanlig är de som hör till järnvägen. Exempel på sådana titlar som kan hittas på kyrkogården är *Stationsmästaren* som finns på flera gravvårdar samt *Banvaktaren/Banvakt* som också kan ses på flera ställen. Andra titlar som hittas är *Köpman*, *Ingenjör*, *Stadskamrer*, *Kontorist*, *Bryggaren*, *Skogvaktaren* och många därtill.

Det är få kvinnor som givits andra titlar än *maka/hustru*. De som påträffats under arbetet är en *Hotellföreståndaren* och en *Rättarhustrun*. I det sistnämnda fallet är kvinnans titel dock än en gång beroende av mannen. Just i detta fall har kvinnan visserligen fått en egen gravvård rest över sig men hon identifieras endast som *Rättarhustrun A. Andersson*.

Kyrkogården har flera kvarter där det finns allmänna gravplatser, bland annat "Spanska kullen" och allmänlinjen längs en av terrasserna i öster. Gravvårdarna i dessa kvarter är ofta mycket små och enkelt utformade utan längre inskriptioner eller dekor. På flera av dem finns endast förnamnet angivet medan det på andra enbart står *Mor* eller *Far*. I ett annat fall har föräldrarna som dött med 6 års mellanrum fått vårdar med inskriptionerna *Mor Lindblom* och *Far Lindblom*. Det förekommer också en gravvård rest över *Min syster*. En annan inskription som förekommer på flera allmänna gravplatser är *Mors grav/Fars grav/Mammas grav*. Denna variant av inskription förekommer inte på någon av församlingens andra kyrkogårdar. Alla dessa inskriptioner är kortfattade men det finns även ett exempel på en inskription som är något längre men fortfarande anonym *Vår kära pappa*.

Vegetation

I området uppe på kullen omkring kyrkan finns rader av lönn längs gångarna, samt lönn och en ek i kullens ytterkant. I det lätt sluttande området norr om kyrkkullen finns lönn och lind längs ett par gångar. Inne i kvarteren finns thujor, ett antal syrener och ungersk syren intill gravplatser. Kring kvarter 9 står en häck av aronia samt en hagtorn intill häcken.

Längs de översta terrasserna i öster står rader av lind. Dessutom finns enstaka blodlön och lönn i dessa delar. Nedanför bårhuset finns en häck av häggmispel. Längs den terrass där allmänlinjen löper finns en rad av björk som påvisar kyrkogårdens tidigare gräns. I de nedersta terrasserna finns rader av lönn. I kvarteren längst ned finns rönnar samt häckar av aronia. Söder och väster om kyrkkullen finns enstaka lönn, thuja och björk spritt längs kyrkmuren.

Minneslunden omges av en avgränsande buskplantering. Askgravplatsen i sydöst omges av en häck.

Om våren blommar påskliljor, backskärvfrö och scilla i kyrkogårdens västra delar. I slänterna mellan terrasserna i öster växer backskärvfrö, scilla och vitsippor och på en plats finns även svalört. På de enskilda gravplatserna hittas gullvivor, krokus, påskliljor och scilla.

Byggnader

Kyrkan står på en kulle omgiven av kyrkogården. Den stora kyrkobyggnaden uppfördes 1884 i nygotisk och nyklassicistisk stil och är murad av sinnersten och tegel. Fasaden har väggfält i ljust grå spritputs med gesims och omfattningar i vit slätputs. Kyrkan har formen av ett latinskt kors med en absid i öster, torn i väster och en sakristia belägen mellan den norra och östra korsarmen. Fasaden bryts av höga rundbågeformade fönster. Entréer finns i västra, norra och södra korsarmen samt i sakristian. Kyrkans sadeltak är klätt med ett mörkt skiffer som delvis är mönsterlagt. Tornets femte våning har två ljudluckor åt vardera väderstreck och dess spira är klädd med kopparplåt och kröns av ett cirkelkors och en förgylld tupp.

Bårhuset är ritat av arkitekt Bror Almqvist och är beläget i kyrkogårdens mitt. Byggnaden uppfördes 1923 och är murad med en vitputsad fasad som bryts av fönsteröppningar på södra, norra och östra sidan. Entréer finns i väster samt i källarplanet i öster, båda har gråmålade pardörrar. Det branta sadeltaket är täckt med skiffer.

Ekonomibyggnaden är uppförd mellan år 1900-1945. Det ligger söder om kyrkan i kanten av övre kyrkogården. Byggnaden är uppförd med en souterrängvåning som bland annat inhyser pannrum och besökstolett. Övre plan nås via entré i norr och souterrängvåningen har entré i söder. Garagedelen i det övre planet tillbyggdes under 1970-talet. Byggnaden står på en murad stengrund och har en stomme av betong. Dess fasad är täckt med vitmålad spritputs och sadeltaket är klätt med skiffer. Fönster finns endast på den västra sidan, tre små i garagedelen samt ett större i den äldre delen. Entréerna på övre plan är brunmålade och på nedre plan är det målade i en ljust blå nyans.

Sockenstugan ligger nordväst om kyrkogården. Huset som är uppfört i sinnersten byggdes år 1845 och inhyste länge flera av ortens kommunala funktioner. Numera är byggnaden i församlingens ägo och ger plats åt bland annat kyrkogårdsexpeditionen. Fasaden är gulfärgad spritputs och sadeltaket är klätt i tegelpannor. Fönstren är vitmålade med spröjs. Vid entrén finns en veranda med en träram och porten har gråmålade pardörrar av trä.

Omgårdningar och entréer

Kyrkogården omges i sin helhet av en kyrkogårdsmur, som är kallmurad av sprängsten och huggen sten. Muren fungerar i öster och väster som stödmur ut mot vägen respektive parkeringsplatsen. I övrigt är muren omkring 1 m hög. Muren är delvis avtäckt med grästorv och sedum. Längs flera partier saknas avsiktlig avtäckning, istället har en rad gräs och örter spritt sig och självsått i och på muren. Det löper även en kallmurad stödmur av fältsten längs den östra sidan av kyrkogårdens äldre delar vid kyrkan.

Kyrkogården nås via huvudentréer i nordväst och nordöst. Vid dessa entréer finns grindstolpar av huggen sten som är avtäckta med större kvadratisk huggna stenblock. Kyrkogården nås även via mindre entréer i form av öppningar i den södra muren. I det sydvästra hörnet finns en större öppning ut mot kyrkogårdens avfallsområde och i dess mitt finns en mindre öppning med en stig ut mot bostadsområdet bakom. Kyrkogården har haft andra entréer tidigare men dessa har tagits bort allt eftersom den utvidgats.

Överst till vänster syns kyrkogårdens bårhus och överst till höger syns kyrkan. I mitten till vänster syns kyrkogårdens ekonomibyggnad och intill sockenstugan som inhyser kyrkogårdsexpeditionen. Nederst till vänster syns en av kyrkogårdens entréer med murade grindstolpar, båda entréerna saknar grindar. På bilden nederst till höger syns delar av stödmuren kring kyrkogårdens äldsta del.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Kyrkogården är belägen kring en kulle med kyrkan uppe på. Kring kyrkan finns ett plant område med mer eller mindre branta slänter åt öster, väster och söder. I norr övergår den i en lätt sluttning. De äldsta kvarteren kring kyrkan har en ålderdomlig men ordnad karaktär med en mängd äldre gravvårdar av varierande storlek, form och material. Bland annat finns det grusgravar med stenram, liksom gravplatser med gjutjärns- eller smidesstaket. Här finns även gravvårdar av gjut- eller smidesjärn, kalksten och sandsten. Några har också detaljer av marmor. I norr hittas ett område med äldre gravvårdar, grusgravar och allmänna gravplatser. Ett av dessa kvarter med allmänna gravar kallas "Spanska kullen". I den östra terrasserade slänten finns framförallt grusgravar och familjegravar i jämna rader, vilket ger ett ordnat och enhetligt intryck. Längs ytterkanten av en terrass längre ned löper en allmänlinje. Där står små oansenliga gravvårdar från 1920-1930-talet. Allmänna gravplatser hittas även längs den södra muren. I väster finns ett enhetligt område med familjegravar, främst från 1940-1960-talet.

Kyrkomiljön med kyrkan, den äldre ekonomibyggnaden, bårhuset, sockenstugan och det gamla kommunhuset som under en längre tid fungerade som församlingshem är miljöskapande.

Stenmuren som löper kring kyrkogården har miljöskapande värden och avgränsar kyrkogården fysiskt och symboliskt. Trädkransen kring den äldsta delen vid kyrkan, liksom trädraderna och de spridda träden i övriga delar av kyrkogården, har miljöskapande värden och bidrar till den grönskande karaktären under sommarhalvåret. Stödmuren ovanför den östra slänten mot kyrkogårdens äldsta delar bidrar till den bitvis ålderdomliga karaktären och vittnar om kyrkogårdens långa historia.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- **Mycket värdefulla gravvårdar**, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- **Värdefulla gravvårdar**, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- Den ålderdomliga karaktären i kyrkogårdens äldsta delar kring kyrkan ska bevaras.
- De smala grusgångarna som genomkorsar delar av kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning.
- De asfalterade gångarna på kyrkogården bör bevaras med bibehållen sträckning.
- Kyrkogårdsmurarna med entréer som omger kyrkogården är viktiga arkitektoniska element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogårdens alla delar från omgivningen. Dessa ska bevaras.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Viktigt för de olika delarna

- **Nya gravvårdar på Nykroppa kyrkogård** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material samt följa gällande kvartersföreskrifter från kyrkogårdsförvaltningen.
- **Kvarter 1-5 – Strukturen med familjegravar samt enstaka allmänna gravplatser i kvarter 4** är karakteriserande för kvarteren. Särskilt viktiga är de allmänna gravplatserna längs muren i kvarter 4 som bör bevaras.
- **Kvarter 6 – Strukturen med gravplatser placerade längs den norra muren** är karakteriserande för kvarteret. Särskilt viktiga är de gravvårdar i den östra delen som troligen upplåtits som allmänna gravplatser, dessa bör bevaras.
- **Kvarter 10-11 – Allmänna gravplatser med familjegravar in emellan** är karakteriserande för kvarteren. Särskilt viktiga är de allmänna gravplatserna som bör bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material. Tilläggsstenar ska ej tillåtas vid allmänna gravplatser.
- **Kvarter 8, 12 och 13 – Äldre familjegravar, allmänna platser och enstaka grusgravar** är karakteriserande för kvarteren. Särskilt viktiga är de äldre gravvårdarna och gravvårdarna på de allmänna gravplatserna som bör. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material. Tilläggsstenar bör ej tillåtas vid allmänna gravplatser.

- **Kvarter 14 – Strukturen med urngravar med liggande gravvårdar omgivna av en rad med äldre familjegravar och allmänna gravplatser** är karakteriserande för kvarteret. Särskilt viktiga är de allmänna gravplatserna och de äldre gravvårdarna som bör bevaras. Tilläggsstenar bör ej tillåtas vid allmänna gravplatser.
- **Kvarter 15 – Strukturen med familjegravar i gravrader** är karakteriserande för kvarteret och bör bevaras.
- **Kvarter 16-19 – Strukturen med äldre familjegravar i gravrader med grusgravar in emellan** är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras. Särskilt viktiga är de högre resta gravvårdarna samt grusgravar som bör bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter 20 – Strukturen med äldre familjegravar och stora grusgravar med monumentala gravvårdar** längs den östra kanten av kyrkogårdens övre del är karakteriserande för kvarteret och ska bevaras. Nya resta gravvårdar ska undvikas, istället bör återanvändning av gravvårdar förordas alternativt liggande tilläggsstenar.
- **Kvarter 21 – Strukturen med äldre familjegravar, monumentala gravvårdar, grusgravar längs kyrkans långsidor** är karakteriserande för detta kvarter och ska bevaras. Särskilt viktiga är de gravvårdar resta över personer med anknytning till den kyrkliga verksamheten, dessa bör bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter 22 – Strukturen med äldre familjegravar och grusgravar med monumentala gravvårdar i rader** är karakteriserande för kvarteret och ska bevaras. Särskilt viktiga är grusgravar samt äldre resta gravvårdar som bör bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter 23 – Strukturen med äldre familjegravar med resta gravvårdar** är karakteriserande för kvarteret och ska bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter 24 – Strukturen med äldre familjegravar och monumentala gravvårdar** längs den östra kanten av kyrkogårdens övre del är karakteriserande för kvarteret och ska bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter 25, 26, 27 och 31-36 – Familjegravar med enstaka grusgravar i nord-sydliga rader** är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras. Särskilt viktiga är gravvårdarna från 1930-1940-talet. Nya gravvårdar bör underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material.
- **Kvarter 28 och 37 – Allmänna platser, höga likformiga resta gravvårdar samt gravhällar i gravrader** är karakteriserande för kvarteret. Särskilt viktig är raden med allmänna gravplatser som ska bevaras medan övrig karaktär bör bevaras. Nya gravvårdar ska underordna sig omgivande gravvårdar och anpassas vad gäller storlek, form och material. Tilläggsstenar ska ej tillåtas vid allmänna gravplatser.
- **Kvarter 40 – Askgravplats med naturstenar kring oval plantering omgärdad av en klippt häck.** Eventuell utvidgning av Askgravplatsen bör ske genom utvidgning av den omgärdande häcken åt norr och av den befintliga planteringen med gravplatser, alternativt anläggning av en ny plantering med gravplatser lika befintligt.

Vegetation

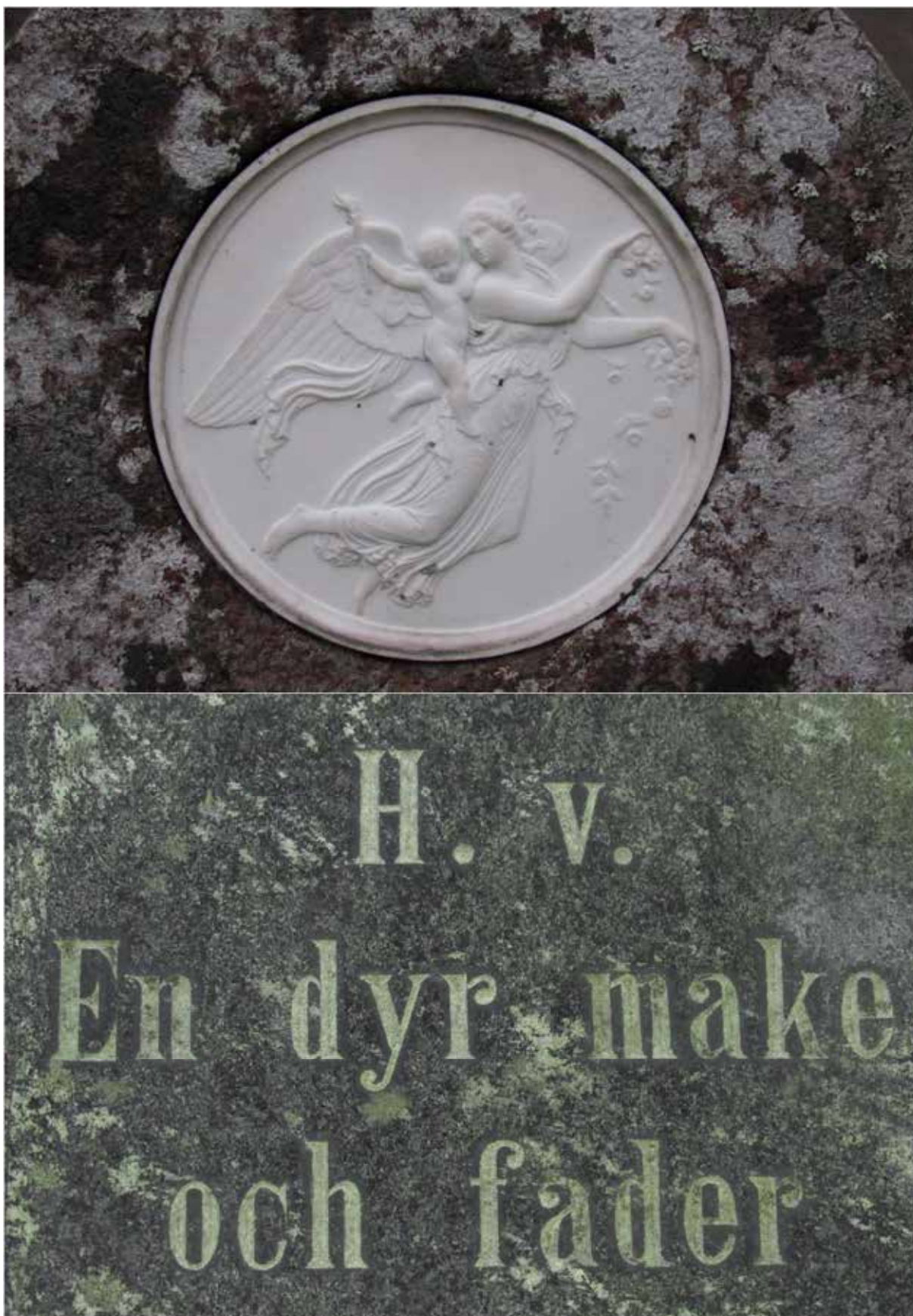
- Kyrkogårdens lummiga karaktär är miljöskapande och ska bevaras. Vegetation i form av träd, buskar och utsmyckande planteringar bör därför bevaras.
- Trädkransen kring kyrkogårdens äldsta delar är miljöskapande och bör bevaras. Träd som tas ned skall ersättas med samma art, alternativt annat lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Trädraderna av lind längs de övre terrasserna i öster är miljöskapande och bör bevaras. Träd som tas ned skall ersättas med samma art, alternativt annat lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Trädraden av björk längs en av de nedre terrasserna i öster har miljöskapande värden och fungerar som en markör för kyrkogårdens tidigare utbredning. Denna struktur bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Kvarter 34 nedanför stödmuren klädd i årets första tunna snötäcke.

På flera gravvårdar finns bibelord så som på den övre bilden. På gravvården på bilden under finns såväl en titel som ett ortnamn. Gravvården är även väldigt tidstypisk för 1940-talet.

Detaljer från två av kyrkogårdens äldre gravvårdar. I övre bilden syns porslinsmedaljongen "Dagen". Nedan syns delar av en inskription som vittnar om hur vårt språkbruk förändrats genom åren sedan gravvården restes 1915.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Nykroppa kyrkogård

Kvarter: 4 **Nr:** 116

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1936

Inskription: ANNA LISA WERME

Kvarter: 4 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1950-tal

Inskription: Min Broder Bertil

Kvarter: 6 **Nr:** 27

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, eventuellt en allmän gravplats, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1947

Inskription: Fars Grav

Kvarter: 6 **Nr:** 45

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: Gustaf Larsson 1897 1941

Kvarter: 8 Nr: 3-4

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1930 och 1935

Inskription: 1:a gravvården: FAR ANDERS GUSTAV HAHNE *23/10 1857 †27/10 1935 2:a gravvården: MOR JENNY CHARLOTTA HAHNE *1855 †1930

Kvarter: 10 Nr: 5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: STINA ERIKSSON STORFORS 1850-1921

Kvarter: 10 Nr: 9

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: schablondekor, inskription: ortsnamn, sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: FRU MARIA GUSTAVSSON STORFORS 1857-1921 TILLMINNE AV BARNEN

Kvarter: 10 Nr: 20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1920

Inskription: MAMMAS GRAV

Kvarter: 10 Nr: 36

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: JOHAN WERME

Kvarter: 10 Nr: 38

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1921

Inskription: GÄRD 1921.

Kvarter: 10 Nr: 39

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: ANNA LINDSTRÖM *1845 †1919

Kvarter: 10 Nr: 52

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1926

Inskription: MOR

Kvarter: 10 Nr: 54

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, inskription: ortsnamn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: KARL ANDERSSON STORFORS

Kvarter: 10 Nr: 56

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, inskription: ortsnamn, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: P.G. NORD STORSFORS DEN 18 10/6 58 † DEN 19 8/11 18

Kvarter: 10 Nr: Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1922

Inskription: VÅR KÄRA PAPPA 1848-1922

Kvarter: 11 Nr: 26-27

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: E.G. FEHRMS FAMILJEGRAV STENEN REST AV TACKSAMMA BARN

Kvarter: 11 **Nr:** 31

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1916

Inskription: THERESIAS GRAV

Kvarter: 11 **Nr:** 41

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, tidstypisk, inskription: kvinnlig titel, miljöskapande

Tillkomst: 1951

Inskription: HOTELLFÖRESTÅNDARINNAN MARIA ERIKSSON *11/2 1860 †12/11 1951

Kvarter: 11 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1918

Inskription: FAR

Kvarter: 12 **Nr:** 4

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: berättande text, eventuellt allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1915

Inskription: H.v. En dyr make och fader K. A. Kjellstrand *28/9 1851 †9/12 1915
Joh. Up. 14K. 13v.

Kvarter: 12 **Nr:** 26-27

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1915

Inskription: H.v. Arrendatorn J.F. JOHANSSON *20/2 1858 †5/5 1915 Makan MARIA JOHANSSON *4/1 1861 †28/8 1932 Storfors

Kvarter: 12 **Nr:** 36

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: MOR *2/6 1852 †25/6 1914 LINDBLÖM

Övrigt: Likadan gravvård finns på gravplats nr. 14 i kv. 14. Vården är rest över hennes make.

Kvarter: 12 **Nr:** 42

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, schablondekor, eventuell allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: Här vilar Hustrun BRITTA J. LÖVSTRÖM *31/10 1846 †5/4 1914 PS. 90: 12.

Kvarter: 13 **Nr:** 13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, schablondekor, eventuell allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1913

Inskription: Smeden J. JANSSON Storfors *13/2 1848 †6/10 1913 ELIN JOHANSSON *9/12 1876 †8/11 1932

Kvarter: 13 Nr: 58-59

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, schablondekor, inskription: sentens, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: ANDERS ANDERSSON *18/1 1840 †19/7 1910 Kärt är minnet

Kvarter: 13 Nr: 60-61

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, schablondekor, inskription: titel, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: FAKTOREN CARL BERGKVIST *1829 †1910

Kvarter: 14 Nr: 14

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, trolig allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1923

Inskription: FAR *16/1 1846 †7/9 1923 LINDBLOM

Övrigt: Likadan gravvård finns på gravplats nr. 36 i kv. 1. Vården är rest över hans maka.

Kvarter: 14 Nr: 30

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: ÅT MINNET AV F. BESSEMERBLÅSAREN ROBERT LANDSTRÖM *22/9 1848 †17/9 1924 AV KROPPA KOMMUN

Kvarter: 15 **Nr:** 47-49

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1945

Inskription: KONTRAKTSPROSTEN ERIK JOHAN KJERRUD *23/8 1884 †11/5 1945
KYRKOHERDE I KROPPA 1926-1946 MAKAN HANNA VIOLA FÖDD EDLUND *20/9 1894 †10/12 1983

Kvarter: 16 **Nr:** 3-4

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1928

Inskription: KYRKOVAKTAREN FREDR. BERGS FAMILJEGRAV

Kvarter: 16 **Nr:** 7-9

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, dekor, inskription: titel, Ortsnamn, bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: HEMMANSÄGAREN JAN CARLSTEDT FRÅN HORNKULLEN *11/5 1842
†23/4 1919 HANS HUSTRU ANNA MARIA FÖDD SUNDBERG *10/5 1844 †5/5 1933
SALIGA ÄRO DE FRIDSAMMA TY DE SKOLA KALLAS GUDS BARN

Kvarter: 17 **Nr:** 5-6

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning: schablondekor, inskription: psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: Här vila JOHAN DJERF *30/11 1852 †10/10 1932 MARIA DJERF född Pettersson *23/1 1859 †16/4 1910 SV. MISSIONSF. SB.481:3

Kvarter: 17 Nr: 16-17

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, ordspråksreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1909

Inskription: Hemmansegaren ERIK SUNDBERG Hornkullen *20/9 1818 †24/10 1909 Hans hustru ANNA MARIA född HÖÖG *22/10 1824 †18/7 1909 Ordsprb. 14.26

Kvarter: 18 Nr: 7-8

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1938

Inskription: FOLKSKOLLÄRAREN KLOCKAREN JONAS KARLSTRÖM *1853 †1888 HUSTRUN ANNA *1857 †1938

Kvarter: 18 Nr: 29-30

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, psalmreferens, material: kalksten, miljöskapande

Inskription: MINNE ÅT FAKTORN C. ANDERSSON FRÅN SKOGFALLET *8/5 1829 †8/3 1895. Sv. Ps. 484 5.

Kvarter: 18 Nr: 38-39

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, dekor, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: JONAS JONSSON FRÅN RIDDARNÄSET *23/11 1838 †10/3 1918 HANS HUSTRU KAROLINA JONSSON FÖDD NILSSON *25/5 1845 †8/4 1932

Kvarter: 18 Nr: 51-53

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1900

Inskription: MASMÄSTAREN A.F. NILSSONS FAMILJEGRAF

Kvarter: 18 Nr: 73-74

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: ortsnamn, sensens, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: W. Bergström *2/5 1854 †19/6 1936 Hustrun S. Johanna Bergström från Hornkullen *7/5 1852 †17/12 1914 Älskad i livet saknad i döden

Kvarter: 18 Nr: 75-76

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1903

Inskription: RÄTTAREN JOHAN JANSSON FRÅN GAMMELKROPPA *1841 30/1 †1903 25/10 HUSTRUN MARIA L. JANSSON *1837 27/1 †1923 27/1 SONEN HJALMAR *1871 1/7 †1875 9/11

Kvarter: 18 Nr: 87-88

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: järn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: 18 **Nr:** 135-137

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1929

Inskription: PORTVAKTEN K. NILSSONS FAMILJEGRAV STORFORS

Kvarter: 18 **Nr:** 167-169

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med formhuggen stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1929

Inskription: MARTINFÖRMAN KARL HULTMANS FAMILJEGRAV

Kvarter: 19 **Nr:** 3-4

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, schablondekor, frimurarsymbol, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: Fredrik Frisks Familjegrav

Kvarter: 20 **Nr:** 1-3

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1933

Inskription: STATIONSMÄSTAREN ANDERS HÄGGE *14/4 1850 †11/5 1916 KAROLINA HÄGGE f. HÖÖG *2/1 1853 †19/1 1933 DOTTERN KARIN MARIA *14/8 1897 †16/1 1898 SONEN SVEN ANDERS *20/4 1893 †23/3 1949

Kvarter: 20 Nr: 4-5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: gjutjärnskors, material: gjutjärn, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1869

Inskription: RÄTTAREN CARL MAGNUS PETTERSSON FRÅN NYKROPPA FÖDD 1834 DÖD 1869 MATTH. EV. 25:21. EN TACKSAM HUSBONDE RESTE VÅRDEN. På plakett: Hans maka Maria L. Pettersson född 25-9-1842 död 17-2-1921

Kvarter: 20 Nr: 6-7

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkeringar, gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: KONTRAKTSPROSTEN KARL AXEL FREDÉN *8/4 1848 †31/1 1927 KYR-KOHERDE I KROPPA SEDAN 1892 H.H. MARIA JANSSON *6/9 1855 †6/12 1929 HANS FÖRÄLDRAR NU SE VI PÅ ETT DUNKELT SÄTT MEN DÅ ANSIKTE MOT ANSIKTE

Kvarter: 20 Nr: 8-9

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: VERKMÄSTARE BERGQVIST FAMILJEGRAV

Kvarter: 20 Nr: 10-12

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdarnas utformning, inskription: titlar, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1928 och 1942

Inskription: 1:a gravvården: BRUKSFÖRVALTARE AXEL LINDSTEDT NYKROPPA 23/12 1861 – 21/11 1928 2:a gravvården: INGENIÖR I.K. ÅHRMAN STORFORS *8/2 1864 †21/2 1942 HUSTRUN IDA *15/10 1876 †30/6 1942

Kvarter: 20 **Nr:** 13-15

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med smidesstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1930-tal

Inskription: Bruksförvaltaren E. Ludv. Haerner familjegrav

Kvarter: 20 **Nr:** 16-19

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, material: kalksten, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1885

Inskription: Rest gravvård: BERGSNOTARIEN K.R. WINQVIST 1837-1885 MAKAN MATHILDA WINQVIST F. LINDSTRÖM 1850-1937 FAMILJEGRAV.

Kvarter: 20 **Nr:** 20-37

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, ortsnamn, berättandet text, miljöskapande

Tillkomst: 1864 och 1864-1920-tal

Inskription: KAMMARHERREN CLAES ERIK AF GEYERSTAM FÖDD D. 10 AUG. 1801 _ DÖD D. 3 MARS 1864. UNDER NÄRA ETT FJERNDELS SEKEL STORFORS BOLAGS DIS-PONENT STORFORS BOLAGS OCH ACKKÄRNS BRUKS UNDERHAFVANDE RESTE AF TACKSAMHET MINNESVÅRDEN.

Kvarter: 20 **Nr:** 38-41

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1906

Inskription: INGENIÖR GÖRAN PALMERS FAMILJEGRAV —•— I GRAVEN VILA HUST-RUN ADELINA PALMER *25/11 1869 †29/11 1906 INGENIÖR GÖRAN PALMER *11/10 1864 †26/8 1942 HUSTRUN ROSA *15/1 1867 †18/5 1957 DOTTERN ANNA *29/11 1906 †28/5 1985 FÖRSAMLINGEN RESTE VÅRDEN

Kvarter: 21 Nr: 5-6

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1867

Inskription: Prosten J.P. Alstermark Född 1726 död 1867 dess hustru Maria Ulrika Branzell född 1801 död 1859

Kvarter: 21 Nr: 7-8

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, psalmreferenser, miljöskapande

Tillkomst: 1844 och 1863

Inskription: 1:a gravvården: PROSTEN ARVID OLSSON FÖDD 1785 DÖD 1844 Ps. 499: V6 2:a gravvården: FRU B.L. OLSSON FÖDD 1796 DÖD 1863 Ps. 499: V7

Kvarter: 21 Nr: 9-10

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, psalmreferenser, miljöskapande

Tillkomst: 1890

Inskription: DE SOM MED TÅRAR SÅ SKOLA MED FRÖJD UPPSKÄRA DAV. PS. 126: 5. KONTRAKTSPROSTEN NILS G. LUNDSTRÖM *6/2 1819 _ +18/3 1890 . SV. PS. 484. SALIGE ÄRO DE DÖDE SOM I HERRANOM DÖ UPPB. B. 14:15.

Kvarter: 21 Nr: 11-13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1879

Inskription: ÅT MINNET AF HUSTRUN BRITTA MARIA PETTERSSON FÖDD I GRÄNÄ-SET DEN 18 2/2 33 DÖD I JORDKULLEN DEN 18 19/6 79 WÅRDEN RESTES AF TACK-SAMMA BARN

Kvarter: 21 Nr: 18

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning och placering, material: kalksten, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1828

Inskription: Prosten PER ALSTERBLAD Död 1/2 1828. Hans maka ULRIKA HYCKERT Död 31/5 1828.

Kvarter: 21 Nr: 32

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1847

Inskription: KV A.A.S. DÖD 1847

Kvarter: 21 Nr: Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1800-1900

Inskription: Saknas

Kvarter: 22 Nr: 4-5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1895

Inskription: PORTVAKT A. JOHANSSON STORFORS FAMILJEGRAV

Kvarter: 22 Nr: 84-85

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1936

Inskription: FREDRIK STENWALL FAMILJEGRAV

Kvarter: 22 Nr: 88-89

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1875

Inskription: BRUKSPATRONEN PETER WIKLAND PÅ SWARTSÅNG FÖDD 1796 DÖD 1862 OCH FRU ANNA HELENA WIKLAND FÖDD 1810 DÖD 1875

Kvarter: 22 Nr: 90-91

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1908

Inskription: 1:a gravvården: A. ANDERSSON * SÖDRA JORDKULLEN 11/1 1831 † " " 20/5 1888 HUSTRUN KAJSA ANDERSSON *5/4 1836 †14/3 1908 TRÄDGÅRDSMÄSTARE EMIL ANDERSSON *24/5 1882 †28/5 1964 2:a gravvården: Skolläraren J.L. ANDERSSON *1868 †1939 LOVISA ANDERSSON *1867 †1923 Jordkullen

Kvarter: 22 Nr: 106-109

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1923

Inskription: GRUVFOGDE A. FÖHR FAMILJEGRAV

Kvarter: 22 Nr: 110-114

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och smidesstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: .BRUKSPATRONEN. .R.N.O. .JONAS. HERLENIUS. *.7. FEBR. 1821. †.23. MARS. 1907.. FRU. LOUISE. HERLENIUS. .F. MALMBORG. . *.17. JAN. 1834. †. 12. APR. 1914. .HENRIK. HERLENIUS. .*.20. OKT. 1857. †.14. MARS. 1878. .HJALMAR. HERLENIUS. .*.30. OKT. 1869. †.10. OKT. 1901.

Kvarter: 22 Nr: 137-146

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens speciella utformning, material: sandsten, inskription: titel, berättande text, exempel på äldre stavning, miljöskapande

Tillkomst: 1825

Inskription: CHRISTUS VAR DERAS LIF – DÖDEN VAR DERAS VINNING HÄR HVILA
BRUKS PATRON LARS EKELUND FÖDD I CHRISTINEHAMN DEN 1 OCTOBER 1765
DÖD PÅ BJURBÄCKEN DEN 30 APRILL 1821 FRU BRIG MARIA EKELUND FÖDD
SCHULTZ VID HADDEBO DEN 17 MARTII 1763 DÖD PÅ BJURBÄCKEN DEN 14 JULII
1821 STOPTET KOMMER TILL JORD IGEN ANDEN ÄR ODÖDLIG MINNESVÅRDEN
RESTES ÅT ÄLSKADE FÖRÄLDRAR AF TACKSAMMA BARN ÅR 1825

Kvarter: 22 Nr: 137-146

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1913/1918

Inskription: KRONOFOGDEN FRITHIOF EKELUND *1826 †1913/18

Kvarter: 22 Nr: 137-146

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, , miljöskapande

Tillkomst: 1935

Inskription: LANDSSEKRETERAREN DANIEL EKELUND *1859 †1935

Kvarter: 22 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: De tre gravvårdarnas speciella utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1850-1950

Inskription: Saknas

Övrigt: De tre korsen sägs vara resta över gravsatta barn.

Kvarter: 23 **Nr:** 27-28

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1882/1909

Inskription: Rättaren OLOF SUNDELIN från Kroppa Prästgård *1/1 1800 †2/5 1882
Hustrun ANNA SUNDELIN *1/2 1809 †21/5 1909

Kvarter: 24 **Nr:** 1-10

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1944

Inskription: : GERDA ADDE F. Mörtstedt *28 april 1864 †2 mars 1944 JOH. 11.25
ELIN MÖRTSTEDT *28 okt. 1867 †9 okt. 1955 SV. PS. 586 SELMA MÖRTSTEDT *15
aug. 1877 †23 aug. 1968

Kvarter: 24 **Nr:** 1-10

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: titlar, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1895

Inskription: BRUKSPATRONEN J.E. MÖRTSTEDT GAMMELKROPPA *21 NOV. 1828
†22 APRIL. 1895 1. MOS. 485.21. HANS MAKAS MATHILDA MÖRTSTEDT F. ESSEEN *
13 OKT. 1837 †19 JUNI 1917 PS. 102 BARN JOHAN CLARA ENGELBERT BERGSIN-
GENIÖR S.F. MÖRTSTEDT *30 SEPT. 1862 †10 JUNI 1914 HANS MAKAS ELISABETH
MÖRTSTEDT F. SCHRÖDER *22 FEBR. 1868 †23 OKT. 1912

Kvarter: 24 Nr: 1-10

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1942

Inskription: STADSKAMRER STEN MÖRTSTEDT *27 nov. 1873 †10 febr. 1965 HANS MAKAS HILDEGARD född DUHS *23 febr. 1889 †5 juli 1942

Kvarter: 24 Nr: 1-10

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning, gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1886

Inskription: KYRKOH. I FLODA ÄNKA C.M. MÖRTSTEDT *27 OKT. 1867 †17 APR. 1886

Kvarter: 24 Nr: 21-22

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: gjutjärn, inskription: bibelreferens, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1867

Inskription: ÅT MINNET AF EMMA SOFIA ROSENDAHL FÖDD HÅKANSSON 18 10/1 29 GIFT 18 17/8 48 DÖD 18 11/8 67 MATTH. EV. 5 K. 9 V. KÄRLEK OCH TACKSAMHET RESTE VÅRDEN

Kvarter: 24 Nr: 21-22

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1870

Inskription: HÄR HVILAR CARL WILHELM ROSENDAHL FÖDD 18 10/5 12 DÖD 18 4/1 70 INSPECTOR PÅ NYKROPPA 1847_1870 SV. PSALM 492: 11. TACKSAMME ARBETARE RESTE VÅRDEN

Kvarter: 24 Nr: 21-22

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: gjutjärn, inskription: bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1935

Inskription: HÄR HVILAR HILDA MARIA ROSENDAHL FÖDD 18 13/1 52 DÖD 19 28/11 35 SV. MISS. S. 439

Kvarter: 24 Nr: 24-26

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: marmor, porslin, gjutjärn, inskription: titlar, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1894

Inskription: Åt minnet af Bryggaren BENGTH JOHAN ÖHMAN född den 21 Sept. 1825 död den 6 Mars 1894.

Kvarter: 24 Nr: 24-26

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: marmor, porslin, gjutjärn, inskription: titlar, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1884

Inskription: Fru MARIA ÖHMAN född JONSSON född 13 Maj, 1820 död 3 Juli 1884.
—•— Sv: Ps: 492

Kvarter: 24 Nr: 24-26

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning, material: marmor, porslin, gjutjärn, inskription: titlar, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1867

Inskription: ÅT MINNET AF STINA CAJSA ÖHMAN FÖDD LÖFVENBERG 5/1 1788 DÖD 9/10 1867 SV. PS. 473. V. 1

Kvarter: 24 **Nr:** 27

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: kvinnlig titel, miljöskapande

Tillkomst: 1881

Inskription: TILL MINNE ÅT RÄTTARHISTRUN A. ANDERSSON FRÅN KROPPA PROSTGÅRD FÖDD D. 26/11 1837 DÖD D. 1/9 1881. SV PS 482

Kvarter: 24 **Nr:** 28-30

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, ortsnamn, psalmreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1877/1902

Inskription: FAKTOREN OLOF HÖÖG FRÅN SKARPHYTTAN *24/9 1826 †18/5 1877 HANS MAKAS ANNA LISA FÖDD JONSON *10/3 1828 †19/10 1902 Sv: s. 490

Kvarter: 24 **Nr:** 28-30

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1849

Inskription: FAKTOREN OLOF HÖG FÖDD 1792 DÖD 1849

Kvarter: 24 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: bibelord, miljöskapande

Tillkomst: 1867

Inskription: CARL ERIC ESSEEN FÖDD D. 16 JULI 1791 DÖD D. 2 OCTOBER 1867 SJ, JAG DÖR, OCH GUD SKALL VARA MED EDER. 1 MOSE 48:21.

Kvarter: 28 Nr: 6

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: schablondekor, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: MORS GRAV

Kvarter: 28 Nr: 26

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: DAVID VÄSTERBERG 1883-1930

Kvarter: 28 Nr: 30

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1931

Inskription: ELLEN AX *1898 †1931

Kvarter: 28 Nr: 37

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1930

Inskription: ÖSTEN VÄSTERBERG 1906 - 1930

Kvarter: 28 **Nr:** 51

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1933

Inskription: BERTIL VÄSTERBERG 1910 – 1933

Kvarter: 28 **Nr:** 97

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1926

Inskription: ERIK AX *1857 †1925

Kvarter: 28 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, ovanlig inskription, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1925

Inskription: MIN SYSTER

Kvarter: 33 **Nr:** 6-7

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, dekor, miljöskapande

Tillkomst: 1936

Inskription: VILORUM FÖR FAMILJEN K. FILIP KLARHOLM

Kvarter: 37 **Nr:** 3

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: MARIA AX *1866 †1927

Kvarter: 37 **Nr:** 5

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: MAMMAS GRAV

Kvarter: 37 **Nr:** 29

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, allmän gravplats, miljöskapande

Tillkomst: 1929

Inskription: Mors Grav

Persbergs begravningsplats

Fastighetsbeteckning:

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 2/år sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1960: 654, år 1975: 532, år 1990: 451

Tillkomst: 1853

Utvidgningar: Inga

Area: ca.5500 m²

Allmän beskrivning och historik

Persberg ligger omkring 6 km nordöst om Filipstad på en udde i sjön Yngen. Begravningsplatsen ligger intill Skavnäsets kapell nära sjön. Den omges av skog och ängsmark med en mängd lämningar från gruvverksamheten. En verksamhet som har pågått under århundraden då malmbrytningen i Persberg har rötter i 1300-talets bergshantering och pågick ända fram till 1970-talet.

Begravningsplatsen innefattas av Högbergsfältets naturreservat som upprättats för att bevara natur- och kulturmiljövärden. Inom reservatet hittas djupa gruvhål, spår av äldre byggnader, anläggningar och äldre jordbruk. Dessutom finns en mycket rik flora och fauna i det varierande landskap. Flera hävdgynnade arter hittas kring slätterängar och hagmarker. I de övergivna gruvhålen och mineralytorna som blottats hittas istället arter som förekommer i de primära successionsstadierna. Även gamla husgrunder, banvallar och varphögar utgör viktiga biotoper för floran och faunan.

Utsnitt ur Häradsekonomska kartan från år 1893-1895. På kartan syns Begravningsplatsen markerad med mörkt grön färg. Den tycks ha samma utbredning som idag och de små cirkelarna som finns längs begravningsplatsens kanter är troligen träd. Rikets allmänna kartverks arkiv: Filipstad J112-81-21

Begravningsplatsens historik

"Enär det obestriddligen skulle leda till besparing af kostnader såväl för Grufvelagen som den fattigare befolkningen härstädes, om man kunde undvika transporten till Filipstad af här aflidne personers lik, uppdrog Bolaget åt Herr Disponenten JNW Uhr att hos Kungl Majts göra underdåning ansökan om rättighet att invid det härvarande Bön och Skolhus få inrätta en Begravningsplats där ofvannämnde lik kunde af Grufvepredikaen få jordfästas och borde Disponenten Uhr för denna ansökan jemväl anhålla om Högvärdiga Domcapitlets förorde."

Gruvstämmo protokoll 31 juli 1852 § 23

Första gången begravningsplatsen i Persberg omnämns i skrift är i citatet ovan. Det härrör från gruvstämman sommaren 1852 då man beslöt sig för att ansöka om att få anlägga en begravningsplats i Persberg. Redan under denna sammankomst ansågs Skavnäsets ägor lämpade. Man beslöt sig även för att inskaffa en klockstapel i form av "...tvänne klockvinklar af stål att begagnas så väl vid begravning som Gudstjenstens tillkännagivande."¹

Begravningsplatsen sägs ha stått klar året därpå, 1853, och det står i stämmoprotokollet från den 8 mars att det betalades ut "klockare aflöning". Rimligtvis innebär detta att även klockstapeln med de tvänne klockvinklarna av stål stod färdig detta år. Det saknas uppgifter om begravningsplatsens ursprungliga storlek men sannolikt fick den sin nuvarande utbredning redan från första början. Begravningsplatsen var avsedd för de anställda vid gruvorna i trakten, men redan inför anläggandet av begravningsplatsen enades stämmodeltagarna om att andra som ville gravsättas tilläts göra det mot en kostnad av "en R Banco"².

¹ Persbergs Grufve AB A1:5

² Ibid

Efter detta står mycket lite att läsa om begravningsplatsen i gruvbolagets stämmoprotokoll. En notis dyker dock upp i 1858 års stämmoprotokoll från den 11 mars. I en lista över de hus som uppförts år 1857 står följande *"Kyrkogården. Uppfört ett likhus av sten, tak av stickor."*¹, detta är troligtvis den byggnad som än idag står i kyrkogårdens nordvästra hörn. I senare berättelser från bygden framkommer även att detta likhus kom att användas vid begravingar då dessa ej gick att hålla utomhus.

Nästa gång begravningsplatsen påträffas i gruvbolagets arkiv är det i form av ett tidningsurklipp som sparats av Disponent Mossberg. I artikeln vars rubrik är Persberg *"Metropolen"* vid Yngen finns förutom åtskillig information om orten även ett stycke som rör begravningsplatsen. Det lyder som följer:

"Den gamla kyrkogården i en sydsluttning åt Yngen är i sig själv vacker och imponerande. Några enkla kors utvisa de där sovandes sista viloplats. En tre, fyra, litet mera ansade gravplatser, skola vi inte förbigå."

Människohand har gjort mycket litet för att försköna denna kyrkogård. Gångar och vägar och gravkullar äro ett sammanväxt kaos, omkring vilket en mer eller mindre trasig stenmur sluter sig. Här är en plats, som främlingen bör låta vara obesökt, kyrkogården tar bort mycket av det goda intrycket."

Bärgslagernas nyheter 1922

Av allt att döma tycks begravningsplatsen ha hamnat i skym undan och tillåtits förfalla. Att så skedde är inte särskilt förvånande med tanke på att den så sällan nämns i stämmoprotokollen. Dessutom bör det tilläggas att ytterst få av de bemedlade vid gruvorna i Persberg är gravsatta på denna begravningsplats, vilket säkerligen också haft inverkan på dess förfall. I artikeln framkommer även viss information om klockstapeln som ska ha bestått av en hög timmerställning med grova järnstänger löst hängande. Slutligen framkommer dock följande: "Ett par hundra meter från kyrkogården finnes ännu lämningar av en av gamla tidens kanske första 'klockor'... Vad som gjort att den märkliga klockstapeln nu är ramponerad är inte känt."² Klockstapeln var vid tiden för besöket så pass förstörd att endast lämningar av den samma fanns kvar. Även detta förfall skulle givetvis kunna förklaras med avsaknaden av omtanke för denna begravningsplats som främst var avsedd för, och brukades av, bygdens fattiga gruvarbetare.

Den klockstapel som idag hör till kapellet och begravningsplatsen byggdes 1929, se bild sid.277. Året därpå, 1930, beslöt man sig även för att anlägga ett kapell vid begravningsplatsen. Efter ett besök stod det dock klart att begravningsplatsen var i så pass dåligt skick att den måste iordningställas snarast. Att vänta tills kapellet skulle byggas ansågs olämpligt eftersom detta kunde komma att dra ut på tiden. En plan för iordningställande av begravningsplatsen togs fram av Einar Lundberg, Arkitekt vid Kungliga Byggnadsstyrelsen. I denna framkommer följande: Gångarna måste rensas och grusas, muren måste lagas och byggas upp till full höjd i det sydöstra hörnet, grindarna bör justeras och en upprepning av träd- och buskbeståndet bör ske. Utöver dessa åtgärder föreslås även att man skall plantera en rad med björkar längs kyrkomuren, upprätta föreskrifter för gravplatsernas vård och inhägnad samt regler kring gravvårdarnas utseende och storlek. Lundberg hade även tankar om

¹ Persbergs Grufve AB A1:5

² Persbergs Grufve AB F9:8

likboden i begravningsplatsens nordvästra hörn. Han ansåg att om man hade för avsikt att behålla denna byggnad borde dess träväggar rödfärgas och dess sticktak tjäras. Huruvida väggar och tak på likboden behandlats med rödfärg och tjära tidigare framkommer inte men byggnaden är fortfarande rödfärgad.

1942 beslutade kyrkofullmäktige att begravningsplatsen skall övergå i dåvarande Färnebo församlings kyrkliga samfällighet och de utsåg ett antal som skulle representera pastoratet i byggnadskommittén för gravkapellet. Man ämnade även ta tag i iordningställandet av begravningsplatsen, som uppenbarligen inte skett tidigare trots att det år 1930 ansågs mycket angeläget. Troligtvis är det även i samband med detta som man tar fram den enda äldre, tillika odaterade, kartan som finns över begravningsplatsen i Persberg. Kartan visar att utbredningen var den samma som idag men att det fanns något färre gravplatser.

Under 1940-talet byggdes slutligen Skavnäsets kapell strax norr om begravningsplatsen. Det förslag som arkitekt Einar Lundberg la fram 1930 frångicks helt och kapellet gavs en dock annan gestaltning.

En av de mindre gravvårdar har inskriptionen ÄLSKAD SAKNAD längst ned. På bilden intill syns klockstapeln som hör till Skavnäsets kapell och begravningsplatsen. Under sommarhalvåret går kor på bete i markerna kring kullen där klockstapeln är belägen.

Persbergs begravningsplats

Begravningsplatsen idag

Kvarter

Begravningsplatsen är relativt liten med små kvarter och framförallt har flera av dem mycket snarlik karaktär. Däremot sker en gradvis förändring från dess norra del ned mot söder varför begravningsplatsen delas upp i tre delar i beskrivningen. Kvarter A-D utgör den övre delen, kvarter E-H utgör mittersta delen och kvarter I-N utgör den nedre delen. Minneslunden beskrivs separat.

Övre delen ligger i begravningsplatsens norra del och sluttar lätt åt söder. Området avgränsas i norr, öster och väster av muren och i söder angränsar det till begravningsplatsens mittersta del utan tydlig avgränsning. Utanför muren ligger skogen i öster, ängsmark i väster och kapell, ekonomibyggnad och parkeringsplats i norr. Mitt på den norra muren finns en smidesgrind, vilken är begravningsplatsens huvudentré.

Denna del karakteriseras av resta gravvårdar av mycket varierande storlek. Gravvårdarna är av granit, diabas, smidesjärn och trä, och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. De står främst i östvästliga rader vända mot sjön i söder. Hela området är grästäckt med undantag av ett antal grusgravar, varav en omges av ett staket i smidesjärn. Övre delen har en mycket lummig romantisk karaktär om sommarhalvåret då de stora trädkronorna skymmer solen och den mossbelupna muren bidrar med ytterligare grönska. Området genomkorsas av begravningsplatsens grusade mittgång i nord-sydlig riktning samt av mindre grusade gångar i öst-västlig riktning. I dess nordvästra hörn står den före detta likboden med stengrund, skiffertäckt tak och plankklädda gavlar.

Vegetationen består av spridda äldre träd samt trädrad innanför muren, som även är bevuxen med grästorv, mossor och diverse spridda örter. Innanför muren i norr står även ett antal ormbunkar. Utsmyckande planteringar på de enskilda gravplatserna förekommer så som thuja, mindre rosbuskar och säsongsplanteringar.

Mittdelen avgränsas av muren i öst och väst och angränsar, utan tydlig gräns, till begravningsplatsens övre del i norr och dess nedre del i söder. Utanför muren i öster ligger skogslandskapet och i väster ängsmark.

Denna del karakteriseras av en blandning mellan ålderdomliga och moderna gravvårdar. Både högre och lägre resta stenar förekommer. Även denna del har en lummig romantisk karaktär om sommarhalvåret med de stora trädkronorna som skymmer solen och den mossbelupna muren som bidrar med ytterligare grönska. Hela området är grästäckt med undantag av ett antal grusgravar. Mittdelen genomkorsas av begravningsplatsens grusade mittgång i nord-sydlig riktning samt av mindre grusade gångar i öst-västlig riktning. Gravvårdarna står spridda i öst-västlig och nord-sydlig riktning. Flera av dem står längs muren i öst och väst. Vårdarna är av granit, diabas, trä, smides- och gjutjärn, och härstammar från 1840-talet och framåt. De uppvisar stor variation vad gäller utformning men också teknik då en handhuggen sten finns i denna del.

Vegetationen består av spridda träd av varierande ålder, flera av dem är äldre och har vida kronor. Muren är bevuxen med grästorv, mossor och diverse spridda örter. Utsmyckande planteringar på de enskilda gravplatserna förekommer så som funkia, buxbom och thuja samt säsongsplanteringar.

Ovan syns begravningsplatsens övre delar och nedan syns området i dess mittparti.

Nedre delen är belägen i begravningsplatsens södra ände. Området avgränsas i söder, öster och väster av muren och angränsar till den mittersta delen i norr utan tydlig avgränsning. Utanför muren finns skogslandskap i söder och öster samt ängsmark i väster. Den södra muren bryts på mitten av en smidesgrind, vilken leder ned till sjön och udden nedanför.

Även denna del är relativt lummig under sommarhalvåret på grund av trädens vida kronor och den bevuxna muren. Området genomkorsas av begravningsplatsens grusade mittgång i nord-sydlig riktning samt av mindre grusade gångar i öst-västlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas, trä och smidesjärn, och härstammar från 1880-talet och framåt och uppvisar därför en mycket stor variation vad gäller utformningen. Gravvårdarna står relativt glest placerade, vilket ger särprägel åt södra delen. Här finns även enstaka grusgravar i det annars grästäckta området. I det sydöstra hörnet finns en minneslund med en avskärmande häck av måbär i söder samt planteringar och en minnesplats där en natursten med metallplakett finns uppsatt. Intill minneslunden finns även en mindre askgravplats med naturstenar placerade kring en plantering.

Vegetationen består av spridda träd av varierande ålder, flera av dem är äldre med vida kronor. Muren är bevuxen med grästorv, mossor och diverse spridda örter. Utsmyckande planteringar på de enskilda gravplatserna förekommer så som mindre rosbuskar och säsongplanteringar.

Begravningsplatsens nedre del.

En av begravningsplatsens äldsta gravvårdar är denna oansenliga lilla pulpetsten till höger om den nedre entrén.

Inskriptioner och titlar

Begravningsplatsen i Persberg är liten och har få gravvårdar. Därför finns det givetvis inte lika många inskriptioner och titlar som på de större kyrkogårdarna. Dessutom är begravningsplatsen från början avsedd för gruvarbetarna och deras familjer. De gravsatta har således en gemensam bakgrund, vilket kan vara orsak till att det finns få titlar i Persberg. Det finns emellertid några inskriptioner och titlar som bör nämnas i sammanhanget.

Ortsnamn hittas på få gravvårdar, vilket kan bero på att de allra flesta kom från Persberg och att Ortsnamn därför ansågs överflödigt. Bibel- och psalmreferenser in sin tur saknas nästintill helt sånär som på en bibelreferens. Bland de längre inskriptionerna finns enstaka som sticker ut så som *Det är något bortom bergen, bortom blommorna och sången* (fras ur en dikt av Dan Andersson). I övrigt förekommer de inledande fraserna *Här vilar* eller *Vilorum för* på flera gravvårdar. Frasen *Älskad Saknad* hittas längst ned på flera gravvårdar.

Det finns också några mindre gravvårdar som väcker besökarens intresse. Ett exempel är en liten liggande sten med texten *Mor Holm* samt ytterligare en liten liggande sten strax intill den södra grinden vars text lyder *Syster Emma*. Den sistnämnda har säkerligen fångat människors intresse genom åren. Dels eftersom den ligger väl synlig från mittgången, dels för att den enkla stenen och dess text inger en vemodig känsla. Gravplatsen saknas dessutom i gravboken, vilket innebär att det inte finns några uppgifter om vem som är gravsatt eller när detta skall ha skett. Gravsten påträffas dock i en korrespondens i kyrkoarkiven. En av Emmas två bröder hör av sig år 1950 långt efter sin systers död för att ta reda på vem som sköter graven eftersom han vid ett besök upptäckt att den var

vanvårdad. Genom denna korrespondens får *Syster Emma* ett efternamn, Billman. Efter vidare efterforskningar framkommer att flickan som är gravsatt på denna plats hette Emma Charlotta Billman. Hon dog endast 9 år gammal år 1877 i så kallat "hjärtlidande", ett begrepp som innefattar en rad olika hjärtsjukdomar och medfödda hjärtfel. Troligtvis är detta en av de absolut äldsta gravvårdarna på begravningsplatsen som anlades 1853.¹

Vad gäller titlarna så är givetvis *Gruvarbetaren* den som förekommer på flest gravvårdar. Även *Bergsingenjören* och *Gruvbetjänten* är titlar som hör till gruvverksamheten i bygden. I övrigt hittas titlar som *Mjölaren*, *Rotmästaren*, *Kamrer*, *Snickaren* och *F.d. Övermontören*. Dessa visar att det trots allt inte enbart är gruvarbetarfamiljer som gravsatts på begravningsplatsen genom åren. Troligtvis förändrades detta då den kom i församlingens ägo och förvaltning och efter att allt färre arbetade inom gruvnäringen.

Vegetation

Begravningsplatsen har en trädkrans av lind, björk, oxel, lönn och rönn. Inne i kvarteren finns spridda träd så som lind, björk, ek, lönn, oxel och alm. Flera av träden är äldre och har troligen självsått alternativt stått på begravningsplatsen sedan den anlades. I kvarteren finns även enstaka prydnadsbuskar planterade såsom björkbladsspirea, gullregn och norsk brudspirea. Minneslunden avgränsas av en klippt högre måbärshäck.

Om våren blommar vitsippor, krokus, påskliljor, tulpaner och tusensköna i gräsmattorna. Dessutom hittas ett fåtal blåsippor bland vitsipporna. På enskilda gravplatser växer påskliljor, krokus, gullvivor, tulpaner och scilla. På en sandgrav med stenram i kvarter A växer dessutom rikligt med pärlhyacinter. Under försommaren blommar även lupiner på enstaka ställen.

Byggnader

Kapellet är uppfört efter ritningar av Einar Lundberg år 1943-1944. Det är beläget utanför kyrkogårdsmuren i nordväst. Den rektangulära byggnaden har en slätpanel i falurött och ett valmat utskjutande tak klätt med shingel som bärs upp av järnbalkar anslutna till runda stockar. Takkonstruktionen gör att byggnaden liknar ett vändbrott. Entré med gulmålad pardörr av trä finns i väster. Entréns sadeltak kröns av ett kors på kula, båda utförda i trä.

Klockstapeln är belägen ett par hundra meter sydväst om kapellet och begravningsplatsen. Fundamentet av betong och slaggsten bär upp en stolpverkskonstruktion med ett lockpanelsklätt tornhus. Taket är klätt med koppar. Den uppfördes år 1929 på samma plats som föregående klockstapel. Den ägdes först av gruvbolaget, likt begravningsplatsen, men skänktes till församlingen år 1969. Se bild på sidan 277.

Redskapsboden uppfördes år 1857 och är belägen i hörnet till höger om den övre entrén. Byggnaden fungerade tidigare som likbod och innan kapellet byggdes hölls begravingar inne i boden vid sämre

¹ Filipstads kyrkoarkiv F.7, Olba.3

väderlek. Boden är uppförd på en grund av kallmurad fältsten, med panelade gavlar och sadeltak. Panel en är faluröd och taket är klätt med shingel.

Ekonomibyggnaden är belägen utanför kyrkogårdsmuren väster om begravningsplatsen. Byggnaden står på en betonggrund, fasaden är panelad i rött och det valmade taket är klätt i svart skivplåt. Entré med vitmålad dörr i norr. I söder finns besökstolett. Byggnadens fönster är vitmålade.

Omgärdning och entréer

Begravningsplatsen omges av en kallmurad mur av fältsten. Muren är ca 1.20 meter hög och är bevuxen med mossor, grästörv, stensöta och diverse andra örter. Muren bryts i norr och söder av enkelt utformade smidesgrindar. Grindstolpar saknas, istället är muren högre kring entrépartierna och grindarna är fästa direkt i muren. Båda grindarna är tvådelade.

Överst till vänster syns ekonomibyggnaden och på bilden intill begravningsplatsens redskapsbod, tidigare likbod. Nederst till vänster syns en av de två entréerna med smidesgrind samt delar av den kallmurade muren av fältsten. Nederst till höger syns vitsippa och blåsippa som blommar i gräsmattan intill en av gravplatserna.

Sammanfattning av begravningsplatsens karaktärsdrag

Begravningsplatsen i Persberg är rektangulär med nordväst-sydöstlig sträckning. Terrängen sluttar ned mot sjön Yngen och det relativt öppna landskapet i sydöst ger utsikt över densamma.

Begravningsplatsen i Persberg har en mycket ålderdomlig och romantisk karaktär samtidigt som den uppvisar enkelhet. Den ålderdomliga karaktären finns främst i de övre delarna. Här hittas äldre gravvårdar och familjegravar, varav några är grusgravar med stenramar, samt den gamla redskapsboden. En gravplats med ett smidesstaket finns också i denna del. Begravningsplatsens nedre delar har en ålderdomlig karaktär med färre gravplatser och moderna inslag såsom en minneslund och en askgravplats. Här finns gravvårdar från 1900-talets mitt samt ett antal äldre gravvårdar varav en troligen är den äldsta bevarade på begravningsplatsen. I denna del finns även några träkors.

Den samlade miljön med kapell, likbod/redskapsbod, klockstapel och gruvlämningarna i det omgivande landskapet är miljöskapande.

Trädkransen, de spridda träden, den mossbelupna fältstensmuren och den gamla likboden är ytterligare element som är viktiga för kyrkogårdens ålderdomliga och samtidigt romantiska karaktär. Den mossbelupna kyrkogårdsmuren bidrar dessutom till begravningsplatsens upplevelse- och naturvärden. Till detta bidrar även den rika vårfloran med vitsippor, krokus, påskliljor, tulpaner, tusensköna, blåsippor, gullvivor och pärlhyacinter spritt i gräset och vid enskilda gravplatser. De vackra omgivningarna med öppen jordbruksmark och blandskog samt sjön bidrar också till upplevelsen av begravningsplatsen.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Begravningsplatsen innefattas även av Riksintresse för kulturmiljövård samt naturvård.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av begravningsplatsen

Viktigt för helheten

- **Mycket värdefulla gravvårdar**, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- **Värdefulla gravvårdar**, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blr återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- **Nya gravvårdar på Persbergs begravningsplats** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material.
- Den ålderdomliga karaktären på begravningsplatsen ska bevaras.
- Entréernas smidesgrindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Den mossbelupna muren som omgärdar begravningsplatsen är ett viktigt arkitektoniskt element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogården från omgivningen. Denna ska bevaras. Mossan som växer på muren bidrar till begravningsplatsens karaktär.
- De smala grusgångarna som genomkorsar begravningsplatsen bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Vegetation

- Trädkransen av lind, lönn, björk, oxel och rönn som kantar begravningsplatsen är viktig för karaktären och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt annat lövträd som förekommer i det omgivande landskapet om särskilda skäl föreligger.
- De äldre spridda ekarna på begravningsplatsen är viktiga för karaktären och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt liknande lövträd som förekommer i det omgivande landskapet om särskilda skäl föreligger.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

Begravningsplatsens romantiska karaktär förstärks av de äldre gravplatserna och redskapsboden som från början fungerade som likbod. Men dess geografiska läge intill sjön Yngen som besökare kan blicka ut över är också bidragande.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Persbergs begravningsplats

Kvarter: A **Nr:** 43

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: ROTMÄSTAREN JAN PLANMANS FAMILJEGRAV

Kvarter: A **Nr:** 44

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: S.P. PERSON BERGLUND *1825 †1910 HUSTRUN HILMA BERGLUND *1838 †1920

Kvarter: B **Nr:** 1-2

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, lokalhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1907

Inskription: GRUVBETJÄNTEN NILS CARLBERGS FAMILJEGRAV

Kvarter: B **Nr:** 8-9

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: ovanlig och ofta i betydligt sämre skick, material: smidesjärn och trä, miljöskapande

Tillkomst: 1940

Inskription: HÄR VILAR BETTY OCH GUSTAF RASK

Kvarter: C Nr: 7

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription, socialhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1890-1910-tal

Inskription: MOR HOLM

Kvarter: C Nr: 63-64

Urvalskriterier: Material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1950

Inskription: Här Hvilar Augusta ~ Carl Bengtsing *1875 ~ 1877 †1950

Kvarter: D Nr: 11-13

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1929

Inskription: SNICKAREN ERIK PERSSON *1857 †1929 HUSTRUN LOVISA *1858 †1935 DOTTERNA SVEA *1898 †1925

Kvarter: D Nr: 61-62

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1934

Inskription: HÄR VILAR STOFTE AV Anders Olsson *1845 †1934 Hans maka Eva Lovisa *1841 †1925

Kvarter: D Nr: 109

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1909

Inskription: Här hvila Byggmästaren PER ENGSTRÖM *1823 †1909 Hans maka SARA JANSBOTTER *1828 †1900 BARNEN RESTE VÅRDEN

Kvarter: E Nr: 1

Urvalskriterier: Material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1940-tal

Inskription: C.L. WIKSTRÖM

Kvarter: F Nr: 29

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: sentens, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1910-1930-tal

Inskription: VÅR MOR ANNA KARLBERG ÄLSKAD SAKNAD

Kvarter: F Nr: 97-100

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1950-1960-tal

Inskription: HEMMANSÄGAREN VIKTOR WADELIUS *23/12 1876 †22/3 1966 MAKAN FRIDA *19/7 1877 †21/4 1957 SONEN AXEL *13/5 1900 †2/6 1901 SONEN ARTHUR *27/7 1898 †18/4 1970

Kvarter: F **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1950-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: F **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: handhuggen, hantverkshistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1893

Inskription: HÄR VILAR KFO F. 1854 D. 1893

Kvarter: H **Nr:** 78-79

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: Här hvilar stoftet Efter GÖRAN NORDS MAKÅ LOVISA NORD *24/2 1824 †10/3 1896 Minne Af Maken

Kvarter: J **Nr:** 57-60

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: berättande text, äldre stavning, miljöskapande

Tillkomst: 1890-1920-tal

Inskription: Här Hvila Makarna BENGTSSON gämnade deras Barn AUGUSTA och ERIK

Kvarter: J **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1950-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: K **Nr:** 58-59

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: ovanlig, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1880-tal

Inskription: NILS ANDERSON 1827 – 188? MARIA ANDERSON 1831 – 1879 MINNE AF DERAS BARN

Kvarter: K **Nr:** 76-78

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription, en av kyrkogårdens absolut äldsta gravvårdar, miljöskapande

Tillkomst: 1877

Inskription: Sister EMMA

Övrigt: Begravningsplatsens äldsta bevarade gravvård.

Kvarter: L **Nr:** 19-20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: trä, miljöskapande

Tillkomst: 1985

Inskription: MONA NORDQVIST *22.6 1950 †8.2 1985

Rämmens kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Rämsnäs 3:1

Gravskick: Kistgravar, urngravar och minneslund

Antal gravsättningar: 20/år sedan år 2000

Befolkningsutveckling: År 1805: 1041, år 1900: 2775, år 1995: 1614

Tillkomst: 1788

Utvidgningar: 1900, 1929, 1949 och 1992-1993

Area: 2,3 ha

Allmän beskrivning och historik

Rämmens kyrka och kyrkogård ligger längst ut på en udde i sjön Näsrämmen. Rämmens kapellförsamling bildades genom utbrytning från Gåsborn socken år 1786 och brukspatron Christopher Myhrman d y skänkte marken där kyrka och prästgård uppfördes 1787. Detta innebar att det gamla bycentrat försköts från hyttområdet till området kring kyrkan där bland annat skola och sockenstuga uppfördes. I slutet av 1800-talet försköts sockencentrat sedan inlandsbanan dragits söder om kyrkan och en järnvägsstation uppfördes i Lesjöfors.

I det omgivande landskapet finns lämningar från gruvverksamhet, och ute i sjön ligger *Likön* strax sydväst om udden där kyrkan är belägen. Enligt traditionen skall man ha förvarat de döda på ön, dels under en period innan kyrkan byggdes år 1786 dels under vintrarna. Det finns även uppgifter om att det skall finnas fem gravplatser på ön.

Kyrkogårdens historik

Vid 1700-talets mitt ville invånarna i Rämmen bryta sig ur Gåsborns församling och bygga en egen kyrka. Efter att tillstånd beviljats av kungen byggdes kyrkan i Rämmen mellan år 1781-1787 och samtidigt anlades en kyrkogård. Den äldsta delen av kyrkogården är kvarteren kring kyrkan, vilka togs i bruk 1788. Det sägs dock att Christopher Myhrman d.ä. blev begravd i familjegraven öster om kyrkan redan år 1775. Samma år som representanter från den Myhrmanska släkten ansökte om att få bilda en egen församling. Det finns inga uppgifter om någon gravsättning i dagens gravbok och det finns inga bevarade gravdokument från denna tid. Däremot var det just familjen Myhrman som skänkte marken för kyrkobygget och det är därför möjligt att denna första gravsättning faktiskt kan ha ägt rum.

Karta över Rämmens kyrkogård daterad 1883. Till höger om kyrkan syns två markeringar som troligtvis är Myhrmanska (överst) och Ekmanska familjegravarna. Lantmäterimyndigheternas arkiv akt: 17-räm-31

Utsnitt ur gravkarta upprättad kring tidigt 1900-tal. Myhrmanska familjegraven är den större grönmärkta platsen i bildens mitt och den Ekmanska familjegraven är den större grönmärkta platsen till höger i bild. Rämmens kyrkoarkiv akt: Olb:1

Kyrkogården ska därefter ha utvidgats i etapper genom att mindre områden kring kyrkan tagits i anspråk under 1700-1800-talen. Exakt när och var framgår ej då utvidgningarna inte dokumenterats. År 1883 upprättades en karta över pastor- och klockarebostället (se bild intill). Kartan innefattar även kyrkogården som då är samlad kring kyrkan ute på udden. Till vänster om kyrkan syns en liten markering vilket troligen är den byggnad som benämns som "Redskapsbod Gamla bårhuset" på en karta från 1944. Detta bårhus flyttades till dess nuvarande plats mitt emot sockenstugan då det nya byggdes utanför kyrkogårdsmuren år 1950. Idag fungerar det som garage.

Det finns ytterligare en karta över kyrkogården. Kartan som är odaterad har förmodligen uppdaterats av kyrkogårdsförvaltningen efterhand (se bild intill). Gravplatserna med lägst numrering är markerade med ljus eller mörkt grön färg och de med högre numrering är istället markerade med blyerts/bläck. Troligtvis utgör de grönmärkade gravplatserna de som fanns när kartan ritades medan övriga har lagts till senare.

På kartan har även ett antal enskilda gravvårdar markerats. På den Myhrmanska familjegraven finns exempelvis 5 st. gravvårdar enligt kartan, idag finns 7 st. Även utanför markerade gravplatser finns gravvårdssymboler. Flera av dem markerar äldre gravvårdar som står kvar än idag, ett exempel är den höga kalkstensvård som står rakt väster om Myhrmanska graven. Vården som är rest över komministern L.J. Alsterblad som dog år 1876 är en av kyrkogårdens äldsta.

På denna gravkarta finns även trädmarkeringar, bland annat längs kyrkuddens ytterkant. Kyrkogården hade med andra ord en trädkrans vid denna tid. Trädkransen uppvisar vissa luckor och genom trädens oregelbundna placering kan det också tänkas att flera av dem en gång utgjort uddens

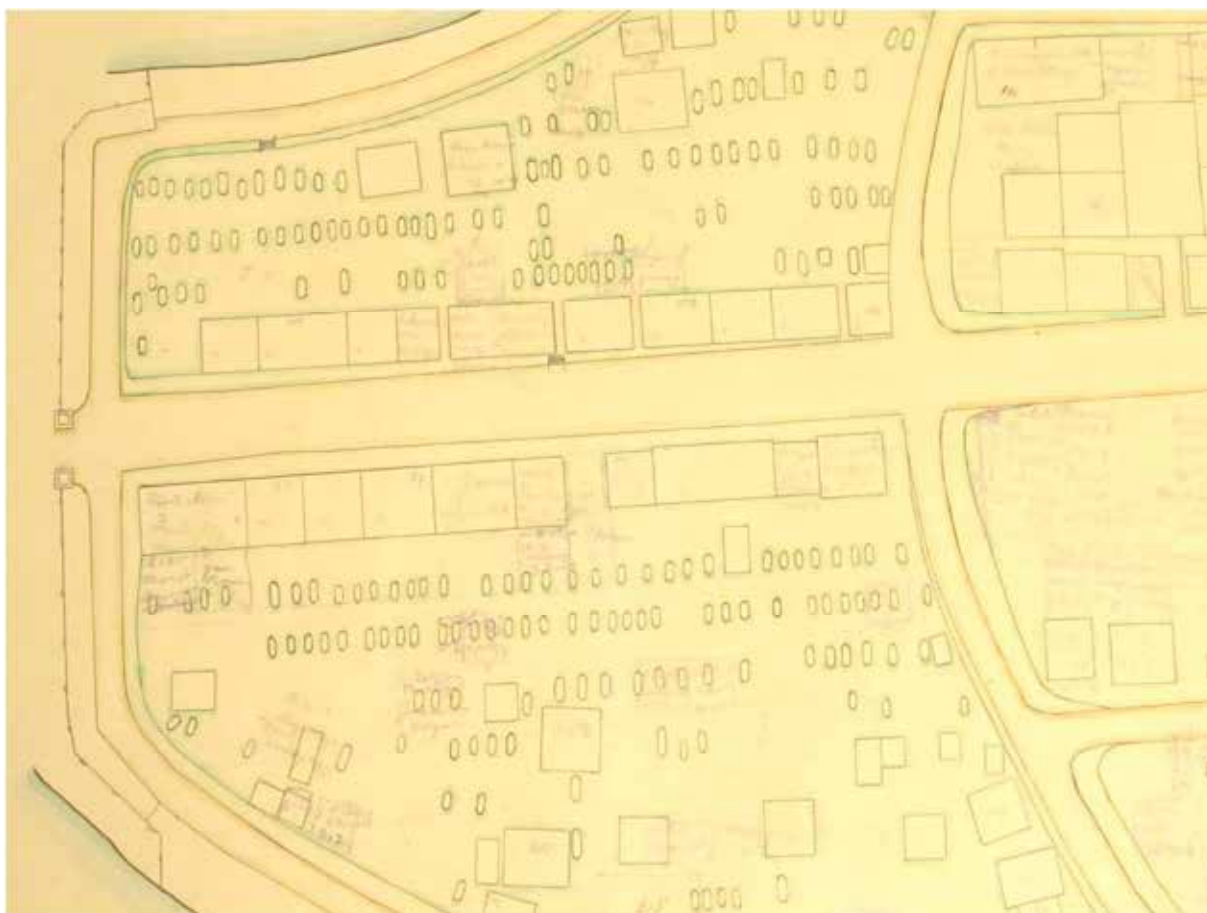
naturliga trädbestånd, men sparats. Karta visar oss också att det i öster och väster ser ut att ha funnits gångar fram till vattnet. Dessa syns i den nedre vänstra och högra delen av urklippet från gravkartan nedan. Dessa utgjorde angöringsplatser för dem som kom med båt över sjön under sommarhalvåret. Det kan också tänkas att besökarna under vinterhalvåret vandrade över sjön till kyrkan. Omkring 100 meter öster om kyrkudden ligger dessutom den lilla ö som kallas Likön. Det nämndes kort i inledningen att man under vinterhalvåret förvarade de avlinda på ön samt att ett antal personer enligt traditionen ska vara gravsatta på ön. Kanske besöktes således denna ö även under sommarhalvåret av anhöriga. Idag syns fortfarande anläggningsplatsen i väster som en liten "strand" längs den västra sjökanten.

Gravkarta upprättad under tidigt 1900-tal. Kvarteren kring kyrkan är fortfarande relativt glesa jämfört med hur de ser ut idag och kyrkogårdens gångsystem har förenklats, flera av dem har såtts igen med gräs. Flera av kartans markerade gravplatser finns kvar än idag. Väster om kyrkan syns en häck längs den västra kanten av den öppna platsen vid huvudentrén. I väster mitt för huvudentrén ligger även bårhuset som troligen fortfarande fungerade som just bårhus vid denna tid. Rämmens kyrkoarkiv akt: Olb:1

På denna gravkarta syns även att den norra delen av kyrkudden börjat tas i anspråk för gravplatser, det vill säga dagens kvarter A1 och A2. Denna utvidgning skedde år 1900 och enligt gravkartan placerades familjegravar längs mittgången upp till kyrkan. Längs mittgången står även en allé vars träd är placerade innanför de två raderna av familjegravar. Inne i de två kvarteren bakom familjegravarna hade man ännu inte gravsatt särskilt många att döma av de få markeringar som gjorts. Däremot är områdena indelade i rader vilket tyder på att man hade en struktur att utgå ifrån när man sedan skulle placera ut gravplatserna. Dessa två kvarter återkommer på en karta över kyrkogården som upprättades år 1928 (se bild nedan). Inne i kvarteren fanns vid det här laget en mängd små gravplatser på rad markerade. Dessa var troligtvis allmänna gravplatser som uppläts utan kostnad för de anhöriga. Flera av dem som begravdes i dessa allmänningar dog av spanska sjukan under 1918-1919. Merparten av de som gick bort i sjukdomen begravdes i kvarter A2 och några av gravvårdarna finns kvar än idag, men flera har omvandlats till familjegravar eller upplåtits på nytt. Eventuellt uppläts de som familjegravar efter att kyrkogårdens utvidgades på nytt under 1940-talet och allmänna gravplatser istället uppläts i kvarter B4 under en period.

Det finns även ett större antal familjegravar markerade i dessa kvarter, dessa är dock oregelbundet placerade till skillnad från de allmänna gravplatserna.

Utsnitt ur karta över kyrkogården daterad 1928. Kartan har uppdaterats efterhand, en mängd anteckningar och gravplatser som strukits över eller ritats ut finns över hela kyrkogården. I norr fanns någon form av avgränsning samt grindstolpar vid entrén, dessa syns till vänster i bild. Avgränsningen i norr benämns som en granhäck på en yngre karta från år 1944. Rämmens kyrkoarkiv akt: OVI:7

Flygfoto över Rämmens kyrkogård från 1900-talets mitt. Vid detta tillfälle hade man inte börjat ta bort grusgravarna och flera häckomgärdningar skymtar in emellan. Bild tillhandahållen av Lindebilder.se.

Fotografi taget från den västra sidan av kyrkudden år 1907. Här syns tydligt att det fanns en mängd kors i denna del av kyrkogården. Troligen rör det sig om träkors som med tiden försvunnit. Till vänster i bild syns även en smidesvård men snurrad dekor och plats för kistplåten upptill. Den påminner om en av dem smidesvårdar som idag står till höger om kyrkans entré. Bild tillhandahållen av Lindebilder.se.

Kyrkogården började troligtvis bli fullbelagd under 1920-talet, eftersom man då planerade för ytterligare en större utvidgning. I ett första utvidgningsförslag, som även godkändes av konungens befallningshavande, skulle kyrkogården utvidgas med ett större rektangulärt område längs med vägen till prästgården. Förslaget som innehöll ett större antal familjegravar blev dock aldrig utfört. Istället gjordes en större utvidgning som stod färdig år 1949. Området sträcker sig nordost om de äldre kvarteren, längs med sjökanten. Samtidigt ville man även bygga ett nytt bårhus som enligt Edvard Jacobsons förslag skulle placeras strax utanför den gamla kyrkogården. Bårhuset uppfördes efter ritningar av Arkitekt Einar Lundberg, Stockholm först då utvidgningen stod färdig.

Utvidgningen, dagens område B, planerades av trädgårdskonsulent Edvard Jacobson, Karlstad. Området gestaltades efter tidens ideal med rumsindelande rygghäckar, plattlagda gångar och platser med bänkar och små runda springbrunnar. Merparten av dessa strukturer finns kvar än idag. I norr skulle kyrkogården avgränsas av en stenmur och entrépartiet flyttades till nuvarande plats. Troligtvis tog man också bort den granhäck som tidigare avgränsat gamla kyrkogården. I områdets nordöstra del föreslogs det att kyrkogården skulle få en park med ceremoniplats. Dessa delar har senare iordningställts som gravkvarter och en minneslund uppfördes istället för ceremoniplatsen. Arbetet skedde efter ritningar upprättade av Landskapsarkitekt Gudrun Eldh, Karlstad, år 1987.

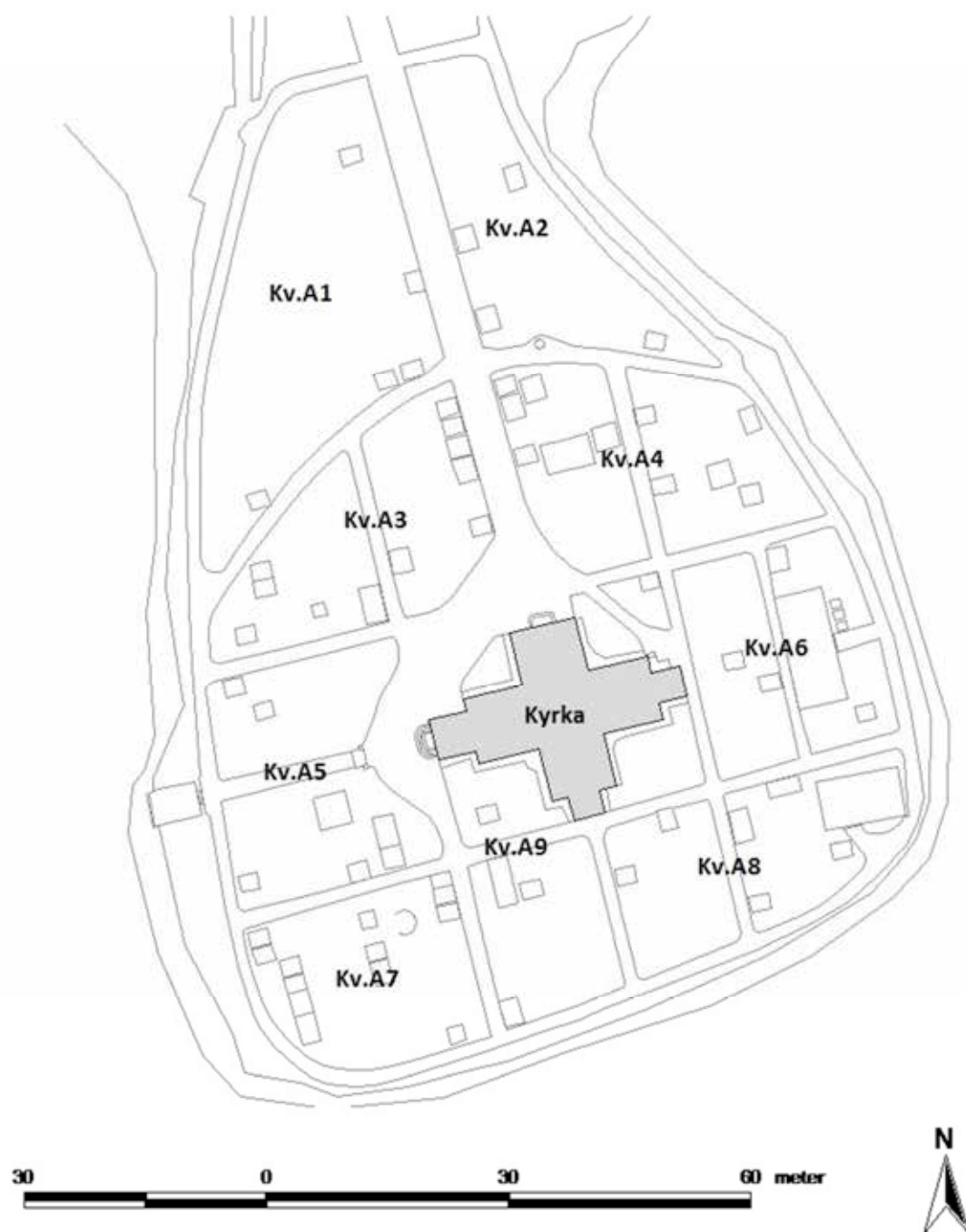
Den senaste förändringen som skett är en utvidgning norr om område B. Utvidgningen angränsar till prästgårdstomten i väster och norr och längs den västra sidan ligger sjön. Område C, vars kvarter än så länge är relativt glesa, anlades år 1992-1993.

Församlingen hade även tankar på att anlägga en urnlund på Likön 1971. Man tog av denna anledning kontakt med Billeruds Aktiebolag som ägde marken. Församlingen menade att ön som sägs hysa ett antal gravplatser samt fungerat som vintergrav borde ingå i kyrkogården och därav vore lämpad för den tilltänkta urnlund. Billeruds Aktiebolag skänkte ön till församlingen men någon urnlund anlades dock aldrig.

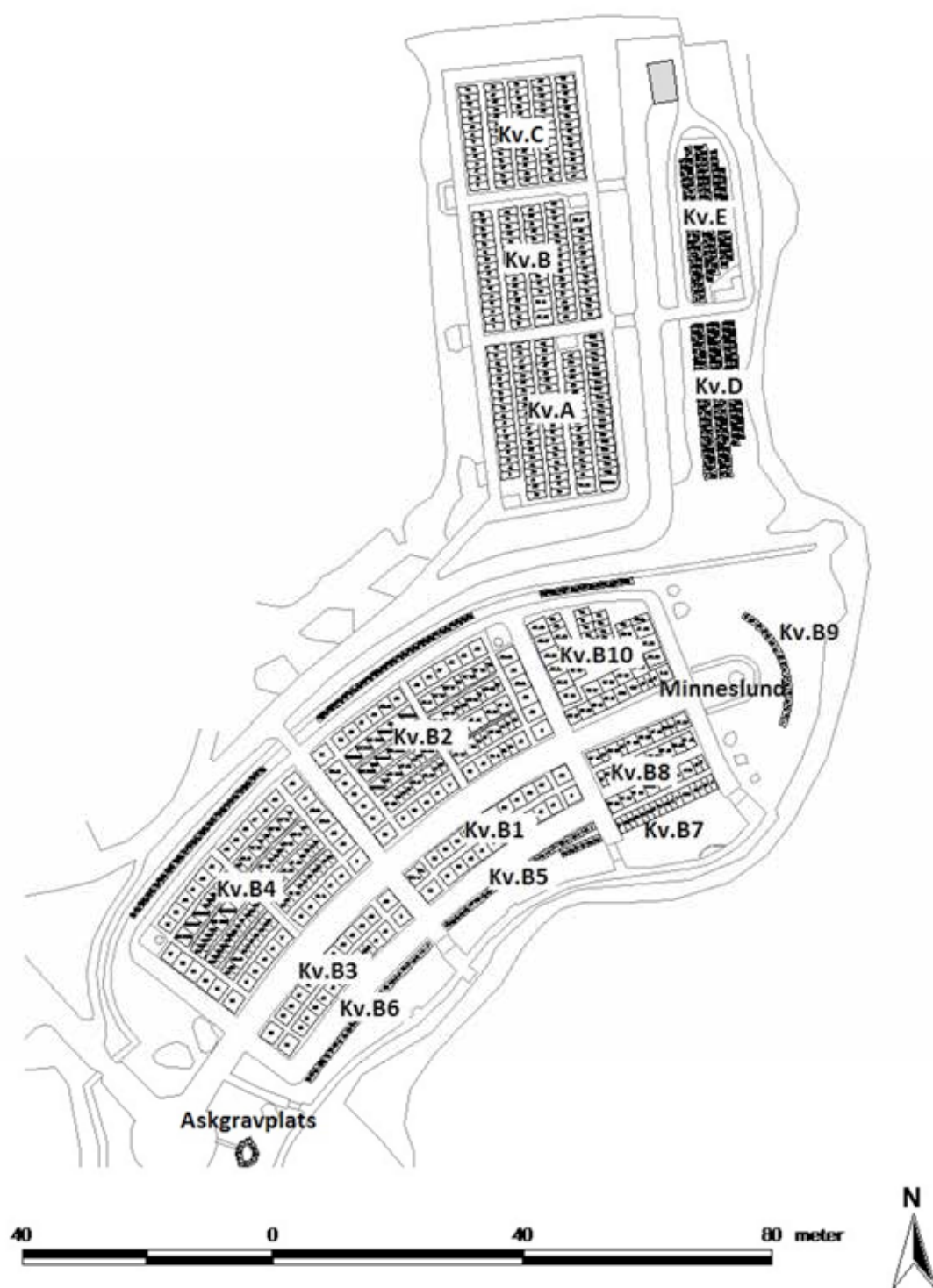

Rämmens kyrka fotograferad från norr, här syns kyrkans gamla exteriör som förändrades vid 1900-talets mitt. Flera grusgravar fanns längs mittgången, graven i vänster hörn är omgiven av en häck. Fotografi tillhandahållet av Lindebilder.se

Rämmens kyrkogård, omr. A

Rämmens kyrkogård, omr. B-C

Kyrkogården idag

Kyrkogården delas in tre områden, A-C. Ute på udden kring kyrkan ligger område A, område B ligger längs sjökanten nordöst om kyrkan och område C ligger i kyrkogårdens norra del intill den gamla prästgården.

Kvarter

Kvarter A1 är beläget i den norra delen av område A. I öster avgränsas det av kyrkogårdens grusade mittgång upp till kyrkan. I norr, väster och söder avgränsas det av mindre grusade gångar. Väster om kvarteret ligger sjön, i öster finns kvarter A2 och i söder finns kvarter A3.

Det grästäckta kvarteret har en något brokig karaktär med gravvårdar av varierande utformning och ålder. Familjegravarna är placerade i nord-sydliga rader. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, marmor och gjutjärn och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. I kvarteret finns även en grusgrav.

Vegetationen utgörs av 4 träd spridda i kvarteret samt utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört, ölandstok, funkia och lavendel som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A2 är beläget i den norra delen av område A. I väster avgränsas det av kyrkogårdens grusade mittgång upp till kyrkan. I norr, öster och söder avgränsas det av mindre grusade gångar. Öster om kvarteret ligger sjön, i väster finns kvarter A1 och i söder finns kvarter A4.

Det grästäckta kvarteret har en något brokig karaktär med gravvårdar av varierande utformning och ålder. Familjegravarna är placerade i nord-sydliga rader samt en öst-västlig i den södra änden. Gravvårdarna är av granit, diabas och kalksten, och härstammar från tidigt 1900-tal och framåt. I kvarteret finns även 4 grusgravar.

Vegetationen utgörs av 4 träd spridda i kvarteret samt utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört, och funkia som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A3 är beläget norr om kyrkan i område A, och avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. Norr om finns kvarter A1, öster om kvarter A4 och söder om finns kvarter A5. I sydöst står kyrkan och i väster finns sjön.

Kvarteret ligger i en terrasserad sluttning ned mot sjön, och karakteriseras av resta gravvårdar av varierande ålder och utformning. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och flera av dem är grusade medan kvarteret i övrigt är grästäckt. En grusad gång genomkorsar kvarteret i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas och kalksten och härstammar från 1910-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av ett träd i kvarterets mitt samt utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört och mindre rosbuskar som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A4 är beläget norr om kyrkan i område A. Det avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I väster finns kvarter A3, i norr kvarter A2 och i söder kvarter A6. Öster om kvarteret ligger sjön och i sydväst står kyrkan.

Kvarteret ligger i en terrasserad sluttning ned mot sjön. Det karakteriseras av resta gravvårdar av varierande ålder och utformning. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och flera av dem är

Överst till vänster syns kvarter A1 och A2 på vardera sidan av mittgången fram till kyrkan ute på udden. I mitten till vänster syns kvarter A3 och på bilden intill kvarter A4. Nederst till vänster syns kvarter A5 till väster om kyrkan och på bilden intill syns delar av kvarter A6 med den Myhrmanska gravplatsen.

grusade medan kvarteret i övrigt är grästäckt. En grusad gång genomkorsar kvarteret i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas och kalksten och härstammar från 1910-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av ett träd i kvarterets mitt samt utsmyckande säsongspanteringar som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A5 är beläget väster om kyrkan i område A. Det avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I norr finns kvarter A3, i öster finns kyrkan och delar av kvarter A9 och i söder finns kvarter A7. I väster ligger sjön.

Kvarteret ligger i en terrasserad slänt ned mot sjön. Det karakteriseras av resta gravvårdar av varierande ålder och utformning. Gravplatserna är placerade i nordsydliga rader och flera av dem är grusade medan kvarteret i övrigt är grästäckt. En grusad gång genomkorsar kvarteret i öst-västlig riktning och i öster leder en trappa upp till den grusade planen framför kyrkans huvudentré. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, smides- och gjutjärn och härstammar från 1800-talets senare hälft och framåt. De yngre vårdarna är främst tilläggsstenar.

Vegetationen utgörs av ett träd i kvarterets nordöstra del samt utsmyckande säsongspanteringar och kärleksört som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A6 är beläget öster om kyrkan i område A. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. Väster om kvarteret står kyrkan, i söder finns kvarter A8 och i norr finns kvarter A4. I öster ligger sjön.

Kvarteret karakteriseras av ett flertal större familjegravar varav en är mycket iögonfallande med smidesstaket och ett större antal gravvårdar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och flera av dem är grusade medan kvarteret i övrigt är grästäckt. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten och gjutjärn och härstammar från 1800-talets senare hälft fram till 1990-talet.

Vegetationen utgörs av utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört, thuja, mindre rosbuskar och lavendel som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A7 är beläget sydväst om kyrkan i område A. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns kvarter A9 och i norr finns kvarter A5. Söder och väster om kvarteret ligger sjön.

Kvarteret ligger i en terrasserad slänt ned mot sjön. Det karakteriseras av resta gravvårdar i varierande ålder och utformning. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och flera av dem är grusade medan kvarteret i övrigt är grästäckt. En av gravplatserna kantas av sinnersten i en bågform och två äldre lindar flankerar öppningen åt väster. I kvarterets mitt står fyra gjutjärnskors placerade. Gravvårdarna är av granit, diabas och gjutjärn och härstammar från år 1870 och framåt. De yngre vårdarna är främst tilläggsstenar.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda lindar samt utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört och prydnadsträd som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A8 är beläget sydöst om kyrkan i område A. Kvarteret begränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I väster finns kvarter A9 och i norr finns kvarter A6. Söder och öster om kvarteret ligger sjön.

Kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar av varierande ålder och utformning. En av gravplatserna är mycket iögonfallande med högresta vårdar och omgärdande gjutjärnsstaket. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och flera av dem är grusade medan övriga kvarteret är grästäckt. Kvarteret genomkorsas av en grusad gång i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas, labrador, kalksten och gjutjärn och härstammar från sent 1800-tal och framåt. De yngre vårdarna är främst tilläggsstenar.

Vegetationen utgörs av utsmyckande säsongsplanteringar på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A9 är beläget söder om kyrkan i område A. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns kvarter A8, i väster finns kvarter A7 och i norr står kyrkan. Söder om kvarteret ligger sjön emot vilken terrängen sluttar.

Kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar av varierande ålder och utformning. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader med några få undantag placerade längs den grusade gången som korsar kvarteret i öst-västlig riktning. Gravvårdarna är av granit, diabas, kalksten, gjutet stenmaterial samt smides- och gjutjärn och härstammar från sent 1800-tal och framåt.

Vegetationen utgörs av utsmyckande säsongsplanteringar, syrenhortensia och kärleksört som förekommer på de enskilda gravplatserna.

Kvarter A10 är en urnlund belägen i norra delen av område A. Urnlunden ligger omgiven av gräsmatta och angränsar i norr till grusplanen innanför huvudentrén. I öster angränsar kvarteret till område B, i söder till kvarter A2 och i öster ligger sjön.

Urnlunden karakteriseras av naturstenarna som kantar den ovala planteringen med ett hängande prydnadsträd i mitten. Naturstenarna ligger på en grusad yta som avgränsas av gatsten i ytter- och innerkant. Urnlunden som togs i bruk 2009 nås via en plattlagd gång.

Vegetationen utgörs av ovan nämnda plantering med hängande prydnadsträd, buskar och annueller.

Kvarter B1 är beläget norr om kyrkan i mitten av område B. Det är ett litet kvarter som avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster ligger kvarter B8, i väster kvarter B3, i söder kvarter B5 och i norr ligger kvarter B2.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar från 1950-1960-talet i jämna rader. Yngre vårdar förekommer, dock främst som tilläggsstenar. Gravvårdarna är av granit och diabas och är relativt likformiga.

Vegetationen utgörs av roshäckar i kvarterets nordöstra och sydvästra ände samt utsmyckande säsongsplanteringar och ett prydnadsträd av hängande sort på en av de enskilda gravplatserna.

Överst till vänster syns delar av kvarter A7 och på bilden intill kvarter A8. På bilderna i mitten syns kvarter A9 och på bilderna längst ned syns kvarter A10 och delar av kvarteren i område B.

Kvarter B2 är beläget norr om kyrkan i mitten av område B. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns kvarter B10, i väster kvarter B4, i söder kvarter B1 och i norr ligger kvarter B10 med kyrkogårdsmuren bakom.

Det grästäckt kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar från 1950-1970-talet i jämna rader. Yngre vårdar förekommer in emellan, dock främst som tilläggsstenar. Gravvårdarna är av granit och diabas och flera av dem pryds av detaljer av porslin. I kvarterets nordöstra hörn finns en vattenpost.

Vegetationen utgörs av två rygghäckar i kvarterets sydöstra och nordvästra delar. Förstnämnda är en roshäck med flera luckor och den sistnämnda är en häck av ölandstok, även den har några luckor. I häckarnas sydvästra ändar står prydnadsträd. På de enskilda gravplatserna förekommer även utsmyckande säsongspanteringar, kärleksört och mindre robuskar.

Kvarter B3 är beläget norr om kyrkan i den västra delen av område B. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns kvarter B1, i väster en gräsmatta med kvarter A10 bakom, i söder kvarter B6 och i norr ligger kvarter B4.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar från 1950-1970-talet i jämna rader. Yngre vårdar förekommer in emellan, dock främst som tilläggsstenar. Gravvårdarna är av granit och flera av dem pryds av detaljer av porslin.

Vegetationen utgörs av häckar av norskspirea i kvarterets nordöstra och sydvästra ände samt utsmyckande säsongspanteringar och kärleksört på de enskilda gravplatserna.

Kvarter B4 är beläget norr om kyrkan i den västra delen av område B. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck, utom i norr där kyrkogårdsmuren avgränsar kvarteret. I öster finns kvarter B2, i väster en gräsmatta med kyrkogårdsmuren bakom, i söder kvarter B3 och i norr kyrkogårdsmuren med en mindre grusad gång bakom.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar från 1950-1970-talet i jämna rader. Yngre vårdar förekommer in emellan, dock främst som tilläggsstenar. Gravvårdarna är av granit, diabas och labrador och flera av dem pryds av detaljer av porslin. I kvarterets nordvästra hörn finns en vattenpost.

Vegetationen utgörs av två rygghäckar i kvarterets sydöstra och nordvästra delar. Förstnämnda är en häck, som bitvis består av robuskar och bitvis av måbär. Den sistnämnda är en häck av robuskar. Båda har luckor. Kvarterets hörnplatser avskiljs mot kvarterets inre delar med friväxande häckar av norsk spirea. I det sydöstra hörnet står ett prydnadsträd. Utöver dessa häckar och träd förekommer utsmyckande säsongspanteringar samt kärleksört på de enskilda gravplatserna.

Kvarter B5 är beläget norr om kyrkan i mitten av område B. Det är ett långsmalt kvarter som i norr avgränsas av en grusad gång och som i söder övergår i en slänt ned mot sjön. I öster och väster finns grusade gångar och trappor ned till sjön och den slingrande gång som sträcker sig utefter sjökanten. I norr finns kvarter B1.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av en lång rad, samt en kortare rad av mindre liggande gravvårdar. Vårdarna är av granit och diabas och flera av dem har smyckande detaljer av porslin. Gravvårdarna är från 1970-talet och framåt.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter B6 är beläget norr om kyrkan i den västra delen av område B. Det är ett långsmalt kvarter som i norr avgränsas av en grusad gång och som i söder övergår i en slänt ned mot sjön. I öster och väster finns grusade gångar och trappor ned till sjön och den slingrande gång som sträcker sig utefter sjökanten. I norr finns kvarter B4.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av en lång rad av mindre liggande gravvårdar. Vårdarna är av granit och det förekommer smyckande detaljer av brons. Gravvårdarna är från 1950-talet och framåt.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter B7 är beläget norr om kyrkan i östra delen av område B. Det lilla kvarteret avgränsas av grusade gångar i öster och väster, och i norr ansluter det till kvarter B8. I söder övergår kvarteret i en lätt sluttning ned mot sjön och den slingrande gång som sträcker sig utefter sjökanten.

Det grästäckta kvarteret har en gles karaktär med få gravvårdar. Gravvårdarna från 2000-talet är av granit och en av dem pryds av detaljer av brons.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter B8 är beläget norr om kyrkan i östra delen av område B. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck, utom i söder där det ansluter till kvarter B7.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar från 1980-talet och framåt. Vårdarna är av granit, diabas och labrador och smyckande detaljer av porslin förekommer.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar och mindre rosbuske.

Kvarter B9 är beläget norr om kyrkan, i den östra änden av område B. Kvarteret löper i en båge längs minneslundens ytterkant och angränsar till densamma i väster. I öster ansluter kvarteret till gräsmattan ned mot sjön.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av en rad med mindre liggande gravvårdar från år 1980 och framåt. Gravvårdarna är av granit och diabas är vända mot sjön.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter B10 är beläget norr om kyrkan i den östra delen av område B. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck utom i norr där kyrkogårdsmuren utgör gränsen. I sydöst finns minneslundan, i väster kvarter B2, i söder kvarter B8 och i norr område C bakom muren.

Det grästäckta kvarteret karakteriseras av resta gravvårdar placerade på rad. Vårdarna är av granit och diabas, och härrör från 1980-talet och framåt. Flera gravvårdar har dessutom smyckande detaljer av porslin.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar.

Minneslundan är belägen norr om kyrkan i de östra delarna av område B. Minneslundan avgränsas av en häck av rosenspirea i norr, öster och söder och i den västra delen avgränsas den av en grusad gång. I öster ligger kvarter B9 och i väster finns kvarter B8 och B10.

Minneslunden karakteriseras av det resta träkorset i dess östra del. I mitten finns en fontän av små rundade naturstenar samt plats för medhavda blommor och ljus. Genom minneslunden löper en mindre grusad gång som kantas av bänkar. I den västra delen finns en liggande stenhäll med inskriptionen *MINNESLUND STILLA OCK MITT STOFT MÅ GÖMMAS I DEN TYSTA JORDENS FAMN. MÅ DET RUM AV VÄRLDEN GLÖMMAS DÄR JAG VILAR UTAN NAMN.*

Vegetationen utgörs av ovan nämnda häck av rosenspirea samt säsongplantering framför den liggande stenhällen.

Överst till vänster syns kvarter B6 och på bilden till höger delar av område B. I den nedre bilden syns kyrkogårdens minneslund med vacker utsikt över sjön.

Kvarter A är beläget norr om kyrkan i södra delen av område C. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns en buskklädd slänt med kvarter D nedanför, i väster ligger prästgården bakom en trädridå. I norr ligger kvarter B och söder om kvarteret står kyrkogårdsmuren med område B bakom.

Det grästäckta kvarteret har en mycket gles karaktär med ytterst få gravvårdar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och gravvårdarna av granit är från sent 1990-tal och framåt. I norr och i det sydvästra hörnet finns vattenposter.

Vegetationen utgörs av en rygghäck av måbär i kvarterets östra del samt två nyligen planterade prydnadsträd. På de enskilda gravplatserna förekommer även utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter B är beläget norr om kyrkan i mitten av område C. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns en buskklädd slänt med kvarter E nedanför, i väster ligger prästgården bakom en trädridå. I norr ligger kvarter C och i söder finns kvarter A.

Det gräsklädda kvarteret har en mycket gles karaktär med ytterst få gravvårdar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och gravvårdarna av granit är från sent 1990-tal och framåt. Enstaka gravvårdar har dessutom smyckande detaljer av porslin. I det nordöstra hörnet finns en vattenpost.

Vegetationen består av rygghäckar i nord-sydlig riktning i den västra och östra delen. Den förstnämnda är av rosenpirea och den sistnämnda av ölandstok. Häcken av ölandstok avgränsar även vattenposten i nordöstra hörnet. I söder norr finns dessutom en lind samt ett yngre prydnadsträd. På de enskilda gravplatserna förekommer även utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter C är beläget norr om kyrkan i den norra delen av område C. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns en buskklädd slänt med kvarter E nedanför, i väster ligger prästgården bakom en trädridå. I norr ligger prästgårdens tomt och i söder finns kvarter B.

Det grästäckta kvarteret har en mycket gles karaktär med ytterst få gravvårdar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader och gravvårdarna av granit är från 2010-talet.

Vegetationen består av rygghäckar i nord-sydlig riktning i dess mitt och i östra delen. Den förstnämnda är av måbär och den sistnämnda av ölandstok. I kvarteret finns ett yngre prydnadsträd och på de enskilda gravplatserna förekommer även utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter D är beläget norr om kyrkan i södra delen av område C. Kvarteret avgränsas av en grusad gång i norr. Väster om finns en buskklädd slänt med kvarter A ovanför. I söder och öster finns gräsmatta ned mot sjön och i norr ligger kvarter E.

Det grästäckta kvarteret har en mycket gles karaktär med få små liggande gravvårdar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader. Gravvårdarna av granit är från 1980-talet och framåt.

Kvarteret saknar större vegetation men vid de enskilda gravplatserna förekommer utsmyckande säsongspanteringar.

Kvarter E är beläget norr om kyrkan i norra delen av område C. Kvarteret avgränsas av grusade gångar i alla väderstreck. I öster finns en gräsmatta med spridda träd ned mot sjön, i väster en

buskklädd slänt med kvarter B och C ovanför. I söder finns kvarter D och i norr finns en äldre ekonomibyggnad.

Det gräsklädda kvarteret har en mycket gles karaktär med få små liggande gravvårdar. Gravplatserna är placerade i nord-sydliga rader. Gravvårdarna av granit är från 1990-talet och framåt.

Vegetationen utgörs av en avskärmande buskplantering (norsk spirea och måbär) kring vattenposten i sydöstra hörnet. På de enskilda gravplatserna förekommer även utsmyckande säsongsplanteringar.

Delar av kvarteren i kyrkogårdens yngsta del, område C.

Inskriptioner och titlar

Likt på merparten av församlingens kyrkogårdar finns en rad inskriptioner och titlar på Rämmens kyrkogård. Framförallt finns de i de äldre delarna på kyrkudden, men också till viss del i område B som stod färdigt år 1949. I de moderna kvarteren i område C finns inga titlar och ytterst få inskriptioner.

Det som är absolut vanligast bland inskriptioner är ortsnamn, vilka hittas på såväl de äldre delarna på kyrkudden som på 1949 års utvidgning norr om udden. Inskriptioner i form av olika fraser, sentenser och psalm- eller bibelreferens förekommer i större utsträckning på den äldre delen av kyrkogården. Däribland hittas *Salige äro de renhertade ty de skola se gud*, *Vördnad inför deras minne* och *Det är något bortom bergen, bortom blommorna och sången*. Givetvis förekommer också fraserna *Här vila, Vilorum för* och *Älskad Saknad* på flera gravvårdar.

Det förekommer också en del längre och mer berättande inskriptioner i kvarteren kring kyrkan. Som exempel kan nämnas *Omkom på Daglösens is den 22/1 1934, Kapten i K.M.st. Flotta Belönad med medalj för tapperhet till sjös 27/4 1808 och Hennes ande gick ut i ljust Midsommardagen 1941*. En gravvård med en inskription som talar om vem/vilka som reste den finns också på de äldre delarna av kyrkogården. Den är rest av församlingen över en komminister som arbetade hos dem under 46 år. Vårdens inskription lyder i sin helhet som följer: *L.J. Alsterblad född 10/7 1792 död 26/6 1876 Komminister i Råmen 46 år Tacksamma församlings medlemmar reste vården*. I inskriptionen framkommer även mannens titel, och just titlar förekommer i stor utsträckning i de äldre kvarteren.

Titlar knutna till gruvnäringen förekommer precis som på merparten av kyrkogårdarna inom församlingen. I Råmen finns exempel som *Walsmästaren, Hüttendirektör, Bergsmästare, Bergsmannen, Brukskamrer och Bergsråd*. På den Myhrmanska familjegraven finns dessutom ytterligare ett antal titlar som vittnar om familjens höga ställning inom gruvnäringen, *Bruksdisponenten, Brukspatron, Bruksförvaltare och Disponent*.

I Råmen fanns även ett gjuteri vilket genererat titlarna *Gjutmästaren* och *Gjutaren*. Ytterligare en lokal verksamhet som hittas bland titlarna är *Fjädersmeden* och *Stålprovaren*, båda från Lesjöfors, och troligen anställda vid Lesjöfors bruk. I Råmen fanns även en stångjärnshammare, där arbetade eventuellt personerna bakom titlarna *Smeden, Mästarsmeden* och *Spiksmedsmästaren*.

På kyrkogården finns även ett antal titlar som representerar äldre yrken som inte längre är särskilt vanliga, *Linslagaren, Sågmästaren, Rättaren* och *Trådsynaren*. Och givetvis förekommer även ett antal titlar som är knutna till kyrkans verksamhet. Förutom *Komminister* som nämnts ovan finns också *Kantor, Kyrkvaktaren* och *Klockaren*. Det ska dessutom nämnas att titlarna *Hemmansägare, Lantbr.* och *Arrendator* hittas på kyrkogården.

Vad gäller de kvinnliga titlarna på gravvårdarna så är de få. Precis som på övriga kyrkogårdar inom församlingen benämns kvinnor främst som *maka/hustru* eller liknande. Det finns dock ett antal undantag, *Sjuksköterskan, Föreståndarinnan, Lärarinnan* och *Hushållerskan*. Sistnämnda arbetade för familjen Myhrman och hennes gravplats intill den stora familjegraven innefattas av deras gravfond efter ett tillägg på kyrkostämman 1899, se bild intill.

Vegetation

Kyrkudden (område A) kantas av en trädkrans av björk, al och rönn, se bild nedan. Den ansluter till omgivande landskap, där framförallt björk och al växer längs sjökanten som en del av den naturliga vegetationen i området. Längs grusgången upp mot kyrkan finns rester av en björkallé. Idag står tre äldre björkar längs gången och ett antal rönnar har nyligen planterats som komplettering. Nyplanterad rönn finns även i kvarter A1 och A2. I kvarteren på kyrkudden finns ett fåtal solitära träd, bland annat äldre björkar, lönn och lind.

Område B kantas av björk och al längs sjökanten. Kvarteren är rumsindelande med rygghäckar av måbär, ölandstok och vresros. I flera hörn finns avdelande häckar av spirea (bl. a. norsk brudspirea) och ett träd (rönn eller apel). I område B finns buskplanteringar i form av ölandstok, syren och spirea. Intill minneslunden, som kantas av en låg spireahäck, står en högre silvergran. Längs muren mot område C står en oxel.

Område C kantas av al, björk och nyplanterad rönn längs sjön. Inne i området finns slänter med buskplantering. Där hittas bland annat spirea av olika slag, ölandstok, måbär, rosor samt schersmin. I kvarteren står gravvårdarna längs rygghäckar av måbär, ölandstok och spirea. Här finns även trädrader av rönn och apel.

Om våren finns en del blommor på kyrkogården i Rämmen. I kyrkogårdens äldsta delar ute på udden finns scilla, vitsippor och backskärvfrö spridda i gräsmattorna. I denna del hittas även tussilago. I de yngre delarna finns krokus och scilla på några få enskilda gravplatser och längs slänten ned mot sjön växer vitsippor.

Byggnader

Kyrkan som ligger ute på udden i sjön Näsrämnen byggdes som en salkyrka med ett västtorn år 1781-1786. De båda korsarmarna tillkom några år senare. Vapenhus finns i västtornet samt i norr och söder. Den timrade stommen är klädd med rödmålade spån. Det utsvängda sadeltaket är klätt med skiffer från Grythyttan. Entréer med grönmålade pardörrar av trä finns i norr och väster. Ytterligare en mindre entré finns vid sakristian i öster. Fasaden bryts av rundbågeformade fönster som är vitspröjsade. Kyrkan har genomgått en del större förändringar såväl interiört som exteriört. En stor renovering utfördes 2004-2006 då bland annat kyrkans takmålningar från 1899 togs fram på nytt.

Bårhuset ligger väster om entrén strax utanför kyrkogårdsmuren. Den vitputsade byggnaden anlades omkring 1950, efter ritning av Arkitekt Einar Lundberg. Entréer finns i norr och öster, båda försedda med svartmålade pardörrar av trä. Huset har ett tälttak täckt med skiffer.

Sockenstugan ligger strax norr om parkeringsplatsen och uppfördes under 1800-1900-talet. Den timrade stommen är klädd i en rödmålad locklistpanel och huset är försett med en vitmålad veranda på västra fasaden mot vägen. Sockenstugans sadeltak är klätt med betongpannor. Nordväst om huset står ett mindre garage som tillkommit på senare år.

Kyrkstallarna ligger mittemot sockenstugan, norr om parkeringsplatsen. Byggnaden är uppförd med ett regelverk av trä klätt med en förvandringspanel samt stående, slät panel på gavlarna. I söder finns en mindre tillbyggnad. Huvudbyggnaden har ett sadeltak täckt med tegelpannor, och även tillbyggnadens tak är täckt av tegelpannor. Fasaden bryts i öster och väster av små, vitmålade fönster med spröjs. Entrén med svartmålade pardörrar av trä ligger i öster. Även tillbyggnaden har en svartmålad trädörr i öster. Stallens interiör är bevarad.

Likboden är belägen strax söder om kyrkstillarna norr om parkeringen. Ursprungligen stod byggnaden väster om kyrkan vid sjön där den uppfördes omkring år 1850. Regelverket av trä är klätt med en rödmålad locklistpanel av trä. Dess sadeltak är täckt av skiffer. Entré med pardörrar av trä finns i öster och i väster bryts fasaden av ett stort vitspröjsat fönster.

Redskapsboden är belägen i norra delen av område C. Den tillhörde tidigare prästgården och fungerade då som tvättstuga. Idag tillhör den kyrkogården och utgör förvaringsutrymme åt kyrkogårdsförvaltningen. Den murade byggnaden är vitputsad med rödmålade fönster och en trädörr i norr. Sadeltaket är klätt i skiffer och skorstenen är murad i rött tegel.

Omgärdningar och entréer

Kyrkogårdsmuren löper längs norra sidan av område A och B. Den är kallmurad av fältsten, bitvis med avtäckning av sedum. Muren utgjorde tidigare kyrkogårdens norra gräns, men sedan 1993 finns område C i nordöst utanför muren. Område C omges av prästgårdstomten i väster och saknar i norr avgränsning. I övrigt omgärdas kyrkogården av sjön Näsrämnen i söder, öster och väster.

Entrén ligger mellan område A och B, med parkeringen och bårhuset norr om. På vardera sidan står två murade grindstolpar avtäckta med huggna stenplattor. Grinden är svartmålad av smidesjärn med enkel utformning. Kyrkogårdens område C nås via en grusad gång längs kyrkogårdsmurens östra sträckning.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktärsdrag

Rämmens kyrkogård karakteriseras i stor utsträckning av dess placering, på udden i sjön Näsrämmen. Kyrkan är ett landmärke i det omgivande landskapet. Den lilla ön öster om udden med namnet Likön och det där resta korset har miljöskapande värden och bidrar till kyrkogårdsmiljön. Delar av kyrkogården har en ålderdomlig karaktär medan andra delar är mer enhetliga. I de äldsta delarna kring kyrkan finns de äldsta gravplatserna. Här hittas stora monumentala gravanordningar uppförda åt bygdens stora män, men även mindre och mer oansenliga gravvårdar. Flera grusgravar finns in emellan, liksom gravvårdar av kalksten och gjutjärn. Gravplatserna är placerade längs kullens slänter ned mot sjön och den oregelbundna placeringen är mycket karaktärsskapande. I denna del är närheten till sjön särskilt påtaglig vilket bidrar till besökarens upplevelse. I de flackare delarna av kyrkudden vid entrén är strukturen mer ordnad med gravvårdar från 1900-talets första hälft. Även här hittas ett antal grusgravar samt gravvårdar av kalksten och gjutjärn. Området är från första början gestaltat med familjegravar längs mittgången och allmänna gravplatser innanför. Rester av denna struktur finns fortfarande kvar idag. I de yngre delarna av kyrkogården är strukturen än mer enhetlig och ordnad med likformiga gravvårdar i jämna rader. Kvarteren delas upp med hjälp av häcksystem och planteringar med träd och buskar. Gravvårdarna som hittas i dessa delar är från 1900-talets mitt och framåt.

Kyrkomiljön med kyrkan, den flyttade likboden, kyrkstallarna, sockenstugan och prästgården samt Likön öster om kyrkudden är miljöskapande.

Stenmuren och entréerna som avgränsar de äldre delarna av kyrkogården har miljöskapande värden. Trädraderna längs sjökanten har miljöskapande värden då den ansluter väl till det omgivande landskapet. Björkarna längs mittgången samt träden och häcksystemen i de yngre delarna av kyrkogården har miljöskapande värden och bidrar till besökarens upplevelse.

Lagskydd

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger att "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen." Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Fasta anordningar innefattar även vegetationen på kyrkogården så som alléer, häcksystem och liknande planteringar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

Likön öster om kyrkudden innefattas av kulturmiljölagens 2:a kapitel om Fornminnen.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

Viktigt för helheten

- **Mycket värdefulla gravvårdar**, som är i församlingen ägo, får inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- **Värdefulla gravvårdar**, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör försees med en recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.
- Den ålderdomliga karaktären med tätt och till viss del oregelbundet placerade gravplatser i kyrkogårdens äldsta delar på kyrkudden ska bevaras.
- Kyrkogårdsmuren längs den norra gränsen av område A och B är ett viktigt arkitektoniskt element som både fysiskt och symboliskt avgränsar kyrkogården från omgivningen. Denna ska bevaras.
- De smala grusgångarna som genomkorsar område A och område B bör bevaras med bibehållen sträckning och beläggning. Även grusgångarna i område C bör bevaras med bibehållen beläggning.
- Entréerna med smidesgrindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Grusgravar är att betrakta som värdefulla och bör bevaras.
- Servicestationer bör vara placerade så att de ej skymmer eller inkräktar på gravplatser.

Viktigt för de olika delarna

- **Nya gravvårdar på Rämmens kyrkogård** bör anpassas till respektive kvarters karaktär vad gäller placering, storlek och material.
- **Kvarter A1-A2 – Strukturen med familjegravar på rad och enstaka mindre gravvårdar** är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras. De större familjegravarna placerade längs kyrkogårdens mittgång är särskilt viktiga.
- **Kvarter A3-A9 – Strukturen med tätt placerade gravplatser och äldre gravvårdar** av varierande storlek och utformning är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras.
- **Kvarter B1-B4 – 1950-1960-tals karaktären** med likartade gravvårdar, gravrader och rumsindelade häckar är typiskt för kvarteren och bör bevaras.
- **Kvarter B5-B6 och B9 – Tätt placerade liggande gravvårdar i gravrader** är karakteriserande för kvarteren och bör bevaras.
- **Kvarter B7, B8 och B10 – Gravvårdar i gravrader** är karakteriserande för dessa kvarter och bör bevaras.

Vegetation

- Trädkransen av al och björk som kantar kyrkudden är viktig för kyrkogårdens karaktär och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt liknande lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Allén av björk längs kyrkogårdens mittgång skapar en viktig siktlinje upp mot kyrkan och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt liknande lövträd om särskilda skäl föreligger.
- De rumsbildande häckarna i kvarter B1-B4 är viktiga för kvarterens karaktär och bör bevaras.
- De två äldre lindarna som står vid gravplats nr. 20 i kvarter A6 är viktiga för gravplatsens utformning och bör bevaras. Träd som tas ned bör ersättas med samma art, alternativt liknande lövträd om särskilda skäl föreligger.
- Äldre perenna växter vid enskilda gravplatser bör bevaras i möjligaste mån. De ska dock hållas efter så att de inte skymmer gravvården/gravplatsen.

På Rämmens kyrkogård finns en mängd äldre gravvårdar, flera av dem är höga resta stenar. Vissa omges av gjutjärnsstaket eller av kätting mellan stenpollare som syns på bilden ovan.

I de äldsta delarna på kyrkudden finns en mängd gravvårdar utformade som kors. På bilden ovan syns ett stenkors av diabas på en sockel av diabas. På bilden under syns gjutjärnskors med olika form och mer eller mindre dekor.

Längst ut på kyrkudden ligger den Ekmanska gravplatsen som omges av ett gjutjärnsstaket, på bilden ovan syns även att gravplatsen ligger alldeles intill sjön. På kyrkogården i Rämmen förekommer också gravvårdar där enbart dödsåret är angivet. I exemplet ovan framgår titel och Ortsnamn men också dödsåret, 1923, längst ned.

Redovisning av Mycket värdefulla gravvårdar, Rämmens kyrkogård

Kvarter: A1 **Nr:** 8

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: Ortsnamn, sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: J.A. HAMMARSTRÖMS Lesjöfors FAMILJEGRAV Hustrun EDLA SOFIA
*1856 †1942 Vördnad inför deras minne Sönerna RAGNAR *1888 †1923 FRANK
*1895 †1918

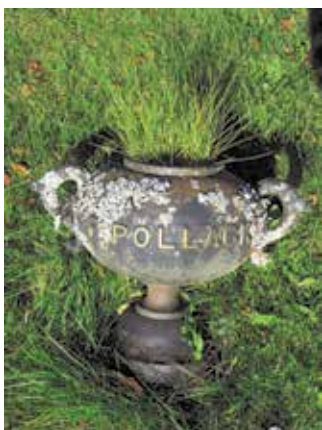

Kvarter: A1 **Nr:** 17

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: JAN MAGNUSSON *1/4 1838 †15/12 1914

Kvarter: A1 **Nr:** 56

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: P. POLLACK

Kvarter: A1 **Nr:** 97

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1930-tal

Inskription: MÄSTARSMEDEN J.P. BERG E. NORESSON LILJENDAL FAMILJEGRAV

Kvarter: A1 **Nr:** 98

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, bronsrelief, inskription: titlar, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1950-1960-tal

Inskription: FAMILIJERNA ÖVERSKOGVAKTARE P. TELLIN TRÅDSYNAREN A. FAGRELL
LESJÖFORS

Kvarter: A1 **Nr:** 124

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablonedekor, porslinsduva, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1910-1920-tal

Inskription: Förmannen Robert Bergqvist Hustrun Augusta Sönerna Arvid och Albert Lesjöfors

Kvarter: A1 **Nr:** 130

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: Karl Forsell Lesjöfors

Kvarter: A1 **Nr:** 134

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: kvinnlig titel, psalmreferens, sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1932

Inskription: Sjuksköterskan BRITA PAULSSON f. STENSTRÖM *8/1 1886 †7/4 1932
Sv. Ps. 444. Älskad Saknad

Kvarter: A1 **Nr:** 148

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1930-tal

Inskription: KARL JOHAN FRYKBERGS FAMILJEGRÄV DJUPRÄMMEN

Kvarter: A1 **Nr:** 155

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, personhistoriskt värde, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1940-1950-tal

Inskription: ANDERS GUSTAV "FILURIUS" ANDERSSON *1854 †1938

Övrigt: Han var en välkänd gårdfarihandlare som var känd under namnen *Filurius* och *Skåp-Anders*. Sistnämnda kom från att han ständigt vandrade runt med ett träskåp på ryggen där han hade sina varor. Gravvården restes till hans minne i efterhand.

Kvarter: A2 **Nr:** 12

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: kvinnlig titel, miljöskapande

Tillkomst: 1946

Inskription: LÄRARINNAN ANNIE WILSON *1879 †1946

Kvarter: A3 **Nr:** 6

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1934

Inskription: Chauffören JOHAN ANDERSSON * den 13/5 1871 Omkom på Daglösens is den 22/11 1934 Hustrun MATILDA KAROLINA *den 4/7 1880 †den 9/10 1946 Familjen och arbetsgivare reste vården

Kvarter: A3 **Nr:** 15

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning: tidstypisk, schablondekor med symboler: kors, hjärta och ankare, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1940-tal

Inskription: 1:a gravvården KRISTOFFER STEFANSSON *1850 †1932 HUSTRUN EMMA *1859 †1951 2:a gravvården: STEFAN MATTSONS FAMILJEGRÄV

Kvarter: A3 **Nr:** 69

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: EMMA STOLPE Höksjön Hennes ande gick ut i ljuset Midsommardagen 1941.

Kvarter: A3 **Nr:** 70

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1940-tal

Inskription: K.J. HELLSTRÖMS FAMILJEGRÄV LESJÖFORS

Kvarter: A4 **Nr:** 4

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram och hörnmarkörer, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: Gjutmästaren CARL MALMQVIST *5/6 1877 - †14/12 1963 Hustrun IDA MALMQVIST född NYLÉN *12/8 1878 - †3/10 1927 fr. Lesjöfors

Kvarter: A4 **Nr:** 13

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av kätting mellan stenpollare, gravvårdens utformning, porslinsduva, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1930-tal

Inskription: JAN ERIK HULTGRENS FAMILJEGRAV

Kvarter: A4 **Nr:** 31

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1910-1930-tal

Inskription: Linslagaren PER PERSSONS FAMILJEGRAV

Kvarter: A4 **Nr:** 40

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1880-1920-tal

Inskription: KARL OLSSONS FAMILJEGRAV

Kvarter: A4 **Nr:** 41 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titlar, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1860/1872

Inskription: HÄR HVILA SPIKSMEDSMÄSTAREN JAN SUNDSTRÖM *18 15/1 01 †18 10/9 60 SAMT HANS HUSTRU LISA SUNDSTRÖM FÖDD NILSSON *18 28/7 06 †18 18/10 72 PS. 92 v. 14

Kvarter: A4 **Nr:** 41 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: Walsmästaren A.G. SUNDSTRÖM *1/11 1827 †11/11 1896 Hustrun LOVISA SUNDSTRÖM *27/10 1832 †11/6 1908 JOH. 3: 16.

Kvarter: A4 **Nr:** 43

Urvalskriterier: Gravvårdarnas speciella utformning, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1892

Inskription: MAGNUS MATSSON *d. 8/5 1814 †d. 30/6 1892. —●—

Kvarter: A4 **Nr:** 44

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1904

Inskription: Jonas Kruses hustru SOFIA *15/3 1841 †19/14 1904. Dottern EMMA *21/2 1878 †11/7 1904.

Kvarter: A4 **Nr:** 52

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablonedekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1940-tal

Inskription: Handelsföreståndare S.W. OLSSONS FAMILJEGRAV Lesjöfors.

Kvarter: A4 **Nr:** 53

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1909

Inskription: Repslagaren KARL LINDSTRÖM *17/6 1839 †14/3 1909 Hustrun ANNA LOVISA LINDSTRÖM *1/10 1843 †8/2 1927

Kvarter: A4 **Nr:** 68

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1941

Inskription: FJÄDERSMEDEN EMIL HULT LESJÖFORS *1906 †1941

Kvarter: A5 **Nr:** 3

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1914/1928

Inskription: Stålprovaren J.E. Andersson Kurkhöjden *13/5 1834 †5/4 1928 Anna Andersson *2/2 1824 †10/1 1914 Dav. Ps. 1.

Kvarter: A5 **Nr:** 10

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning: schablondekor, inskription: sentens, miljöskapande

Tillkomst: 1919

Inskription: Vilan är ljuv för de trötta Makan HULDA *1883 †1919 Dottern *1919† G.A. BERGS Familjegrav Östervik

Kvarter: A5 **Nr:** 12

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1910

Inskription: Hemmansegaren HENRIK MATTSSON Höksjön *14/8 1828 †5/1 1901
och hans hustru MARGARETA MATTSSON född Hansson *13/7 1838 †16/10 1910
Sonen AUGUST *12/3 1866 †12/6 1912

Kvarter: A5 **Nr:** 14

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titlar, miljöskapande

Tillkomst: 1927

Inskription: Klockaren ANDERS CARLQVIST *1811 †1865 Och hans son Klockaren
OSKAR CARLQVIST *1846 †1927 FAMILJEGRAV

Kvarter: A5 **Nr:** 19

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, material: kalksten, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: Skogvaktaren CLAS TELLIN *d. 29/8 1842 †d. 27/3 1896. —●—

Kvarter: A5 **Nr:** 33

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: smidesjärn, inskription: Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: Kors 1896 plakett senare

Inskription: PER PETTERSSON *1821 †1896 KAJSA PETTERSSON *1821 †1895
GRANBERGET

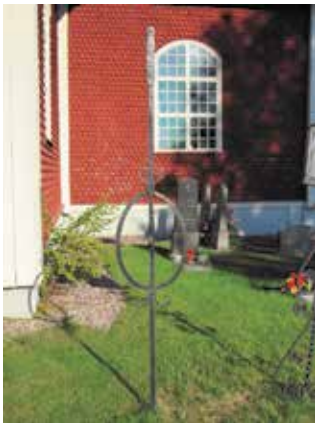

Kvarter: A5 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: gjutjärn, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1894

Inskription: Här vilar Verkmästaren Magnus Persson *18 27/9 24 †18 30/5 94 och hans hustru Greta Maria Andersson *18 7/3 30 †18 11/10 82

Kvarter: A5 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1800-tal

Inskription: Saknas

Övrigt: Ingår i inventeringen av smideskors

Kvarter: A5 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1800-tal

Inskription: Saknas

Övrigt: Troligen har kistplåten suttit fäst upptill på gravvården tidigare, den saknas idag. Ingår i inventeringen av smideskors

Kvarter: A5 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning: två mindre kors ihopsatta, inskription: titel, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1879

Inskription: HER UNDER LIGGER MASMÄSTARENS IONORDER OCH DES HUSTRU ULRIKAS TVILLINGSÖNER AXEL EMIL HENNING HJALMAR FÖD 18 16/6 79 DÖD 18 26/7 79

Övrigt: Bokstäverna D och C förekommer bakvända vid 5 tillfällen i denna inskription.

Kvarter: A5 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1800-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: A6 **Nr:** 19

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablonedekor, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: KRISTOFFER HÖÖKS FAMILJEGRAF —•—

Övrigt: Gravvården är tillverkad av Aktiebolaget Bröderna Flinks Granitstenhuggeri Westervik

Kvarter: A6 **Nr:** 20

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablonedekor, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1914

Inskription: SMEDEN JAN MATTSSON LILJENDAL *25/9 1827 †18/1 1914 HUSTRUN EVA ERIKSDR *22/8 1817 †1/10 1881

Kvarter: A6 **Nr:** 25

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1945/1957

Inskription: FÖRESTÅNDARINNAN GERDA JONSSON *27/1 1884 †3/7 1945 EMMA JONSSON *2/11 1885 †29/12 1957

Kvarter: A6 **Nr:** 42

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, berättande text, material: kalksten, miljöskapande

Tillkomst: 1876

Inskription: L.J. ALSTERBLAD FÖDD 10/7 1792 DÖD 26/6 1876 KOMMINISTER I RÄMEN 46 ÅR TACKSAMMA FÖRSAMLINGS MEDLEMMAR RESTE VÅRDEN

Övrigt: Det påstås att Alsterblad inte ville gifta sig då det ej var tillåtet att ha två fruar. Detta skall han motiverat med att tretalet var heligt. Det sägs dock att han skall ha ett antal barn runt omkring i bygden.

Kvarter: A6 **Nr:** 50

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, berättande text, person- och socialhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1854

Inskription: HUSHÅLLERSKAN MARIA HINDERSSON *11/3 1780 +27/12 1864 I 59 ÅR TROTJÄNARINNA INOM MYHRMANSKA FAMILJEN OCH AF DEN HÖGT VÄRDERAD MATH: 25 KAP. 21 V.

Kvarter: A6 **Nr:** 51 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: titlar, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1862

Inskription: GÖTHRIK MYHRMAN PROTOKOLLSSEKRETERARE BRUKSPATRON, DISPONENT *16/1 1796 +3/2 1862. JOH. UPPEN. 14 KAP. 13 V.

Kvarter: A6 **Nr:** 51 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: bibelord och bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1835

Inskription: EMMA MYHRMAN *5/6 1817 +21/4 1835. SALIGE ÄRO DE RENHJERTADE TY DE SKOLA SE GUD. MATH: 5 KAP. 8v. DAV. PS. 16 KAP.

Kvarter: A6 **Nr:** 51 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: titlar, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1837

Inskription: JOHAN MYHRMAN KAPTEN I K.MST. FLOTTA BELÖNAD MED MEDALJ FÖR TAPPERHET TILL SJÖS 27/4 1808 BRUKSPATRON, DISPONENT *16/11 1786 †20/12 1837. HANS MAKAS BEATA MYHRMAN FÖDD HAMMARSTRAND *18/8 1792 †22/3 1858. 1 COR. 2:9

Kvarter: A6 **Nr:** 51 4:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: titlar, berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1800-1850

Inskription: HÄR HVILA CHRISTOPHER MYHRMAN BRUKS PATRON, RIDDARE AF K.W.O FÖDD 1712. DÖD 1775 OCH DESS SON CHRISTOPHER MYHRMAN BERGS RÅD, BRUKS PATRON, FÖDD 1751. DÖD 1811 ——— MINNET AF DEM BEVARA DENNA KYRKA SOM DE UPPBYGGT OCH DENNA NEJD, FORDOM EN ÖDEMARK, NU GENOM DERAS OMSORG FRUKTBAR OCH BEFOLKAD. ———

Övrigt: Christopher Myhrman d.ä. var den första som begravdes på kyrkogården

Kvarter: A6 **Nr:** 51 5:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1855/1866

Inskription: CARL LAGERGREN BRUKSFÖRVALTARE *2/7 1811 †24/2 1866. —●— HANS MAKAS EVA LAGERGREN FÖDD MYHRMAN *15/1 1819 †13/12 1855. MATH. 5.7.

Kvarter: A6 **Nr:** 51 6:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: titlar, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1875

Inskription: NORE MYHRMAN BRUKSPATRON, DISPONENT *19/4 1822 †25/4 1875 —●— HANS MAKAS HANNA MYHRMAN FÖDD LAGERGREN *20/8 1812 †4/2 1881. JOB. 19:25.

Kvarter: A6 **Nr:** 51 7:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats omgiven av smidesstaket, gravvårdens speciella utformning, inskription: titlar, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1827

Inskription: BENGT MYHRMAN BERGMÄSTARE BRUKSPATRON, DISPONENT *12/11 1778 †14/10 1827. JOH. 11 KAP. 25-26 v.

Kvarter: A6 **Nr:** 58

Urvalskriterier: Gravplatsens speciella utformning: två gravvårdar varav ena är en smal urna av grå granit, miljöskapande

Tillkomst: 1917

Inskription: WILLIAM FARUP *1862 †1917

Kvarter: A6 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, miljöskapande

Tillkomst: 1887

Inskription: ALFRED HOLMSTRÖM *1854 †1887

Kvarter: A7 **Nr:** 1

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav, gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, inskription: titel, Ortsnamn, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: BERGSMANNEN SVEN ANDERSSON KURKHÖJDEN *13/4 1831 - †30/10 1896 OCH HANS MAKAN MARGARETA LARSON *13/9 1836 - †2/1 1894. JOH. Upp. 14:13. —●—

Kvarter: A7 **Nr:** 19

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, troligen en barngrav, miljöskapande

Tillkomst: 1894

Inskription: AXEL OSCAR 1894

Kvarter: A7 **Nr:** 20

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: omgärdning av sinnersten och två äldre lindar i de främre hörnen, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1888

Inskription: Emelie Jansson f. Funch 1824 – 1888 Maria Freden 1884-1885 Matt. 5.8

Kvarter: A7 **Nr:** 23

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, schablondekor, miljöskapande

Tillkomst: 1895

Inskription: H.H. E. GABRIEL SVENSSON *11/5 1839 †16/4 1895 FAMILJEGRAF

Kvarter: A7 **Nr:** 30

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: grusgrav med stenram, gravvårdens speciella utformning, inskription: ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1924

Inskription: Aug. H. Eriksson Familjegrav Lesjöfors

Kvarter: A7 **Nr:** 37

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1910-tal

Inskription: H.J. BERGKVIST FAMILJEGRAV

Kvarter: A7 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1870

Inskription: Lisa S. s. F. 1821 D. 1870

Kvarter: A7 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1896

Inskription: CARL OSKAR ANDERSSON *1870 †1896

Kvarter: A7 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1891

Inskription: P.J. ÖRN *1863 †1891

Kvarter: A7 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material: gjutjärn, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1886

Inskription: HÄR HVILAR RÄTTAREN SVEN DAHLSTRÖM FRÅN LILJENDAHL
*18 19/12 28 †18 12/1 86

Kvarter: A8 **Nr:** 26

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, lokalhistoriskt material: gjutjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1890-1920-tal

Inskription: KARIN

Kvarter: A8 **Nr:** 35

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, speciell schablondekoration, inskription: titel, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1900-1920-tal

Inskription: FÖRMANNEN A.JSON HELLMANS FAMILJEGRAF Joh. Upp. 21:4.

Kvarter: A8 **Nr:** 37

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: Ortsnamn, bibelreferens, miljöskapande

Tillkomst: 1886

Inskription: G. ABRAHAMSSON LÅNGMARKEN *22/6 1853 †13/7 1886. SONEN
KARL *10/8 1877 †27/11 1892 Jobs. b. 19.25

Kvarter: A8 **Nr:** 38

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, Ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1920-1940-tal

Inskription: Fjärdingsman OSKAR A. ANDERSSON FAMILJEGRAV Lesjöfors

Kvarter: A8 **Nr:** 49 1:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats med stenram av kalksten omgärdad av gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: titel, miljöskapande

Tillkomst: 1908

Inskription: BRUKSPATRONEN AXEL ROS *20/5 1833 †26/6 1908

Kvarter: A8 **Nr:** 49 2:a gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats med stenram av kalksten omgärdad av gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: tidstypisk, inskription: berättande text, miljöskapande

Tillkomst: 1876

Inskription: GUSTAF EKMAN *D. 29 MAJ 1804; †D. 3 MAJ 1876 OCH HANS MAKAS C.L. WAHLBERG *D. 16 JULI 1805; †D. 24 JULI 1882 SAMT VID SIDAN AF DEM DERAS BARN ERNST GUSTAF *D. 15 NOV. 1838; †D. 1 SEPT. 1854 ANNA *D. 11 DEC. 1839; †D. 6 SEPT. 1840 HILDA *15/9 1846 †16/11 1898 MARIE ROS FÖDD EKMAN *D. 26 JAN. 1844; †D. 8 JULI 1870 SAMT HENNES BARN PETER GUSTAF *1864† SAMMA ÅR AUGUSTA ROS FÖDD EKMAN *D. 21/9 1850 †D. 19/12 1884

Kvarter: A8 **Nr:** 49 3:e gravvården

Urvalskriterier: Gravplatsens utformning: gravplats med stenram av kalksten omgärdad av gjutjärnsstaket, gravvårdens utformning: liggande gravhäll, inskription, miljöskapande

Tillkomst: 1943

Inskription: Fröken Carolina Maria Ros *25/2 1865 †3/5 1943

Kvarter: A9 **Nr:** 1

Urvalskriterier: Gravvårdarnas utformning: tidstypiska, inskription: titlar, ortsnamn, bibelreferenser, miljöskapande

Tillkomst: 1938 och 1886

Inskription: 1:a gravvården: H.H. BERGSMANNEN AUGUST MATTSSON GÅRDEN *28/1 1858 - †31/8 1937 OCH HANS MAKAS MARIA ELISABETH FÖDD SVENSSON *29/10 1860 - †8/4 1937 MATHILDA SVENSSON *17/3 1872 - †19/5 1938 Ps. 575 —•— 2:a gravvården: H.H. BERGSMANNEN MATHIAS LARSSON GÅRDEN *19/9 1819 - †19/3 1886 OCH HANS MAKAS ANNA KATHARINA FÖDD JÖRANSON *26/9 1826 - †19/7 1883 JOB. 19 25-27 —•— MIA ELISABETH *2/5 1889 †8/6 1942 Ps. 378:5

Kvarter: A9 **Nr:** 17

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutet stenmaterial, miljöskapande

Tillkomst: 1828

Inskription: BRITA LISA JANSSON *1880 †1828 VILA I FRID

Kvarter: A9 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn, material

Tillkomst: 1926

Inskription: V. FINNE *9/5 1836 †22/3 1926

Kvarter: A9 **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning: tidstypisk, inskription: titel, ortsnamn, miljöskapande

Tillkomst: 1890

Inskription: HEMMANSEGAREN JAN LARSSON *1821. †1890 MAKAN ANNA LISA *21/4 1846. †19/12 1923 LÖNNHÖJDEN

Kvarter: B1 **Nr:** 4

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, inskription: titel, personhistoriskt värde, miljöskapande

Tillkomst: 1957

Inskription: LÄKARE WALTER COHEN 1912-1957 MAKAN ROSI COHEN PHD 1914-2005

Övrigt: Walter var judisk läkare i Tyskland när kriget kom. Han flydde tillsammans med sin fru till Finland men efter att de gick samman med Tyskland flydde de vidare till Sverige och hamnade i Rämmen. Efter Walters död flyttade Rosi till USA och barnen valde sedan att sammanföra henne med sin make efter att hon gick bort 2005.

Kvarter: Förvaras i redskapsbod **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn

Tillkomst: 1910

Inskription: GUSTAF EKSTRÖM *30/8 1838 †7/4 1910

Kvarter: Förvaras i redskapsbod **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens utformning, material: gjutjärn

Tillkomst: 1891

Inskription: H.H. MAGNUS JANSSON FRÅN BOSJÖFALLET *1813 †1881 OCK HANS HUSTRUN NRITTA MARIA OLSSON *1817 †1891

Kvarter: Förvaras i kyrkstallarna **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1800-tal

Inskription: Saknas

Kvarter: Förvaras i kyrkstallarna **Nr:** Utan nummer

Urvalskriterier: Gravvårdens speciella utformning, material: smidesjärn, miljöskapande

Tillkomst: 1800-tal

Inskription: Saknas

Övrigt: Troligen har kistplåten suttit fäst upptill på gravvården tidigare, den saknas idag.

Vård och underhåll

I skriften *Vård av gravstenar* som utgivits av Riksantikvarieämbetet kan man läsa om vilka olika rengöringsmetoder som kan användas till olika typer av sten och vid olika sorters beläggningar. Det kan dock konstateras att det mycket tidsödande arbetet med att göra ren en sten ofta har en ganska kortlivad effekt.

Gravvårdar av sten drabbas som regel främst av *biologisk påväxt*, d.v.s. lavar, alger och mossor. Om dessa är misspyrdande kan diskuteras men de gör ibland inskriptionerna oläsliga. Vissa lavar löser även upp ytskiktet på stenen så att de olika mineralkornen lossnar, och eftersom den biologiska påväxten innehåller fukt bidrar den också ofta till frostsprängningar. Kortfattat kan sägas att påväxten minskas om stenen borstas ren från skräp och nedfallande löv. Det är också bra om man kan hålla efter vegetationen runt stenen så att den inte hamnar i ständig skugga vilket gynnar påväxten. Rengöring görs med fördel under tidig vår eller sen höst, då speciellt lavar är mycket aktiva och därmed mjukare och lättare att avlägsna. Hårda stensorter kan rengöras med högtryckstvätt under förutsättning att de inte har förgyllningar och dylikt som kan ta skada av behandlingen. Det är också viktigt att försäkra sig om att inte stenen har några sprickor. Om den uppvisar sådana skador ska endast varmt vatten (max 60°C), ev. med några droppar diskmedel eller såpa, och mjuk borste användas. Man kan också mjuka upp lavarna innan rengöring genom att under några veckor låta stenen stå insvept i våta tygsäckar och plast.

Sedimentära bergarter som sandsten, kalksten och skiffer uppvisar ibland *vittringsskador* som är relaterade till svaga skikt i stenen. Kalkhaltiga stenar som kalksten, marmor, viss sandsten och skiffer kan också vittra kemiskt genom att de reagerar på föroreningar i luften.

Porösa bergarter är också känsliga mot *frost- och saltsprängningar*. Ofta samverkar olika nedbrytningsfaktorer och resultatet visar sig som sprickor, avflagningar, stembortfall mm.

När järn finns i stenens direkta närhet kan järnet oxidera och sedan reagera med stenen, vilket leder till rostbruna *järnmissfärgningar*. Om dessa visar sig svåra att få bort genom tvätt enligt samma metod som beskrivits ovan bör man rådgöra med stenkonserverator. Detta gäller även kopparrmissfärgningar. Viktigt är dock att skydda metallen från vidare oxidation. Rost ska stålborstas eller blåstras bort och därefter målas med rostskyddsfärg och täckfärg. Om en rostande järndubb orsakar missfärgningar eller sprängning av stenen bör denna utbytas mot en rostfri syrafast sådan.

Sten är som regel mycket känsligt för *mekanisk påverkan*. Vid ovarsam hantering kan lätt ett hörn eller en korsarm falla. Ett sätt att undvika mekaniska skador kan vara att köra med trimmer närmast stenarna för att undvika att man kör på dem med gräsklippare.

Stearinstänk och sot från marschaller är ett annat problem som kan vara svårt att avhjälpa om det hamnat på en porös och ojämn yta. Stearin skrapas bort med ett trä- eller plastverktyg, men kan eventuellt också lösas upp med kemiskt ren bensin. Sotränder kan tas bort med hjälp av en suddgummiliknande produkt som t.ex. gomma pane.

Om kyrkogården utsätts för *klotter* bör en klottersaneringsfirma snarast kontaktas. Klotter är lättare att ta bort ju "färskare" det är.

För den som är ovan vid hantering av sten kan det ibland vara svårt att göra rätt bedömningar varför berörd personal bör utbildas av fackman. Många åtgärder kan också vara av en sådan art att de endast ska utföras av utbildad stenkonservator. T.ex. kan en konservator ta bort lavar på ljusa kalkstenar och marmorsorter med släkt kalk, vars höga pH dödar laven och dess rötter. Biocider och gifter är begränsat verksamma, men viss effekt har noterats hos Bor-preparat som t.ex. Boracol. Kommersiella preparat som innehåller Kaliumhydroxid, lut, är strakt frätande och bör inte användas eftersom de kan leda till skador på porösa stenar.

Gravvårdar och staket av gjutjärn kan rent allmänt anses vara hotade eftersom rostskador uppstår på grund av bristen på kunskap om hur de ska underhållas. Det händer också att staket monteras ned för att underlätta gräsklippning med maskin. För att undvika att detta kulturarv går förlorat är underhållet viktigt.

Staket, kors och dekorationer av järn kan rostskyddsbehandlas på två sätt. Antingen genom linoljebränning eller genom applicering av blymönja. I båda fallen rengörs järnet med borste som är mjukare än underlaget. Vid linoljebränning penslas järnet omsorgsfullt med kokt linolja som kryper in i porerna, innan bränningen tar vid. Behandlingen bör upprepas tills dess att ett fullgott resultat uppnåtts. Vid blymönjebehandlingen grundas järnet, efter att ha befriats från rostbeläggningar, med blymönja (får idag bara användas av yrkesmän) och slutstrykes därefter med oförtunnad linoljefärg. Fördelen med det sistnämnda alternativet är att arbetet kan utföras på plats.

Gravvårdar av trä kan även ses som hotade eftersom risken att de förstörs av röta är påtaglig om dem inte underhållas. Vid färgbortfall och behov av underhåll bör målade träkors skrapas. Därefter grundas korset med linoljefärg som späts med ca 40% balsamterpentin varefter det strykes med två lager linoljefärg. Lackade träkors skrapas och lackas med båtack av god kvalitet.

Bevaka namnskyltar och lösa metallbokstäver som riskerar att lossna. För att bevara denna äldre typ av gravmarkörer kan man, när träet inte håller ihop längre, låta tillverka en kopia, en s.k. replik. Gör den nya gravvården exakt lika den befintliga vad gäller material (kärnfuru), form, storlek och bemålning. Var uppmärksam på detaljer som fasningar i ändträet, vilket är av stor betydelse, både för utseende som för vattenavrinning.

Observera att:

Det är av stor vikt att kyrkogårdspersonalen får fullgod utbildning i hur gravvårdar/gravanordningar ska underhållas.

Gravvårdar med högt kulturhistoriskt värde ska inte åtgärdas utan att först ha besiktigats av konservator.¹

¹ Texten har framtagits av Maud Forsberg, Antikvarietjänst i samråd med Stefan Holmgren, Stenkonservering Väst. Textmaterialet är tidigare använt i Värmlands Museums *Bevarandeprogram för Arvika kyrkogård*. Arvika kyrkogårdsförvaltning och Värmlands Museum har gett sin tillåtelse till användandet av texten.

Ord och symboler

Ordlista

Allmänning/allmänna kvarteret/allmänna linjen – avser vanligen avgiftsfria gravar utan gravrätt, med gravsättning i löpande följd. Det var det enda alternativet till köpta familjegravplatser tills systemet upphörde 1964.

Bautasten – Hög gravsten, ofta med grovt huggna sidor som var vanlig från förra sekelskiftet och in på 1920-talet.

Begravningsplats – område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska.

Begravningsplatser omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar .m. Jämför med kyrkogård som är en begravningsplats invid en kyrka.

Benhus – mindre byggnad för förvaring av uppgrävda människoben. Förekommer inte längre i Sverige.

Bogårdsmur – Mur eller inhägnad av trä som omger en kyrkogård.

Familjegrav – Uttrycket är inte rättsligt definierat men avser oftast en gravplats med utrymme för flera avlidna. Sådana gravplatser var avgiftsbelagda fram till 1964.

Gravplats – är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar. Rätten till gravplats regleras i begravningslagen och ingår i begravningsavgiften.

Gravrätt – Den rätt som uppstår när en gravplats upplåts för gravsättning av en avliden. Om ingen efterlevande kan eller vill bli gravrättsinnehavare är gravrätten förbehållen den avlidne i 25 år efter gravsättningen. Gravrättsinnehavaren får bestämma om vem som ska gravsättas på gravplatsen, utformningen av gravanordningen och om gravplatsens utsmyckning. Innehavaren har ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick.

Gravvård – Minnesmärke vid en gravplats, t ex en gravsten. Gravvården omfattar också stenramar, staket, kedjor och monument vid graven.

Grusgrav – Gravvård där markytan över graven täcks med grus.

Kvarter – Avdelning av en begravningsplats inritad på gravkartan, som består av flera gravplatser.

Kyrkobalk/kyrkobalk – Äldre benämning på kyrkogårdsavgränsning, ofta i timmer. Ordet användes också ibland om murar.

Kyrkogård – Begravningsplats invid en kyrka. Jämför med *begravningsplats*.

Köpegrav/Köpt gravplats – Gravplats som innehavaren köpte nyttjanderätten till. Upplåts för viss tid eller för all framtid. Jämför med allmänning.

Likbod – Enklare utrymme som fanns på kyrkogårdar förr, där avlidna förvaras och visas.

Porthus eller stiglucka - Fanns vid ingångar till kyrkogården från medeltid och framåt, med syfte att hindra djuren från att passera fritt. Ibland hade porthuset eller stigluckan formen som en liten byggnad, med tak och fyra väggar. Annars enklare utformad som en port med enkel överbyggnad. Under 1800-talet blev grindar vanligare.

Rygghäck – Häck mellan rader av gravvårdar. Blev vanligt under 1930- och 40-talen.

Trädkrans – Träd planterade längs med kyrkogårdsmuren runt en kyrkogård. Vanligt från och med tidigt 1800-tal av arkitektoniska och hygieniska skäl.

Vintergrav – Utrymme där liken förvarades till tjälen var borta och det gick att gräva gravar. Vintergraven kunde vara en källare under kyrkan, ett större murat utrymme under jorden utomhus eller en bod i anslutning till kyrkogården.²

Symboler

Alfa och omega – A och Ω eller a och ω. Första och sista bokstaven i det grekiska alfabetet, symboliserar begynnelsen och slutet. I kristen konst syftar det på Kristus. På gravvårdar visar de att den bortgångne såg gud som sin begynnelse och sitt yttersta mål.

Duva – Symbol för Den helige Ande. Ofta har duvan då en korsgloria och omges av strålar. På gravvårdar symboliserar duvan den kristna själen som gått till den eviga vilan.

Ek/Ekblad – Styrka, motståndskraft. Eken är ofta symbol för odödligheten. Livets träd är en ek.

Eldslågan – symboliserar ofta den dödes själs brinnande längtan efter saligheten.

Fackla – En dödssymbol från antiken. Nedåtvända facklor symboliserar livet som släcks ut.

Hjort – Symbol för Kristus eller för den till Kristus längtande själen.

Händer som fattar varandra – betecknar trohet och äktenskaplig kärlek.

IHS – Jesusmonogram. Det består av de tre första grekiska bokstäverna i namnet Jesus. Kan också tolkas som Iesus Hominum Salvator- Jesus människornas frälsare, In Hoc Signo Vincas – I detta tecken skall du segra, In Hoc Salus – I detta finnes frälsning, Iesus Homo Sanctus – Jesus den heliga människan, Iesum Habemus Scium – Vi hava Jesus som följeslagare. På svenska kan förkortningen stå för Jesus Herrans Son eller Jesus Hela Saligheten.

Kors – Inom kristendomen en symbol med många betydelser. Över 400 korsformer lär finnas. Korset påminner om Jesu korsdöd, men är också ett Jesu Kristi segertecken. Vanligast på gravvårdar är det latinska korset. Kors med korsändar med klöverbladsform – trepass – symboliserar treenigheten.

Kors, ankare och hjärta – Tro. Hopp och kärlek.

Krans – Evighetssymbol. I kristen symbolik står kransen ofta för seger över mörker eller synd.

Krona – Uppståndelse, seger över det onda. Symboliserar den högsta existensnivå som kan uppnås.

² Ordförklaringar hämtade från Sörensen, *Begrepp i begravningsverksamheten 2005* och boken *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift*, 2009.

Lagerkrans – Symbol för odödlighet och det nya livet i Kristus.

Lampa – Kristen symbol som ersatte antikens fackla. Symboliserar odödlighet och beredskap. En tynande oljelampa symboliserar livet som slocknar.

Lilja – förgänglighet, livets obeständighet men också oskuld och kyskhet. Om liljekvisten har tre blomkalkar symboliserar det treenigheten eller Marias jungfrulighet före, under och efter inkarnationen.

Murgröna – Odödligheten. Kan också symbolisera den sanna kärleken, trohet, evigt liv och den himmelska glädjen.

Palmkvist – Uppstigande, seger, pånyttfödelse, evighet. Tillsammans med ett kors symboliserar palmkvisten det nya testamentet.

Ros – Symboliserar genom sina kronblad Jesu fem sår på korset. Också symbol för Maria och jungfrulighet. Även använd som kärlekssymbol.

Stjärna – Vanligast på gravvårdar är de fem- och sexuddiga stjärnorna. Den femuddiga stjärnan är morgonstjärnan men skyddar också mot djävulen. En sexuddig stjärna eller en stjärna med åtta strålar är betlehemsstjärnan. Den sexuddiga stjärnan symboliserar dels Maria, dels födelseundret i Betlehem, men kalla också för Davidsstjärnan och symboliserar judarna i hela världen. Den sexuddiga stjärnan kan också vara skapelsens stjärna, eftersom Gud skapade världen på sex dagar.

Sädesax – Uppståndelsesymbol eller yrkessymbol för lantbrukare.

Timglas – Livets förgänglighet, tidens flykt. Vanlig symbol på bl.a. gravvårdar sedan 1700-talet.

Triangel – Den gudomliga treenigheten.

Träd – I kristen ikonografi är trädet en symbol för det av Gud skapade livet. Dess årstidsförändringar står för liv, död och återuppståndelse.

Urna – Dödssymbol. En urna med flammor åsyftar det nya livet efter döden. En draperad urna symboliserar död och begravning.

Vinranka – Vinträdet symboliserar Kristus och grenarna dem som hör samman med honom. Också symbol för himmelsk glädje.

Änglar – Tröstare, ledsagare, Guds budbärare. Änglar kan ha olika attribut med symbolik, exempelvis krans eller palmkvistar som båda är segertecken.³

³ Symbolförklaringar är hämtade från Biedermann, *Symbollexikonet*, 1989, Dahlby, *De heliga tecknens hemlighet: om symboler och attribut*, 1999 och boken *Gravkonst*, 1930.

Källförteckning

Litteratur

Begravningsplatser i Värmlands län. D. 2, Årjäng - Eda - Arvika - Sunne - Munkfors - Torsby - Hagfors - Filipstad - Storfors kommuner. (1988). Karlstad: Länsstyr. i Värmlands län

Helger, Nils (1951). *Gåsborns socken i Värmland: hembygdsbeskrivning i historisk framställning. 2.*, omarb. och utvidgade uppl. Karlstad: Förf.

Hermansson, Bror (2011). *Filurius.*, Utgiven av Bror Hermansson i samarbete med Säfsen.

Kallstenius, Gottfrid (1911). *Filipstad 1611-1911*. Filipstad: Bronellska bokh.

Kroppa kyrka 100 år 1884-1984 samt Bilaga 1 till föregående, finns att tillgå på kyrkogårdsförvaltningen i Nykroppa

Överström, Simon (1947). *Bilder ur Kroppa sockens historia*. [Storfors]:

Arkivmaterial

Kyrkoarkiv

Brattfors kyrkoarkiv akt: OVI:1

Brattfors kyrkoarkiv O:4 Övriga handlingar angående kyrka och kyrkogård

Filipstads kyrkoarkiv akt. Olba:1

Filipstads kyrkoarkiv akt. Olba:3

Filipstads kyrkoarkiv akt. F.7

Gåsborns kyrkoarkiv akt: Olb:1

Gåsborns kyrkoarkiv akt: O:1

Gåsborns kyrkoarkiv akt: O:IV

Kroppa kyrkoarkiv akt: Olb:1

Kroppa kyrkoarkiv akt: Olb:5

Rämmens kyrkoarkiv akt: Olb:1

Rämmens kyrkoarkiv akt: OVI:7

Övriga arkiv

Byggnadsarkeologisk dokumentation av lämningar vid Filipstads kyrka, RAÄ 88

Lantmäteristyrelsens arkiv akt: R31-9:1

Lantmäterimyndigheternas arkiv akt: 17-gån-9f

Lantmäterimyndigheternas arkiv akt: 17-gån-avs22

Lantmäterimyndigheternas arkiv akt: 17-räm-31

Persbergs Grufve AB A1:5

Persbergs Grufve AB F9.8

Muntliga källor

Ingrid Elefant, Vaktmästare i Brattfors, Thomas Nilsson, Vaktmästare i Filipstad, Rolf Bjur, Vaktmästare i Gåsborn, Jonny Olsson, Vaktmästare i Lesjöfors, Patrik Lundberg, Vaktmästare i Nykroppa och Jan Boork, Vaktmästare i Rämmen.

2015-02-25 Samtal med Patrik Lundberg på Nykroppa kyrkogård

2015-05-11 Vandring på Västra kyrkogården med Rolf Brattén

2015-05-20 Vandring på Östra kyrkogården med Rolf Brattén

2015-05-19 Kyrkogårdsvandring på Nordmarks kyrkogård med Gunnar Johansson

2015-06-15 Vandring på Nordmarks kyrkogård med Lisbeth Eliasson och Britt-Marie Persson

2015-07-12 Kyrkogårdsvandring i Rämmen med William Dickson

2015-07-26 Samtal med Karin Sundelin om Brattfors kyrkogård

2015-08-31 Kyrkogårdsvandring på Brattfors kyrkogård med Per Saxholm

2015-08-20 Samtal med Irene Andersson angående Nykroppa kyrkogård

2015-09-04 Vandring på Persbergs begravningsplats med Hans "Hacke" Juvel

2015-09-16 Samtal med Bengt Jonsson angående Gåsborns kyrkogård

Bildmaterial

Fotografier av Lina Rosell om inget annat anges

Filipstads Gilles bildarkiv

Lindebilder.se

Kulturmiljöbild: 3656-001.tif

Kulturmiljöbild 3657-002.tif

Kulturmiljöbild 3657-004.tif

Kulturmiljöbild 3663-006.tif

Internet

Bebyggelseregistret

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaBeskrivning.raa?anlaggningId=21300000004116&page=beskrivning&visaBeskrivningar=true> nr. 1 2015-11-03

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaHistorik.raa?anlaggningId=21300000004286&page=historik&visaHistorik=true> nr. 2 2015-11-03

Övrigt

www.kungahuset.se/monarkin/ordnar.4.7c4768101a4e888378000357.html 2015-10-05

Lista över värdefulla gravvårdar

Brattfors

2, 7, 9, 13, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 25-26, 30, 31, 33, 37, 47, 48, 49a, 51, 58, 59b, 61, 64, 66, 75, 76, 77a, 78, 82, 85, 87, 98, 106, 110, 111, 146, 147, 152b, 157, 159, 164a, 164b, 177-178a, 181, 186, 187, 194, 195b, 196, 197, 198a, 206, 211, 213, 214, 219, 223, 233b, 263, 269, 270-271, 273, 278-279, 283, 294, 298-299, 311, 315, 320, 335, 336, 421, 434-435, 441, 476, 483, 588 samt 2 gravvårdar utan nummer i kv. B.

Filipstads kyrkogårdar

Västra kyrkogården

8, 15, 27, 28, 29, 37, 41, 53, 59, 60, 67, 68, 69, 70, 76, 93, 95, 102, 105, 106, 111, 113, 119, 135, 143, 147, 152, 157, 161, 164, 168, 173, 175, 179, 221 och 229

Östra kyrkogården

Kvarter A: 4-5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16-17, 21b, 22, 25, 31, 32, 33, 34, 36, 37-38, 39, 46, 47, 47b, 49, 52b, 53b, 54, 55, 56, 59, 64, 67, 69a, 71, 74, 75, 77, 80, 80A, 81, 83-84, 85-86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 99, 101 och 105

Kvarter A02: 1, 2, 3, 4, 6, 26 och 34

Kvarter AB: 2-3, 4, 6, 7, 8, 10, 15, 16, 22, 25b, 27 och 28b

Kvarter AC: 6, 7, 15-16, 19, 20-21, 26, 28-30, 31, 33, 34a, 35, 36, 38, 39-40, 41, 43 och 44

Kvarter AD: 1, 5, 9, 10, 11, 12, 17, 21, 24, 27-28, 29-30, 33b, 34, 35, 39, 40-41, 42-43, 44-45, 46, 48, 49, 50, 51, 54a, 55, 55a och 56

Kvarter AE: 1-2, 4-5, 6, 7-8, 9-11, 12-13, 14-15, 16, 17-18, 22-23, 27-30, 31-32, 39, 52, 53-54, 56-58, 59-60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 76, 78, 79b, 80, 81, 82, 87, 88a, 92, 93, 94, 95a, 95b, 96a-97a, 97b, 98a och 98b

Kvarter AF: 1-2, 3-4, 13-15, 29-30, 42, 43, 44, 45, 46, 48b, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 58, 59a, 59b, 60b, 62-63, 71 samt 1 gravvård utan nummer

Kvarter B: 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 13a, 13ab, 13b, 13c, 13d, 13e, 15, 21, 25, 26, 31, 34, 38, 40, 42, 49, 54, 55, 66, 68, 70, 79, 86, 92b, 94, 95-96a, 96b, 96e, 96g, 98, 100, 103a, 103b, 103j och 103n.

Kvarter B01: 111, 117-118, 121, 125, 140, 145, 147, 149, 161a, 162b, 163, 164b-165a, 166, 167, 181b, 182b, 189, 198, 199-200, 210, 215b, 228, 233, 237, 247b, 248, 254b, 260, 262, 263, 264, 265, 269, 270, 273, 285b, 286, 287, 290, 291, 294, 308, 314b, 323, 340, 344, 350, 362, 363, 368a, 369, 370, 371, 373, 376, 377, 391, 395, 397b, 408, 415, 416, 418, 419, 421, 423b, 424, 425, 428-429, 433a, 449a, 450, 451a, 461b, 462, 466, 467, 475, 476a och 478-479

Kvarter B01a: Utan nummer i gravbok, dock numrerade i projektet för att skilja dem åt: 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 13 och 23

Kvarter B02: 1, 3, 9, 19, 42, 66-67, 70-71, 84-86, 150-151, 162-163, 241 och 242

Kvarter B02a: 8, 15, 22, 27, 34, 36, 37, 42, 51, 53, 58 och 66

I kvarter B02a finns ett område där karaktären av en allmänning fortfarande syns bättre än i kvarteret som helhet. Detta område, som benämns omr. 2 rad 7-10, inkluderar nr. 47-67, i den indelning som hör till Bevarandeplanen, har en värdefull struktur som bör bevaras.

Kvarter B03: 2

Kvarter BK: 13, 17, 26, 31, 32, 34, 43-44, 52, 60, 61, 71, 75 och 115

Kvarter C01: 9-10, 15-16, 19, 40, 83-84, 87-88, 128-129, 143, 161, 192, 231, 235, 236, 244, 246, 276-278, 427-428, 432, 436 och 455. Utan nummer i gravbok, dock numrerade i projektet för att skilja dem åt: 1, 7, 9, 10, 13 och 14

Kvarter C01A: 3, 9, 10, 21-22, 36, 40, 42, 52-53, 55, 103, 111, 116, 237, 462, 486, 491, 516, 521, 523, 526, 547, 559, 575, och 591. Utan nummer i gravbok, dock numrerade i projektet för att skilja dem åt: 31, 61, 110, 114, 115, 116, 122, 123, 133, 135, 138, 141, 145, 159, 161, 162, 167, 168, 177, 181, 183, 188, 191, 192 och 197

Kvarter C02: 8, 9, 12, 15, 32-33 och 42-43

Kvarter C02a: 126, 129, 130, 134, 137, 139, 147, 162, 221, 222, 229, 231 och 232

Kvarter C03: 4, 34, 37, 51-52, 59, 62, 74, 88, 97, 135, 139, 141 och 154

Kvarter C04: 3, 29, 36, 50, 61, 70, 77, 84, 86, 89, 90 och 103

Kvarter C04a: 10, 22, 23, 31, 37, 41, 53, 64, 66, 104, 106, 111, 114, 133, 174, 177, 205, 211, 223, 227, 238, 280, 288, 289, 293 och 383

Kvarter D: 5, 107, 108, 111, 165, 198, 243 och 274a

Kvarter E: 4, 75, 92b, 105-106, 127, 178, 204, 305, 316 och 372-372

Kvarter Ea: 20, 22, 35, 37, 46 samt 1 gravvård utan nummer

Gåsborn

Kvarter A: 31-33

Kvarter B: 27-28, 31, 32-35, 71-72, 82-83, 84-85, 92, 104-105, 106-107, 117-118, 131-132, 147, 153-154, 156-157, 176, 177, 186-187 samt 1 gravvård utan nummer

Kvarter C: 3-4, 22-23, 24-25, 34-35, 36-37, 39-40, 52, 59 och 60-61

Kvarter D: 2, 3-4, 8-9, 10-12, 19-20, 34a, 35-36, 47, 52-53, 54-55 och 63

Kvarter E: 6-7, 16-17, 21, 28-29, 35-36, 41-42, 46-48, 51-52, 53-54 och 60-61

Kvarter F: 1-2, 62, 78, 106-107 och 108-109

Kvarter G: 6-7, 28, 32-33, 34-35, 36, 48, 50, 74, 75-76, 82-83 och 98

Kvarter H: 1-4, 23, 31-32, 77-78 samt 1 gravvård utan nummer

Kvarter I: 13-18, 36, 54-55, 58-60, 69-70, 71-72, 79-80 samt en gravvård utan nummer

Kvarter J: 6a, 10-13, 14, 19, 25-26, 29-30, 37-38, 39-40, 41-42, 45, 55-58, 60-61, 65-66, 67-68, 85-86, 87-88, 91-92, 95 och 102

Kvarter L: 5-11 och 79-80

Lesjöfors

Kvarter 7: 13

Nordmark

Kvarter G1: 1-4

Kvarter G2: 16-18, 19-21, 51-55, 65-66, 82-83, 85-86, 95, 100-101, 110-111, 128-129, 130-131, 134-135, 140-141, 147-148, 151-152 och 155

Kvarter G3: 17-18, 21, 22-26, 27-28, 36-37, 38, 39, 42-43, 53-54, 55-56, 60-62, 84-85, 86-87, 90-92, 103-105, 113-114, 122-123, 135-136, 142-143, 144-146, 147-149, 156-158, 159-161 och 162-163

Kvarter G4: 3-4, 13-14, 15-16, 31-32, 40-41, 48-49, 54-55, 56-57, 65-67, 68-69, 70, 76-77 och 78-79

Kvarter G5: 2-3, 4, 9-10, 12-14, 20-21, 22-23, 24-25, 32-34, 49-51, 65-66, 71, 79-82 och 83

Kvarter G6: 1-2, 5-6, 11-12, 15, 18-19, 20-21, 24-25, 28-29, 30-31, 33-34, 54-55, 56-58, 60-62, 63-64, 65-66, 67-68, 69, 72, 76, 77-78, 83-85, 112-114, 115-116, 119-120 och 130-131

Kvarter G7: 1-2, 11-12, 13-15, 16-17, 20-21, 22-23, 30, 31-32, 35-39, 41-42, 45-46, 47-48, 60 och 72-73

Kvarter G8: 21-22, 23-24, 36-39, 42-43, 48-49, 54-55, 56, 63-64, 75-76, 83-84, 89-90, 100-101, 120, 129, 135-136, 143-145, 150 och 159

Kvarter N1: 99-100, 106-107, 117-118, 137-138, 171-172, 178, 180-181, 190, 194-196 och 208-211

Kvarter N2: 164, 167-168, 204-206, 211-212, 243, 256, 270-272, 295-296, 305 och 328b

Kvarter N3: 1-4, 8-10, 32, 43, 52, 82, 88, 111, 125 och 131

Kvarter N4: 9-10, 18-19, 26-27, 35, 66-67, 72, 73, 75, 77, 84, 103, 109, 110, 117, 118, 119, 127, 132-133, 134, 135, 140-141, 146, 162-163, 169, 173, 194, 213, 256 och 259

Nykroppa

Kvarter 1: 19-20, 41-43 och 61-62

Kvarter 2: 27-28

Kvarter 3: 19-21 och 26-28

Kvarter 4: 47, 56, 60, 63, 64, 67, 71, 74, 77, 79, 81, 85, 86, 106, samt tre gravvårdar utan nummer.

Kvarter 5: 3-4, 13-14, 19-20, 38, 39 och 44

Kvarter 6: 37-38, 39 och 44

Kvarter 8: 5-6, 7-10 och 29-32

Kvarter 10: 21, 24, 32, 33, 34, 35, 53, 55 samt 2 gravvårdar utan nummer.

Kvarter 11: 1-3, 10, 13, 14, 32, 33, 42-43 och 44-45

Kvarter 12: 5, 15-16, 23, 24-25 och 39

Kvarter 13: 3-5, 22-24, 26, 29-31, 32-33, 34, 43-45, 56-57 samt 1 gravvård utan nummer.

Kvarter 14: 11, 31 och 33

Kvarter 15: 1-2, 23-25, 30-31 och 32-33

Kvarter 16: 10-11, 18-19, 20-21, 24-25 och 1 gravvård utan nummer.

Kvarter 17: 1-4, 7-9, 10-13, 18-19 och 22-25

Kvarter 18: 1-3, 4-6, 13-16, 40-41, 42-44, 49-50, 54-55, 67-69, 70-72, 77-78, 79-80, 83-84, 89-90, 91-93, 94, 95-97, 98-100, 101-102, 105-106, 107-108, 120-122, 123-124, 126-128, 131-132, 138-139, 140-141, 145-146, 153-155, 159-160, 161-163 och 164-165

Kvarter 19: 12-15, 16-17, 21-22, 27-29, 30-32, 33-35, 46-49, 50-52, 53-55, 56-57, 58-59, 63-64, 65-66, 67-70, 79-81, 84-85 och 86-87

Kvarter 21: 3-4, 26-28 och 29-31

Kvarter 22: 6, 9-10, 11-12, 21-22, 23-24, 25-26, 39-40, 41-42, 45-46, 75-77, 78-79, 95-98, 101-102 och 131-132

Kvarter 23: 1-2, 5-6, 13-14, 15-16, 23-24, 31-32 och 33-34

Kvarter 24: 15-17, 31-32 och 35-36

Kvarter 25: 2-4, 8-10, 14-16, 17-19, 26-28, 29-30, 32-34, 36, 40-41, 43, 49-50 och 54-55

Kvarter 26: 20-21

Kvarter 27: 3-4, 5-7, 37-38, 53-54, 63-64, 91-92, 93-94 och 97-99

Kvarter 28: 4, 7, 9, 14, 16, 17, 22, 23, 24, 25, 32, 35, 39, 40, 45, 46, 49, 50, 54, 57, 61, 63, 64, 68, 78, 79, 83, 90, 98, 101, 103, 106, 107, 108, 130-131, 148-149, 170-171, 206-209, 212-213, 224-225 samt 1 gravvård utan nummer.

Kvarter 29: 4-6

Kvarter 30: 140 och 143

Kvarter 31: 1-2, 12-13, 17-19, 20-22 och 23-24

Kvarter 32: 4-6 och 16-20

Kvarter 33: 26-28 och 34-35

Kvarter 34: 6-8, 21-24, 32-34, 43-44, 46-47 och 49-50

Kvarter 35: 10-11, 13-15 och 25-28

Kvarter 36: 8, 26, 53-55 och 64-66

Kvarter 37: 4, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 25, 31, 32, 34, 38 samt 3 gravvårdar utan nummer.

Persbergs begravningsplats

Kvarter A: 29-30 och 54-56

Kvarter B: 12, 17, 61, 69 och 84

Kvarter C: 6, 8-9, 43-44, 71-72, 73-74, 77-79 och 80

Kvarter D: 18-19 och 22-23

Kvarter E: 3-6, 7, 13-15, 16-17, 18, 29-30, 31-32, 33-34 och 36-37

Kvarter F: 10-11, 15, 43-44, 48-49 och 101

Kvarter G: 38, 39-40 och 43-44

Kvarter H: 97-98

Kvarter J: 1 gravvård utan nummer

Kvarter K: 1 och 79

Kvarter L: 19-20

Rämmens kyrkogård

Kvarter A1: 1, 6, 7, 11, 12, 15, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 46, 47, 51, 53, 60, 63-64, 75, 80, 91, 102, 104, 106, 107, 112, 114, 116, 133, 135, 144, 145, 146a, 146b, 147, 152, 157 och 159

Kvarter A2: 1, 2, 4, 5, 7, 10, 15, 16, 20, 25, 28, 35, 40, 55, 62, 69, 72, 77, 81, 84, 85, 87, 91, 101 och 107

Kvarter A3: 1, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 31-31b, 32, 33, 34, 36, 42, 46, 53, 54, 55, 61, 63, 64 och 66

Kvarter A4: 3, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 34, 35, 39, 42, 45, 47, 51, 54, 61, 62, 63, 64, 71, 72, 73 och 74

Kvarter A5: 8, 9, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 24, 27, 28, 34, 36, 37, 38, 39 och 52

Kvarter A6: 12, 15, 17, 28, 31, 32, 33, 37, 41, 44, 46, 48, 49, 53, 56, 60, 61, 65, 72 samt 2 gravvårdar utan nummer.

Kvarter A7: 2, 3, 6, 14, 16, 18, 22, 24, 25, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 42, 44, 48, 53, 54, 55 och 59

Kvarter A8: 1, 4, 5, 6, 7, 14, 16, 19, 20, 23, 25, 27, 30, 32, 33, 36, 41, 45, 46, 48 samt 1 gravvård utan nummer.

Kvarter A9: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 14, 15, 18, 24, 25, 26, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39b, 40, 41, 42 och 44

Kvarter B1: 14

Kvarter B3: 7 och 22

Kvarter B4: 2, 29, 32ab, 35 och 128-129

Kvarter B6: 2

I Kyrkstallarna: 2 gravvårdar utan nummer.

Kulturmiljölagen (1988:950)

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invigts för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats. *Lag (1999:304).*

3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. *Lag (1995:560).*

4 § Om länsstyrelsen beslutar det, ska 3 § om tillståndsprövning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som har ett högt kulturhistoriskt värde. *Lag (2013:548).*

5 § Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.

Kyrkliga inventarier

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl. *Lag (1999:304).*

7 § För varje församling skall det finnas en förteckning över inventarier som avses i 6 §. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

I varje församling skall det utses två personer som har ansvar för att föra förteckningen. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl. Församlingen skall anmäla till länsstyrelsen vilka som har utsetts. *Lag (1999:304).*

8 § Stiftet skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av någon av de personer som har utsetts enligt 7 § andra stycket. Efter varje kontroll skall en kopia av förteckningen sändas till länsstyrelsen. *Lag (1999:304).*

9 § I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från länsstyrelsen

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Länsstyrelsen får, i fråga om första stycket 3 och 4, ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder åtgärden. Villkoren får avse hur åtgärden skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas. *Lag (1999:304).*

10 § Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet får besikta kyrkliga inventarier.

Länsstyrelsen får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarig fara för att ett föremål skadas, får länsstyrelsen tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med stiftet och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne. *Lag (1999:304).*

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144).

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. *Lag (1990:1146).*

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. *Lag (1999:304).*

14 § Om länsstyrelsen beslutar det, ska 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller har ett högt kulturhistoriskt värde. *Lag (2013:548).*

15 § Om det på en begravningsplats eller i en byggnad på en begravningsplats som ägs och förvaltas av en borgerlig kommun finns föremål av kulturhistoriskt värde, tillämpas bestämmelserna i 6, 7, 9 och 10 §§ också på sådana föremål.

Kommunen skall därvid ansvara för förteckningen samt förvaringen och vården av föremålen. I stället för vad som sägs i 7 § skall i förteckningen anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än kommunen.

Beredskapsförberedelser

15 a § Svenska kyrkan och dess organisatoriska delar skall vidta de beredskapsförberedelser som under höjd beredskap behövs för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. *Lag (1999:942).*

Ersättning till Svenska kyrkan

16 § Svenska kyrkan har rätt till viss ersättning av staten för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

Svenska kyrkan beslutar om fördelning av ersättningen mellan stiftet. Stiftet beslutar om fördelning inom sitt område.

Begravningslagen (1990:1144)

2 kap. Begravningsplatser

Begravningsplatser skick

12 § En begravningsplats skall hållas i ordnat och värdigt skick och den helgd som tillkommer de dödas vilorum skall alltid iakttas.

7 kap. Gravrätt

Utövande av gravrätt m.m.

1 § Gravrätten får utövas bara av den som i gravboken eller gravregistret är antecknad som innehavare av gravrätten.

När gravrättsinnehavaren har avlidit, får dock den som ordnar med gravsättningen utöva de befogenheter som tillkommer en gravrättsinnehavare och som har samband med gravsättningen av den avlidne.

Gravrättsinnehavarens ansvar för gravplatsen

3 § Innehavaren av gravrätten skall hålla gravplatsen i ordnat och värdigt skick.

Överlåtelse och återlämnande av gravrätt

12 § Gravrätten får återlämnas till upplåtaren.

En gravrätt som har återlämnats får efter ansökan hos upplåtaren, inom 25 år efter senaste gravsättningen, återupptas och upplåtas till någon som tillhör den personkrets som anges i 11 §. *Lag (2012:133).*

Övergång av gravrätt vid innehavarens död m.m.

19 § Om det inte finns någon som gravrätten kan gå över till enligt 14 §, skall gravrätten anses återlämnad till upplåtaren.

20 § När en gravrätt ska anses återlämnad enligt 19 § eller har återlämnats enligt 12 § första stycket är upplåtaren skyldig att behålla gravplatsen under minst 25 år från gravsättningen till förmån för den som senast har gravsatts där. Gravanordning behöver behållas bara om kostnaden för skötseln av gravplatsen betalas. *Lag (2012:133).*

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Första stycket gäller inte en gravrätt som har upplåtits med begränsningar enligt 8 §. *Lag (2012:133).*

27 § Innan en gravanordning sätts upp, skall upplåtaren pröva om den är sådan att den kan tillåtas.

28 § När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande.

Medgivande skall lämnas, om det inte finns risk för att man förfar med gravanordningen på ett ovärdigt sätt.

29 § Gravanordningar får inte pantsättas eller utmätas.

Ändringar på gravplatsen

30 § Upplåtaren får göra ändringar på gravplatsen bara om gravrättsinnehavaren medger det.

Ändringar som är nödvändiga för att tillgodose kraven på miljöskydd, hälsoskydd och arbetarskydd får dock genomföras, även om gravrättsinnehavaren motsätter sig ändringen.

31 § Om skador måste förebyggas, har upplåtaren rätt att genast genomföra nödvändiga åtgärder på gravplatsen.

Gravrättsinnehavaren skall snarast därefter underrättas om åtgärderna.

Gravrättens upphörande

32 § Gravrätten upphör när upplåtelseiden går ut, när gravrätten återlämnas till upplåtaren, när den förverkas enligt 33 § och när den förklaras ha upphört enligt 34 §.

33 § Upplåtaren får förklara gravrätten förverkad, om gravplatsen är uppenbart vanvårdad och gravrättsinnehavaren inte avhjälpel vanvården inom ett år efter det att han har delgetts föreläggande om att sätta gravplatsen i stånd. Föreläggandet skall innehålla upplysning om att gravrätten kan förverkas.

En gravrätt får inte förverkas, om det är en myndighet som svarar för gravplatsens vård och underhåll.

34 § Om en allmän begravningsplats helt eller delvis läggs ned eller om det skulle medföra synnerligt men för en begravningsplats ändamålsenliga ordnande och skötsel att ha kvar gravrätter på platsen, får länsstyrelsen besluta att de gravrätter som berörs skall flyttas över till andra platser. Om det inte är möjligt eller om ingen rättsinnehavare begär att få behålla gravrätten, får länsstyrelsen i stället besluta att rätten skall upphöra.

35 § När gravrätten har upphört, gäller om gravanordningar vad som föreskrivs i 28 §.

36 § Det som gravrättsinnehavaren inte har fört bort från gravplatsen inom sex månader efter gravrättens upphörande tillfaller upplåtaren.

Om det har uppstått tvist om bortförandet, räknas tiden från tvistens slutliga avgörande.

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.

Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). *Lag (2013:552).*